

ילקוט שמעוני

ישעיה

עיצוב: זהבה גרליץ

אתר דעת

תשע"א

4	פרק א
4	הקדמה
22	פרק ב
25	פרק ג
35	פרק ד
38	פרק ה
44	פרק ו
51	פרק ז
53	פרק ח
60	פרק ט
63	פרק י
67	פרק יא
68	פרק יב
69	פרק יג
69	פרק יד
73	פרק טו
74	פרק יז
76	פרק יח
77	פרק יט
77	פרק כ
78	פרק כא
81	פרק כב
87	פרק כג
90	פרק כד
93	פרק כה
95	פרק כו
103	פרק כז
108	פרק כח
111	פרק כט
114	פרק ל
117	פרק לא
119	פרק לב
120	פרק לג
127	פרק לד
128	פרק לה
129	פרק לו
129	פרק לז

130.....	פרק לח
131.....	פרק מ
145.....	פרק מא
153.....	פרק מב
156.....	פרק מג
168.....	פרק מד
172.....	פרק מה
176.....	פרק מו
178.....	פרק מז
179.....	פרק מח
182.....	פרק מט
191.....	פרק נ
193.....	פרק נא
199.....	פרק נב
201.....	פרק נג
203.....	פרק נד
209.....	פרק נה
216.....	פרק נו
218.....	פרק נז
225.....	פרק נח
236.....	פרק נט
240.....	פרק ס
249.....	פרק סא
255.....	פרק סב
258.....	פרק סג
262.....	פרק סד
263.....	פרק סה
267.....	פרק סו

פרק א

הקדמה

[שנו רבותינו:]

(ב"ב י"ד ב') סדרן של נביאים, יהושע שופטים, שמואל, מלכים, ירמיה, יחזקאל, ישעיה, תרי עשר. ועל סדר זה רשם המחבר סימני הרמזים):

המשך סימן רנב

שפה חזון ישעיהו בן אמוץ -

זה שאמר הכתוב: **ודברתי על הנביאים ואנכי חזון הרביתי וגו'.**

אמר הקב"ה: וודאי **ודברתי על הנביאים - אלא אנכי חזון הרביתי -** שכולם אין נבואתו של זה דומה לזה.

והיאך?

עמוס - רואה אותי עומד, שנאמר: **ראיתי את ה' ניצב על המזבח וגו'.**

מיכה - ראה אותי יושב, שנאמר: **ראיתי את ה' יושב על כסאו וגו'.**

משה - ראה אותי כגיבור שנאמר: **ה' איש מלחמה.**

דניאל - ראה אותי כזקן, שנאמר: **ושער ראשה כעמר נקא.**

לכך נאמר **וביד הנביאים אדמה.**

ואף ישעיה - כשנתנבא אמר תחלה התוכחות.

למה היה דומה?

לבעל הבית שהיה לו בן והכעיסו הבן, עבר אביו וראה את הלבנר יושב, קרא אותו וא"ל: לך כתוב שאני כופר בבני, והלך וכתב, ולא היה שם עדים ולא חכם.

אחר זמן הלך הבן ונפל לרגלי אביו ובקש הימנו וקבלו, ואח"כ עבר אביו אצל אותו הלבנר, וא"ל: מה לך הנחת אגרת שכתבת לכפור בבנך, ואמרת לי: הבא עדים וכתוב שאני כופר בבני.

אמר לו: שמא אמרתי לך בכעסי אכפור, כי חס לי וכי יש לי אחר בעולם אלא הוא, אין אני כופר בבני!

שמא מדמה אתה אותי?

כך הכעיסו ישראל להקב"ה, וקרא לישעיה וא"ל: כתוב שאני כופר בבני! התחיל כותב: **שמעו שמים וגו'.**

למה כופר אני בהן?

שהן הכעיסו אותי.

בנים גדלתי ורוממתי וגו' ידע שור קונהו וגו' -

אחר זמן בקשו ישראל מן הקב"ה וקבלן, אותו הפה שאמר: **והם פשעו בי - חזר ואמר:**
מחיתי כעב פשעיך וגו' - וקבלן, שנאמר: שובה אלי כי גאלתיך.
אמר לו ישעיה: ריבון כל העולמים, אין אתה חותם על מה שכתבת לכפור בבניך?!!
אמר לו הקב"ה: איני כופר בבני!

שמא דמית אותי?

שנאמר: **וביד הנביאים אדמה:**

דבר אחר:

חזון ישעיהו =

זה שאמר הכתוב: **יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה.**
יראת ה' תוסיף ימים - זה ישעיה שחיה שנים הרבה, טליתו של ישעיה כמה מלכים קפ, ל
שנאמר: **חזון וגו'.**

אמרו רבותינו:

מאה ועשרים שנה חיה ישעיה, כנגד ק"כ שנה של ארבע מלכים הללו:

עוזיהו,

יותם,

אחז,

יחזקיהו.

למה?

יראת ה' תוסיף ימים.

דבר אחר:

חזון ישעיהו -

בעשרה לשונות דברה הנבואה:

אמירה,

הגדה,

חידה,

משל,

מליצה,

נבואה,

משא,

הטפה,

וחזון.

ואין את מוצא קשה מכולן אלא חזון, שכן אמר ישעיה: **חזות קשה הוגד לי.**
וכשנגלה הקב"ה על אברהם, בחזון נגלה עליו, היה מתיירא שנגלה עליו בדבר קשה, שנאמר:
אחר הדברים האלה וגו' במחזה לאמר.

אמר לו הקב"ה : מתיירא אתה שנראיתי לך בחזון?!
חיך, שאיני מראה לבניך אלא בחזון, היאך אני פורע משונאיהם, שכך ראה דניאל, שנאמר :
חזה הוית בחזיו ליליא וארו ארבעא רוחי שמיא מגיחן לימא רבא.
אף הגואל שהוא גואל לבניך, בחזון אני מראה אותו לבניך, שנאמר : **חזה הוית בחזיו ליליא**
וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתי הוה ועד עתיק יומיא מטה וקדמוהי הקרובוהי - אל
תתיירא שנגליתי לך בחזון : **אל תירא אברם וגו'.**

דבר אחר :

חזון ישעיהו -

שני נביאים נתנבאו בלשון זה :

ישעיה,

ועובדיה.

ישעיה גדול שבנביאים ועובדיה קטן שבנביאים,

ויש אומרים :

גר היה.

ומנין?

אלא כל נביא שאינו מזכיר אבותיו מזכיר מקומו.

וכן את מוצא הושע בן בארי - הרי אביו שהוא נביא.

עמוס הזכיר מקומו - דברי עמוס אשר היה בנוקדים מתקוע.

וכן מיכה המורשתי - שהיה נביא.

עדו בן זכריה - נביא בן נביא.

צפניה - נביא בן נביא.

עובדיה לא הזכיר לא אביו ולא מקומו אלא סתם חזון עובדיהו, שהיה גר, שהיה ירוד

שבנביאים, אבל **ישעיה חזון ישעיהו בן אמוץ.**

חזון עובדיהו שניהם שוין כאחד.

והיאך?

עובדיה לא נתנבא אלא בפני זקנים גדולים, שנאמר : **חזון עובדיהו כה אמר ה' - הרי מפי**

הקב"ה.

מפי סנהדרין מנין?

שנאמר : **שמועה שמענו.**

אף ישעיה נתנבא מפי סנהדרין, שנאמר : **ואשמע את קול ה' אומר : את מי אשלח - מפי**

הקב"ה, **ומי ילך לנו - מפי סנהדרין**, שאע"פ שהיו מתנבאים מפי הקב"ה, אילו הייתה סנהדרין

זזה הימנו לא היה לו רשות להתנבאות.

לכך אתה מוצא : **את מי אשלח - מפי הקב"ה.**

ומי ילך לנו - מפי סנהדרין.

ולכך נתנבאו שניהם בחזון, שחזון בגימטריא **שבעים ואחד**, שנתנבאו שניהם בע"א סנהדרין.

רבי בנייה אומר:

חזון -

שנתנבאו שניהם בע"א לשון, הגדול שבנביאים והירוד שבנביאים.

למה:

כי אין לה' מעצור להושיע ברב או במעט.

חזון ישעיהו בן אמוץ -

אמר רבי יוחנן:

כל נביא שנתפרש שמו ושם אביו נביא בן נביא, וכל שנתפרש שמו ולא שם אביו בידוע שהוא נביא ולא בן נביא.

סימן שפו

אמר ר' אלעזר:

כתיב: **והתנבי חגי נביאה וזכריה בר עדוא -** נביא בן נביא.

ורבנן אמרין:

בין נתפרש שמו ובין לא נתפרש שמו, שכן אומר לאמציה: **לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי**, והוא ואביו היו נביאים.

כתוב אחד אומר: **ישעיהו בן אמוץ הנביא.**

וכתבו אחד אומר: **ישעיהו הנביא בן אמוץ -** שהיה נביא בן נביא.

בן אמוץ -

א"ר לוי:

דבר זה מסורת בידינו אמוץ ואמציה אחי הוו.

מאי קא משמע לן?

כי הא דאמר ר' שמואל בר נחמני, אמר ר' יונתן:

כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה - זוכה ויוצאים ממנה מלכים ונביאים.

מנלן?

מתמר, דכתיב: **ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה -** משום דכסתה פניה ויחשבה לזונה?!

א"ר אלעזר:

מלמד, שכסתה פניה בבית חמיה.

מלכים ונביאים מנלן?

מלכים - מדוד.

ונביאים - מאמוץ.

דאמר ר' לוי :

מסורת וכו'.

וכתיב: **חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה -** וכל היכא דקרי בנביא שם אביו קיימא לן, דאביו היה נביא כמוהו.

סדר נביאים -

(כתוב לעיל). כולם נתנבאו בפרק א' (ברמז תקט"ו) :

סימן שפז

בימי עוזיהו יותם -

אמר ר' יוחנן :

אוי לה לרבנות שמקברת בעליה (ברמז תקט"ו) :

שמעו שמים -

(ברמז ל"ה).

היה רבי יהודה אומר :

משל למה הדבר דומה?

למלך שהיו לו שני אפוטרופין במדינה, והשלים להם את שלו ומסר להם את בנו.

א"ל: כל זמן שבני עושה רצוני היו מעדנין ומפנקין אותו ומאכילין ומשקין אותו, וכשאיין עושה רצוני אל יטעום כלום משלי.

כך בזמן שישראל עושים רצונו של מקום, **מה כתיב? יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים וגו'.**

וכשאיין עושין רצונו של מקום מה כתיב בהם?

ועצר את השמים וגו'.

רב נחמיה אומר :

משל למלך שיצא בנו לתרבות רעה, התחיל לקבול עליו באחיו באוהביו בשכניו, לא זו האב

ההוא מלהיות קובל עליו עד שאמר לשמים: למי אקבול עליו חוץ מאלו, לכך נאמר: **(האזינו)**

[שמעו] שמים.

דבר אחר :

א"ל הקב"ה (למשה) [לישעיה]: אמור לישראל הסתכלו בשמים שבראתי לשמשכם, שמא שינה את מדתו, או שמא גלגל חמה אינו עולה מן המזרח ומאיר לכל העולם כולו, כענין שנאמר:

וזרח השמש ובא השמש.

ולא עוד, אלא שמח בשליחותו, שנאמר: והוא כחתן יוצא מחפתו.

והאזיני ארץ -

הסתכלו בארץ שבראתי לשמשכם, שמא שינתה מדתה, שמא זרעתם ולא צמחה, או שמא זרעתם חטים והעלתה שעורים, או שמא אמרה פרה: אני חורשת ואיני דשה, או חמור אמר: איני טוען ואיני הולך!

וכן לענין הים: **אשר שמתי חול גבול לים** - שמא שינה ועלה והציף, כענין שנאמר: **ואשבור עליו חקי ואומר עד פה תבא ולא תוסיף**.
ולא עוד, אלא שמצטער ואינו (יכול) [יודע] מה לעשות, כענין שנאמר: **ויהמו גליו ולא יעברנהו**.

והלא דברים ק"ו:

מה אלו שנעשו לא לשכר ולא להפסד, אם זוכין - אין מקבלין שכר.
ואם חוטאים - אינם מקבלין פורענות, לא שנו את מדתם ואתם חסים על בניכם ועל בנותיכם על אחת כמה וכמה שאתם צריכים שלא תשנו מדתכם.

דבר אחר:

א"ר בנאה:

בזמן שאדם מתחייב אין פושטין בו יד אלא עדין, שנאמר: **יד העדים תהיה בו בראשונה** ואחר כך בני אדם (באים) ממשמשיין ובאים, שנאמר: **(יד העדים תהיה בו בראשונה) [ויד כל העם באחרונה]**.

כך כשאין ישראל עושים רצונו של מקום, **מה נאמר בהם?**
חזרה אף ה' בכס ועצר את השמים וגו' - [ואחר כך פורענות ממשמשת ובארה, שנאמר]:
ואבדתם מהרה וגו'.

ובזמן שישראל עושין רצונו של מקום, **מה נאמר בהם?**
ביום ההוא נאם ה' אענה את השמים והם יענו את הארץ והארץ תענה וגו'.

דבר אחר:

בשעה שאמר משה (וישעיהו): **האזינו השמים** - היו השמים ושמי השמים דוממין.
ותשמע הארץ - הייתה הארץ וכל אשר עליה דוממין.
ואם אתה תמה על הדבר, צא וראה מה נאמר ביהושע: **ויאמר לעיני כל ישראל שמש בגבעון דום** - נמצינו למדין שצדיקים שולטים בכל העולם כלו.

דבר אחר:

לפי שהיה משה קרוב לשמים, אמר: **האזינו השמים**.
ולפי שהיתה הארץ רחוקה, אמר: **ותשמע הארץ**.

בא ישעיהו ואמר: **שמעו שמים** - שהיה רחוק מן השמים.
והאזיני ארץ - שהיה קרוב לארץ.

דבר אחר:

לפי שהשמים מרובים פתח בהם בלשון מרובה, ולפי שהארץ מועטת פתח לה בלשון מועט
ותשמע הארץ.

בא ישעיהו וסמך לדבר: **שמעו שמים והאזיני ארץ** - ליתן המרובין למרובין והמועט למועט.

וחכמים אומרים:

אין הדבר כן, אלא כשהעדים מעידים אם נמצאו דבריהם מכוונים עדותן קיימת ואם לאו, אין עדותן קיימת.

כך אלו אמר משה: **האזינו השמים** - ושתק, היו השמים אומרים: לא שמענו אלא בלשון האזנה.

ותשמע הארץ - הייתה אומרת הארץ לא שמעתי אלא בשמיעה.

בא ישעיהו וסמך לדבר: **שמעו שמים והאזיני ארץ** - ליתן האזנה ושמיעה לשמים והאזנה ושמיעה לארץ.

דבר אחר:

האזינו השמים - על שם שניתנה תורה מן השמים, שנאמר: **אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם.**

ותשמע הארץ - שעליה עמדו ישראל ואמרו: **כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע.**

דבר אחר:

האזינו השמים - שלא עשו מצוות שניתנו להם מן השמים:

עיבור שנים,

וקביעת חדשים,

שנאמר: **והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים.**

ותשמע הארץ - שלא עשו מצוות שניתנו להם מן הארץ:

לקט

שכחה

ופאה

תרומות

מעשרות

שמיטין

ויובלות.

משה העיד בישראל עדים שהם קיימים לעולם ולעולמי עולמים.

אמר משה: אני בשר ודם למחר אני מת ואם יאמרו ישראל לא קבלנו את התורה, **מי בא**

ומכחישן?

לפיכך העיד בהם שני עדים, שהם קיימים לעולם ולעולמי עולמים.

דבר אחר:

משל למלך שמסר בנו לפדגוג להיות יושב ומשמרו.

אמר אותו הבן, כסבור אבא שהועיל כלום שמסרני לפדגוג, עכשיו הריני יושב עד שיאכל וישתה ויישן ואלך ואעשה צרכי.
אמר לו אביו : אף אני לא מסרתיך לפדגוג אלא כדי שלא יהא מזיזך.
כך א"ל משה לישראל : שמא אתם סבורים לברוח מתחת (כנפי השכינה) [כפת השמים] או לזוז מעל הארץ, ולא עוד אלא שהשמים כותבין, שנאמר : **יגלו שמים עונו.**
ומנין שהארץ מודעת?
שנאמר : **וארץ מתקוממה לו.**

דבר אחר :
למה שמים וארץ?
א"ר תנחום :
שאין הקב"ה גואל ישראל אלא על ידיהם, שנאמר : **רנו שמים כי עשה ה' הריעו תחתיות ארץ.**
וכתיב : **כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה :**

שמעו שמים והאזיני ארץ כי ה' דבר -
(ברמז מ"ג) :

ידע שור קונהו -
שנו רבותינו :
כיצד מלקין אותו?
כופת את שתי ידיו על העמוד וחזן הכנסת עומד ואוחז בבגדיו, אם נקרעו נקרעו אם נפרמו נפרמו, עד שמגלה את לבו והאבן נתונה מאחוריו וחזן הכנסת עומד עליה, ורצועה של עגל בידו כפולה אחת לשתיים ושתיים לארבע, ושתי רצועות עולות ויורדות בה, ידה טפח ורחבה טפח ומגעת עד פי כרסו, ומכה אותו שליש מלפניו ושתי ידות מלאחריו, ואין מכה אותו לא עומד ולא יושב אלא מוטה, שנאמר : **והפילו השופט,** והמכה מכה בידו אחת ובכל כחו, והקורא קורא : **אם לא תשמור לעשות וגו' והפלא ה' את מכותך וגו'** וחוזר לתחלת המקרא.

תנא :
רצועה הייתה של חמור **כדדרש ההוא גלילה עליה דרב חסדא :** **ידע שור קונהו.**
אמר הקב"ה : יבא מי שמכיר **אבוס בעליו -** ויפרע ממני שאינו מכיר אבוס בעליו.

ישראל לא ידע -
לשעבר.

ועמי לא התבונן -
לעתיד לבא.

וכן הוא אומר : **עם נבל ולא חכם.**
עם נבל - לשעבר.

ולא חכם - לעתיד לבא.

דבר אחר:

מי גרם לישראל שיהיו מנוולין ומטופשין?

שלא היו בונים בדברי תורה,

וכן הוא אומר: **הלא נסע יתרום בם ימותו ולא בחכמה - בלא חכמת התורה.**

בנים משחיתם -

(ברמז רע"ג).

עזבו את ה' -

(ברמז תקכ"ז).

כמעט כסדום היינו -

אמר רב יוסף, **וכן תאנא משמיה דרבי יוסי:**

לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן.

אמר רב יוסף:

מאי קראה?

דכתיב: **כמעט כסדום היינו לעמורה דמינו.**

וכתיב בתריה: **שמעו דבר ה' קציני סדום.**

למה לי רוב זבחיכם. =

אמר ר' אלעזר:

גדולה תפילה מכל הקרבנות, שנאמר: **למה לי רוב זבחיכם.**

וכתיב: **ובפרשכם כפיכם וגו' גם כי תרבו תפילה אינני שומע.**

א"ר יוחנן:

כל כוהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו, שנאמר: **ידיכם דמים מלאו.**

סימן שפח

גם כי תרבו תפילה -

מנין לנעילה?

אמר רבי לוי:

שנאמר: **גם כי תרבו תפילה - מכאן שכל המרבה בתפילה נענה.**

מחלפא שיטתיה דלוי.

תמן אמר: **בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור** - חנה על ידי שרבתה בתפילה קצרה ימיו של שמואל, שנאמר: **וישב שם עד עולם**.

וכאן הוא אומר הכן?

כאן ליחיד כאן לצבור.

ר' יוחנן בשם ר' חייא:

והיה כי הרבתה להתפלל - מכאן שכל המרבה בתפילה נענה:

כי תבואו לראות פני -

רב הונא כי הוה מטי להאי קרא בכי יְרָאָה - יְרָאָה, כדרך שבא לראות, כך בא לראות. עבד שרבו מצפה לראותו יתרחק ממנו, דכתיב: **כי תבואו לראות פני מי בקש זאת וגו'.**

רב הונא:

כי מטי להאי קרא: **וזבחת שלמים ואכלת שם** - עבד שרבו מצפה שיאכל על שולחנו יתרחק ממנו, דכתיב: **למה לי רוב זבחים.**

חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי -

אמר יוחנן:

מפני מה מועדים שבבבל שמחים?

מפני שלא היו באותה קללה, שנאמר: **והשבתי כל משושה חגה חדשה ושביתה.**

וכתיב: **חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי.**

מאי היו עלי לטורח?

אמר רבי אלעזר:

אמר הקב"ה: לא דיין לרשעים שהם חוטאים, אלא שמטריחין אותי לידע אי זו גזירה קשה אביא עליהם.

אמר רבי יצחק:

אין לך כל רגל ורגל שלא בא בולשת לצפורי.

שאל נוכרי אחד את ר' עקיבא:

בצפורי למה אתם עושין מועדות, לא כן כתיב חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי?

אמר לו ר' עקיבא: אלו נאמר חדשי ומועדי שנאה נפשי הייתי אומר כן, אלא אמר: **חדשיכם**

ומועדיכם - אותם מועדות שעשה ירבעם בן נבט, שנאמר: **ויעש ירבעם חג בחודש השמיני -**

אבל המועדים האלו אינם בטלים לעולם, שנאמר: **אלה הם מועדי.**

סימן שפט

ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם -

בדורו של חזקיהו מלך יהודה, שהיו עוסקים בתורה מה נאמר בהם?

ויקומו הכהנים הלויים ויברכו את העם וישמע קולם ותבא תפלתם למעון קדשו לשמים - אבל

לדורות אחרים שהיו עובדים אלילים, מה כתיב בהם?

ובפרשכם כפיכם.

ידיכם דמים מלאו -

אמר רבי אלעזר:

אלו המנאפים ביד.

אמר רבי ישמעאל:

לא תנאף -

לא תהא נואף בין ביד בין ברגל.

רחצו הזכו וגו' -

תשע מדות כתיב כאן, כנגד תשעה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים.

ומה כתיב אחריו?

לכו נא ונוכחה יאמר ה' אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו.

דבר אחר:

(א) כנגד קרבנות:

ראש השנה = פר אחד,

איל אחד,

כבשים בני שנה שבעה,

ושעיר עזים אחד לחטאת, כנגד עשרת ימי תשובה.

דבר אחר:

למה [עשרה קרבנות ברי"ה]?

כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם, שביום הזה כל העולם עומדין בדין והעולם

מתחייבין כליה, מפני שמלוכלכין בעבירות, נמצאת אומר: כאלו בו ביום נבראו.

דבר אחר:

כנגד עשרת הדברות שהם סניגורין של ישראל, ולא התקינו עשרה מלכויות, עשרה זכרונות,

עשרה שופרות, אלא כנגד עשרת ימי תשובה,

אמר ישעיה: ועוד בה עשיריה.

אמר הקב"ה: בראש השנה אני דן את עולמי ובו ביום הייתי צריך לגמור הדין.

ולמה אני תולה עד עשרה ימים?

כדי שיעשו תשובה.

ושבה והיתה לבער -

שאם עשיתם תשובה באלו הימים, אפילו אם יש בכם כמה עבירות אני מבערם מן העולם.

לכו נא ונוכח -

דרש רבא:

לכו נא - באו נא.

מבעי ליה?

יאמר ה' -

אמר ה'.

מבעי ליה?

לעתיד אומר הקב"ה לישראל: **לכו נא ונוכח.**

אומרים לפניו: רבש"ע, **אצל מי נלך?**

אצל אברהם שאמרת לו: **ידוע תדע** - ולא בקש רחמים.

אצל יצחק שבירך את עשו: **והיה כאשר תריד.**

אצל יעקב שאמרת לו: **אנכי ארד עמך מצרימה** - ולא בקש רחמים,

אצל מי?

יאמר ה'.

אמר לו הקב"ה: הואיל ובי תליתם בטחונכם: **אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו.**

כשנים - כשני.

מבעי ליה?

אמר רבי יצחק:

אמר הקב"ה לישראל: **אם יהיו חטאיכם כשנים** - הללו שבאות סדורות מששת ימי בראשית

עד עכשיו, **כשלג ילבינו.**

מנין שקושרין לשון של זהורית בראש שער המשתלח?

שנאמר: **אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו.**

(ברמז תקנ"ה):

אם תאבו ושמעתם וגו' ואם תמאנו ומריתם -

בשלמא לר' מאיר, דאמר:

כל תנאי שאינו כתנאי בני ראובן ובני גד, אינו תנאי, היינו דכתיב: **אם תאבו ושמעתם וגו'.**

אלא לר' חנניא בן גמליאל למה לי?

אצטריך סלקא דעתך אמינא, **אם תאבו** - טובה.

ואם תמאנו - לא רעה ולא טובה, קא משמע לן.

מאי חרב תאכלו?

אמר רבה בר חנה:

מילחא גללניתא ונחמא דשערי אקושי ובצלי.

דאמר מר:

פת חרבה במלח ובצל, קשין לגוף כחרבות.

רבי שמעון בן יוחאי אומר:

ככר ומקל ירדו מן השמים כרוכין, אם עשיתם רצונו של מקום הרי ככר לאכל, ואם לאו הרי מקל ללקות.

רבי אלעזר המודעי אומר:

ספר וסייף ירדו כרוכין מן השמים, אם אתם מקיימים את התורה הכתובה בספר הזה - אתם ניצולים מזה, ואם לאו - הרי אתם לוקים בו.

אמר ר' לוי:

למה הדבר דומה?

לעבד שאמר לו רבו: הרי נזמי זהב והרי כבלי ברזל.

אם עשית רצוני - הרי נזמי זהב.

ואם לאו - הרי כבלים של ברזל.

אם תאבו ושמעתם -

אמר ר' שמעון בן לוי:

אם זכיתם תאכלו - אם לאו תאכלו למלכויות.

אמר רב אחא:

אם תאבו ושמעתם - טוב הארץ תאכלו.

ואם תמאנו ומריתם - חרובין תאכלו.

ואמר רב אחא:

צריך יהודאה לחרובא, עביד תותבא, ויאי מסכנותא ליהודאי כערקא סומקא על גביה דסוסיא חירא.

איכה הייתה לזונה -

רבי יהודה אומר:

אין איכה אלא לשון תוכחה, כמה דאיתמר **איכה תאמרו חכמים אנחנו**.

רבי נחמיה אומר:

אין איכה אלא לשון קינה, כמה דאיתמר: **איכה ישבה בדד**.

איכה יעיב.

איכה יועם זהב.

משל למטרונא שהיו לה שלושה שושבנין :

אחד ראה אותה בשלותה,

ואחד ראה אותה בניוולה,

ואחד ראה אותה בפחזותה.

כך משה ראה את ישראל בשלותן, ואמר : איכה אשא לבדי.

ישעיהו ראה ואתן בפחזותן, ואמר : איכה הייתה לזונה.

ירמיהו ראה אותם בניוולן, ואמר : איכה ישבה בדד :

סימן שצ

קריה נאמנה -

קרתא חדיתא, קרתא (מרכבתא) [מערבבתא].

ר' פנחס בשם רבי אושעיא :

ארבע מאות ושמונים ואחד בתי כנסיות, כמנין **מלאתי** היו בירושלים, ובכל אחד ואחד בית ספר לתלמוד ובית ספר למשנה ובית ספר למקרא, וכלן עלה אספסיאנוס והחריבן.

מלאתי משפט -

כגון משנתו של רבי חייא,

ומשנתו של רבי אושעיה,

ושל בר קפרא.

שנו רבותינו :

דיני ממונות דנין בו ביום בין לזכות בין לחובה.

דיני נפשות גומרין בו ביום לזכות, וליום שלאחריו לחובה.

מאי טעמא?

אמר רבי חנינא :

דאמר קרא : מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים.

רבא אמר מהכא :

דרשו משפט אשרו חצוץ -

אשרי דיין שמחצץ את דינו.

ואידך?

אשרו חמוץ.

ולא חומץ.

ואידך האי?
מלאתי משפט.

מאי עביד ליה?

כדרכי אלעזר, דאמר רבי אלעזר:

כל תענית שמלינין בה את הצדקה, כאלו שופך דמים, שנאמר: **צדק ילין בה ועתה מרצחים**.
והני מילי ברפתא ותמרי, אבל בחטי בזוזי ובשערי לית לן בה.

דבר אחר:

צדק ילין בה -

אמר רבי יהודה בר' סימון:

לא לן אדם בירושלים ובידו עון.

כיצד?

תמיד השחר מכפר על עבירות הלילה,
ושל בין הערבים מכפר על עבירות היום.
מכל מקום, לא לן אדם בירושלים ובידו עון.

ועתה מרצחים -

הא עבדין קטולין, הרגו את אוריה ואת זכריה.

כספך היה לסיגים -

אמר רבי עקיבא:

הכל קראו תגר על הכסף ועל הזהב שיצא עמהם, שנאמר: **כספך היה לסיגים**.

וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל.

כספם וזהבם עשו להם עצבים למען יכרת.

רבי הונא ורבי ירמיה בשם רבי שמעון בר רב יצחק:

למען יכרתו אין כתיב כאן, אלא **למען יכרת**.

כאיניש דאמר:

ימחוק שמיה דפלן דאפיק ברי לתרבות בישא.

סימן שצא

כספך היה לסיגים -

בראשונה היו משתמשינ במטבעות נחושת מצופין כסף, והוה חד מנהון אזיל לגבי צרופא והיה שמע קליה ואמר: (ב) אנחש ליה.

אף הוא אזיל למזבן חד קשיט דחמר מן גו קפילא, שמע קליה ואמר לבר ביתיה: אמהיל ליה.

הדא הוא דכתיב: **כספך היה לסיגים סבאך מהול במים**.

שריף סוררים -

בר קפרא אומר:

שכלם היו אוהבים את הגזל.

וחברי גנבים -

שהיו כולם מתחברים לגנבים.

אמר רבי ברכיה:

מעשה באשה אחת, שגנבו מיחס שלה והלכה לקבול לדיין ומצאתו שפות על גבי כירתו.

ומעשה באחד, שגנב טליתו והלך לדיין לקבול ומצאו מוצע על מטתו.

אמר רבי לוי:

מעשה באשה אחת שכבדה לדיין במנורה של כסף והלך אנטיריקוס שלה בסייח של זהב, למחר אשכח דינא הפוך.

אמרה ליה: ינהר דיני קמך כההיא מנרתא דכספא.

אמר לה: ומה אעביד לך, כפה סייח מנרתא, הדא הוא דכתיב: **כלו אוהב שוחד -** כולם אוהבים את הגזל.

ורודף שלמונים -

שלם לי ואשלם לך.

יתום לא ישפוטו -

רבי אלעזר ורבי יוחנן,

רבי אלעזר אומר:

בראשונה היה אדם מת בירושלים והיה ממנה אפוטרופא ליתומים, והיתה האלמנה תובעת כתובתה מן היתומים, והם הולכים אצל הדיין ומוציאין אותו (חשוד) [שחוד] עם האפוטרופין.

רבי יוחנן אמר:

בראשונה היה אדם עולה לירושלם לדיין והדיין אומר: בקע לי שני בקעיות של עצים, מלא לי שתי חביות של מים, והיו יציאותיו כלים והיה יוצא משם בפחי נפש, והיתה אלמנה פוגעת בו בדרך.

אמרה לו: **מה נעשה בדינך?**

ואמר לה: כלו יציאותי ולא הועלתי כלום.

והיתה אומרת: אם זה שהוא איש לא הועיל כלום, אני שאני אלמנה עאכ"ו, לקיים מה

שנאמר: **ורייב אלמנה לא יבא אליהם.**

לכן נאם האדון ה' צבאות -

אמר רבי שמואל בר נחמני:

כל מקום שנאמר: **האדון** עוקר דיורין ומכניס דיורין.

ובנין אב שבכלם: **הנה ארון הברית אדון כל הארץ עובר לפניכם בירדן - עוקר כנענים ומכניס ישראל.**

אביר ישראל -

אמר רבי תנחום בר נחמני:

תוקפיהון דישראל.

ורבנן אמרין:

אביר ישראל -

לפני אומות העולם.

הוי אנחם מצרי -

רבי יהודה ורבי נחמיה,

רבי יהודה אומר:

היה לאותו האיש עשרה זהובים, את עוקף עליו ונוטלה ממנו.

אמר לו הקב"ה: עלי לשלם לו גמולו ולהפרע מאותו האיש.

ור' נחמיה אמר:

הוי אנחם מצרי -

שנים

מאויבי -

שנים

הם ארבע מלכיות.

ואשיבה שופטיך -

זה משה ואהרן.

ויועציך -

זה דוד ושלמה.

ואצרוף כבור סיגיך -

כיון שנקבצו הגליות נעשה דין ברשעים, שנאמר: **ואצרוף כבור סיגיך וגו'.**

וכיון שעושה דין ברשעים כלו האפיקורסין, שנאמר: **ושבר פושעים וחטאים יחדיו וגו'.**

תניא רבי יוסי בן אלישע אומר:

אין הקב"ה משרה על ישראל שכינתו, עד שיכלו השופטים רעים משיראל, שנאמר: **ואשיבה**

ידי עליך.

אמר רב פפא:

אי בטלי יהירי בטלי אמגושי, דכתיב: **ואצרוף כבור סיגיד וגו'**,
אי בטלי דייני בטלי גזירפטי, דכתיב: **הסיר ה' משפטיו פנה אויבך**.

אמר עולא:

אין ירושלם נפדית אלא בצדקה, שנאמר: **ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה**:

ועוזבי ה' יכלו -

אמר רבי הונא בר יהודה, אמר רבי מנחם, אמר רב ואיתימא רבי יוחנן:
זה שמניח ספר תורה ויוצא.

ר' אבהו

הוה נפיק בין גברא לגברא.

רבא בעי:

בין פסוקא לפסוקא.

מאי?

תיקו.

רב ששת מהדר אפיה וגריס, אמר:

אנן בדידן ואינהו בדידהו.

רבי יצחק אמר:]

מי שמניח ספר תורה ויוצא, עליו הכתוב אומר: **מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי**.

והיה החסון לנעורת -

תנן התם:

אין מדליקין בחוסן.

מאי חוסן?

תני רב יוסף:

נעורת של פשתן.

אמר ליה אביי:

והא כתיב: והיה החסון לנעורת?

אלא אמר אביי:

כיתנא דדייק ולא נפיץ.

פרק ב

המשך סימן שצא

והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' -

אברהם קראו הר: אשר יאמר היום בהר ה' יראה.

משה קראו הר: ההר הטוב הזה והלבנון.

דוד קראו הר: מי יעלה בהר ה'.

ישעיהו קראו: הר נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים.

רבי פנחס בשם רבי ראובן אמר:

עתיד הקב"ה להביא סיני ותבור וכרמל ולבנות בית המקדש על גביהן.

מה טעם?

והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה', בראש ההרים -

והם אומרים שירה.

אמר רב הונא:

דיך עד כאן, אלא בית המקדש אומר שירה וההרים עונים אחריו.

ומה טעם?

דכתיב: ונשא מגבעות, ואין לשון נשא אלא לשון שירה.

וכן הוא אומר: וכנניה שר הלויס יסר במשא:

והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב -

משל למלך שהיו לו שלושה אוהבים ובקש לבנות פלטין.

הביא לראשון, א"ל: זכור הייתי אותו שהיה הר מתחלה.

הביא לשני, אמר: זכור הייתי שדה שהיה מתחלה.

הביא לשלישי, א"ל: זכור הייתי אותו שהיה בית מתחלה.

א"ל: חידך, שאני בונה אותו פלטין וקורא אני אותו על שמך.

כך, אברהם אמר: בהר ה' יראה.

יצחק אמר: לשוח בשדה לפנות ערב.

יעקב אמר: אין זה כי אם בית אלהים.

לכך אמר: אל בית אלהי יעקב.

וכן הוא אומר: הנני שב שבות אהלי יעקב.

סימן שצב

כי מציון תצא תורה -

אמר רבי לוי:

כל פעולות טובות ונחמות שעתיד הקב"ה ליתן לישראל, אינם אלא מציון.

עוז מציון - שנאמר: **מטה עזך ישלח ה' מציון.**
ישועה מציון - שנאמר: **מי יתן מציון ישועת ישראל.**
שופר מציון - שנאמר: **תקעו שופר בציון.**
ברכה מציון - שנאמר: **יברכך ה' מציון.**
טל חיים מציון - שנאמר: **כטל חרמון שיורד על הררי ציון כי שם צויה ה' את הברכה חיים עד העולם.**
עזר וסיוע מציון - שנאמר: **ישלח עזרך מקדש ומציון יסעדך.**
תורה מציון - שנאמר: **כי מציון תצא תורה.**

סימן שצג

וכתתו חרבותם לאתים -

שנו רבותינו:

לא יצא האיש לא בסייף ולא באלה ולא ברומח ואם יצא חייב חטאת.

רבי אליעזר אומר:

תכשיטין הם לו.

וחכמים אומרים:

גנאי הם לו, דכתיב: **וכתתו חרבותם לאתים.**

אמרו לו לרבי אליעזר:

וכי מאחר דתכשיטין הם לו, מפני מה הם בטלין לימות המשיח?

א"ל: לפי שאינם צריכין להם, שנאמר: **לא ישא גוי אל גוי חרב.**

וליהו לנוי בעלמא?

אמר רבא:

מידי דהוה אשרגא בטיהרא.

א"ל אביי לרב יוסף:

מאי טעמא דר' אליעזר דאמר תכשיטין הם לו:

דכתיב: **חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך.**

א"ל רב כהנא למר בריה דרבינא:

ההוא בדברי תורה כתיב.

א"ל: אין מקרא יוצא מידי פשוטו.

וישח אדם וישפל איש -

אמר רבי יוחנן:

וישח אדם - אלו ישראל, שנאמר: **ואתנה צאני צאת מרעיתי אדם אתם.**

וישפל איש - זה משה, שנאמר: **כי זה משה האיש.**

אמר משה לפני הקב"ה: יודע אני ששחו ישראל לעגל והושפלת, ואל תשא כי אם למענך, וזהו: **כי תשא את ראש בני ישראל:**

ונשגב ה' לבדו ביום ההוא -

אמר רב קטינא:

שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד חרב, שנאמר: **ונשגב ה' לבדו ביום ההוא.**

ואומר: **מזמור שיר ליום השבת -** ליום שכלו שבת.

וכתיב: **כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול.**

סימן שצד

תנא דבי אליהו:

ששת אלפים שנה הוי העולם:

אלפים תהו,

אלפים תורה,

אלפים ימות המשיח, ובעונותינו שרבו יצאו מה שיצאו.

כי יום לה' צבאות על כל גאה ורם -

שלא כמדת הקב"ה מידת בשר ודם, כי מידת בשר ודם רואה אדם עומד יפה ועשיר הוא מעמידו ומסייעו, וכשהוא רואה לאדם שנופל ושב הוא מפילו, אבל הקב"ה אינו כן כי אם רואה אדם שהוא מתגאה הוא מפילו, שנאמר: **כי יום לה' צבאות על כל גאה ורם.** ואומר: **גאות אדם תשפילנו.**

ואם רואה אדם שנפל עד שאול הוא מעמיד, שנאמר: **מקים מעפר דל.**

וכן הוא אומר: **כי שחה לעפר נפשנו.**

מה כתיב אחריו?

קומה עזרתה לנו.

ואומר: **אם אמרתי מטה רגלי וגו'.**

ואף לאה שנואת הבית הייתה ונתפקדה בבנים, שנאמר: **וירא ה' כי שנואה לאה וגו'.**

חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו -

אמר רב:

הנותן שלום לחברו קודם שיתפלל כאלו אעשאו במה, שנאמר: **חדלו לכם מן האדם אשר**

נשמה באפו כי במה נחשב הוא - אל תקרי בְּמָה אלא בְּמָה.

ושמואל אמר:

במה חשבתו לזה לא אלוה.

מתיב רב נחמן:

בפרקים שואל מפני הכבוד.

תרגמה ר' אבא להא דרב:

במשכים לפתחו.

אמר רבי אושיעא:

בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון טעו בו מלאכי השרת ובקשו לומר לפניו קדוש. משל למלך ואיפרכוס שהיו נתונים בקרונין והיו בני המדינה מבקשים לומר למלך הימנו ולא היו יודעים אי זה המלך.

מה עשה המלך?

דחפו והוציאו חוץ לקרונין וידעו הכל שהוא איפרכוס.

כך בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון טעו מלאכי השרת ובקשו לומר לפניו קדוש.

מה עשה הקב"ה?

הפיל עליו שינה וידעו הכל שהוא אדם, הה"ד: **חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא.**

פרק ג

המשך סימן שצד

כי הנה האדון ה' צבאות מסיר מירושלים וגו' -

כי אתא רב דימי אמר:

י"ח קללות קלל ישעיהו את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר להם מקרא זה: **ונגש [העם] איש (באחיו) באיש] ואיש ברעהו ירהבו וגו'.**

י"ח קללות מאן אינון?

דכתיב: **כי הנה האדון ה' צבאות מסיר מירושלם ומיהודה וגו'.**

משען -

אלו בעלי מקרא.

משענה -

אלו בעלי משנה, כגון: רב יהודה בן תימא וחבריו.

ופליגי בה רב פפא ורבינא,

חד אמר:

שש מאות סדרי משנה.

וחד אמר:

שבע מאות סדרי משנה.

כל משען לחם -

אלו בעלי גמרא.

משען מים -

אלו בעלי אגדה שמושכין לבו של אדם כמים,

גבור -

זה בעל שמועות.

ואיש מלחמה -

זה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה.

שופט -

זה דיין שדן דין אמת לאמתו.

ונביא -

כמשמעו.

וקוסם -

זה מלך, שנאמר: **קסם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו.**

זקן -

זה שראוי לישוב בישיבה.

שר חמישים -

זה שיודע לישא וליתן בחמשה חומשה תורה.

אל תקרי חמישים אלא חומשים.

דבר אחר:

שר חמישים -

כדרכי אבהו, דאמר רבי אבהו:

מנין שאין ממנין פרנס על הצבור בפחות מחמשים?

שנאמר: **שר חמשים.**

ונשוא פנים -

זה שנושאים פנים לדור בעבורו, **למעלה**, כגון : רבי חנינא בן דוסא.
למטה, כגון : רבי אבהו בקסרין.

ויועץ -

זה שיודע לעבר שנים ולקבוע חדשים, דכתיב בחזקיה : **ויועץ המלך וגו'** (ועבר ניסן בניסן).

חכם -

זה המחכים את רבו.

חרשים -

זה שבשעה שהוא פותח בתורה נעשין הכל כחרשין.

ונבון -

זה המבין דבר מתוך דבר.

לחש -

זה שראוי למסור לו דברי תורה שנתנו בלחש :

ונתתי נערים שריהם -

אלו בני אדם שמנוערין מן המצות.

ותעלולים ימשלו בם -

אמר רבי אחא בר יעקב:

אלו תעלי בני תעלי.

ולא נתקרה דעתו עד שאמר להם : **יריהבו הנער בזקן.**

מאי ירהבו וגו'?

יבואו בני אדם שמנוערין מן המצוות ויריהבו באותם שמלאים מצוות כרמון.

מאי והנקלה בנכבד יבא?

מי שחמורות דומות עליו כקלות ויריהבו במי שקלות דומות עליו כחמורות, (כתיב ברמז ער"ה) :

כי יתפש איש באחיו בית אביו שמלה לכה קצין תהיה לנו -

אמר רב קטינא:

אפילו בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו ממנה אנשי אמונה.

שמלה לכה -

דברים שבני אדם מתכסין בהם כשמלה.

והמכשלה הזאת -

דברים שאין בני אדם יכולין לעמוד עליהם, אלא אם כן נכשלים בהם.

ישא ביום ההוא לאמר לא אהיה חובש -

אין ישא אלא לשון שבועה, כדכתיב: **לא תשא.**

לא אהיה חובש -

בית המדרש.

(ובידי) [ובביתי] אין לחם ואין שמלה -

אין בידי לא טעם משנה ולא גמרא.

ודילמא שאני התם דאי הוה אמר להו: גמירנא, ולא גמיר, הוה אמרי ליה: אימא לן מילתא!
הוה מצי אמר להו: גמר ושכח.

מאי לא אהיה חובש?

כלל כלל.

איני והא אמר רבא:

לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמנה, שנאמר: **שוטטו בחוצות ירושלים**
אם תמצאו איש מבקש משפט עושה אמונה ואסלח לה?!
לא קשיא, הא בדברי תורה הא במשא ובמתן.

הכרת פניהם ענתה בם -

הדא הוא דכתיב: **ולא עצר כח ירבעם.**

א"ר שמואל בר נחמני:

אתה סבור שירבעם ניגף ולא ניגף אלא אביה.

ולמה ניגף?

אמר רבי אבא בר כהנא:

על (ידי) שהעביר הכרת פניהם של ישראל, שנאמר: **הכרת פניהם ענתה בם.**

סימן שצה

אמרו צדיק כי טוב -

וכי יש צדיק טוב ושאינו טוב?

אלא טוב לשמים וטוב לבריות - זהו צדיק טוב.
טוב לשמים ואינו טוב לבריות - צדיק שאינו טוב.

כיוצא בדבר אתה אומר : **אוי לרשע רע.**

וכי יש רשע רע ורשע שאינו רע?

אלא רע לשמים ורע לבריות - זהו רשע רע.

רע לשמים ואינו רע לבריות - רשע שאינו רע.

הזכות יש לה קרן ויש לה פירות, שנאמר : **אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו.**

עבירה יש לה קרן ואין לה פירות, שנאמר : **אוי לרשע רע.**

אלא מהו ויאכלו מפרי דרכם?

עבירה שעושה פירות יש לה פירות.

עבירה שאינה עושה פירות אין לה פירות.

מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, שנאמר : **אז נדברו יראי ה' וגו'.**

מאי ולחושבי שמו?

א"ר יוסי :

אפילו חשב לעשות מצווה ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה.

מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, שנאמר : **און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה'.**

ואלה מהו הנני מביא על העם הזה פרי מחשבותם?

מחשבה שעושה פירות הקב"ה מצרפה למעשה, שאינה עושה פירות אין הקב"ה מצרפה למעשה.

למען תפוש את בית ישראל בלבם - בע"א כתיב.

דבר אחר :

אמרו צדיק כי טוב -

כשאדם מזכיר את הצדיק מזכירו לטובה, וכשמזכיר את הרשע מזכירו לרעה, שנאמר : **אוי לרשע רע.**

וכן הוא אומר : **זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב.**

דבר אחר :

אמרו צדיק -

לצדיקו של עולם.

כי טוב -

במה שעושה לכם, שנאמר : **כי ביום הזה יכפר עליכם.** (ג)

לפיכך נוטלים לולביהם בסוכות ואומרים : **הודו לה' כי טוב.**

כתיב : **צדקתך כהורי אל.**

מה הרים הללו נזרעים ועושים פירות, כך מעשיהם של צדיקים נזרעים ועושים פירות, שנאמר: **אמרו צדיק כי טוב.**

משפטיך תהום רבה -

מה התהום הזה לא נזרע ולא עושה פירות, כך אין הרשעים עושים פירות, שאם עושים פירות מחריבין את העולם.

סימן שצו

נצב לריב ה' ועומד לדין עמים -

שני תלמידים משל רבי יהושע שנו עטיפתן בשעת הגזרה. פגע בהם אסטרטיוט אחד מומר, אמר להם: אם בניה אתם, תנו נפשכם עליה ואם אין בניה אתם, **למה אתם נהרגין?** אמרו לו: בניה אנו ועליה אנו נהרגין, אלא שאין דרכו של אדם לאבד עצמו לדעת. אמר להם: שלוש שאלות אני שואל אתכם, אם משיבים אותי מוטב ואם לאו, אני אשמיד אתכם.

אמר להם: כתוב אחד אומר: **ניצב לריב ה'.** וכתוב אחד אומר: **כי שם אשב לשפוט את הגוים!?** אמרו לו: בשעה שהקב"ה דן את ישראל - דן אותם מעומד מקצר את הדין ופוסקו. ובשעה שדן את עובדי אלילים - דן אותם מיושב ומדקדק בהם. אמר להם: לא כן דרש רבי יהושע רבכם, אלא אחד זה ואחד זה בעובדי אלילים מדבר, משהקב"ה דן את עובדי אלילים מיושב מדקדק ועושה דין, ואחר כך עומד ונעשה אנטידייקוס כנגדן.

אמר להם: **מהו דכתיב: עובד אדמתו ישבע לחם?** אמרו לו: טוב מי שהוא חוכר שדה אחת ומזבלה ומעדרה, ממי שהוא חוכר שדות הרבה ומובירן. אמר להם: לא כך דרש רבי יהושע רבכם, אלא עובד אלוהים עד יום - מותו ישבע לחם מלחמו של עולם הבא, **ומרדף ריקים ישבע ריש -** אלו עובדי אלילים שמרדפין ריק אחר עבודת אלילים שלהם.

אמר להם: **מהו דכתיב ויהי בהקשותה בלדתה וגו'?** אמרו לו: שכן דרך שממסמסין את החיה ואומרין לה: אל תיראי כי בן זכר ילדת. אמר להם: לא כך דרש רבי יהושע רבכם, אלא עם כל שבט ושבט נולדה תאומה, ועם בנימין נולדה תאומה יתירה.

ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו -

א"ר יוחנן, ואיתימא רבי יונתן:

כל שאפשר לו למחות באנשי ביתו ואינו מוחה, נתפס על אנשי ביתו.

בבני עירו, נתפס על בני עירו.
בכל העולם, נתפס על כל העולם כלו.

אמר רב פפא:

הני דבי ריש גלותא מיתפסי אכולי עלמא.

אמר רבי חנינא: מאי דכתיב: **ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו - אם שרים חטאו זקנים**

מה חטאו?

אלא על זקנים שלא מיחו בשרים.

סימן שצז

זה שאמר הכתוב: **עד די כורסוון רמיו ועתיק יומין יתיב, עד די כורסוון רמיו -** אלו כסאות של עו"א שעתיד הקב"ה להפכם, עד די כורסוון יתיב אין כתיב כאן, אלא **רמיו**.
וכן הוא אומר: **והפכתי כסא ממלכות**.

ורבנן אמרין:

לעתיד לבא הקב"ה יושב והמלאכים נותנים כסאות לגדולי ישראל והם יושבים ודנין לעובדי אלילים עם הקב"ה.

וכן הוא אומר: **ה' במשפט יבא עם זקני עמו**.

ומי הם?

אלו כסאות בית דוד וזקני ישראל, שנאמר: **כי שמה ישובו כסאות למשפט כסאות לבית דוד**.

א"ר פנחס בשם ר' חלקיה:

מהו ועתיק יומין יתיב?

אלא שהוא יושב ביניהם כאב בית דין ודן את העו"א.

ומהו ושער רישיה כעמר נקא?

שהקב"ה מנקה עצמו מעובדי אלילים ופורע להם שכר מצוות קלות שהם עושים בעולם הזה, כדי לדון אותם ולחייבם לעולם הבא.

באותה שעה הקב"ה נעשה גבוה בעולמו, שנאמר: **ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש**

נקדש בצדקה - ואין עובדי אלילים יכולין לפתוח את פיהם.

ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם -

אמר רב הונא:

כל היודע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים ויתן לו שלום, שנאמר: **סור מרע ועשה טוב**

בקש שלום ורדפהו - ואם נתן לו שלום ולא החזיר שלום נקרא גזלן.

רבי חלבו אמר:

עליו הכתוב אומר : **ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם.**

ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון וגו' -

דרש רבי שמלאי בריה דרבי עולא:

שהיו כוחלות בכוחלא ורמזן.

הלוך וטפוף תלכנה -

שהיו הולכות בקומה זקופה.

ותלכנה נטויות גרון -

שהיו מהלכות ארוכה בצד קצרה.

ומשקרות עינים -

דהו מליין כוחלא ורמזן.

הלוך וטפוף תלכנה -

שהיו מהלכות עקב בצד גודל.

וברגליהם תעכסנה -

א"ר יצחק:

שהיו מטילות מור ואפרסמות במנעליהם ומהלכות בשוקי ירושלים, וכיון שמגיעות אצל בחורי ישראל בועטות בקרקע ומתיזות עליהם ומכניסין בהם יצר הרע כארס בעכס.

ומאי פורענותא?

כדרש רבא בר רב הונא:

מאי דכתיב : והיה תחת בשם מק יהיה?

מקום שהיו מתבשמות בו נעשה נמקים נמקים.

ותחת חגורה נקפה -

מקום שהיו חגורות בצלצול נעשה נקפים נקפים.

ותחת מעשה מקשה קרחה -

מקום שהיו מתקשטות בו נעשה קרחים קרחים.

ותחת פתיגיל מחגורת שק -

פתחים המביאים לידי גילה היו למחגורת שק.

כי תחת יופי -

אמר רבא:

היינו דאמרי אינשי:

חלופי שופרא כיבא:

ושפח אדני קדקד בנות ציון -

אמר ר' יוסי בר חנינא:

מלמד שפרחה בהם צרעת.

כתיב הכא: **ושפח.**

וכתיב התם: **ולשאת ולספחת.**

וה' פתחן יערה -

רב ושמואל,

חד אמר:

שנשפכו כקיתון.

וחד אמר:

שנעשו פתחיהן כיער.

אמר רב:

אנשי ירושלים שחצים היו.

אדם אומר לחברו: **במה סעדת היום בפת עמילה או בפת שאינה עמילה?**

ביין גורדלי או ביין חרדלי?

במיסב קצר או במיסב רחב?

בחבר טוב או בחבר רע?

אמר רב חסדא:

וכלן לזנות.

סימן שצח

זה שאמר הכתוב: **ותפרעו כל עצתי.**

רבי יהודה דסכנין בשם ר' לוי אמר:

ויבן ה' אלוהים את הצלע - התבונן מהיכן לבראותה.

אמר: **איני בורא אותה מן הראש** - שלא תהא מקילת ראש.

ולא מן העין - שלא תהא סקרנית.

ולא מן האזן - שלא תהא צייתנית.

ולא מן הפה - שלא תהא דברנית.

ולא מן הלב - שלא תהא קנאתנית.

ולא מן היד - שלא תהא ממשמשנית.

ולא מן הרגל - שלא תהא פרסנית.
אלא מן המקום הצנוע בכל האדם, שאפילו בשעה שהוא ערום אותו המקום מכוסה.
ועל כל אבר ואבר שהיה בורא היה אומר: אשה צנועה אשה צנועה, ואף על פי כן: **ותפרעו כל עצתי.**

לא בראתי אותה מן הראש - והרי היא מקילת ראש, שנאמר: **ותלכנה נטויות גרון.**
ולא מן העין - והרי היא סקרנית, שנאמר: **ומשקרות עינים.**
ולא מן האזן - והרי היא צייתנית, שנאמר: **ושרה שומעת.**
ולא מן הפה - והרי היא דברנית, שנאמר: **ותדבר מרים.**
ולא מן הלב - והרי היא קנאתנית, שנאמר: **ותקנא רחל באחותה.**
ולא מן היד - והרי היא ממשמשנית, שנאמר: **ותגנוב רחל את התרפים.**
ולא מן הרגל - והרי היא פרסנית, שנאמר: **ותצא דינה בת לאה.**

סימן שצט

ושפח אדני קדקד בנות ציון -

א"ר חנינא בר פפא:

לפי שהיה ירמיה מחזר עליהם ואומר להם: בנותי עשו תשובה, עד שלא יבאו השונאים.
והן היו אומרות: **ימהר יחישה מעשהו למען נראה.**
דוכוס רואה אותי ונוטל אותי לו לאשה.
איפרכוס רואה אותי ונוטלני לו לאשה.

ותקרב ותבואה עצת קדוש ישראל ונדעה -

ונחזי דמאן קיימא ידידי או דידהון.
וכיון שגרמו העוונות ונכנסו השונאים בירושלים, יצאו מקושטות לפניהם כזונות, ודוכוס רואה אחת מהן ונטלה ומעלה ומושיבה בקרונין שלו.
אמר הקב"ה: **הא קמת דידהון ודידי לא.**
מה עשה להן הקב"ה?

הלקה אותן בצרעת, הדא הוא דכתיב: **ושפח אדני קדקד בנות ציון.**
וכתיב התם: **ולשאת ולספחת.**

רבי דוסא בר חנינא אומר:

העלה בהם משפחות משפחות של כנים.

ר' חייא בר אבא אומר:

עשה אותם שפחות מכודנות (אמהן משעבדן).

ר' ברכיה בשם ר' מייסא אומר:

ושפח כתיב, שמר משפחותיהן שלא יתערב זרע קדש בגויי הארצות, אע"פ שלא חזרו בהן.
ואמר הקב"ה: יודע אני שאין עובדי אלילים בדילין מזיבה ומן הצרעת.

מה עשה הקב"ה?

וה' פתח יערה -

רמז למעיינות שלהן והיו שופעות דם וממלאים קרונן שלו והיה משליכה והקרון עובר עליה ומפסקתן.

והיו אומרות אלו לאלו : סורו סורו מהן, טמאות הן, שנאמר : **סורו טמא קראו למו**.

ואנו ואבלו פתחיה -

אנינה מבפנים ואבלות מבחוץ.

פתחיה -

שני פתחים :

חרבן בית ראשון,

וחרבן בית שני.

ונקתה -

נקייה מדברי תורה,

נקייה מדברי נבואה,

נקייה מדברי צדיקים,

נקייה ממעשים טובים.

לארץ תשב -

ישבו לארץ ידמו.

פרק ד

המשך סימן שצט

והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו

אמר רבי אלעזר :

עתידין צדיקים לומר לפניהם קדוש, כדרך שאומרים לפני הקב"ה, שנאמר : **והיה הנשאר וגו'**

קדוש יאמר לו.

סימן ת

תנא דבי אליהו :

צדיקים שעתיד הקב"ה להחיות שוב אינם חוזרין לעפרן, שנאמר : **והיה הנשאר בציון והנותר**

בירושלים קדוש יאמר לו - מה קדוש לעולם קיים, אף הם לעולם קיימים.

ואם תאמר אותן אלף שנים שהקב"ה עתיד לחדש את עולמו, שנאמר: **ונשגב ה' לבדו ביום ההוא**.

צדיקים מה הם עושים?

הקב"ה עושה להם כנפים כנשרים ושטין ומעופפין על פני המים, שנאמר: **על כן לא נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים**.

ושמא תאמר יש להם צער?

תלמוד לומר: **וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו**.

וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקרעה -

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן:

עתיד הקב"ה לעשות לכל צדיק וצדיק שבע חופות בגן עדן, שנאמר: **וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם וגו'**.

כי על כבוד חופה -

א"ר יוחנן:

מלמד, שכל צדיק וצדיק הקב"ה עושה לו חופה לפי כבודו.

ועשן בחופה למה?

אמר ר' חנינא הגדול:

כל מי שעניו צרות בתלמידי חכמים בעוה"ז, מתמלאות עיניו עשן לעולם הבא.

ואש בחופה למה?

אמר רבי חנינא:

מלמד, שכל אחד ואחד נכוה מחופתו של חברו, אוי לה לואתה בושה אוי לה לאותה כלימה.

וסכה תהיה לצל יומם -

א"ר זירא:

עד עשרים אמה אדם יודע שהוא יושב בצל סוכה, למעלה מעשרים אמה אין אדם יודע שהוא יושב בצל סוכה אלא בצל דפנות.

סימן תא

אמר רבי אלעזר בשם רבי סימאי:

אמר הקב"ה לאברהם: אתה אמרת: **יקח נא מעט מים** חייך, שאני פורע לבניך במדבר כו'.
הה"ד: **אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר -** הרי במדבר.

בארץ [כנען] מנין?

שנאמר : **ארץ נחלי מים**.

לעתיד לבא מנין?

[ת"ל : **ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים**.

אתה אמרת : **ורחצו רגליכם** - חייך, שאני פורע לבניך במדבר ובביישוב ולעתיד לבא.

במדבר מנין?

שנאמר : **וארחצך במים**.

ביישוב מנין?

שנאמר : **רחצו הזכו**.

לעתיד לבוא מנין?

שנאמר : **(כי) אם רחץ ה' את צואת בנות ציון**.

אתה אמרת : **והשענו תחת העץ** - חייך, שאני פורע לבניך כו', הה"ד : **פרש ענן למסך** - הרי במדבר.

בארץ מנין?

שנאמר : **בסוכות תשבו שבעת ימים**.

לעתיד לבא מנין?

שנאמר : **וסכה תהיה לצל יומם**.

אתה אמרת : **ואקחה פת לחם** - חייך, שאני פורע לבניך כו', שנאמר : **הנני ממטיר לכם לחם מן השמים** - הרי במדבר.

בארץ מנין?

שנאמר : **ארץ חיטה ושעורה**.

לעתיד לבא מנין?

שנאמר : **יהי פסת בר בארץ**.

אתה אמרת : **ואל הבקר רץ אברהם** - חייך שאני פורע לבניך כו', הה"ד : **ומקנה רב היה לבני גד ולבני ראובן** - הרי במדבר.

בארץ מנין?

שנאמר : **בנכסים רבים שובו אל אהליכם ובמקנה רב**.

לעתיד לבא מנין?

שנאמר: **והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן.**

אתה אמרת: **והוא עומד עליהם -** חייך שאני פורע לבניך כו', הה"ד: **וה' הולך לפניו יומם.**

בארץ מנין?

שנאמר: **אלוהים ניצב בעדת אל.**

לעתיד לבא מנין?

שנאמר: **עלה הפורץ לפניו.**

פרק ה

המשך סימן תא

אשירה נא לידידי -

תניא ר' יוסי אומר:

שיתין מששת ימי בראשית נבראו ועליהם כרה דוד שישה עשר אלף אמה, שנאמר: **אשירה נא**

לידידי שירת דודי לכרמו וגו' ועזקהו ויסקלהו וגו'.

מגדל -

זה בית המקדש.

יקב -

זה המזבח.

וגם יקב -

אלו השיתין.

אמר רבה בר בר חנה:

שיתין מששת ימי בראשית נבראו, שנאמר: **חמוקי ירכיך -** אלו השיתין.

כמו חלאים - שחלולין ויורדין עד התהום.

מעשה ידי אמן - ידי אומנתו של הקב"ה.

דבר אחר:

כרם היה לידידי בקרן וגו' -

מה שור, אין בו גבוה מקרניו,

אף ארץ ישראל, גבוה מכל הארצות.

אי מה שור, אין בו פסולת אלא מקרניו,

אף ארץ ישראל, פסולת שאר ארצות!!

תלמוד לומר: **בן שמן** - שמנה היא ארץ ישראל מכל הארצות.
וכן הוא אומר: **ארץ זית שמן ודבש** - שמנים כחלב ומתוקין כדבש.
ללמדך, שארץ ישראל גבוהה ומתוקה ומשובחת מכל הארצות.

בקרן בן שמן -

עשר קרנות, קרנו של אברהם, שנאמר: **כרם היה לידידי בקרן בן שמן וכו'.**
(כתוב בשמואל ברמז פ"א):

כי כרם ה' צבאות בית ישראל -

(כתוב בשמואל ברמז פ"א):

כי כרם ה' צבאות בית ישראל -

(כתוב בשופטים ברמז מ"ז וברמז תתכ"ח).

הוי מגיעי בית בבית -

ר"ש דסכנין בשם ר' לוי:

מלוהו על ביתו מלוהו על שדהו ליטלה.
אמר הקב"ה: מה אתם סבורים, שאתם יורשים את הארץ?!
והושבתם לבדכם בקרב הארץ.

ונגלה - **באזני ה' צבאות אם לא בתים רבים לשמה יהיו -**

א"ר שמעון בן לוי:

מי שהוא צורח באזנו של חברו לא באזנו אחת הוא צווח.

שמה צווח הוא בשמים?

והכא: **באזני ה' צבאות.**

אמר ריש לקיש:

הוי מגיעי בית בבית שדה בשדה -

הגעתם חרבן ראשון לחרבן שני, מה חרבן ראשון: **ציון שדה תחרש** - אף חרבן שני: **עד אפס מקום.**

מי גרם למקום שיחרב?

על שלא הניחו מקום שלא עבדו בו ע"א.

סימן תב

עולא ורב חסדא הוו שקלי ואזלי אפתחא דבר חנא בר חנילאי.
נגד רב חסדא ואתנח.

אמר ליה עולא: לא סבר לה מר להא דאמר רב אנחה שוברת חצי גופו של אדם, שנאמר: **ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים.**

ור' נתן אמר:

כל גופו, שנאמר: **והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח וגו'.**
אמר ליה: היכי לא אתנח, ביתא דהו קיימי שתי אפיתא ביממא ושתי אפיתא בלילא ואפיין לכל מאן דצריך, ולא שקיל ידא מן כיסיה דסבר דילמא אתי עינא בר טובים ואדמייתי ליה כיסא מכסיף, ותו דהו פתיחין ליה ארבע דשי לארבע רוחי דעלמא, דהו עייל כפין הוה נפיק כי שבע, והוה שדיא ליה חטי ושערי בשני בצורת אבראי, אמר: כל מאן דכסיפא ליה מילתא למשקל ביממא אתי ושקיל בלילא. והשתא נפל ליה בתלא ולא אתנח!!
אמר ליה: **הכי אמר רב:**

מיום שחרב בית המקדש נגזרה גזירה על בתיהם של צדיקים שיחרבו, שנאמר: **(ונגלה) באזני ה' צבאות אם לא בתים רבים לשמה יהיו וגו'.**

וא"ר יוחנן:

עתיד הקב"ה להחזיקן לישובן, שנאמר: **שיר המעלות הבוטחים בה' וגו' -** מה ציון עתיד הקב"ה להחזירו לישובו, אף בתיהן של צדיקים עתיד הקב"ה להחזיקן לישובן.
חזיוה דלא הוה קא מיתבא דעתיה.
אמר ליה: דיו לעבד להיות כרבו.

הוי משכימי בבקר -

א"ר אבהו:

לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבטלו בה קריאת שמע שחרית וערבית, שנאמר: **הוי משכימי בבקר וגו'.**
וכתיב: **לכן גלה עמי מבלי דעת.**

א"ר יוחנן:

כל השותה בארבעה מיני זמר, מביא חמש מיני פורעניות לעולם, שנאמר: **והיה כנור וונבל תוף וחליל ויין משתיהם.**

מה כתיב אחריו?

לכן גלה עמי מבלי דעת -

שגורמין גלות לעולם.

וכבודו מתי רעב -

שמביאים רעב לעולם.

והמונו צחה צמא -

שגורמין לתורה שתשכח מלומדיה.

וישח אדם וישפל איש -

שגורמין שפלות לשונאו של הקב"ה, שנאמר: **ה' איש מלחמה**.

ועיני גבוהים תשפלנה -

שגורמין שפלות לישראל.

ומה כתיב אחרי כן?

לכן הרחיבה שאול נפשה וגו'.

דרש רבי עקיבא:

לכן הרחיבה שאול נפשה ופעה פיה לבלי חוק -

לבלי חקים אין כתיב כאן, אלא **לבלי חוק** - לפי שאין בידו מצווה אחת שיכריעו לכף זכות, הדא דאת אמר: לעוה"ב, אבל בעוה"ז אפילו תתקצ"ט מלאכים מלמדין חובה ומלאך אחד מלמד עליו זכות, הקב"ה מכריעו לכף זכות.

מה טעם?

אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף וגו':

ואת פועל ה' לא יביטו -

א"ר שמעון בן פזי אמר ר' יהושע בן לוי, משום בר קפרא:

כל היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו מחשב, עליו הכתוב אומר: **ואת פועל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו**.

לכן גלה עמי מבלי דעת -

א"ר יוחנן:

לא ניחא ליה למרייהו לומר הכי, אלא למי שלא למד אפילו חוק אחד. אתה מוצא אברהם, עד שלא מל היה נופל על פניו. והרשעים אינם נופלים בגיהנום אלא בשביל רשעתם, שנאמר: **לכן הרחיבה שאול נפשה ופעה פיה לבלי חק**. אבל לעולם הבא הקב"ה מציל את ישראל מגיהנום בזכות המילה. וכן אמר שלמה: **לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים**.

ויגבה ה' צבאות במשפט -

אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב:

כל השנה כלה מתפלל: **האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט**, חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים שמתפלל: **המלך הקדוש המלך המשפט**.

ור' אלעזר אמר:

אפילו בעשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ, אם אמר: **האל הקדוש - יצא, שנאמר: ויגבה ה'**
צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה.

אימתי ויגבה ה' צבאות במשפט?
אלו עשרה ימים, וקאמר: **האל הקדוש.**

ומאי הוה עלה?
אמר רב יוסף:
האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט.

ורבה אמר:
המלך הקדוש המלך המשפט - והלכתא כרבה.

דבר אחר:
אימתי הקב"ה נעשה גבוה בעולמו?
משיעשה משפט בעו"א לעתיד לבא, שנאמר: **ניצב לריב ה' ועומד לדין עמים.**
וכן הוא אומר: **עד די כרסוון רמיו ועתיק יומין יתיב.**

והאל הקדוש נקדש בצדקה -
שהוא מלמד סגוריא על ישראל, שנאמר: **אני מדבר בצדקה.**

א"ר שמעון בן יוחאי:
אימתי שמו של הקב"ה מתגדל בעולמו?
בשעה שעושה מידת הדין עם הרשעים, ואית לן קריין סגיאן: **והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי וגו',**
ונודעה יד ה' את עבדיו וזעם את אויביו וגו',
לכן הנני מודיעם בפעם הזאת וגו',
ויגבה ה' צבאות במשפט.

ורעו כבשים כדברים -
א"ר מנשיא בר ירמיה:
מאי כדברים?
כמדובר במ.

וחרבות מחים גרים יאכלו -
א"ל רבה:
בשלמא אי כתיב **חרבות** כדקאמרת, השתא דכתיב: **וחרבות** מילתא אחריתי היא, אלא
כדרב חנניה אמר רב:
דאמר עתידין צדיקים שיחיו את המתים.

כתיב הכא : ורעו כבשים כדברם.

וכתיב התם : ירעו בשן וגלעד כימי עולם.

בשן - זה אלישע [הבא מן הבשן] דכתיב : ויעני ושפט בבשן.

וגלעד - זה אליהו, שנאמר : ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד (ברמז תס"ב).

סימן תג

הוי מושכי העון בחבלי השוא -

א"ר יוסי :

יצר הרע בתחלה דומה לחוט של בוכיא ולבסוף דומה כעבותות העגה.

הוי מושכי העון בחבלי השוא - זה מנשה בן חזקיהו, שהיה יושב ודורש אגדות של דופי.

אמר לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע, ותמנע הייתה פילגש, וילך ראובן בימי

קציר חטים!?

ועליו מפורש בקבלה : תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי אלה עשית והחרשתי.

האומרים ימהר יחישה -

(כתוב ברמז שצ"ט) :

הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע -

א"ר אלעזר :

כל אדם שיש בו חנופה נופל בגיהנום, שנאמר : הוי האומרים לרע טוב.

ומה כתיב אחריו?

לכן כאכול קש לשון אש.

סימן תד

מצדיקי רשע עקב שחד -

א"ר יצחק :

כל מי שנוטל שוחד ומצדיק את הרשע בעקב נרמס.

וצדקת צדיקים יסירו ממנו -

צדקת צדיקים -

זה משה.

יסירו ממנו -

זה יצחק, על ידי שהצדיק את עשו הרשע כהו עיניו, שנאמר : ויהי כי זקן יצחק ותכהין עינו.

לכן כאכל קש לשון אש

וכי יש קש אוכל אש והלא דרכו של אש לאכול קש!!
אלא זה ביתו של עשו שנמשל לקש, דכתיב: **ובית עשו לקש** - לשון אש ביתו של יעקב, דכתיב:
והיה בית יעקב אש.

וחשש להבה ירפה -

זה ביתו של יוסף, שנאמר: **ובית יוסף להבה.**

שרשם כמק יהיה -

אלו האבות שהם שרשיהם של ישראל.

ופרחם כאבק יעלה -

אלו השבטים שהם פרחם של ישראל.

מפני מה?

כי מאסו תורת ה' צבאות -

זו תורה שבכתב.

ואת אמרת קדוש ישראל נאצו -

זה תורה שבעל פה.

וכן הוא אומר: **על מה אבדה הארץ.**

וכן הוא אומר: **זנח ישראל טוב וגו'.**

וכן הוא אומר: **וצבא תנתן על התמיד וגו'.**

בשנת מות המלך עוזיהו -

זה תחלתה ספר, ולמה נכתב כאן?

שאין מוקדם ומאוחר בתורה כו' (בירמיה ברמז רסלקא דעתך):

פרק ו

המשך סימן תד

בשנת מות המלך -

וכי מת היה?

אלא שנצטרע ומצורע חשוב כמת, שנאמר: **אל נא תהי כמת.**

ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל -

אלו שמונים כוהנים שהיו עם עזיהו, ואין שוליו אלא כהנים, שנאמר: **ועל שולי המעיל.**

שרפים עומדים -

שעתידה האש לשרוף את עוזיה כשם ששרפה לקרח ועדתו.

ממעל לו -

מן המעל שמעל, ואמר לו : צא שמעלת, והארץ פתחה פיה לבלעו, שנאמר : **ונסתם גיא הרי כי יגיע גיא הרים אל אצל ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיהו.**

ומנין שהראה לו הקב"ה למשה?

שנאמר : **זכרון לבני ישראל למען אשר לא יקרב איש זר.**

אמר לו : משה, (ד) אף מזרע אהרן??!

אמר לו : **אשר לא מזרע אהרן הוא -** כקרח וכעדתו אתה עושה לו?!

אמר לו : **ולא יהיה כקרח וכעדתו.**

מה אתה עושה לו?

כמו שצרעתי את ידך : **כאשר דבר ה' ביד משה לו.**

שרפים עומדים ממעל לו -

אין ישיבה למעלה (ברמז רמ"ז וברמז ש"מ, וברות תר"ב).

שרפים עומדים ממעל לו -

שנים שרפים עומדים :

אחד מימינו

ואחד משמאלו.

שש כנפים שש כנפים לאחד בשתים יכסה פניו -

שלא יביט בפני השכינה.

ובשתים יכסה רגליו -

דכתיב : **וכף רגליהם ככף רגל עגל -** שלא יביטו פני השכינה, ובשתים מעופפים ומעריצים ומקדישים שמו הגדול, זה עונה וזה קורא זה קורא וזה עונה : **קדוש קדוש קדוש ה' צבאות.**

והחיות עומדים אצל כסא כבודו ואינם יודעים מקום כבודו, ועומדות באימה וביראה ברתת ובזיע שלא יאכל אשר אכלה אש לאשן של מלאכים, ומזיעת פניהם נהר של אש מושך לפניו, שנאמר : **נהר דינור נגיד ונפיק מן קדמוהי -** וגומרות ועונות ואומרות : כל מקום שכבודו שם :

ברוך שם שם כבוד ה' ממקומו.

וקרא זה אל זה ואמר : קדוש קדוש קדוש.

א"ר חנינא אמר רב :

שלש כתות של מלאכי השרת אומרות שירה בכל יום ויום :

אחת אומרת קדוש,

ואחת אומרת קדוש קדוש,
ואחת אומרת קדוש קדוש קדוש ה' צבאות.

תניא:

חביבין ישראל יותר ממלאכי השרת, שישראל אומרים שירה בכל יום ובכל שעה שירצו,
ומלאכי השרת אין אומרים שירה אלא פעם אחת ביום.

ואמרי לה: פעם אחת בשבת.

ואמרי לה: פעם אחת בשנה,

ואמרי לה: פעם אחת ביובל,

ואמרי לה: פעם אחת לעולם.

וישראל מזכירין את השם אחר שתי תיבות, דכתיב: **שמע ישראל ה' אלהינו.**
ומלאכי השרת אינם מזכירין אלא לאחר שלוש תיבות: **קדוש קדוש קדוש ה' צבאות -** ואין
מלאכי השרת אומרים שירה למעלה, עד שיאמרו ישראל שירה למטה, שנאמר: **ברן יחד כוכבי**
בקר - אלו ישראל, **והדר ויריעו כל בני אלהים.**

סימן תה

למלאכים נתן קדושה אחת, שנאמר: **בגזירת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא.**
ולישאל שתי קדושות, שנאמר: **והתקדשתם והייתם קדושים.**

רבי אבין אמר:

משל למלך שהיה לו מרתף של יין והושיב בו שומרים מהם שכורים מהם נזירים, לעת ערב בא
ליתן להם שכרם והיה נותן לשכורים שני חלקים ולנזירים חלק אחד, כך העליונים שאין להם
יצר הרע, דיין להם בקדושה אחת ולתחתונים שיצר הרע שולט בהם שתי קדושות.

ר' אבין אמר חורי:

משל לבני מדינה שעשו שלוש עטרות למלך.

מה עשה?

נתן אחת בראשו ושתיים בראש בניו.

וכך מלאכי השרת מכתירין שלוש קדושות, דכתיב: **וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש**
ה' צבאות.

מה הקב"ה עושה?

נותן אחת בראשו: **כי קדוש אני -** האחד.

ושתיים בראש בניו ישראל, דכתיב: **והתקדשתם והייתם קדושים** תרתי.

מלא כל הארץ כבודו -

אמר ר' יהושע בן לוי:

אסור לו לאדם שיהלך ארבע אמות בקומה זקופה, שנאמר: **מלא כל הארץ כבודו כו'** (בתהילים ברמז תרס"ה):

סימן תו

ואומר אוי לי כי נדמיתי -

כיון שראה מלאכי השרת מקלסין להקב"ה ולא שתף קלוסו עמהם, התחיל מיצר על הדבר.

כי איש טמא שפתים אנכי -

שאלולי שתפתי קילוסי לקילוס שלהם הייתי חי וקיים לעולם כמותם.

היאך היה לי שדוממתי?

עם כשהוא עומד ומשתומם על הדבר הוציא דבר יתר מפיו: **ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב.**

אמר לו הקב"ה: על שאמרת: **כי איש טמא שפתים אנכי -** שרא לך, שאתה שליט בעצמך. שמה בבני היית שליט, שאמרת **ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב!!** מיד נטל את שלו, שנאמר: **ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו -** גחלת אין כתיב כאן, אלא **רצפה.**

מהו רצפה?

א"ר שמואל בר נחמני:

רצף פה שאמרה דלטוריא על בני.

וכן הוא אומר: **אל גנת אגוז ירדתי -** האגוז הזה חלק, מי שאינו אומן לעלות בו מיד הוא נופל, שצריך לשמור שלא ייפול ממנו.

כך כל מי שמשרה את ישראל, צריך ליזהר שלא יטול את שלו מתחת ידיהם, כגון: משה וישעיהו ואלהו.

משה אמר: שמעו נא המורים.

ונאמר לו: **לכן לא תביאו את הקהל הזה.**

אליהו אמר: כי עזבו בריתך בני ישראל.

ונאמר לו: **ואת אלישע בן שפט תמשח לנביא תחתך.**

ישעיהו אמר: ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב.

נאמר לו: **ובידו רצפה.**

במלקחים -

מהו במלקחים?

להודיעך כחן של צדיקים.

הקב"ה אמר למלאך ליטול גחלת מעל גבי המזבח וליתן על פי הנביא, ונטל המלאך את הגחלת במלקחת מן המזבח של מעלה ונכוה והשליך אותה ונטל עוד מלקחת אחרת ונטל הגחלת בשתיים ונתנו לגחלת בשפתיו של ישעיהו ולא נכוה. וכן הוא אומר: **כי רב מאד מחנהו** - אלו המלאכים.

ומי קשה מהם?

כי עצום עושה דברו - אלו הצדיקים.

וכן משה גער באש ושקעה, שנאמר: **ותשקע האש**.

אמר הקב"ה לישעיה: **הנה נגע זה על שפתיך וסר עונך וחטאתך תכופר** - כיון שראה ישעיהו כן, התחיל מצדיק את ישראל ומלמד עליהן סניגוריא.

מהו אומר בסוף נבואתו?

ה' אלוהים נתן לי לשון למודים - למדני ללמד עליהם סניגוריא.

ה' אלוהים פתח לי אוזן - לשמוע קולו, כשאמר: **את מי אשלח** - ונתן בי דעת לומר: **הנני**

שלחני - ואנכי לא מריתי, לפיכך: **אחור לא נסוגותי** - לא נעשיתי אחור מן הנבואה אלא

נתנבאתי נחמות יותר מכל הנביאים.

ולא עוד, אלא נחמות כפולות:

שוש אשיש,

התעוררי התעוררי,

עורי עורי,

אנכי אנכי,

נחמו נחמו עמי:

סימן תז

ויעף אלי אחד מן השרפים -

א"ר אלעזר בר אבינא:

גדול הנאמר במיכאל יותר ממה שנאמר בגבריאל, דאלו במיכאל כתיב: **ויעף אלי אחד מן**

השרפים.

ואלו בגבריאל כתיב: **והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מועף ביעף.**

ומאי משמע דהאי אחד מיכאל הוא?

אתיא אחד, אחד כתיב הכא: **ויעף אלי אחד מן השרפים.**

וכתיב התם במיכאל: **והנה מיכאל אחד מן השרים בא לעזרני.**

תנא:

מיכאל באחת גבריאל בשמים, אליהו בארבע, מלאך המות בחמשה, ובשעת המגפה באחת.

ואשמע את קול ה' אומר -

(כתוב ברמז תמ"ג).

מנשה הרג את ישעיהו.

אמר רבא:

מידן דייניה וקטלה.

אמר לה: **משה רבך אמר: כי לא יראני האדם וחי.**

ואתה אמרת: ואראה את ה'.

משה רבך אמר: כה' אלהינו בכל קראנו אליו.

ואתה אמרת: דרשו ה' בהמצאו.

משה רבך אמר: את מספר ימך אמלא.

ואתה אמרת: והוספתי על ימך.

אמר ישעיהו: ידענא ביה דלא מקבל מיני, אי אמינא ליה אשויה מזיד.

אמר שם איבלע בארזא, אתייה לארזא ונסריה, כי מטא להדי פומיה נח נפשיה, משום דאמר:

ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב.

(ובירושלמי דסנהדרין) חמון דמיה נגיד, היינו דכתיב: **וגם דם נקי שפך מנשה מאד עד אשר**

מלא את ירושלים פה לפה.

וכי אפשר לבשר ודם למלא את ירושלים פה לפה מדם נקי?

אלא שהרג את ישעיהו שהיה שקול כמשה.

וכתיב בו: **פה אל פה אדבר בו:**

וסר עונך וחטאתך תכופר -

אמר מר עוקבא:

כל המתפלל בערב שבת ואומר: **ויכולו -** שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם, מניחין ידיהם על

ראשו ואומרים: **וסר עונך וחטאתך תכופר.**

סימן תח

השמן לב העם הזה -

אמר ר' יוחנן:

גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם, שנאמר: **השמן לב העם הזה וגו'.**

אמר ליה רב פפא לאביו: ו

דילמא קודם גזר דין?

א"ל: **ושב ורפא לו** כתיב.

איזהו דבר שצריך רפואה?

הוי אומר: זה גזר דין.

מיתבי:

השב בינתיים מוחלין לו, לא שב בינתיים אפילו הביא כל אילי נביות אין מוחלין לו!
לא קשיא, הא ביחיד הא בצבור.
תא שמע: **יורדי הים באניות וגו'** - עשה להם סמניות כאכין ורקין שבתורה, לומר לך, צעקו
קודם גזר דין נענו, לאחר גזר דין לא נענו, הנך נמי כיחידים דמו.

מה ראו לומר תשובה אחר בינה?

דכתיב: **השמן לב העם הזה וגו'.**

ולבבו יבין ושב ורפא לו -

אי הכי לימא רפואה בתר תשובה?

לא סלקא דעתך, דכתיב: **וישוב אל ה' וירחמנו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח.**
אלמא בתר תשובה סליחה.

ומאי חוית דסמכת אהאי קרא סמוך אהאי קרא?

כתיב קרא אחרינא: **הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי הגואל משחת חייכי.**
למימרא דרפואה וגאולה בתר סליחה היא.

אלא הא כתיב: **ושב ורפא לו?**

ההיא רפואה לאו דתחלואים היא, אלא דסליחה היא.

פעם אחת הייתי יושב בבית המדרש הגדול שבירושלים ובא תלמיד ושאל לי כבן שהוא שואל
את אביו, אמר לי: **מה נשתנה ישעיהו מכל הנביאים שנתנבא כל הטובות והנחמות בישראל?**
אמרתי לו: בני, מפני שקבל עליו עול מלכות שמים בשמחה, שנאמר: **ואשמע את קול ה' אומר**
וגו', ואמר: לך ואמרת לעם הזה וגו', ואומר: השמן לב העם הזה וגו' - וכי תעלה על דעתך
שאין הקב"ה חפץ בתשובתן של ישראל ח"ו?!

אלא למצוא מהם קורת רוח, (ה).

משל למלך שהיה לו בן יחידי במדינה, שגר לו שליח בני שחוט שוורים הרבה וצאן, ואכול בשר
ושתה יין הרבה, ותתעצל במלאכה!

וכל כך למה?

כדי שיצא בן המלך למלאכה ויבא אביו וימצא הימנו קורת רוח כו'.

א"ל: רבי, **לכמה שנים נתנבא ישעיהו כל אותן הטובות והנחמות?**

א"ל: אילו עשו תשובה מחיבתן היה הקב"ה בונה להם בית האחרון מיד באותה שעה, ועאכ"ו
שהיה מחבקן ומנשקן ומגפפן ומושיבן בחיקו לעולם ולעולמי עולמים.

סימן תט

ועוד בה עשיריה ושה ויהיתה לבער -

אמר רבי זירא אמר רבה בר ירמיהו:

דור שבן דוד בא] קטיגוריא בא בת"ח, כי אמריתיה קמיה דשמואל, א"ל: צירוף אחר צירוף, שנאמר: **ועוד בה עשירה ושבה והיתה לבער.**

פרק ז

המשך סימן תט

ויהי בימי אחז -

ויהי בימי -

ה' הם כו' (כתוב בריש מגילה דרות ברמז תקצ"ו).

ויהי בימי אחז -

א"ר אושעיה:

אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: ווי שמלך אחז.

א"ל: בן יותם הוא, איני יכול לפשוט ידי בו.

ויהי בימי אחז בשנת שלוש למלכותו. ויוגד לבית דוד כו' -

(כתוב במלכים ברמז רמ"ו).

וינע לבבו ולבב עמו כנוע עצי יער מפני רוח -

אומרים לפרת למה אין קולך הולך?

א"ל: איני צריך, מעשי מוכיחים עלי, אדם נוטע בי נטיעה הוא עושה לשלשים יום זורע בי ירק הוא עושה לשלשה ימים.

אומרים לחדקל למה קולך הולך?

אומר להם: הלואי גם כי קולי הולך, שיהא נשמע ונראה.

אומרים לאילני מאכל: למה אין קולכם הולך?

אומרים: אין אנו צריכין, פירותינו מעידין עלינו.

אומרים לאילני סרק: למה קולכם הולך?

אומרים: הלואי גם כי נשמיע קולנו שנשמע ונראה.

אמר רב הונא:

לא מטעם הזה אלא אילני מאכל, על ידי שהם כבדים בפירותיהם, לפיכך אין קולם הולך.

אילני סרק על ידי שהם כבדים בפירותיהם, לפיכך אין קולך הולך.

אילני סרק על ידי שהם רקים וקלים, לפיכך קולם הולך, הה"ד וגו'.

מפני מה לא מנו את אחז?

א"ר ירמיה:

מפני שמוטל בין שני צדיקים : בין יותם לחזקיהו.

רב אמר :

מפני שהיה לו בשת פנים מישעיה, שנאמר : **צא נא לקראת אחיך ושאר ישוב בנך אל קצה תעלת הברכה העליונה אל מסלת שדה כובס.**

מאי כובס?

איכא דאמרי :

כבשינהו לאפיה.

ואיכא דאמרי :

אוכלא דקצרא סחף ארישיה.

דבר אחר :

כשהיה הנביא בא לקנתרו, היה יוצא למקום טומאה והופך פניו למקום טומאה, כלומר שאין השכינה שורה במקום טומאה, שנאמר : **אל מסלת שדה כובס -** שהיה כובש פניו.

דבר אחר :

על ידי שנתיסר בבנו הבכור, שנאמר : **ויהרג זכרי גבור אפרים את מעשיהו בן המלך -** והוא שחזקיה אמר : **הנה לשלום מר לי מר -** מר לי מפני אחי, מר לי מפני מנשה.

וזרע צדיק נמלט אין כתיב כאן, אלא **וזרע צדיקים -** זרע שהוא מוטל בין שני צדיקים.

נעלה ביהודה ונקיצנה -

(כתוב ברמז תקמ"ב) :

שאל לך אות -

לשלשה נאמר להם שאל כו'

(כתיב במלכים ברמז קע"ג).

שאל לך אות מעם ה' אלוהיך העמק שאלה או הגבה למעלה -

עמק שאלה - שיחיו המתים או שיעלו קרח ועדתו,

או הגבה למעלה -

אם אתה מבקש שירד לך אליהו ז"ל.

אמר : יודע אני שיש בו כח לעשות, אבל איני מבקש שיתכבד בשבילי, שנאמר : **ויאמר אחי לא**

אשאל ולא אנסה את ה'.

ביום ההוא יגלח ה' בתער השכירה -

אמר רבי אבהו:

אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו.

אתא הקב"ה, אידמי ליה כאניש סבא. אמר ליה: כי אזלת להני מלכי מזרח ומערב דאייתית

לבנייהו וקטלתינהו, **מאי אמרת להו?**

א"ל ההוא גברא נמי בההוא פחדא יתיב.

א"ל: **מאי אעביד?**

אמר ליה: זיל ושני נפשך, **במאי אישני?**

אמר ליה: זיל אייתי לי מספרא ואגזוזך, דכי אזלת ליכא מאן דידע לך.

א"ל: מספרא לית לי מהיכא אייתי, עול לההוא ביתא ויתנו לך מספרא.

נחיתו מלאכי השרת ועבדו ביתא ואוקימו ריחא.

אתא סנחריב אמר להו: **אית לכו מספרא?**

אמרו ליה: אי בעית דניתיב לך טחין חד גירוא דקשייתא, טחין חד גירוא דקשייתא ויהבו ליה

מספרא, אדאתא חשך.

א"ל: זיל אייתי נורא!

אזיל, בהדי דקא (גריר ליה אזל) נפח ליה אנורא איתלי ליה נורא בדיקניה, הבו ליה מספרא

וגזזו לרישיה, והיינו דכתיב: **וגם את הזקן תספה.**

א"ר פפא:

היינו דאמרי אינשי:

גררתיה לארמאה ושפר ליה איתלי ליה נורא בדיקניה ולא שבעת חוכא מינה.

אזל אשכח דפא מתיבותא דנח, אמר: היינו אלהא רבא דשזביה לנח מטופנא, אי אזיל ההוא

גברא ומצלח מקרב לתרין בניה קמך, היינו דכתיב: **ויהי הוא משתחוה בית נסרוך וגו' הכוהו**

בחרב - משום שלא יעשה מהם קרבן:

והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר -

רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר:

נטל הקב"ה שיחתן של אבות ועשאן מפתח לגאולתן של בנים.

אמר לו הקב"ה ליעקב: אתה אמרת: **והיה ה' לי לאלהים -** חייך, כל טובות וברכות שאני נותן

לבניך איני נותן אלא בלשון הזה, שנאמר: **והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים.**

והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר -

והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו.

והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס.

והיה וגו' -

כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן באלף כסף לשמיר ולשית יהיה כו' (כתוב במלכים ברמז

רל"ה).

פרק ח

סימן תי

ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה -

וכבר היו ר' גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא מהלכים בדרך ושמעו קול המונה של כרך גדול מפניליאוס במאה ועשרים מיל, התחילו הם בורכין ורבי עקיבא משחק.

א"ל: עקיבא למה אתה משחק?

אמר להם: ומפני מה אתם בוכים?

א"ל: ולא נבכה על מקום שעו"א הללו משתחווים לאלילים ומקטרים לעצבים ויושבים בשלוח ובהשקט, ואנו רואים מקום רגלי אלהינו נשרף באש ולא נבכה?!
א"ל: ולכך אני משחק, אם כן למכעיסיו לעושי רצונו עאכ"ו.

כיון שהגיעו לצופים, קרעו בגדיהם.

הגיעו לירושלים, ראו שועל יוצא מבית קדש הקדשים התחילו הם בוכים, ורבי עקיבא משחק,

א"ל: עקיבא למה אתה משחק?

א"ל: ומפני מה אתם בוכים?

אמרו לו: אפשר מקום שכתוב בו: והזר הקרב יומת נתקיים בו לעינינו: על הר ציון ששמים

שועלים הלכו בו?!

א"ל: ולכך אני משחק, שנאמר: ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה וגו'.

וכי מה עניין אוריה אצל זכריה והלא אוריה במקדש ראשון היה וזכריה במקדש שני?

אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה.

בנבואתו של אוריה, כתיב: לכן בגללכם ציון שדה תחרש.

ובנבואתו של זכריה, כתיב: עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים וגו'.

ואחרי שנתקיימה נבואתו של אוריה, שמח ומובטח אני שתתקיים גם נבואתו של זכריה,

ובלשון הזה א"ל: עקיבא נחמתנו!

יען כי מאס העם הזה את מי השלוח וגו' -

א"ר יוסף:

אלמלא תרגומו דהאי קרא, לא הוה ידענא מאי קאמר כו'.

(כתוב במלכים ברמז רנ"ז ובירמיה רמז רפ"ה):

סימן תיא

וחלף ביהודה שטף ועבר -

אמר רב יהודה אמר רב:

בא עליהם סנחריב בארבעים וחמשה אלף, כולם בני מלכים יושבים בקרונות של זהב ועמהם שגלונות וזונות ובשמונים אלף גבורים לבושי שריון קלופה, וששים אלף אוחזי חרבות ומגן וצנה רצים לפניו, והשאר פרשים.

וכן באו על אברהם אבינו וכן עתידין לבא עם גוג ומגוג.

במתניתא תאנא :

אורך מחנהו ת' פרסה ורוחב מחנהו מ' פרסה סך מחנהו מאתים וששים רבוא אלפים חסר חד.

בעי אביי :

חסר אלפא, או חסר מאה, או חסר חד?

תיקו.

תנו רבנן :

ראשונים - עברו בשחי, שנאמר : **וחלף ביהודה שטף ועבר.**

אמצעים - עברו בקומה, שנאמר : **עד צואר יגיע.**

אחרונים - העלו עפר על רגליהם ולא מצאו מים בנהר לשתות, עד שהביאו מים ממקום אחר

ושתו, שנאמר : **אני קרתי ושתיתי מים.**

והא כתיב : ויצא מלאך ה' ויכה במחנה אשור קפ"ה אלף?

א"ר אבהו :

הללו ראשי גייסות היו.

דיקא נמי, דכתיב : **וישלח ה' מלאך ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה מלך אשור כו' (כתוב**

ברמז רמ"ח).

והיה מוטות כנפיו מלא רוחב ארצך וגו' -

אחד מששים לאוכלוסיו מלא א"י, שנאמר : **מוטות כנפיו -** המוטה זו של תרנגול אחד מששים

בכנפיו.

סימן תיב

לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר -

שבנא הוה דריש בתליסר רבוותא, וחזקיה הוה דריש בחד סר רבוותא.

כי אתא סנחריב וצר על ירושלים, כתב שבנא פתקא שדא בגירא : **שבנא וסיעתו השלימו**

חזקיה וסיעתו לא השלימו, שנאמר : **כי הנה הרשעים ידרכון קשת כוננו חצם על יתר לירות**

במו אופל לישרי לב.

הוה קא מסתפי חזקיה דילמא ח"ו נטייה דעתיה הקב"ה בתר רובא, וכיון דרובא מימסרן

אינהו נמי מימסרן.

בא נביא וא"ל : **לא תאמרון קשר וגו' -** קשר של רשעים הוא, וקשר רשעים אינו מן המנין.

הלך לחצוב לו קבר בקברי בית דוד, בא נביא וא"ל : **מה לך פה כי חצבת לך פה קבר הנה ה'**

מטלטלך טלטלך גבר.

אמר רב :

טלטול דגברא קשה מדאתתא.

ועטף עטה -

א"ר יוסי בר חנינא:

שפרחה בו צרעת.

כתיב הכא: ועטך עטה.

וכתיב התם: ועל שפם יעטה.

נצוף יצנפך צנפה כדור אל ארץ רחבת ידים -

תנא:

הוא בקש קלון בית אדוניו ונהפך כבודו לקלון.

כי הוה נפיק איהו, אתא גבריא אל אחדיה לדשא באפי משרייתיה.

א"ל: משרייתך היכא?

אמר להו: הדרו בהו.

אמרי ליה: אם כן אחוכי קא מחייכת בן, נקבוחו בעקביו ותלאוהו בזנבי סוסייהם והיו מגררין אותו על הקוצים ועל הברקנים.

א"ר אלעזר: שבנא בעל הנאה היה, כתיב: לך בא אל הסוכן.

וכתיב התם: ותהי למלך סוכנת.

והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל -

בני רבי חייא הוו יתבי בסעודתא קמי רבי, לא הוו קאמרי ולא מידו.

אמר ר' חייא:

(אגידו) [אגברו] חמרא לדרדקי כי היכי דלימרו מילתא.

כיון דאיבסוס פתחו ואמרו: אין בן דוד בא עד שיכלו שתי בתי אבות מישראל:

ראש גולה שבבל,

ונשיא שבארץ ישראל, שנאמר: והיה למקדש וגו'.

אמר רבי:

בני קוצים אתם מטילין בעיני.

א"ל רבי חייא:

ל ירע לך, כי יין נתן בשבעים וסוד נתן בשבעים, נכנס יין יצא סוד.

וחכיתי לה' המסתיר פניו -

(ברמז תקצ"ו):

סימן תיג

וכי יאמרו אליכם דרשו אל האובות -

א"ר סימון:

שני דברים נתנבא בארה ולא היה בו כדי ספר ונטפלו בישעיהו, ואלו הם :
וכי יאמרו אליכם, וחברו.
וכן הוא אומר : **לעשות לרוח משקל.**

אמר רבי אחא:
אפילו רוח הקודש ששורה על הנביאים, אינה שורה אלא במשקל:
יש מתנבא ספר אחד,
ויש מתנבא שני ספרים,
ויש מתנבא שני פסוקים.

ומים תכן במדה -
אמר רבי יודן:
אפילו דברי תורה שנתנו מלמעלה לא נתנו אלא במדה, ואלו הם:
מקרא,
ומשנה,
וגמרא,
והגדה.

יש זוכה למקרא,
ויש זוכה למשנה,
ויש זוכה לגמרא,
ויש זוכה להגדה,
ויש זוכה לכלם.

אמר רבי יוחנן:
כל נביא שנתפרש שמו ושם אביו - נביא בן נביא.
לא נתפרש - הוא נביא ואין אביו נביא.

אמר רבי אלעזר:
כתיב : **והתנבאי חגי נביאה וזכריה בר עדוא** נביא בן נביא.

ורבנין אמרין:
בין התפרש שמו בין לא נתפרש שמו, שכן עמוס אומר לאמציה : **לא נביא אנכי ולא בן נביא**
אנכי.

ומה הוא היה?
נביא, אף אביו היה נביא.

וכן כתוב אחד אומר : **ישעיהו בן אמוץ הנביא.**
וכתוב אחד אומר : **ישעיהו הנביא בן אמוץ -** מלמד שהיה נביא בן נביא.

המצפצים -

אלו דמציצין.

והמהגים -

אלו דמנהמין.

הלא עם אל אלהיו ידרוש -

כל אומה ואומה תסגוד לאלהיה.

בעד החיים אל המתים -

אמר רבי לוי:

משל לאחד שאבד את בנו והלך לבקשו לבית הקברות, ופקח אחד היה שם, ואמר ליה: **בנך**

שאבדת חי היה או מת?

א"ל: חי.

א"ל: שוטה שבעולם, דרכן של מתים לתבוע צרכן בין החיים, שמא צורך חיים בתוך מתים?!

כך הקב"ה קיים לעולמי עולמים, הה"ד: **וה' אלוהים אמת וגו'.**

מהו אמת?

אמר רבי אבין:

שהוא אלוהים חיים ומלך עולם, ואלהי עובדי אלילים מתים הם, הה"ד: **פה להם ולא ידברו -**
ומניחים חי העולמים ומשתחווים למתים.

לתורה ולתעודה -

התורה מעידה: **אם לא יאמרו כדבר הזה אשר אין לו שחר.**

רבי יוחנן וריש לקיש

רבי יוחנן אמר:

אמר הקב"ה: אם לא יאמרו ישראל לעובדי אלילים כדבר הזה: **אין לו שחר -** על עצמו אינו
מזריח אורה וכיצד יזריח על אחרים?!

דבר אחר:

הלא עם אלהיו ידרוש -

כשם שאמר אליהו ז"ל: **המבלי אין אלוהים בישראל.**

בעד החיים אל המתים -

למה לכם להניח חי העולמים?

שנאמר: **וה' אלוהים אמת וגו' -** עלינו כתוב: **ואתם הדבקים בה' אלהיכם וגו' -** אנו חיים
לפיכך נדרוש באלהים חיים, אבל עובדי אלילים מתים: **כמוהם יהיו עושיהם.**

סימן תיד

והיה כי ירעב והתקצף -

שנו רבותינו:

עו"א מבטל אלילים שלו ושל חברו.

כיצד מבטלה?

קוטע ראש אונה,

ראש חוטמה,

ראש אצבעה, פחסה בפניה,

אע"פ שלא חסרה, **בטלה**.

רקק בפניה,

השתין בפניה,

גררה,

זרק בה את הצואה,

הרי זו אינה בטלה.

מנא הני מילי?

אמר חזקיה: דאמר קרא: **והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו ופנה למעלה.**

וכתיב: **ואל ארץ יביט והנה צרה וחשכה.** זה שאמר הכתוב: **לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב.**

אמר הקב"ה לישראל: לא תנהגו בי כמו שעו"א נוהגים באלהיהם, עובדי אלילים כשהטובה

באה אליהם - הם מכבדין את אלהיהם, שנאמר: **על כן יזבח לחרמו ויקטר למכמרתו.**

וכשפורענות בא עליהם - הם מקללין את אלהיהם, שנאמר: **והיה כי ירעב והתקצף.**

אבל אתם הבאתי עליכם את הטובה תתנו הודייה, הבאתי עליכם את היסורים תתנו הודייה.

וכן דוד הוא אומר: כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא,

צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא.

וכן איוב אומר: ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך.

ומה אשתו אומרת לו?

עודך מחזיק בתומתך וגו',

ומהו אומר לה?

כדבר אחת הנבלות תדברי.

אנשי דור (הפלגה) [המבול], שהיו כעורים בטובה, וכשבאת עליהם הפורענות היו מקבלים

אותה בעל כרחם.

ואנו, שאנו נאים בטובה, לא נהיה נאים בפורענות! !

וזהו שאמר לה : **כדבר אחת ההנבלות תדברי.**

כי לא מועף לאשר מוצק לה -

א"ר יוחנן:

כל המציק לישראל אינו עיף.

וכן הוא אומר : **היו צריה לראש -** כל המיצר לישראל נעשה ראש כו' (כתיב במלכים רמז רל"ז) :

כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי -

כיצד גלו?

ר' אלעזר אומר:

שבט ראובן וגד גלו תחלה.

ור' שמואל בר נחמני אמר:

שבט זבולון ונפתלי גלו תחלה, שנאמר : **כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי.**

ומה מקיים ר' אלעזר קרא דר' שמואל?

לומר כשם שגלו ראובן וגד, כן גלו שבט זבולון ונפתלי.

והאחרון הכביד -

ר' אבא בר כהנא אמר:

הממם כבמכבד, שנאמר : **וטאטאתיה במטאטא השמד.**

לא נפל עליה גורל -

אמר הקב"ה : בשעה שהפלתי קלסים על עובדי אלילים להגלותם לא גלו, ואתם גליתם.

פרק ט

המשך סימן תיד

העם ההולכים בחשך ראו אור גדול -

מדבר בדורו של מרדכי, שאין לך שעת אפלה יותר משהיתה להם לישראל בשושן הבירה, שנגזר עליהם : **להשמיד וגו'.**

ראו אור גדול -

שצמחה להם גאולה וגואל זה מרדכי.

מה כתיב ביה?

ליהודים הייתה אורה ושמחה.

סימן תטו

כי כל סאון סואן ברעש -

היה ר' מאיר אומר:

מנין שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו?

שנאמר: **בסאסאה בשלחה תריבנה** - אין לי אלא סאה.

מנין לרבות תרקב וחצי תרקב רובע וחצי רובע תומן ועוכלא?

ת"ל: כי כל סאון סואן ברעש.

ומנין שכל פרוטה ופרוטה מצטרפין לחשבון גדול?

ת"ל אחת לאחת למצוא החשבון.

וכן מצינו בסוטה ובשמשון ובאבשלום.

תני רבי חייא:

מיום שחרב בית המקדש אע"פ שבטלו ארבע מיתות דין, ארבע מיתות לא בטלו.

מי שנתחייב סקילה - או נופל מן הגג או חיה דורסתו.

מי שנתחייב שרפה - או נופל בדליקה, או נחש מכישו.

מי שנתחייב הריגה - או נמסר למלכות, או לסטים באים עליו.

מי שנתחייב חנק - או טובע בנהר, או מת בסרוככי.

וכן לענין מדה טובה:

מרים המתינה למשה שעה אחת, שנאמר: **ותתצב אחותו מרחוק.**

לפיכך נתעכבו לה כל ישראל שבעה ימים, שנאמר: **והעם לא נסע עד האסף מרים.**

יוסף זכה לקבור את אביו

לפיכך: **ויקח משה את עצמות יוסף עמו.**

והקב"ה נתעסק בו, שנאמר: **ויקבור אותו בגי.**

ויקרא שמו פלא יועץ וגו' -

(כתוב בשמואל ברמז קט"ו ובמלכים ברמז רל"ח):

לסרבה המשרה ולשלום אין קץ -

אמר ר' תנחום דרש בר קפרא בצפורי:

מפני מה מ"ם שבאמצע תיבה פתוחה וזו סתומה?

בקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג.

אמרה מידת הדין לפני הקב"ה: רבש"ע, ומה דוד שאמר כמה שירות ותשבחות, לא עשיתו

משיח, וחזקיהו שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר שירה לפניך, תעשהו משיח!!

מיד פתחה הארץ ואמרה: רבש"ע, אני אומרת שירה לפניך תחת צדיק זה ועשהו משיח, זהו

שאמר הכתוב: **מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק.**

אמר שר של עולם לפני הקב"ה, רבש"ע: עשה צביונו של צדיק זה!

יצאה בת קול ואמרה: **רזי לי רזי לי**,

אמר נביא: **אוי לי - עד מתי?**

יצאה בת קול ואמרה: **בוגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו**.

אמר רבא ואיתימא רבי יצחק:

עד דאתו בזוזי ובזוזי דבזוזי.

תאנא משום רבי פייס:

גנאי הוא לחזקיה וסיעתו שלא אמרו שירה, עד שפתחה הארץ ואמרה שירה, שנאמר: **מכנף**

הארץ זמירות שמענו.

כיוצא בדבר אתה אומר: **ויאמר יתרו ברוך ה'** - גנאי הוא למשה וששים רבוא שלא אמרו ברוך,

עד שאמר יתרו: **ברוך ה'**.

קנאת ה' צבאות תעשה זאת -

אימתי תמה זכות אבות?

בימי חזקיה.

דבר שלח ה' ביעקב -

זה גיד הנשה.

ונפל בישראל -

שפשט איסורו בכל ישראל.

על כן על בחוריו לא ישמח ה' -

בעון נבלות הפה צרות רבות וגזירות קשות מתחדשות בעולם, ובחורי שונאי ישראל מתים

ויתומים ואלמנות צועקים ואינם נענים, שנאמר: **על כן על בחוריו וגו' וכל פה דובר נבלה וגו'.**

מאי ועד ידו נטויה?

אמר רב חנן:

הכל יודעים כלה למה נכנסת לחופה, אלא כל המנבל את פיו ומוציא דבר נבלה מפיו, אפילו

נחתם עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה, נהפך עליו לרעה.

ויגזור על ימין ורעב -

אמר רב חסדא:

מיום שחרב בית המקדש לא הוגשמה רוח דרומית, שנאמר: **ויגזור על ימין ורעב ויאכל על**

שמאל ולא שבעו.

וכתיב: צפון וימין אתה בראתם.

איש בשר זרועו יאכלו כו' -

(כתוב במלכים ברמז רל"ב):

פרק י

המשך סימן תטו

ואסיר גבולות עמים -

תאנא:

בו ביום בא יהודה גר עמוני ועמד לפניהם בבית המדרש,

אמר: **מה אני לבא בקהל?**

אמר ר' יהושע:

מותר אתה לבא בקהל.

א"ל רבן גמליאל:

והא כתיב: **לא יבא עמוני ומואבי!?**

א"ל רבי יהושע:

וכי עמון ומואב במקומם הם יושבים, והלא כבר עלה סנחריב ובלבל את כל העולם, שנאמר:

אסיר גבולות עמים - וכל דפריש מרובא פריש.

א"ל ר"ג:

הא כתיב: **ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון** וכבר שבו!

א"ל רבי יהושע:

והלא כבר נאמר: **ושבתי את שבות עמי ישראל** ועדיין לא שבו, מיד התירוהו לבא בקהל.

ותמצא כקן ידי -

הה"ד: **שלח מלך ויתירוהו מושל עמים ויפתחוהו -** זה פרעה, שהיה שליט מסוף העולם ועד

סופו והיו לו שלטנות על כל העולם כלו, בשביל כבודן של ישראל כו' (בירמיה רמז ש"ח):

לכן ישלח האדון ה' צבאות במשמניו רזון -

(במלכים ברמז רל"ה):

ותחת כבודו יקד יקוד כיקוד אש -

א"ר יוחנן:

תחת כבודו ולא כבודו ממש.

רבי יוחנן לטעמיה :
דרבי יוחנן קרי למאניה מכבדותי.

ר' אליעזר אומר :
תחת כבודו ממש.

ר' שמעון בן גמליאל אומר :
כשרפת בני אהרן, מה שרפת בני אהרן שרפת נשמה וגוף קיים, אף כאן שרפת נשמה וגוף קיים וכו' (בשמואל ברמז קמ"ח) :

והיה אור ישראל לאש -
זה חזקיה.

וקדושו ללהבה -
זה ישעיה.

ובערה ואכלה שיתו ושמירו -
זה המן ובניו.

אמרו רבותינו :
מאה בנים היו להמן, עשרה נהרגו ועשרה נתלו והשאר היו מסבבין על הפתחים י"ב חדש ואח"כ נהרגו.

ושאר עץ יער -
(כתוב במלכים ברמז רמ"א).

הלא עוד מעט מזער ושב לבנון לכרמל - [לבית מלכות].
והכרמל ליער יחשב - לחורשין.

ושמעו ביום ההוא החרשים דברי ספר - זה ספר תולדות אדם.

והיה ביום ההוא יסור סבלו -
(במלכים ברמז רל"ה) :

בא על עית עבר במגרון -
אמר רב הונא :

עשר מסעות נסע אותו רשע באותו היום ואלו הם :
בא על עית עבר במגרון וגו' - עד : **עוד היום בנוב לעמוד.**

הני טובא הוו?

צהלי קולך בת גלים -

לאו מחשבון אלא נביא הוא, דקאמר לכנסת ישראל: צהלי קולך בתו של אברהם יצחק ויעקב שעשו מצוות לפני כגלי הים.

הקשיבי לישה -

אמר להו: מהאי לא תסתפי אלא תסתפי מנבוכדנאצר רשיעא דמתיל כאריה, שנאמר: **עלה אריה מסובכו.**

מאי עניה ענתות?

עתיד ירמיה בן חלקיהו מענתות דאיתנבי עליה.

א"ל: מי דמי התם אריה הכא לישה?

א"ר יוחנן:

שישה שמות יש לו לארי, אלו הן:

ארי,

כפיר,

לביא,

ליש,

שחל,

שחץ.

אי הכי בצרי להו?

עברו מעברה -

תרתני נינהו.

רבי אבא בר כהנא אמר:

צהלי קולך בת גלים.

אמר להם ישעיה לישראל: עד שאתם [עסוקין] בשירים וזמרים לאלילים, **צהלי קולך** בדברי תורה, צייצי קולך וכליין בקליך.

בת גלים -

מה הגלים הללו מסויימים בים, כך אבותיכם מסויימים בעולם.

דבר אחר:

בת גלים -

ברתהון דגלוואי בתו של אברהם, שנאמר לו: **לך לך מארצך.**

בתו של יצחק, שנאמר בו: **וילך יצחק אל אבימלך.**

בתו של יעקב, שנאמר : **וילך יעקב פדנה ארם.**

הקשיבי -

למצותי.

הקשיבי -

לדברי תורה,

הקשיבי -

לדברי נבואה.

ואם לאו - **לישה** - הא אריה סליק עלך - זה נבוכדנאצר שכתוב בו : **עלה אריה מסבכו.**

עניה -

מן הצדיקים,

עניה -

מדברי תורה,

עניה -

ממצוות ומעשים טובים.

ואם לאו- **ענות** - הא ירמיה הענתותי אתי ומתנבא עליך תוכחות, שנאמר : **דברי ירמיהו וגו'.**

עוד היום בנוב לעמוד -

אמר רבי הונא:

אותו היום נשתייר (על) מעון נוב, אמרי ליה כלדאי : אי אזלת האידנא יכלת להו ואי לא לא יכלת להו.

מה עבד?

אורחא דבעי לסגויי בעשרה יומין סגא בחר יומא.

מאי ינופך ידו הר בית ציון?

כי מטא לירושלים שדו ליה בסתרקי סליק ויתיב (חזיא) עילוי שורא עד דחזא לכולה ירושלם כי חזייה איזוטר בעינוי.

אמר : עד כאן יומא רב, וסגיא עדן ליה למיעל.

(הא סנחריב מלכא דאתור אתא וקם בנוב קרית כהניא לקבל שורא דירושלם).

ענה ואמר : לחילוותיה.

הלא דא היא קרתא דירושלם ועלה ארגשית כל משרייתי ועלה כנשית כל מדינתי, הלא דא

היא זעירא וחלשא מכל כרכי עממא דכבשית בתקוף ידי, קם מניד ברישיה ומוביל ומייתי

בידיה על טור בית מקדשא דבציון ועל עזרתא דירושלם.

אמרו ליה : נשדי ביה ידא האידנא.

אמר להו : האידנא נייח לכו דאתיתו מארעא רחיקא, ביתו השתא, למחר כל חד מינייכו ליתי

לי (טינא לחתמא גולמי ונרגמוניה ונשדי ביה) [גולמהרג מיניה] מיד, **ויהי בלילה ההוא ויצא**

מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו'.

אמר רב פפא:

היינו דאמרי אינשי:

בת דינא - בטל דינא:

והלבנון באדיר יפול -

אמר ליה ריב"ז לאספסינוס: שלם עלך מלכא! שלם עלך מלכא!

א"ל: איחייבת תרי קטלי:

חדא דקרית לי מלכא ולא מלכא אנא,

ועוד, אי מלכא אנא עד האידנא אמאי לא אתית לגבאי?

א"ל: דקאמרת לאו מלכא אנא, אי לאו מלכא את לא הוה מימסרא ירושלים בידך, שנאמר:

והלבנון באדיר יפול - ואין אדיר אלא מלך, שנאמר: **והיה אדירו ממנו וגו',** ואין **לבנון** אלא

בית המקדש, שנאמר: **גלעד אתה לי ראש הלבנון.**

וכתיב: **ההר הטוב הזה והלבנון.**

ולמה נקרא שמו לבנון?

על שם שמלבין עונותיהם של ישראל.

פרק יא

המשך סימן תטו

ויצא חטר מגזע ישי -

עובדא הוה בחד יהודאי דהוה קאי ורדי, עבר עילויה חד ערבאי געת תורתיה.

א"ל: בר יהודאי בר יהודאי! שרי תורך, שרי נירך, שרי פדנך, דחרב בית מקדשא דיזכון וכו'

(כתוב באיכה ברמז תתרכ"ה):

ונחה עליו רוח ה' -

(כתוב בשמואל ברמז ק"ט):

והריחו ביראת ה' -

אמר ר' אלכסנדר:

מלמד, שהטעינו יסורין כריחים.

רבא אמר:

דמריח ודאין וקטיל, שנאמר: **ולא למראה עיניו ישפוט -** כי הא דבר כחיבא מלך תרתין שנין ופלגא.

אמר להו לרבנן:

אנא משיחא!

אמרו ליה: במשיח כתיב.

והריחו -

דמריח ודאין וכו'.

והכה ארץ בשבט פיו וכו' -

(בתהילים רמז תתפ"ב):

סימן תיז

וגר זאב עם כבש -

זהו שאמר הכתוב: **מזמור שיר ליום השבת -** למשבית מזיקין מן העולם שלא יזיקו, זהו שאמר הכתוב: **וגר זאב עם כבש וגו' ופרה ודוב תרעינה וגו' ושעשע יונק על חור פתן. מלמד,** שהתינוק של ישראל עתיד להושיט אצבעו לתוך גלגל עינו של צפעוני ומוציא מרה מתוך פיו.

גמול ידו הדזה -

וגמולי חלב עתיד ליתן ידו לפיו של חברבר ומוציא מרה מתוך פיו.

הדזה -

זו היא ההורגת את הבריות.

וכן הוא אומר: **והשבתי חיה רעה מן הארץ.**

א"ר שמעון:

משביתן שלא יזיקו.

אמר רבי יוחנן:

אימתי הוא שבחו של הקב"ה בזמן שיש מזיקין או בזמן שאין מזיקין?

הוא אומר: בזמן שיש מזיקין ואין מזיקין.

והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו -

כיון שראו הנביאים שהתוספת מרובה על העיקר וכו' (כתוב במלכים ברמז רמ"ג):

פרק יב

המשך סימן תיז

אודך ה' כי אנפת בי -

דרש רב יוסף:

במה הכתוב מדבר?

בשני בני אדם שהלכו לסחורה ישב לו קוץ לאחד מהם ברגלו, התחיל מחרף ומגדף. לימים שמע שטבעה ספינת חברו בים, התחיל מודה ומשבח, לכך נאמר: **ישוב אפך ותנחמני**.
וכן הוא אומר: **לעושה נפלאות גדולות לבדו**,

אמר ר' אליעזר:

אפילו בעל הנס אינו מכיר בנסו.

פרק יג

המשך סימן תיז

אני צויתי למקודשי -

אמר רבן גמליאל:

בשלשה דברים אני אוהב את הפרסיים:

שהם צנועים באכילתן,

וצנועים בתשמיש המטה,

וצנועים בבית הכסא.

פרק יד

המשך סימן תיז

ונספחו על בית יעקב -

אמר רבי חלבו:

קשים גרים לישראל כספחת.

כתיב הכא: **ונספחו**.

וכתיב התם: **ולשאת ולספחת:**

שבר ה' מטה רשעים -

אמר רבי מלאי משום רבי אלעזר ברבי שמעון:

אלו הדיינים שנעשו מקלות לחזניהם.

שבט מושלים -

אלו תלמידי חכמים שבמשפחות הדיינים.

מר זוטרא אמר:

זה ת"ח שמלמד הלכות צבור לדייני בור.

רבי אבא בר ממל אמר:

לא לו הבכורות, כשהוקם המשכן צווחו ווי.

גם ברושים שמחו לך -

לא היו ארזים בבבל, וכיון שעלה נבוכדנאצר לארץ ישראל תלש ארזים ושתלן בבבל, וכיון שמת שמחו עליו, הדא הוא דכתיב: **נחה שקטה כל הארץ פצחו רנה**.
וכתיב: **גם ברושים שמחו לך וגו'**.

סימן תיח

איך נפלת משמים הילל בן שחר -

אתה מוצא שאין הקב"ה עתיד ליפרע מן המלכיות, עד שיפרע משריהם תחלה, שנאמר: **והיה ביום ההוא יפקוד ה' על צבא המרום במרום**.
ואחר כך - **על מלכי האדמה על האדמה**.

וכן הוא אומר: **איך נפלת משמים הילל בן שחר**.
ואח"כ **נגדעת לארץ חולש על גוים**.

ואומר: **כי רותה בשמים חרבי**
ואח"כ: **על אדום תרד**.

וכן אתה מוצא כתוב אחד אומר: **ירה בים**.
וכתוב אחד אומר **רמה בים**.
אלא כיון שראו ישראל שר של מצרים נופל, התחילו אומרים שבו, לכך נאמר: **רמה**.

ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה =

אמר נבוכדנאצר: אעשה לי עב קטנה ואדור בתוכה, שנאמר: **אעלה על במתי עב**.
א"ל הקב"ה: אתה רצית לפרוש עצמך מן הבריות, סוף שבני אדם נפרשין ממך, שנאמר: **לקצת ירחין תרי עשר וגו'** - היינו הא דאמר: **כסף סיגים מצופה על חרש שפתים דולקים ולב רע** -
הכתוב מדבר בעשו.

למה היה דומה?

למוליאר שהיה מבחוץ של זהב ומרגליות קבועות בו, אלא שמבפנים היה של חרש.

כך עשו: **ויאמר עשו בלבו**,

אמר נבל בלבו,

ויאמר ירבעם בלבו,

ויאמר המן בלבו,

אמר בלבו שכח אל.

אמרת בלבבך השמים אעלה.

ועתה שמעי נא זאת עדיננה היושבת לבטח האומרה בלבבה.

כי יחנן קולו אל תאמן בו כי שבע תועבות בלבו.

אעלה על במתי עב אדמה לעליון -

אמר רבי יוחנן:

מה תשובה השיבתו בת קול לאותו רשע?

יצאה בת קול ואמרה לו: רשע בן רשע, בנו של נמרוד הרשע, שהמריד את כל העולם על בעליו.

כמה שנותיו של אדם?

שבעים שנה, שנאמר: **ימי שנותינו בהם שבעים שנה.**

מן הארץ עד לרקיע מהלך ת"ק שנה וכן בין כל רקיע ורקיע וכן כל רקיע ורקיע כו' (כתוב במלכים ברמז רל"ט, ובירמיה ברמז ש"ל):

שבעת קלון מכבוד -

זה נבוכדנאצר.

שתה גם אתה והערל -

אמר רב יהודה אמר רב:

בשעה שבקש אותו רשע לעשות כך לאותו צדיק, נמשכה ערלתו כשלש מאות אמה והיתה מחזקת על המסיבה כלה, שנאמר: **שתה גם אתה והערל.**
ערל בגימטריא תלת מאה.

חולש על גויים -

מאי משמע דהאי חולש לישנא דפור הוא?

שנאמר: **נגדעת לארץ חולש על גויים -** שהיה מטיל פור על גדולי מלכות לידע איזה יומו למשכב זכור.

כל מלכי גויים כולם שכבו בכבוד איש בביתו -

א"ר יוחנן:

שנחו ממשכב זכור.

א"ר יוחנן:

כל ימיו של אותו רשע לא נמצא שחוק בפי כל בריה, שנאמר: **נחה שקטה כל הארץ פצחו רנה** - מכלל דעד האידנא לא הוה.

אמר רבי יוחנן:

אסור לעמוד בביתו של אותו רשע, שנאמר: **ושעירים ירקדו שם.**

ואמר רב יהודה אמר רב:

בשעה שירד אותו רשע לגיהנום רעשו כל יורדי גיהנום, ואמרו : **למשול עלינו או לחלות כמונו באת?**

שנאמר : **גם אתה חלית כמונו אלינו נמשלת.**
יצאת בת קול ואמרה לו : **ממי נעמת רדה והשכבה את ערלים בבור.**

איך שבת נוגש שבתה מדהבה -

אמר רב יהודה אמר רב :
שבתה אומה שאומרת : מדוד והבא.
ואי בעית אימא : מאד מאד הבא.

ואתה השלכת מקברך -

כתוב אחד אומר : **ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות (המלך) יהויכין וגו' בשנים עשר חדש בעשרים וחמשה לחדש,**
(וכתוב אחד אומר בכ"ו)
וכתוב אחד אומר בכ"ז,
אלא בכ"ה לחדש מת נבוכדנאצר ונקבר בכ"ו, בכ"ז הוציאו אויל מרודך בנו מקברו וגררו בשביל לבטל גזירותיו, לקיים מה שנאמר : **ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב,** ולקיים מה שנאמר : **איום ונורא הוא ממנו משפטו ושאתו יצא.**

ובו בפרק מת צדקיה (ו) שתי שמרייא דכלהון דרי, לקיים מה שנאמר : **בשלוש תמות**
ובמשרפות אבותיך ישרפו לך.
מכאן אתה אומר : כשהוא בטובה אל יתיאש מן הרעה וכשהוא ברעה אל יתיאש מן הטובה, זה יהויכין וצדקיה :

וקמתי עליהם נאם ה' (אלהים) [צבאות] והכרתי לבבל שם ושאר נין ונכד -

א"ר יוחנן :

שם - זה הכתב.

שאר - זה לשון,

נין - זה מטבע מלכות.

נכד - זו ושתי.

ושמתיה למורש קפוד -

אמר רבי ירמיה אמר רב :
נתקללה בבל נתקללו שכניה, דכתיב : **ושמתיה למורש קפוד ואגמי מים.**
מתקללה שומרון נתברכו שכניה, דכתיב : **ושמתי שומרון לעי השדה למטעי כרם.**

וטאטאתיה במטאטא השמד -

מר בריה דרבנאי הוה שקיל עפרא בסודריה ומפיק לבראי, לקיים מה שנאמר : **וטאטאיה במטאטא השמד.**

לא הוו ידעי רבנן מאי **וטאטאיתיה במטאטא השמד**, יומא חד שמעו לאמתיה דרבי דקאמרה לחברתא: שקלי טאטיתא וטאטי ביתא.

לא הוו ידעי רבנן מאי **סלסלה ותרוממך** - יומא חד שמעו לאמתה דרבי דקאמרה לההוא גברא דהוה מהפך במזייה: **עד מתי אתה מסלסל בשערך?**
לא הוו ידעי רבנן מאי: **השלך על ה' יהבך**.

אמר רבה בר בר חנה:

זימנא חדא הוה אזלינן בהדי ההוא טייעא והוה דרינא טונא, ואמר לי: שקול יהבך ושדי אגמלא.

נשבע ה' צבאות לאמר כו' -

(כתוב במלכים ברמז רל"ה):

צפע ופריו שרף מעופף -

ואומר: המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וגו'.

מהו שרף מעופף?

העוף שהיא פורח עליו מיד היה נשרף.

ר' חייא הגדול אומר:

אדם אחד היה בא"י מרוטה שמו.

ולמה קראו שמו מרוטה?

אמרו: פעם אחד יצא ללקוט עצים מן ההר וראה את הנחש ישן והנחש לא ראהו ומפחדו נשרו שערותיו ולא צמחו עד יום מותו, והיו קורין אותו מרוטה.

א"ר יוסי בר חנינא:

גדול אלהינו שהצילנו מן המדבר ההוא.

פרק טו

המשך סימן תיח

משא מואב -

(בשופטים ברמז מ"ב).

כי בליל שודד ער מואב נדמה -

שני לילות שזינו עם אביהן. והלא נתכוונו לשם שמים, אלא (ז) ששכרו את בלעם לקלל את ישראל.

וכתיב: **ליני פה הלילה**, ולפי שעשה מצווה אחת בעולם הזה שקבל למלאכים בלילה.

וכתיב: **ומצוות אפה ויאכלו**.

כתיב: **אל תצר את מואב.**

סימן תיט

טז שלחו כר מושל ארץ -

אמר עולא:

עמון ומואב שבבי בישי דירושלים, כיון דשמעו לנביא דאיתנבי לחורבנא דירושלים, שלחו ליה לנבוכדנאצר פוק תא ואיתי, שלח להו מסתפינא דיעביד בי כדעבד בקמאי.

שלחו ליה: **כי אין האיש בביתו -** ואין איש אלא הקב"ה, שנאמר: **ה' איש מלחמה.**

שלח להון: בקרוב הוא.

שלחו ליה: **הלך בדרך רחוק.**

שלח להו: איכא צדיקי דיבעון רחמי ויהדר לותיהו.

שלח ליה: **צורר הכסף לקח בידו -** צדיקים דאית בהון קטלו.

שלח להו: דילמא מטא זימנא דייתי.

שלחו ליה: כבר קבע זמן, שנאמר: **ליום הכסא יבא ביתו -** ואין כסא אלא זמן, שנאמר: בכסא ליום חגנו.

שלח להו: סיתוא הוא ולא מצינא דאייתי מתלגא וממטרא.

שלחו ליה: תא ותיב אשינא דטורא, שנאמר: **שלחו כר מושל ארץ מסלע מדברה אל הר בת**

ציון.

שלח להו: אי אתינא לית לי דוכתא דיתיבנא ביה.

שלחו ליה: קברות יש להם, מעולים הם מפלטין שלך, שנאמר: **בעת ההיא יוציאו את עצמות וגו'.**

שלחו כר -

אמר רבי יצחק דבי רבי אמי:

כיון שבא זכר, בא ככרו עמו, שנאמר: **שלחו כר.**

זכר -

זה כר, דכתיב: **ויכרה להם כרה גדולה.**

נקבה, אין עמה כלום - נקי בה.

נקבה, עד דאמרה מזוני, לא יהבי לה, שנאמר: **נקבה שכרך עלי ואתנה.**

פרק יז

המשך סימן תיט

משא דמשק -

(כתוב ברמז י"ח).

ונשאר בו עוללות -

(במלכים ברמז רמ"א).

ביום נטעך תשגשגי וגו' נד קציר ביום נחלה -

ביום שעברתי ליתן לכם נחלת אבותיכם נעשיתם כרוז העולם.

וכאב אנוש -

זה הפורענות שנטעתם ירושה לדורות שבכו העדה בליל תשעה באב.
אמר הקב"ה: הם בכו בכיה של חנם, ואני אקבע לכם בכיה לדורות.

דבר אחר:

ביום נטעך תשגשגי -

ביום שנטעתי אתכם לי לאומה נעשיתם פסולת, כמה דאת אמר: **כסף סיגים היו** - שגשגיתון בכסף מצופה על חרס, כדכתיב: **ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו וגו'.**

ובבקר זרעך תפריחי -

רבי חמא בר חנינא:

לאחר שהיה לו ערוגת ירק והיתה מלאה, והשכים בבקר ומצאה שהורקה.

ר' שמואל בר נחמני אמר:

לאחד שהיה לו ערוגה מלאה פשתן, השכים בבקר ומצאה גבעולים.

נד קציר -

נדנדתם עליכם קצירן של מלכיות,
קצירן של יסורין,
קצירו של מלאך המות.

דאמר רבי יוחנן בשם ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי:

בשעה שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו: **כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע** - באותה שעה קרא הקב"ה למלאך המות וא"ל: אע"פ שעשיתך קוזמיקטור על בריותי, אין לך עסק באומה זו, לפי שהם בני, הדא הוא דכתיב: **בנים אתם לה' אלהיכם.**
ואומר: **ויהי בשמעכם את הקול מתוך החשך** - וכי יש חשך למעלה, והכתיב: **ונהורא עמיה שרי?!**

אלא מלאך המות קרוי חשך.

וכתיב: **והלוחות מעשה אלוהים המה וגו' -** אל תקרי חרות אלא חרות.

רבי יהודה אומר:

חרות ממלאך המות.

ר' נחמיה אומר:
חרות מן המלכות.

רבנן אמרין:
מן היסורין.

ביום נחלה -
ביום שהנחלתי אתכם את התורה.

וכאב אנוש -
רבי יוחנן ורבנן,
ר' יוחנן אמר:
הבאתם עליכם מכה מגרת ומתשת.

ורבנן אמרין:
הבאתם עליכם מכה גברתנית ומתשת.

ואי זה?
זה זיבות וצרעת, לפיכך משה מזהיר את ישראל: **איש וגו' (כי יהיה) צרוע או זב.**

סימן תכ
הוי המון עמים רבים כהמות ימים -
נמשלו ישראל לחול, שנאמר: **והיה מספר בני ישראל כחול הים.**
ונמשלו האומות לים, שנאמר: **כהמות ימים יהמיון -** והם מתיעצין על ישראל והקב"ה מתיש גבורתן.
אמר ישעיה: **והרשעים כים נגרש -** מה הים הגל הראשון אומר: עכשיו אני עולה ומציף את כל העולם, וכיון שבא לחול הוא כורע ומשתבר ואין הגל השני למד מן הראשון.
כך פרעה נתגאה על ישראל והפילו הקב"ה, וכן עמלק וכן סיחון ועוג ובלעם ובלק ואין אחד מהם למד מחברו.

פרק יח

המשך סימן תכ
וכרת הזלזלים במזמרות -
א"ר חמא בר חנינא:
אין בן דוד בא עד שיכלה מלכות הזלה מישראל, שנאמר: **וכרת הזלזלים.**
וכתיב בתריה: **יובל שי לה' צבאות.**

בעת ההיא יובל שי לה' צבאות -

שעתידין או"ה להביא דורון למלך המשיח.

וכן הוא אומר: **עד כי יבא שילה -** קרי ביה: עד כי יובל שי לו.

ולו יקתה עמים - זו ירושלים שעתידה להקהות שיניהם של עו"א, שנאמר: **והיה ביום ההוא**
אשים את ירושלים אבן מעמסה לכל העמים.

פרק יט

המשך סימן תכ

וסכרתי את מצרים ביד אדונים קשה -

אלו המכות שבאו על מצרים.

ומלך עז ימשל בם -

זה משה שהוא מלכה של תורה שנקראת **עז**, שנאמר: **ה' עוז לעמו יתן.**

קנה וסוף קמלו -

(כתוב בפרשת שמות בפסוק ותשם בסוף):

ביום ההוא יהיו חמש ערים -

(כתוב במלכים ברמז רל"ו):

ונגף ה' את מצרים נגוף ורפוא -

אמר ריש לקיש:

אין הקב"ה מכה את ישראל אא"כ בורא להם רפואה תחלה, שנאמר: **כרפאי לישראל ונגלה**

עון אפרים - אבל עו"א אינו כן, מכה אותם ואחר כך בורא להם רפואה, שנאמר: **ונגף ה' את**
מצרים נגוף ורפוא.

פרק כ

המשך סימן תכ

כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף -

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן:

ערום -

בגדים המטולאים בטלאי על גבי טלאי כו' (כתוב ביהושע ברמז ד'):

כן ינהג מלך אשור -

(כתוב ביחזקאל ברמז שע"ט):

פרק כא

המשך סימן תכ

חזות קשה הוגד לי -

עשרה לשונות נקראת נבואה:

חזון,
הטפה,
דבור,
אמירה,
צווי,
משא,
משל,
מליצה,
חידה,
נבואה.

ואי זו היא הקשה שבכלם?

הוי אומר: חזון דכתיב: **חזות קשה הוגד לי**.

רבי יוחנן אמר:

דבור, שנאמר: **דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות**.

ורבנן אמרין:

משא, דכתיב: **כמשא כבד יכבדו ממני**.

ערוך השלחן צפה הצפית -

מדבר בעשו, דכתיב: **ויאכל וישת** - הכניס עמו כת של פריצים ואמר: ניכול דידיה וניחוד עילוה, ורוח הקדש מכרזת: **ערוך השולחן** - סדר פתורא - **צפה הצפית** - סדר מנרתא.

א"ר אבא בר כהנא:

אית אתרא דקריין למגרתא צפיתא.

קומו השרים -

זה מיכאל וגבריאל, כתבו את הבכורה ליעקב.

משא דומה אלי קורא משעיר -

א"ר יוחנן:

אותו מלאך הממונה על הרוחות דומה שמו.

נתקבצו כל הרוחות אצל דומה, אמרו לו: **שומר מה מלילה** (עוד לא אתא בקר) **[שומר מה מלילה]**.

אמר (להם) שומר אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו שובו אתיו.

דבר אחר:

ערוך השלחן -

סדר פתורא.

צפה הצפית -

אקים מנרתא.

קומו השרים משחו מגן -

זה כורש ודריוש.

אמר ליה [דריוש] לכורש: מלוך את קמאי!

אמר ליה כורש לדריוש: לא כך אמר לך נביא: **פריסת מלכותא ויהיבה למדי ופרס**, תחלה למדי והדר לפרס.

כורש ודריוש שוערים של בלשאצר היו, וכיון ששמע אותו רשע מה שאמר דניאל, שלח בשביל אפרכיות שלו, אמר להו: כל אומה (ואומה) [ומלכות] [עד שמרדה ב] נבוא עליהם ונכבשה. אמר הקב"ה: עליהם אתה בוטח ועלי לא השגחת?!

לית פורענותא דההוא גברא אלא מגביה, שלח וקבץ גייסותיו וצוה שישמרוהו, ואמר להם: כל מאן דמתחמי הכא בהדין ליליא, אפילו אמר לכוון: **מלכא אנא** - ארימון רישיה, ואין דרך מלכים לפנות חוץ מטרקלין שלהם, ואותה הלילה נתרזו בני מעיו ונפק ליה, מדנפק לא ארגשוניה ובמיעל ארגשון ביה.

אמרי ליה: **מן אן את?**

אמר להון: אנא מלכא!

אמרו: **לא כדון פקיד מלכא?**

נטלו המנורה ופצעו למוחו, הדא הוא דכתיב: **ביה בליליא קטיל בלשאצר מלכא** - והוא שהנביא אומר: **רדי ושבי וגו' לארץ** - מדה במדה.

וישבו לארץ ידמו זקני בת ציון.

שומר מה מלילה -

מי שהוא שומר: **הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל,**

ה' שומרך וגו' ה' ישמרך מכל רע וגו',

ה' ישמור צאתך ובואך וגו'.

משמר שלא שתכנס אומה באומה, מלכות במלכות כחוט השערה, אלא הגיע זמנה ליפול ביום נופלת ביום, בלילה נופלת בלילה.

וכן הוא אומר: **ובהתחנחס חשך היום, ביה בליליא קטיל בלשטצר.**

סימן תכא

אם תבעיון בעיו -

תנן:

ארבעה אבות נזיקין: השור והבור המבעה וההבער.

מאי מבעה?

רב אמר:

מבעה זה אדם, דכתיב: **אמר שומר אתה בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו.**

ושמואל אמר:

מבעה זה השן, דכתיב: **איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו.**

מאי משמע?

כדמתרגם רב יוסף:

איכדין איתבליש עשו איגליין מטמרוהי.

משא בערב -

א"ר יוחנן:

שמונים אלף פרחי כהונה ובידם שמונים אלף מגיני זהב בקעו בחיילותיו של נבוכדנאצר והלכו להם אצל הישמעאלים.

אמרו להם: בני דודנו אתם, השקונו מים!

אמרו להם: אכלו תחלה ואחר כך אתם שותים מים.

מה עשו?

הוציאו להם מיני מלוחים, וכיון שאכלו הוציאו להם נודות נפוחות והיה אחד מהם מתירה ונותנה לתוך פיו, והיה הרוח נכנס לתוך מעיו והיה מפרפר ומת, והוא שהנביא מתנבא עליהם:

משא בערב.

מטול רב בערביא למה?

ביער בערב תלינו - אלא ארחות דדנים - כן הוא ארחתהון דדודים למעבד כן לבני דודיהון?

וכי כן עבדית לישמעאל אבוכון?

לא **לקראת צמא התיו מים**, דכתיב: **ויפקח אלוהים את עיניה וגו'** אלא **בלחמו קדמו נודד** לא

מן טבואתכון אתון לגביכון אלא מפני חרבות נדדו מפני חרב נטושה, על ידי שלא שמרו

שמיטה כמה **דאת אמר: והשביעית תשמטנה ונטשתה.**

ומפני קשת דרוכה -

על ידי שהיו דורכים גתות בשבת.

ומפני כובד מלחמה -

על ידי שלא נתעסקו במלחמתה של תורה.

רבי חנינא בר פפא רמי: כתיב: לקראת צמא התיו מים.

וכתיב: **הוי כל צמא לכו למים!?**

אלא אם תלמיד הגון הוא, **לקראת צמא התיו מים** ואם לאו, **הוי כל צמא לכו למים**.

כי מפני חרבות נדדו -

היה רבי ישמעאל אומר:

שלוש מלחמות של מהומה עתידין בני ישמעאל לעשות באחרית הימים:

אחת בים ומפני קשת דרוכה,

ואחת ביבשה מפני חרב נטושה,

ואחת בכרך גדול שהוא כבד משניהם, שנאמר: **ומפני כובד מלחמה -** ומשם בן דוד יצמח

ויראנו באבדן אלו ואלו, ומשם יבא לארץ ישראל, שנאמר: **מי זה בא מאדון וגו' מדוע אדום**

לבושך וגו'. כי יום נקם בלבי וגו' (במלכים ברמז רס"א):

פרק כב

המשך סימן תכא

משא גיא חזיון -

(כתוב ברמז ר"ג).

שנו רבותינו:

כשחרב בית ראשון מה עשו פרחי כהונה שבאותו דור?

נתקבצו כתות כתות ומפתחות העזרה והמקדש בידם ועלו לגגו של היכל ואמרו לפני הקב"ה:

רבש"ע, הואיל ולא זכינו להיות גזברים לפניך, הרי מפתחות שלך מסורות לך וזרקום כלפי

מעלה, מיד יצאת כמין פסת יד וקבלה מהם.

ואף הם קפצו ונפלו לתוך האור, ועליהם מקונן ישעיה: **משא גיא חזיון וגו' -** ואף הקב"ה

מקרקר עליהם כו', שנאמר: **מקרקר קיר ושוע אל ההר**.

משא גיא חזיון -

א"ר יוחנן:

מטול רב בחילתא דנבואתא.

גיא חזיון -

גיא - שכל החוזים מתנבאים עליה.

גיא - שכל החוזים עומדים ממנה.

א"ר יוחנן:

כל נביא שלא נתפרש שם עירו ירושלמי הוא.

גיא חזיון -

שהשליכו כל דברי החוזים לארץ.

מה לך אפוא כי עליית כלך לגנות -

ולאיגרא סלקין להון?

א"ר יוחנן:

אלו גסי הרוח.

תשואות מלאה -

א"ר אלעזר ברבי יעקב:

הלשון הזה משמש שלוש לשונות:

צרות,

מרגשות,

אפלה.

צרות, שנאמר: תשואות נוגש לא ישמע.

מרגשות, שנאמר: תשואות מלאה.

אפלה, שנאמר: אמש שואה ומשואה.

עיר הומיה קריה -

(מרכבתא) [מערבבתא].

קריה עליזה -

קריה חדיתא.

חלליך לא לחללי חרב -

ומה היו?

מזי רעב ולחומי רשף.

כל קציניך נדדו יחד מקשת אוסרו -

שהיו מתירין יתרי קשתותם ואוסרין אותם בהם.

כל נמצאיך אסרו יחדיו מרחוק ברחו -

מרחיקים עצמם מלשמוע דברי תורה כמה דאת אמר: מרחוק ה' נראה לי.

על כן אמרתי שעו מני אמרר בבכי -

א"ר שמעון בן אלעזר:

בשלשה מקומות בקשו מלאכי השרת לומר לפני הקב"ה שירה ולא הניחם ואלו הן:

בדור המבול, כתיב: לא ידון רוחי באדם.

ביום, כתיב: ולא קרב זה אל זה כל הלילה.

ובחורבן בית המקדש, כתיב: על כן אמרתי שעו מני אמרר בבכי.

אל תאספו לנחמני אין כתיב, אלא אל תאיצו -

אמר הקב"ה למלאכי השרת: נחומים הללו שאתם אומרים לפני, נאוצים הם.

למה?

כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה -

יום מעורבב הוא,

יום דבכיה הוא,

יום דביזה לפני ה' אלוהים צבאות.

בגיא חזיון -

בגיא שכל החושים מתנבאים עליה.

מקרקר קיר ושוע אל ההר -

שהיו מקרקרין בתייהם ועושין אותם מגינין ומעמידין אותם על שועיהן.

ועילם נשא אשפה -

גבא דגירי.

ברכב אדם פרשים וקיר ערה מגן ויהי מבחר עמקיך מלאו רכב -

רב אמר:

כמלא עמקה של גיהנום.

והפרשים שות שתו השערה -

משתי אזלן משתי שתיין.

ויגל את מסך יהודה -

גלי דכסי.

ותבט ביום ההוא אל נשק בית היער -

תני רבי שמעון בן יוחאי:

זיין היה להם לישראל בסיני והיה שם המפורש חקוק עליו, וכשחטאו נוטל מהם, שנאמר:

ויתנצלו בני ישראל את עדים.

כיצד נוטל מהם?

רבי אבא אמר :

מאליו היה נקלף.

רבנן אמרין :

מלאך ירד ומקלפו.

ואת בקיעי עיר דוד וגו' ואת בתי ירושלים ספרתם -

מלמד, שהיו נותצים בתיהם ומוסיפין על החומה, ולא כבר עשה חזקיה כן, הא כתיב : **ויתחזק**

ויבן את כל החומה הפרוצה ויעל על המגדלות ולחוצה החומה אחרת ויחזק את המלוא !!

אלא חזקיה בה' אלהי ישראל בבטח אבל אתם לא הבטתם אל עושיה.

סימן תכב

ויקרא ה' אלוהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד -

אמרו לפניו : רבש"ע, כתיב : **הוד והדר לפניו - ואתה אמרת : לבכי ולמספד !!**

אמר להם : אנא מוליך לכון, הה"ד : **פשוטה ועורה וחגורה על חלצים על שדים סופדים -** על

חרבן ראשון ועל חרבן שני.

על שדה חמד - על בית חמדתי שעשיתי אותו כשדה, שנאמר : **ציון שדה תחרש.**

ועל גפן פוריה - אלו ישראל, כמה דאת אמר : **גפן ממצרים תסיע.**

בר קפרא אמר :

אמר הקב"ה למלאכי השרת : **מלך בשר ודם כשהוא אבל, מהו עושה?**

אמרו לו : תולה השק על פתחו.

אמר להם : אף אני אעשה כן, **אלביש שמים קדרות.**

מכבה את הפנסים אף, **שמש וירח קדרו.**

מהלך יחף : אף **בסופה ובשערה דרכו וענן אבק רגליו.**

יושב ודומם : **ישב בדד וידום.**

מכפה את המטות, **עד די כרסוון רמיו.**

מבזע פופרון דידיה : **בצע אמרתו.**

יושב ובוכה ומקונן, אף : **ויקרא ה' אלוהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד וקראו למקוננות**

ותבאנה.

סימן תכג

והנה ששון ושמחה הרוג בקר ושחוט צאן -

שנו רבותינו :

בזמן שהצבור בצער, אל יאמר אדם : אני אוכל ושותה ושלוש עלי נפשי, ואם עושה כן, עליו

הכתוב אומר : **והנה ששון ושמחה הרוג בקר ושחוט צאן וגו' אכול ושתה כי מחר נמות.**

ומה כתיב אחריו?

ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון - זו מדה בינונית.

ומדת רשעים מהו אומר?

אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה כיום הזה יום מחר.

ומה כתיב אחריו?

הצדיק אבד ואין איש שם על לב.

וכל המצטער עם הצבור, זוכה ורואה בנחמת צבור, שכן מצינו במשה רבינו, שצער עצמו עם ישראל, שנאמר: **ויקחו אבן וישימו תחתיו** - וכי לא היה לו למשה כר או כסת שישב עליו?! אלא כך אמר משה: הואיל וישראל במלחמה ובצער, אף אני אהיה בצער עמהם. ושמה יאמר אדם: **מי מעיד בי?** אבני ביתו וקורות ביתו של אדם ורהיטי ביתו הם מעידים בו, שנאמר: **כי אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יעננה.**

ר' שילא אומר:

שני מלאכים המלוים לו לאדם הם מעידים בו, שנאמר: **כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך.**

רבי חידקא אומר:

נשמתו של אדם מעידה בו, שנאמר: **משוכבת חיקך שמור פתחי פיך.**

וחכמים אומרים:

איבריו של אדם מעידים בו, שנאמר: **ואתם עדי וגו'.**

ונגלה באזני ה' צבאות וגו' -

(כתוב בירמיה ברמז רס"ט):

לך בא אל הסוכן הזה על שבנא -

ר' אליעזר אומר:

כה"ג היה.

ר' יהודה אומר:

אמרכל היה.

על דעתיה דרבי אליעזר, דאמר כוהן גדול היה -

דכתיב: והלבשתיו כתנתך.

על דעתיה דר' יהודה דאמר אמרכל היה -

דכתיב : וממשלתך אתן בידו.

רבי ברכיה אמר :

מהדא סיכני הוה ועלה ונתמנה קומוס ואיפרכוס בירושלים, הוא שהנביא מקנתרו ואמר לו :

מה לך פה - גלואי בר גלואי!

אי זה בית בנית כאן, אי זה עמוד העמדת כאן, אי זה מסמר קבעת כאן?

אמר ר' אליעזר :

צריך אדם (ח) שיהא לו מסמר או יתד קבוע בבית הקברות, כדי שיזכה ויקבר באותו מקום.

כי חצבת לך פה קבר -

עשה כמין שובך ונתן קברו עליו.

חוצבי מרום קברו -

רבי ישמעאל בשם מר עוקבא אמר :

ממרום נחצבה עליו גזרה שלא תהא לו קבורה בארץ ישראל.

חוקקי בסלע משכן לו -

ארון דכיף.

הנה ה' מטלטלך טלטלה גבר -

טלטול אחר טלטול.

אמר רבי שמואל בר נחמני :

כהדין תרנגול דגלי מאתר לאתר.

ועוטך עטה -

שלקה בצרעת, כמה דאת אמר : **ועל שפם יעטה.**

צנוף יצנפך כדור -

מה כדור זה מתלקט מיד ליד ואינו נופל לארץ, כך הוא.

אל ארץ רחבת ידים שמה תמות ושמה מרכבות כבודך -

על דעתיה דרבי אליעזר דאמר כוהן גדול היה, שהיה נהנה מן הקרבנות.

על דעתיה דר' יהודה דאמר אמרכל היה, שנהנה מן ההקדשות.

קלון בית אדוניך -

על דעתיה דרבי אליעזר דאמר כוהן גדול היה, שהיה מבזה את הקרבנות.

ועל דעתיה דרבי יהודה דאמר אמרכל היה, שהיה מבזה את שני אדוניו חזקיה וישעיה.

פרק כג

המשך סימן תכג

בושי צידון כי אמר ים וגו' -

אמר הים: ומה אני שאיני מתירא שמא אחיל ושמא אוליד בנים ובנות, שמא אקבור חתנים וכלות, שנאמר: **האותי לא תיראו נאם ה' וגו'.**

אמר הים: ומה אני שאין בי אחת מכל המדות הללו, הריני עושה רצון קוני, עאכ"ו **בושי צידון!**

סימן תכד

כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צור -

אמר ר' אלעזר בן פדת:

כשם שהביא הקב"ה על המצריים במצרים, כך עתיד להביא על ארם.

דאמר רבי אלעזר:

כל צור שבמקרא חסר על אומה זאת הוא מדבר.

וכל צור שבמקרא מלא, על צור המדינה הוא מדבר.

מה במצרים דם,

אף כאן, שנאמר: **ונתתי מופתים בשמים וארץ דם ואש.**

הביא עליהם צפרדעים, שהיה קולם קשה,

אף כאן, שנאמר: **קול שאון מעיר.**

כנים,

אף כאן, שנאמר: **(ט) ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית.**

ערוב,

אף כאן, שנאמר: **וירשוה קאת וקפוד וגו'.**

דבר,

אף כאן, שנאמר: **ונשפטתי אתו בדבר ובדם.**

שחין,

אף כאן, שנאמר: **וזאת תהיה המגפה וגו' חמק בשרו.**

ברד,

אף כאן, שנאמר: **וגשם שוטף ואבני אלגביש.**

ארבה,

אף כאן, שנאמר: **בן אדם אמר לציפור כל כנף.**

חשך,

אף כאן, שנאמר: **ונטה עליה קו תהו ואבני בהו.**

בכורות,

אף כאן, שנאמר: **שמה נסיכי צפון.**

ר' מאיר אומר:

וירדו ראמים עמם - וירדו רומיים עמם, והדר: יפקוד ה' על צבא המרום במרום.

סימן תכה

הן ארץ כשדים זה העם לא היה -

אמר רב אדא אמרי בי רב:

ארבעה הקב"ה מתחרט עליהם בכל יום שבראם, ואלו הם:

כשדים,

וישמעאלים,

וגלות,

ויצר הרע.

כשדים, דכתיב: הן ארץ כשדים זה העם לא היה - הלואי לא היה.

ישמעאלים, דכתיב: ישליו אהלים לשודדים ובטיחות למרגיזי אל.

גלות, דכתיב: ועתה מה לי פה נאם ה' וגו'.

יצר הרע, אספה הצולעה והנדחה אקצבה ואשר הרעותי:

והיה ביום ההוא ונשכחת צור -

אמר ר' אלעזר בן עזריה:

ימות המשיח לישראל שבעים שנה, שנאמר: והיה ביום ההוא ונשכחת צור שבעים שנה כימי

מלך אחד.

ואי זהו מלך מיוחד?

הוי אומר: זה משיח.

והיה סחרה ואתננה קדש לה' -

אמר רב כהנא:

כשחלה ר' ישמעאל בר' יוסי שלחו לו: רבי, אמרו לנו שנים ושלושה דברים שאמרת לנו, משם אביך!

שלח להו:

שס"ה שווקים יש בכרך גדול,

וכל אחד ואחד יש בו שס"ה בירניות,

וכל בירנית ובירנית יש בה שס"ה מעלות,

וכל מעלה ומעלה יש בה כדי לזון את כל העולם כלו,

א"ל רבי שמעון בר רבי לרבי ואמרי לה: רבי ישמעאל רב ר' יוסי לרבי:

הללו למאן?

א"ל: לך ולחברך ולחברותך, שנאמר: והיה סחרה ואתננה קדש לה'.

לא יאצר -

תני ר' ישמעאל:

לא יאצר -

זה בית אוצרותיהן.

ולא יחסן -

זה בית גנזיהם.

מאי כי ליושבים לפני ה'?

א"ר אלעזר:

זה המכיר פני חברו בישיבה.

מאי ולמכסה עתיק?

זה המכסה דברים שכסה עתיק יומין.

מאי ניהו?

אלו סתרי תורה.

איכא דאמרי:

זה שמגלה דברים שכסה עתיק יומין.

מאי ניהו?

אלו סתרי תורה.

איכא דאמרי:

זה שמגלה דברים (שגלה) [שכסה] עתיק יומין.

מאי ניהו?

אלו טעמי תורה.

פרק כד

המשך סימן תכה

והיה כעס ככהן -

א"ר יצחק:

לא חרבה ירושלים אלא בשביל שהשוו קטן וגדול, שנאמר: **והיה כעס ככהן**.

וכתיב בתריה: **הבוק תבוק**.

והארץ חנפה תחת יושביה -

מראה לך קמה ואין מראה לך גדיש,

מראה לך גדיש ואין מראה לך גורן.

למה?

כי עברו תורות, שעברו על שתי תורות:

תורה שבכתב

ותורה שבעל פה.

חלפו חוק -

מעשרות.

הפרו ברית -

ברית עולם - ברית אבות,

לפיכך משה מזהיר את ישראל: **עשר תעשר**.

בשיר לא ישתו יין -

שנו רבותינו:

משבטלה סנהדרין בטל שיר מבית המשתאות, שנאמר: **בשיר לא ישתו יין**.

מאי טעמא?

אמר רב הונא בריה דרבי יהושע:

דאמר קרא: **זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם**.

אמר רב:

אודנא דשמעא דממרא, תעקר.

אמר רבא:

זמרא בביתא חורבא בסיפא, שנאמר: **קול ישורר בחלון וגו' כי ארזה ערה**.

מאי כי ארזה ערה?

אמר רבי יצחק:

אפילו בית המסוכך בארזים מתנועע.

שלחו ליה למר עוקבא:

זמרא מנא לן דאסור?

שרטט וכתב לו: **אל תשמח ישראל אל גיל כעמים.**

ולימא להו מהכא?

בשיר לא ישתו יין ימר שכר לשותיו!!

אי מההיא הוה אמינא: הני מילי זמרא דמנא, אבל בפומא שרי, קא משמע לן:

ושאיה יוכת שער -

הדר בחצר חברו שלא מדעתו, אין צריך להעלות לו שכר.

ובחצר דלא קיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר מאי טעמא?

דכתיב: ושאיה יוכת שער.

אמר אביי:

לדידי חזי לי ומנגח כתורא.

על כן באורים כבדו ה' -

באלין פנסיא.

רבי אבהו אמר:

כשני המאורות.

הא כיצד?

(ז) חמה זורחת מברכין עליה,

לבנה זורחת מברכין עליה.

אמר הקב"ה: הואיל ואורכם הוא אורי, אני ואתם נלך ונאיר לציון, הדא הוא דכתיב: **קומי**

אורי כי בא אורך.

מכנף הארץ זמירות שמענו -

אמר רבי ירמיה בריה דרבי חייא:

מיום שפתחה הארץ את פיה וקבלתו לדמו של הבל, שוב לא פתחה, שנאמר: **מכנף הארץ**

זמירות שמענו - מכנף הארץ ולא מפי הארץ.

איתיביה חזקיה אחיו:

ותפתח הארץ את פיה!!

א"ל: לרעה פתחה אבל לטובה לא פתחה כו' (וברמז של"א):

וחפרה הלבנה -

ר' חסדא רמי:

כתיב: **וחפרה הלבנה ובושה החמה.**

וכתיב: **והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים!!**

לא קשיא, כאן לעוה"ב כאן לימות המשיח.

ולשמואל דאמר:

אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות, אידי ואידי לעוה"ב, כאן במחנה צדיקים
כאן במחנה שכינה.

אמר משה לפני הקב"ה: רבש"ע, **למה לא משלת את בניך בחמה ולבנה, שהם גדולים מן**

הכוכבים?

אמר לו הקב"ה: חיד, חמה ולבנה יש להם בושה לעתיד לבא, שנאמר: **וחפרה הלבנה ובושה**

החמה - אבל הכוכבים אין להם בושה.

וכן ישראל, **וידעתם כי בקרב ישראל אני וגו' ולא יבושו עמי לעולם.**

ונגד זקניו כבוד -

לא במקום אחד ולא בשני מקומות אתה מוצא שהקב"ה חולק כבוד לזקנים, אלא בכל מקום.

בסנהדרין: אספה לי שבעים איש מזקני ישראל.

כיוצא בו: **לך ואספת את זקני ישראל.**

ואל משה אמר עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל.

ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל.

סימן תכו

רבי שמעון בן יוחאי אומר:

מנין שאף לעתיד לבא חולק כבוד לזקנים?

שנאמר: **ונגד זקניו כבוד -** נגד מלכיו נגד נביאיו לא נאמר אלא **ונגד זקניו.**

וכן אתה מוצא, שהקב"ה מצטער על זקן אחד, כנגד כל ישראל, שנאמר: **קצפתי על עמי**

חללתי את נחלתי.

יכול (מחוללין) על הכל?

ת"ל: **על זקן הכבדת עולך.**

והלא דברים קל וחומר:

אם מי שאמר והיה העולם עתיד לחלוק כבוד לזקנים, על אחת כמה וכמה שבשר ודם צריך לחלוק כבוד לזקנים.

וללמדך, שאין אדם יושב בישיבה של מטה א"כ גם יושב בישיבה של מעלה.
ועוד, שהבריות מרננין אחריו ואומרינן: איש פלוני כשר וחסיד ונאה להיות חכם.

סימן תכז

רבי ראובן בשם רבי חנינא אמר:

עתיד הקב"ה לבנות לו ישיבה של זקנים משלו, הה"ד: **כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים ונגז זקניו כבוד.**

אמר שלמה: חמיתיה מצומצם ביניהם, הדא הוא דכתיב: **נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ.**

ועתיד הקב"ה להיות ראש חולה לצדיקים, שנאמר: **שיתו לבכם לחילה.**
והם עולים ומראים עליו באצבע, שנאמר: **כי זה אלוהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות** - בזריזות כאליו עולמיתא, כמה דאת אמר: **בתוך עלמות תופפות.**

דבר אחר:

על מות - תרגם עקילס איתנסיאה, עולם שאין בו מיתה.

דבר אחר:

על ימות עולמות, בשני עולמות ינהגנו בעוה"ז ולעוה"ב.

פרק כה

המשך סימן תכז

ועשה ה' צבאות לכל העמים בהר הזה משתה שמנים משתה שמרים -
(יא) יכול שמנים (שאין) [שיש] בהם צורך ושמרים (שאין) [שיש] בהם צורך?
ת"ל: שמנים ממוחיים שמרים מזוקקים כו' (בתהילים בפ' כי כוס ביד ה' ברמז תתי"ג):

בלע המות לנצח -

עולא רמי:

כתיב: **בלע המות לנצח.**

וכתיב: **והנער בן מאה שנה ימות.**

לא קשיא, הא בישראל הא בעובדי אלילים.

ועובדי אלילים מאי בעו התם?

לאכרים ולכורמים וליוגבים, דכתיב: **ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמיכם.**

כי ה' דבר.

והיכן דבר?

אני אמית ואחיה כו' (בשופטים ברמז מ"ג):

סימן תכח

ומחה ה' אלוהים דמעה מעל כל פנים -

אמר רבי יוחנן:

אין מיתה לעתיד לבא אלא בעובדי אלילים לבד.

רבי יהושע בן לוי אמר:

לא בישראל ולא בעובדי אלילים, שנאמר: **מעל כל פנים.**

ומאי עביד ליה רבי חנינא מעל כל פנים?

מעל כל פנים - של ישראל.

והכתיב: **כי הנער בן מאה שנה ימות** ודא מסייעא לרבי חנינא.

ומה עבד ליה רבי יהושע בן לוי?

ראוי לכלל עונשים.

והא כתיב: **כצאן לשאול שתו מות ירעם -** ודא מסייעא לרבי חנינא.

ומה עבד ליה רבי יהושע בן לוי?

לפי שבעולם הזה פרעה בשעתו סיסרא בשעתו סנחריב בשעתו, אבל לעתיד לבא הקב"ה עושה למלאך המות אסטרטיונוס שלהם, הה"ד: **וירדו בם ישרים לבקר וצורם לבלות שאול מזבול לו.**

מלמד, ששאול בלה וגופן לא בלה.

וכל כך למה?

על (ידי) שפשטו ידיהם בזבול.

ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה -

א"ר חלבו א"ר אלעזר:

עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים בגן עדן, וכל אחד מראה עליו באצבעו, שנאמר: **ואמר**

ביום ההוא הנה אלהינו זה וגו' - בעולם הזה מי שרואה פני השכינה מתמעט והולך, שנאמר: **כי לא יראני האדם וחי.**

וכן אתה מוצא בשבטו של לוט, לפי שהיו רואים את השכינה היו מועטין ואפילו כשעלו ישראל מן הגולה בקשו מהם ולא מצאו, שנאמר: **ואבינה בעם ומבני לוי לא מצאתי שם.**

אבל לעולם הבא, אני נגלה בכבודי על כל ישראל והם רואים אותי וחיים לעולם, שנאמר: **כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון.**

ולא עוד, אלא שהם מראים כבודי זה לזה באצבעם, שנאמר: **ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה.**

וכן הוא אומר: **כי זה אלוהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות.**

פרק כו

המשך סימן תכח

ופתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים -

אמר ריש לקיש:

כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי ג"ע, שנאמר: **פתחו שערים וגו' -** אל תקרי: **שומר אמונים,** אלא **שאומרין אמן.**

מאי אמן?

אמר רבי חנינא:

אל מלך נאמן, ואמרי לה: אתה מלך נאמן קטן.

אימתי הוא בא לעולם הבא?

תנא משום רבי מאיר:

משעה שיאמר אמן, שנאמר: **פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים -** אל תקרי: **שומר אמונים** אלא **שאומרין אמן.**

גדולה האמנה לפני מי שאמר והיה העולם וכו' (כתוב בתרי עשר ברמז תתי"ג):

סימן תכט

אל תקרי: **שומר אמונים -** אלא שאומרים אמן, שבשביל אמן אחד שעונים רשעים, מתוך גיהינום ניצולין מתוכו.

כיצד?

עתיד הקב"ה להיות יושב בגן עדן ודורש וכל הצדיקים יושבים לפניו, וכל פמליא של מעלה עומדים על רגליהם, וחמה ומזלות מימינו של הקב"ה ולבנה וכוכבים משמאלו, והקב"ה יושב ודורש תורה חדשה שעתיד ליתן ע"י משיח, וכיון שמסיים ההגדה, עומד זרובבל בן שאלתיאל על רגליו ואומר: **יתגדל ויתקדש** וקולו הולך מסוף העולם ועד סופו, וכל באי עולם כולם עונים **אמן.**

ואף רשעי ישראל וצדיקי עובדי אלילים שנשתיירו בגיהינום עונים ואומרים: **אמן,** מתוך גיהינום ומתרעש העולם עד שנשמע קול צעקתם לפני הקב"ה, והוא שואל:

מה קול הרעש הגדול אשר שמעתי?

ומשיבים מלאכי השרת ואומרים לפניו: רבש"ע, אלו רשעי ישראל וצדיקי עובדי אלילים שנשתיירו בגיהנום שעונים אמן ומצדיקים עליהם את הדין.

מיד מתגלגלים רחמיו של הקב"ה עליהם ביותר ואומר: **מה אעשה להם יותר על דין זה?** כבר יצר הרע גרם להם!

באותה שעה נוטל הקב"ה מפתח של גיהנום בידו ונותן להם למיכאל ולגבריאל בפני כל הצדיקים, ואומר להם: לכו ופתחו שערי גיהנום והעלו אותם! מיד הולכים עם המפתחות ופותחים שמונה אלף שערי גיהנום וכל גיהנום וגיהנום שלוש מאות [פרסה] ארכו ושלוש מאות רחבו ועוביו אלף פרסה ועמקו מאה פרסה, וכל רשע ורשע שנופל לתוכו שוב אינו יכול לעלות.

מה עושין מיכאל וגבריאל?

באותה שעה תופסין ביד כל אחד ואחד מהם ומעלים אותם, כאדם שהוא מקים את חברו ומעלהו בחבל מתוך הבור, שנאמר: **ויעלני מבור שאון**, ועומדים עליהם באותה שעה, ורוחצין וסכין אותם ומרפאין אותם ממכות של גיהנום, ומלבישים אותם בגדים נאים ומביאים אותם לפני הקב"ה ולפני כל הצדיקים, כשהם מכוהנים ומכובדים, שנאמר: **כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו**.

כהניך - אלו צדיקי אומות העולם שהם כוהנים להקב"ה בעה"ז, כגון: אנטונינוס וחבריו.

וחסידיך - אלו רשעי ישראל שנקראו חסידים, שנאמר: **אספו לי חסידי**.

וכשנכנסין לפתח גן עדן, נכנסין מיכאל וגבריאל תחלה ונמלכים בהקב"ה.

משיב הקב"ה ואומר להם: הניחו להם ויכנסו שיראו את כבודי, וכיון שנכנסו נופלים על פניהם ומשתחווים לפניו ומברכין ומשבחין שמו של הקב"ה, מיד צדיקים גמורים וישרים שהם יושבים לפני הקב"ה נוהגים הודאות ורוממות להקב"ה, שנאמר: **אך צדיקים יודו לשמך ישובו ישרים את פניך**.

ואומר: **וירוממהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו**.

גדולה האמנה -

(כתוב ברמז תקי"ט):

יצר סמוך תצור שלום שלום -

רבי חנינא בר פפא ורבי סימון,

רבי חנינא בר פפא אמר:

אם בא יצרך להשחיקך, סמכהו בדברי תורה ואם עשית כן, מעלה אני עליך כאלו בראת את השלום.

תצור שלום אין כתיב כאן אלא שלום שלום.

וא"ת שאינו ברשותך?

ת"ל: **כי בך בטוח -** כבר הכתבתי עליך בתורה: **ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו**.

רבי סימון אומר:

אם בא יצרך להשחיקך, שמחהו בדברי תורה, ואם עשית כן, מעלה אני עליך כאלו בראת שני עולמות, שנאמר: **שלום שלום**.

בטחו בה' עדי עד -

בעא מיניה רבי יהודה נשיאה מרבי אמי:

מאי דכתיב כי ביה ה' צור עולמים?

אמר להם: כל התולה בטחונו בהקב"ה הוא מחסה לו בעולם הזה ולעולם הבא.

א"ל: **אנא הכי קשיא לי מאי שנא דכתיב ביה ולא כתיב יה?**

אלא כדריש רבי יהודה בר אלעאי:

אלו שני עולמות שברא הקב"ה אחד בה"א ואחד ביו"ד ואיני יודע אם העולם הזה בה"א

והעולם הבא ביו"ד או אם העולם הבא בה"א ועוה"ז ביו"ד, כשהוא אומר: **אלה תולדות**

השמים והארץ בהבראם אל תקרי **בְּהִבְרָאֵם** אלא **בְּהָא בְּרָאֵם** - הוי אומר: העולם הזה נברא בה"א.

ומפני מה ברא העולם הזה בה"א?

מפני שה"א דומה לאכסדרא, שכל הרוצה לצאת יצא.

רבנן אמרי:

מאי טעמא תליא כרעא דה"א?

דאי הדר בתשובה מעיילין ליה.

ולעיילה בהך דלרע?

לא מסתייעא מלתא.

כדרש ריש לקיש:

מאי דכתיב אם ללצים הוא יליץ וגו' כו'? ומאי טעמא אית ליה תגא?

אמר הקב"ה: אם חוזר בו אני קושר לו כתב.

ומפני מה נברא העולם הבא ביו"ד?

מפני שהצדיקים שבו מועטין.

ומפני מה כפוף ראשה דיו"ד?

מפני שהצדיקים ראשיהם כפוף מפני מעשיהן, שאין דומין זה לזה, זהו שאמר הכתוב: **אל**

תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר - אלו בני אדם שהם מחרפין שמו של הקב"ה.

בא וראה כשנבראו העליונים והתחתונים בחצי השם נבראו, שנאמר: **כי ביה ה' צור עולמים.**

ולמה לא נבראו בכלו?

שאין העולם כדאי להזכיר שמו של הקב"ה שלם, אוי להם לבריות שמחרפין שמו של הקב"ה.

ראה מה כתיב בקרבנות?

קרבן לה' ועולה לה' ואינו אומר: **לה' קרבן לה' עולה** - ובני אדם מחרפין ומגדפין שמו של הקב"ה, לכך נאמר: **אל תבהל על פיך**.

ישפילנה ישפילה עד ארץ יגיענה עד עפר -

אמר רבי יוחנן:

עשר גליות גלתה סנהדרין:

מלשכת הגזית לחניות.

ומחניות לירושלים.

ומירושלים ליבנה.

ומיבנה לאושא.

ומאושא לשפרעם.

ומשפרעם לבית שערים.

מבית שערים לצפורי.

מצפורי לטבריה.

וטבריה עמוקה מכלם, כדכתיב: **ושפלת מארץ תדברי**.

רבי אלעזר אומר:

גלו שש, שנאמר: **כי השח יושבי מרום קריה נשגבה ישפילנה עד ארץ יגיענה עד עפר**.

אמר רבי יוחנן:

ומשם עתידין להגאל, שנאמר: **התנערי מעפר קומי שבי ירושלים**.

תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים -

אמר רבי:

טבריה משלמת לימות המשיח, שנאמר: **תרמסנה רגל רגלי וגו'**.

ומה כתיב אחריו?

והוכן בחסד כסא.

יחן רשע בל למד צדק -

רבי שמלאי ואמרי לה בשם רבי אבהו:

בשעה שאמר יצחק לעשו: **ולכה אפוא מה אעשה בני** - אמר יצחק לפני הקב"ה: רבש"ע, **יוחן**.
א"ל: רשע הוא.

א"ל: **בל למד צדק** - לא כבד את הוריו.

א"ל: **בארץ נכוחות יעול** - עתיד לפשוט ידיו בבית המקדש.

א"ל: אם כן השפע לו טובה בעוה"ז **ובל יראה גאות ה'** - לעתיד לבא, הוי משמני הארץ יהיה מושבך.

תשפות שלום לנו -

אמר רבי יוחנן:

שלוש שלומות הן:

נהר,

צפור,

וקדרה.

הרואה קדרה בחלום יצפה לשלום, דכתיב: **תשפות שלום לנו.**

אמר רבי יוחנן:

ובקדרה שאין בה בשר, שנאמר: **ופרשו כאשר בסיר וכבשר בתוך הקלחת** - וישכים ויאמר:

תשפות שלום לנו.

קודם שיקדמונו פסוק אחר: **שפות הסיר.**

מתים בל יחיו -

א"ר יוחנן:

כל המתים עולים לתחיית המתים חוץ מדור המבול, שנאמר: **רפאים בל יקומו.**

וכל נפשותם נעשו רוחות מזיקין לבני אדם.

ולעתיד לבוא הקב"ה מאבד אותם מן העולם הזה כדי שלא יהא אחר מזיק לישראל, שנאמר:

לכן פקדת ותשמידם ותאבד כל זכר למו.

סימן תל

יספת לגוי נכבדת -

אמר הנביא: רבש"ע, ישראל יספת לו נכבדת.

אתה נותן לו בן, והוא מוהלו לשמנה ימים, ואם הוא בכור פודהו לשלשים יום, ומוליכו לבתי כנסיות ולבתי מדרשות.

אתה נותן לו בית, הוא קובע לו מזוזה, גג הוא עושה לו מעקה, הוי: **יספת לגוי נכבדת.**

דבר אחר:

יספת לגוי -

רבנן אמרין:

עובדי אלילים, אם אתה מרבה להם ימים טובים הם אוכלים ושותים ופוחזים ונכנסים לבתי טרטאות ולבתי קרקסאות ומכעיסין אותך בדרכיהם ובמעשיהם, אבל ישראל אוכלים ושותים ושמחים ונכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומרבים בתפילות ומרבים במוספין ובקרבנות.

דבר אחר:

נתת שלווה לפרעה, שמא קראך ה' לא בחרופין ובגדופין: **מי ה' אשר אשמע בקולו!**

נתת שלווה לסנחריב, שמא קראך ה' לא בחרופין ובגדופין: **מי בכל אלוהי הארצות!**

נתת שלוח לנבוכדנאצר, שמא קראך ה' לא בחרופין ובגדופין : מאן הוא אלהא די ישזבינכון מן ידי!

אבל יספת לגוי נכבדת -

נתת שלוח לשלמה וברכך : ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל.

נתת שלוח לדניאל וברכך : ענה דניאל ואמר ליהוי שמא די אלהא מברך.

סימן תלא

יחיו מתיך נבלתי יקומון -

שאלו צדוקים את רבן גמליאל :

מנין שהקב"ה עתיד להחיות את המתים?

אמר להם : מן התורה הוא ומן הנביאים ומן הכתובים ולא קבלו ממנו.

מן התורה, דכתיב : הנך שוכב עם אבותיך וקם.

א"ל : ודילמא וקם העם הזה וזנה?

מן הנביאים, דכתיב : יחיו מתיך.

א"ל : ודילמא מתים שהחיה יחזקאל?

מן הכתובים, דכתיב : וחכך כיון הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים.

א"ל : ודילמא רחושי מרחשי שפתותיינו בעלמא?

וכרבי יוחנן דאמר :

כל מי שאומרים דבר הלכה משמו בבית המדרש, שפתותיו דובבות בקבר, עד שאמר להם

המקרא הזה : למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם.

לתת לכם לא נאמר, אלא להם, מכאן לתחיית המתים מן התורה.

נבלתי יקומון -

אותם שהיו מתנבלים בשבילי!

זה נצלב,

למה?

על שמל את בנו,

זה נשרף,

למה?

על ששמר את השבת.

זה נהרג,

למה?

על שקרא בתורה.

יחיו מתיך -

אלו המתים שבארץ ישראל.

נבלתי יקומון -

אלו המתים שבחוצה לארץ, ועל ידי גלגול מחילות שהקב"ה עושה להם מחילות מחילות בקרקע.

הקיצו ורננו שוכני עפר -

א"ר אלעזר:

כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער, שנאמר: **הקיצו ורננו שוכני עפר - שוכני בעפר** לא נאמר, אלא **שוכני עפר -** מי שנעשה שכן לעפר בחייו.

כי טל אורות טלך -

אמר רבי אלעזר:

עמי הארץ אינם חיים, שנאמר: **מתים בל יחיו רפאים בל יקומו.**

יכול לכל?

תלמוד לומר: **רפאים בל יקומו -** זה המתרפא עצמו מד"ת.

א"ל ר' יוחנן:

לא ניחא ליה למרייהו למימר הכי, **אלא היכי מוקמת לה?**

א"ל: במרפא עצמו לאלילים.

א"ל רבי:

מקרא אחר אני דורש: **כי טל אורות טלך -** כל המשתמש בטל תורה, טל תורה מחייהו וכל

שאינו משתמש בטל תורה, אין טל תורה מחייהו.

הוה קא חלשא דעתיה.

אמר ליה רבי:

מצאתי להם רפואה מן התורה, ממקום אחר: **ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים וגו'.**

וכי אפשר לאדם לידבק בשכינה, והלא נאמר בו: **אש אוכלה הוא אל קנא הוא!?**

אלא כל המשיא את בתו לתלמיד חכם והעושה **פרקמטיא** לתלמיד חכם והמהנה ת"ח מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאלו נדבק בשכינה.

סימן תלב

לך עמי בא בחדריך -

מגיד משנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע, שנאמר: **ואתם לא תצאו איש**

מפתח ביתו עד בקר.

ואומר: **הנני אליך והוצאתי את חרבי מתערה.**

ואומר: **והיה בעבור כבודי וגו'.**

ללמדך, שתהא נכנס בכי טוב ויוצא בכי טוב.

וכן אתה מוצא שהיו האבות והנביאים נוהגים בדרך ארץ, שנאמר: **וישכם אברהם בבקר,**

וישכם יעקב בבקר,

וישכם שמואל בבקר.

והרי דברים ק"ו:

אם האבות והנביאים שהלכו לעשות רצונו של מי שאמר והיה העולם נהגו בדרך ארץ, שאר כל אדם על אחת כמה וכמה.

וכן הוא אומר: **תשת חשך ויהי לילה וגו' הכפירים שואגים לטרף וגו' תתן להם ילקוטון,**

ואומר תזרח השמש יאספון - מכאן ואילך: יצא אדם לפעלו.

ואומר: **מה רבו מעשיך וגו'.**

שנו רבותינו:

דבר בעיר כנס רגליך, שנאמר דָּבָר: **ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר.**

ואומר: **לך עמי בא בחדריך.**

ואומר: **מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה.**

מאי ואומר?

וכי תימא הני מילי בליליא אבל ביממא לא, תא שמע: **לך עמי בא בחדריך.**

וכי תימא הני מילי היכא דליכא אימתא מגואי, אבל היכא דאיכא אימתא מגואי כי נפיק ביני

אינשי צוות טפי מעלי, תא שמע: **מחוץ תשכל חרב - אף על גב דבחדרים אימה, מחוץ תשכל**

חרב.

רבא בעידן ריתחא הוה סכר כוי, דכתיב: **כי עלה מות בחלונינו.**

אבוב דרבי זירא עבד גביותא תליסר שנין, כי הוה אתי ריש נהרא למתא, כי הוה חזי רבנן

אמר: **לך עמי בא בחדריך.**

כי הוה חזי אינשי דמתא אמר: האידנא נכיס אבא לפום בריה וברא לפום אבא ומיטמרו כלהו,

כי אתי ריש נהרא אמר: ממאן נבעי, כי קא ניחא נפשיה אמר: שקולו תליסר מעי דציירי

בסדיני ואהדרו לפלניא דשקלתינהו מיניה ולא אצטריכו לי.

לך עמי בא בחדריך -

אל תעמוד כנגד השעה אלא תן לה מקום, שהרי אני נתתי מקום לשעה, שנאמר: **השיב אחור**

ימינו - נבות עמד כנגד השעה ונפל.

אברהם ברח מפני נמרוד,

יצחק מפני פלשתים,

יעקב מפני עשו,

משה מפני פרעה,
דוד מפני שאול ומפני אבשלום בנו.

דבר אחר:

בוא בחדריך -

התסתכל בחדרי לבך על מה ולמה הבאתי עליך ייסורים, כמה דאת אמר: **חופש כל חדרי בטן**,
דלא תהא קורא תגר אחר מידת הדין, אלא **סגור דלתיך בעדך**.

חבי כמעט רגע עד יעבר זעם -

(כתוב ברמז תרנ"ה):

סימן תלג

כתיב: **חבי כמעט רגע עד יעבר זעם**.

וכתיב: **ואל זועם בכל יום!?**

אלא אין זעמו אלא רגע, שנאמר: **כמעט רגע עד יעבר זעם**.

ואי בעית אימא, דכתיב: **כי רגע באפו**.

וכמה רגע?

א"ר אבין, ואיתימא רבי אבינא:

רגע כמימריה.

ואימת רתח?

אמר אביי:

בתלת שעי קמייטא כי חוורא כרבלתא דתרנגולא וקיימא אחד כרעא, **כל שעתא ושעתא הכי**

הוא?

כל שעתא הוו ביה שורייקי סומקי, וההיא שעתא לא הוו ביה שורייקי סומקי.

פרק כז

סימן תלד

והרג את התנין אשר בים -

אמר רב יהודה אמר רב:

כל מה שברא הקב"ה בעולמו זכר ונקבה בראם, אף לויתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון זכר
ונקבה בראם, ואלמלי נזקקין זה לזה היו מחריבים את כל העולם כלו.

מה עשה הקב"ה?

סרס את הזכר והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא, שנאמר: **והרג את התנין אשר**

בים.

ולמלחיה לזכר?

מליחה דנקבה עדיף.

ואיבעית אימא, כיון דכתיב: **לויטן זה יצרת לשחק בו** - לאו אורח ארעא דיחדי בהדי נקבה.

ואף בהמות בהררי אלף - זכר ונקבה בראם ואלמלי נזקקין זה לזה, מחריבין את העולם כלו,

מה עשה?

סרס את הזכר וצנן את הנקבה, שנאמר: **הנה נא כחו במתניו** - זה זכר.

ואונו בשרירי בטנו - זה הנקבה.

ונעבד הני כי הני?

כוורא דמליחא עדיף.

וניעבד הנך כהנך?

פריצותא דכוורי נפיש טפי.

אני ה' נוצרה לרגעים אשקנה -

א"ר אלעזר ברבי שמעון:

אין הארץ שותה אלא לפי חסומה.

אם כן מה יעשו שורשי חרוב, מה יעשו שורשי שקמה?

[ששרשיהם עד תהום, אלא כל אחד ואחד לפי צרכו].

רבי ברכיה בשם רבי יהודה אומר:

שורשי חיטה בוקעים בארץ חמישים אמה, גפנים ותאנים בוקעים בצור.

א"ר לוי:

[כך הוא כדקאמרת לפי חסומה, וחרוב ושקמה] אחד לשלשים יום תהום עולה ומשקה אותם,

שנאמר: **אני ה' נוצרה לרגעים אשקנה.**

סימן תלה

חמה אין לי -

דרש ר' יהודה בר אביןא:

בשעה שנתרשל משה מן המילה, באו אף וחמה ובלעוהו ולא שיירו ממנו אלא רגליו, מיד **ותקח**

צפורה צר ומיד וירף ממנו.

באותה שעה בקש משה רבינו להרגן, שנאמר: **הרף מאף ועזוב חמה.**

ויש אומרים:

הרגו לחמה, שנאמר: **חמה אין לי**.
והא כתיב: **כי יגורתי מפני האף והחמה!!**
תרי חמה הוו.

ואיבעית אימא: גונדא דחמה.
כתיב: **חמה אין לי**.
וכתיב: **נוקם ה' ובעל חמה!!**
אלא ב"י חמה כובשתו, אבל הקב"ה כובש את החמה.

רבי חמא בר חנינא אמר:
כאן בישראל כאן בעובדי אלילים.

ר' חייא אמר:
חמה אין לי -
שכבר נשבעתי **מי יתנני -** שלא נשבעתי: אהיה - **שמיר שית במלחמה**.

דבר אחר:
חמה אין לי -
אמר (ישעיה) [הקב"ה]: אלו הייתי רוצה פסיעה אחת הייתי פוסע בעולמי ומעביר עליה הדין.

אציתנה יחד -
מיד היה העולם נשרף.

או יחזק במעוזי -
אלא שידי אחוזה בדין, שנאמר: **ותאחז במשפט ידי**.

יעשה שלום לי -
יעשה שלום ביני ובין המשפט.

סימן תלו
אמר רבי אלכסנדר:
כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה, שנאמר: **או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי**.

רב אמר:
כאלו בנה פלטין של מעלה ושל מטה, שנאמר: **ושאשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך**.

ר' יוחנן אמר:

אף מגין על כל העולם כולו, שנאמר: **ובצל ידי כסיתיך**.

ר' יהושע בן לוי אמר:

כאלו מקרב את הגאולה, שנאמר: **ולאמר לציון עמי אתה כו'** - (כתוב באיכה ברמז תתכ"ג):

הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל -

אמר רב יוסף:

אלו תלמידי חכמים שבבבל, שעושין ציצין ופרחים לתורה.

הכמכת מכהו הכהו -

רבי יהודה ורבי נחמיה,

רבי יהודה אומר:

במקל שהכו המצריים את ישראל, בו לקו.

ר' נחמיה אומר:

באספטי שהכו המצריים את ישראל, בו לקו.

בסאסאה בשלחה תריבנה -

לקה ואחר כך שלח, שנאמר: **ויהי בשלח פרעה**.

בסאסאה בשלחה תריבנה -

היה ר' מאיר אומר:

במדה שאדם מודד בה מודדין לו וכו' (כתוב ברמז תט"ו).

הגה ברוחו הקשה ביום קדים -

בעזה שברוחות וכו' (כתוב בירמיה ברמז ש').

בשומו כל אבני מזבח כאבני גיר מנופצות -

תאנא:

בימוס שנפגם מותר, מזבח שנפגם אסור עד שינתץ רובו.

היכי דמי בימוס, **היכי דמי מזבח?**

אמר רבה בר בר חנה:

בימוס אבן אחד מזבח אבנים הרבה.

אמר חזקיה:

מאי קראה?

בשומו כל אבני מזבח.

אי איכא, **כאבני גיר מנופצות לא יקומו אשרים וחמנים**, ואם לאו יקומו:

ביבוש קצירה -

איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שלחה ארבע מאה דינרי לצדקה לר' **אמי** ולא קבליה. שדריה לרבא וקבליה.

איקפד ר' אמי אמר:

לית ליה למר: **ביבוש קצירה תשברנה.**

כי לא עם בינות הוא -

א"ר אלעזר:

כל אדם שאין בו דעה, אסור לרחם עליו כו' (כתוב בשמואל):

והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול -

הרואה שופר בחלום, ישכים ויאמר: **והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול -** קודם שיקדמנו פסוק אחר: **תקעו שופר בגבעה חצוצרה ברמה.**

הרואה שופר בחלום יצפה לישועה, שנאמר: **והיה ביום ההוא יתקע וגו'.**

ר' אליעזר אומר:

בניסן נגאלו ישראל ממצרים ובתשרי עתידין להגאל.

מנלן?

אתיא שופר שופר.

כתיב (הכא) [התם]: **תקעו בחדש שופר.**

וכתיב (התם) [הכא]: **והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול.**

ר' יהושע אומר:

בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל,

מאי טעמא?

דאמר קרא: **ליל שמורים הוא -** לילה המשומר ובא מששת ימי בראשית, לילה המשומר לעתיד לבא.

א"ר חנינא בן דוסא:

אותו איל שהקריב אברהם תחת יצחק בנו, לא יצא ממנו דבר לבטלה:

גידיו עשרה נימין לכנור שהיה דוד מנגן בהם.

עורו אזור עור במתניו של אליהו ז"ל.

קרנו של שמאל שופר של סיני, ושל ימין לעתיד לבא וכו' (כתוב בשמואל ברמז פ' וברמז רכ"ד וברמז שיי"ג).

לפי שנאמר: **והיה ביום ההוא יתקע - איני יודע מי [התוקע]?**

ת"ל: **וה' אלוהים בשופר יתקע.**

ועדיין אינו אומר מאין הוא תוקע?

ת"ל: קול שאון מעיר קול מהיכל.

יתקע בשופר גדול -

הרי זה סימן בכתובים, כל מקום שהוא אומר: שופר, הרי זה סימן יפה לישראל, דכתיב: **עלה**

אלוהים בתרועה ה' בקול שופר.

ואומר: וה' אלוהים בשופר יתקע.

(הרימי בכח קולך).

ואומר: ויהי קול השופר וגו'.

פרק כח

המשך סימן תלו

ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי -

א"ר אלעזר א"ר חנינא:

עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק, שנאמר: **יהיה ה' צבאות לעטרת צבי וגו'.**

מאי לעטרת צבי ולצפירת תפארה?

לעושים צביונו ולמצפים לתפארתו.

יכול לכל?

תלמוד לומר: **לשאר עמו -** למשים עצמו כשיריים.

ולרוח משפט -

זה הרודה על יצרו.

ליושב על המשפט -

זה דיין שדן דין אמת לאמתו.

ולגבורה -

זה שמתגבר על יצרו.

משיבי מלחמה -

זה שנושא ונותן במלחמתה של תורה.

שערה -

אלו שמשכימין ומעריבין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות.

אמרה מידת הדין לפני הקב"ה: רבש"ע, **מה נשתנו אלו מאלו?**

שנאמר: **וגם אלה ביין שגו וגו' - ואין פקו** אלא גיהינום, שנאמר: **ולא תהיה זאת לך לפוקה**, ואין **פליליה -** אלא דיינים, שנאמר: **ונתן בפלילים**.

כי כל שולחנות מלאו קיא צואה -

ר' שמעון אומר:

שלושה שאכלו על שולחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו מזבחי מתים, שנאמר: **כי כל שולחנות מלאו קיא צואה בלי מקום -** אבל אם אמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו משלחנו של מקום, שנאמר: **וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'.**

את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים -

זה משה.

מלמד, החזירוהו על כל המצריות ולא ינק, אמר: פה שעתיד לדבר עם השכינה יינק דבר טמא.

ברביעית מאי קא עביד?

יושב ומלמד תינוקות של בית רבן תורה, שנאמר: **את מי יורה דעה וגו' גמולי מחלב עתיקי משדים.**

מדי עברו יקח אתכם -

(כתוב במלכים ברמז רמ"א):

כי קצר המצע מהשתרע וגו' -

מקדש ראשון מפני מה חרב?

מפני שהיו בו:

עבודת אלילים,

וגלוי עריות,

ושפיכות דמים.

עבודת אלילים, דכתיב: כי קצר המצע מהשתרע.

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן:

קצר המצע -

זה מהשתרע עליו שני רעים כאחד.

והמסכה צרה כהתכנס -

א"ר שמואל בר נחמני:

כי הוה מטי ר' יונתן, להאי קרא בכי, מי שכתוב בו: כונס כנד מי הים - תעשה לו מסכה צרה.

גלוי עריות, דכתיב: יען כי גבהו בנות ציון.

שפיכות דמים, דכתיב: וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד:

ועתה אל תתלוצצו -

א"ר אושעיא:

כל המתלוצץ יסורין באין עליו, שנאמר: **פן יחזקו מוסריכם.**

אמר להו רבא לבני מחוזא:

במטותא מינייכו, **לא תתלוצצו** ולא ליתו עלייכו ייסורים.

א"ר תנחום בר חנילאי:

כל המתלוצץ גורם כליה לעולם, שנאמר: **כי כלה ונחרצה.**

א"ר אלעזר:

קשה היא הליצנות שתחלתה יסורין וסופה כליה.

א"ר יודן:

שני בני אדם נתנבאו על הליצנות:

שלמה,

וישעיה.

שלמה אמר: **ולצים לצון חמדו להם.**

ישעיה אמר: **ועתה אל תתלוצצו.**

ושם חיטה -

אלו החטים.

שורה -

זה שבולת שועל.

ולמה נקרא שמו שורה?

שהיא עשויה כשורה.

שעורה -

אלו השעורים.

נסמן -

זה השיפון.

וכוסמת -

אלו הכוסמין.

גבולתו -

עד כאן גבולו של לחם לחלה, ולמדין מן הקבלה.

אמר רבי סימון:

מכיוון דכתיב: **ויסרו למשפט אלהיו יורנו** - במי שהוא מואס בדברי תורה.

א"ר סימון:

(יב) אילין נשיא דאמרין: לא ניעול בננא לבי כנישתא, אלא אי חמי למילף מילף, לא עבדן טבות, דכתיב: **ויסרו למשפט וגו'.**

ויסרו למשפט אלהיו יורנו -

א"ר אבא בר כהנא:

אמר להו נביא לישראל: חזרו בתשובה!

א"ל: אין יצר הרע מניח אותנו.

אמר להם: יסרו יצריכם.

אמרו לו: **אלהיו יורנו.**

הפליא עצה הגדיל תושיה -

א"ר יוחנן:

למה נקרא שמה תושיה?

שמתשת כחו של אדם.

דבר אחר:

תושיה -

שנתנה בחשאי מפני השטן.

דבר אחר:

דברים של תוהו שהעולם משותת עליהם, שנאמר: **כי השתות יהרסון.**

פרק כט

המשך סימן תלו

הוי אריאל אריאל -

אריא גברא.

קרית חנה דוד -

קריה שחנה בה דוד,

קריה שעשה דוד לקיסרקטון.

ספו שנה על שנה חגים ינקופו -

שנה עלת שנה נפקת ולא היו עולים לפעמי רגלים והיו הדרכים מעלים היגים וקוצים.

והציקותי לאריאל -

מכאן שהיתה קורת רוח בירושלים.

והיתה תאניה ואניה -

סכופי סכופים.

והיתה לי כאריאל -

חרבן ראשון וחרבן שני וכו' (כתוב בירמיה ברמז רנ"ט).

והיה כאוב מארץ קולך -

שנו רבותינו:

בעל אוב - זה המדבר מבין הפרקים ובין אצילי ידיו,

ידעוני - זה המניח עצם ידוע בפיו והא מדבר.

מיתבי:

והיה כאוב מארץ קולך מאי לאו דמשתעי כארחיה?

לא דסליק ויתבי בין הפרקים ומשתעי.

שנו רבותינו:

בעל אוב אחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגלגולת, מעלה בזכורו אינו עולה כדרכו ואינו

עולה בשבת, נשאל בגלגלת עולה כדרכו ועולה בשבת.

כי נסך עליכם ה' רוח תרדמה -

(כתוב בשמואל ברמז קל"ט):

לכן הנני יוסיף להפליא -

יוסף ממלי שכיב ודמך.

סליק רבי יוחנן ור' שמעון בן לקיש מגמל ליה חסד, שלח עמהון יצחק פסיקא.

קם חד סבא בעי למספד עלוי, קם יצחק וששתקיה, אמר: קמי אלין תרין אריותא את פתח פומך.

א"ל רבי יוחנן:

שבקיה, דהוא גבר סב והא בעא מתיקרא באתרי, עאל ואיפטר עילויה ואמר : קשה הוא סילוקן של צדיק לפני מי שאמר והיה העולם, ממאה תוכחות חסר שתיים שבמשנה תורה ומחרבן בית המקדש.

דאלו בתוכחות כתיב : והפלא ה' את מכותיך.

ובחרבן בית המקדש כתיב : ותרד פלאים.

אבל בסילוקן של צדיקים כתיב : הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא.

וכ"כ למה?

ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר.

א"ל רבי יצחק פסיקא:

בריך הדין גברא בחיליה.

א"ר יוחנן:

אלו שתקתיה, מן הן הוינן ידעין הדא מרגניתא.

הוי המעמיקים מה' -

(כתוב בשופטים ברמז ס"ו).

א"ר לוי:

לארכיטקטוס שבנה את המדינה חדרים וביבים ומערות, לאחר ימים נעשה גבאי טימיון, והיו בני המדינה מטמינים עצמם מפניו בתוך החדרים ובתוך המערות.

אמר להם : שוטים שבעולם מפני אתם מטמינים והלא אני הוא שבניתי המדינה ואת החדרים ואת הביבים ואת המערות!

כך : הוי המעמיקים וגו'.

הפכם אם כחמר (ביד) היוצר יחשב -

מדמין את הצורה ליוצרה נטיעה לנוטעה.

כי יאמר מעשה לעושהו לא עשני וגו' הלא עוד מעט מזער ושב לבנון לכרמל -

לבית מלכות.

והכרמל ליער יחשב -

לחורשים.

ושמעו ביום ההוא החרשים דברי ספר -

זה ספר תולדות אדם.

לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם -

היכן מצינו שפדאו יעקב לאברהם?

אמר רב יהודה אמר רב:

שפדאו מצער גדול בנים, לפיכך **לא עתה יבוש יעקב** - מאביו.

ולא עתה פניו יחורו -

מאבי אביו.

רב הונא ורבי ירמיה בשם רבי שמואל בר יצחק אמר:

אברהם ניצל מכבשן האש בזכותו של יעקב.

משל לאחד שהיה לו דין לפני השלטון ויצא דינו לישרף וצפה אותו שלטון באיסטרולוגיאה שלו, שהיה אותו האיש עתיד להוליד בת והיא נשאת למלך.

אמר השלטון: כדאי הוא להנצל בזכותה.

כך יצא דינו של אברהם מלפני נמרוד לישרף וצפה הקב"ה שעתידי יעקב לצאת ממנו, אמר: כדאי הוא אברהם להנצל בזכותו, הה"ד: **לכן כה אמר ה' אל בית יעקב וגו'.**

והקדישו את קדוש יעקב -

מה ראו לומר בינה אחר קדושת השם?

דכתיב: **והקדישו וגו'.**

פרק ל

המשך סימן תלו

ולכן יחכה ה' לחננכם -

(כתוב ברמז תקס"ג):

אשרי כל חוכי לו -

(כתוב ברמז שפ"ד):

כי עם בציון ישב -

א"ר יהודה בריה דר' חייא:

כל תלמיד חכם העוסק בתורה מתוך הדחק תפלתו נשמעת, שנאמר: **כי עם בציון ישב**

בירושלים בכה לא תבכה חנון יחנך לקול זעקך וגו'.

וכתיב בתריה: **ונתן לכם ה' לחם צר ומים לחץ,**

ר' אבהו אמר:

אף משביעין אותו מזיו השכינה, שנאמר: **והיו עיניך רואות את מורידך.**

ר' אחא בר חנינא אמר:

אין הפרגוד ננעל בפניו, שנאמר: **ולא יכנף עוד מוריד.**

והיו עיניך רואות את מוריד -

אמר רב:

האי דמחדדנא מחבראי, משום דחזיתיה לרבי מאיר מאוחוריה, ואלו חזיתיה מקמיה הוה מחדירנא טפי.

ואזניך תשמענה דבר מאחריך -

בעא מיניה רבי אלעזר מרב:

אי זהו בן העולם הבא?

א"ל: ואזניך תשמענה דבר וגו'.

רבי חנינא אמר:

כל שדעת רבותיו נוחה הימנו.

תזרם כמו דוה צא תאמר לו -

א"ר עקיבא:

מנין לעבודת אלילים שמטמאה במשא כנדה?

שנאמר: תזרם כמו דוה.

מה נדה מטמאה במשא, אף עבודת אלילים מטמאה במשא.

ירעה מקניך ביום ההוא כר נרחב -

שנו רבותינו:

אילים ממואב, כבשים מחברון, עגלים משרון, גוזלות מהר המלך.

ר' יהודה אומר:

מביאים כבשים שגבהם כרחבם.

אמר רבא בר רב שילא:

מאי טעמא דר' יהודה?

דכתיב: ירעה מקניך ביום ההוא כר נרחב.

והיה אור הלבנה כאור החמה -

וכתיב: וחפרה הלבנה ובושה החמה וכו' (כתוב ברמז תכ"ו).

תני:

אורה שנבראת בששת ימי בראשית להאיר ביום, אינה יכולה שהיא מכהה לגל חמה ובליילה אינה יכולה, מפני שלא נבראת להאיר אלא ביום.

והיכן היא?

אלא גנוזה ומתוקנת לצדיקים לעתיד לבא.

משל למלך שהיה לו מנה יפה והפרישה לבנו, שנאמר: **והיה אור הלבנה כאור החמה ואור**

החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים.

שבעה ולא שלושה הם?!

ולא ברביעי נתלו המאורות?!

אלא כאינש דאמר:

כן וכן אנא מפקד לשבעת יומי דמשתותי.

ר' נחמיה אומר:

אלו ימי אבדו של מתושלח הצדיק, שהשביע להם הקב"ה אורה וכו' (כתוב בפסוק אלה

תולדות פרץ ברמז תר"ט):

ומחץ מכתו ירפא -

מחץ מכתו של עולם ירפא.

השיר יהיה לכם כליל התקדש חג -

שנו רבותינו:

ר' יוסי אומר:

מה בין פסח ראשון לשני?

פסח ראשון טעון הלל באכילתו ואין השני טעון הלל באכילתו.

מנא הני מלי?

א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק:

השיר יהיה לכם כליל התקדש חג - לילה המקודש לחג טעון הלל, שאינו מקודש לחג אינו

טעון הלל, וזה וזה טעונים הלל בעשייתם.

מאי טעמא?

איבעית אימא: לילה קא ממעט יום לא קא ממעט.

ואיבעית אימא: אפשר ישראל שוחטים את פסחיהם ונוטלים את לולביהם ואין אומרין הלל?!

דבר אחר:

לילה המקודש לחג טעון שירה, שאין מקודש לחג אין טעון שירה, כגון: ראש חודש שאין

גומרין בו את ההלל וכו' (כתוב ביהושע ברמז ב' וברמז מ"ז):

לך יום אף לך לילה -

לך יום מקלס לך לילה מקלס.

מה הלילה ברשותך, שאנו מקלסים לך שירה, אף בשעה שאתה עושה לנו נסים ביום אנו

אומרים לפניך שירה ביום, שנאמר: **ותשר דבורה וגו'.**

ובשעה שאתה עושה לנו נסים בלילה, אנו אומרים לפניך שירה בלילה, שנאמר: **השיר יהיה לכם כליל התקדש חג.**

ובמלחמות תנופה נלחם -

ר' שמואל בר נחמני אמר:

מצוות העומר עמדה להם בימי חזקיה, שנאמר: **ובמלחמות תנופה נלחם בם.** וכי מלחמות תנופה יש באותו הדור?! אלא הווי אומר: זו מצוות העומר.

כי ערוך מאתמול תפתה -

יום שיש בו אתמול.

אמר רבי פנחס ורבי חוניא:

לפי שהרשעים אומרים: **כמה רבואות גיהינום מחזקת מאתים רבוא, שלוש מאות רבוא?** כמה רשעים בכל דוד ודוד? אמר הקב"ה: כל מה שאתם רבים בעולם, אף היא מתפתה בכל יום ומרחבת ומעמקת, שנאמר: **כי ערוך מאתמול תפתה.**

כי ערוך מאתמול תפתה -

יום שיש בו אתמול ואין בו שלשם. בשני נברא גיהינום, לפיכך לא נאמר ביום השני כי טוב.

כי ערוך מאתמול תפתה וכו' -

(כתוב ברמיה ברמז רצ"ה וברמז ש'. ובאיוב בפסוק אף הסיתך מפי צר וגו'):

פרק לא

המשך סימן תלו

הוי היורדים מצרים לעזרה -

(כתוב בירמיה ברמז ש"ל).

וה' יטה ידו וכשל עוזר ונפל עוזר -

מגיד הכתוב, כשהקב"ה מטה ידו רשעים כלים מן העולם.

משלו משל למה הדבר דומה?

לביצים וכלי זכוכית שהם נתונים בידי אדם, אם יטה ידו מעט, מיד הם נופלים ומשתברים, וכן הוא אומר: **ויט ידו על צפון ויאבד את אשור.**

ואומר: **נטית ימינך תבלעמו ארץ.**

ואומר: **הנני נוטה את ידי על פלשתים.**

ונטיתי את ידי על יהודה..

ונטיתי את ידי על אדום.

כצפרים עפות -

אמר רבי יוחנן:

שלוש שלומות הם:

צפור, דכתיב: **כצפרים עפות כן יגן ה' צבאות** - וישכים ויאמר קודם שיקדימו פסוק אחר:

כצפור נודדת מקנה כן איש נודד ממקומו.

סימן תלז

נאם ה' אשר אור לו בציון -

א"ר ירמיה אמר רבי אלעזר:

שלושה פתחים יש לו לגיהנום:

אחד במדבר,

ואחד בים,

ואחד בירושלים.

במדבר, דכתיב: **וירדו הם וכל אשר להם היים שאולה.**

בים, דכתיב: **מבטן שאול שועתי.**

בירושלים, דכתיב: **אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים.**

ותנא דבי רבי ישמעאל:

אשר אור לו בציון -

זו פתחה של גיהנום. ותו ליכא, והאיכא הא -

דאמר רבי מריון אמר רבי יהושע בן לוי ואמרי לה תני רב מרי בדבי ר' יוחנן בן זכאי:

שני תנורים יש בגי בן הנם ועולה עשן מביניהם.

וזו היא ששנינו:

ציני הר הברזל כשרות

וזו היא פתחה של גיהנום?

דילמא היינו דמדבר.

אמר רבי יהושע בן לוי:

שבעה שמות יש לו לגיהנום ואלו הן:

שאול,

ואבדון,

באר שחת,

בור שאון,

טיט היון,
וצלמות,
וארץ תחתית.

שאול, דכתיב: **מבטן שאול שועתי.**
אבדון, דכתיב: **היספר בקבר חסדך ואמונתך באבדון.**
באר שחת, דכתיב: **ואתה אלוהים תורידם לבאר שחת.**
בור שאון וטיט היון, דכתיב: **ויעלני מבור שאון מטיט היון וגו'.**
צלמות, דכתיב: **יושבי חושך וצלמות.**
ארץ תחתית, גמרא, **והא איכא גיהנום?**
גיא שעמוקה בגיא הנם.

דבר אחר:
גיהנום, שכל היורד בה יורד על עסקי חנם.
והא איכא, **תפתה**, שנאמר: **ערוך מאתמול תפתה** - ההיא שכל המפתה ביצרו נופל שם.

רבנין אמרין:
יש גיהנום לעתיד לבוא, שנאמר: **נאם ה' אשר אור לו בציון.**

ר' פנחס אומר:
יום הוא שמלהט את הרשעים, שנאמר: **ולהט אותם היום הבא כו'** (כתוב בתרי עשר ברמז תקצ"ג):

פרק לב

המשך סימן תלז

לא יקרא עוד לנבל נדיב -

דרש רבי יהודה בר מערבא ואיתימהא רבי יהודה בן פזי:
מותר להחניף את הרשעים בעולם הזה, שנאמר: **לא יקרא עוד לנבל נדיב ולכילי לא יאמר שוע**
- מכלל דבעולם הזה שרי.

ריש לקיש אמר מהכא:
כראות פני אלוהים ותרצני.

ופליגא דרבי לוי דאמר רבי לוי:
משל דיעקב ועשו למה הדבר דומה?
לאדם שזמן חברו והכיר בו שבקש להרגו.
אמר לו: **טעם תבשיל זה שאני טועם כתבשיל שטעמתי בבית המלך.**

אמר : ידע ליה מלכא ומסתפי ולא קטיל ליה.

נשים שאננות קומנה -

שנו רבותינו:

גדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה את הנשים יותר מן האנשים, שנאמר : **נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בוטחות האזנה אמרתי.**

א"ל רב לר' חייא:

נשים במאי זכיין לעלמא דאתי?

אמר ליה : בדיל דאמטיין בנייהו לבי כנישתא ומתנו בי רבנן ומייתי בנייהו מבי רב ומנטרן לגבריינו עד דאתו מבי רב.

והיה מעשה הצדקה שלום -

א"ר אלעזר:

גדול המעשה יותר מן העושה, שנאמר : **והיה מעשה הצדקה שלום וגו'.**

גדול השלום שנתן לעושי צדקה, שנאמר : **והיה מעשה הצדקה שלום וכו' (כתוב בפסוק ה' עוז לעמו יתן ברמז תשי"א) :**

אשריכם זורעי על כל מים -

ואין **זורעי** אלא צדקה, שנאמר : **זרעו לכם לצדקה, ואין מים אלא תורה, שנאמר : הוי כל צמא לכו למים.**

וכתיב : **משלחי רגל השור והחמור -** זוכה לנחלת יוסף, דכתיב ביה : **בכור שורו הדר לו, וזוכה לנחלת יששכר, דכתיב ביה : חמור גרם.**

ואיכא דאמרי:

אויביו נופלים לפניו כיוסף, דכתיב ביה : **בהם עמים ינגח, וזוכה לבינה כיששכר, דכתיב : ומבני יששכר יודעי בינה לעתים.**

א"ר יוחנן משום רבי בנאה:

אשריהם ישראל בזמן שעוסקין בתורה ובגמילות חסדים, כי אז יצרם מסור להם בידם ולא הם נמסרים ביד יצרם.

משלחי רגל השור והחמור -

תנא דבי אליהו:

לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשאוי.

פרק לג

המשך סימן תלז

מקול המון נדרו עמים -

(כתוב במלכים ברמז רמ"ה).

והיה אמונת עתיד -

אמר ריש לקיש:

מאי דכתיב והיה אמונת עתיד וגו'?

אמונת - זה סדר זרעים.

עתיד -

זה סדר מועד.

חוסן -

זה סדר נשים.

ישועות -

זה סדר נזיקין.

חכמת -

זה סדר קדשים.

ודעת -

זה סדר טהרות.

ואפילו הכי, **יראת ה' היא אוצרו.**

רבא אמר:

והיה אמונת עתיד -

בשעת שמכניסין את האדם לדין אומרין לו:

כלום נשאת ונתת באמונה,

קבעת עתים לתורה,

עסקת בפריה ורביה,

צפית לישועה,

פלפלת בחכמה,

הבנת דבר מתוך דבר,

ואפילו הכי, אי איכא יראת ה' אין ואי לא לא.

משל לאדם שאמר לשלוחו: לך והעלה לי כור חטים לעלייה, הלך והעלה לו.

אמר ליה: כלום ערבת בהם קב חומטין?

א"ל : לאו.

א"ל : מוטב שלא העלית.

דתני ר' ישמעאל:

מערב אדם קב חומטין בכור של תבואה ואינו חושש.

ואמר רבה בר רב הונא:

כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים, דומה לגזבר שנמסרו לו מפתחות הפנימיות והחיצונות לא נמסרו לו.

בהי עייל?

מכריז רבי ינאי:

חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד.

א"ר חנינא:

הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנאמר: **ועתה ישראל מה ה' אלוהיך שואל מעמך כי אם ליראה**, אטו דחילת שמיא מלתא זוטרתא היא.

והא א"ר יוחנן משום רבי אלעזר ברבי שמעון:

אין לו להקב"ה בתוך גנזיו אלא יראת שמים בלבד, שנאמר: **יראת ה' היא אוצרו** - אין, לגבי משה רבינו מילתא זוטרתא היא.

א"ר חנינא:

משל לאדם שמבקשין ממנו כלי גדול ויש לו דומה עליו כקטן, כלי קטן ואין לו דומה עליו כגדול.

א"ר יוחנן משום ר' אלעזר ברבי שמעון:

אין להקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד, שנאמר: **ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה** - שכך בלשון יונית קורין לאחת הינא.

יראת ה' היא אוצרו -

משל למה הדבר דומה?

למלך שהיו לו בנים ועבדים הרבה, בקש להוכיחן ראה אותן שלא יהיו מקבלין תוכחה וכתב כל דבריו על הנייר ותלאו בחצר החיצונה, כאגרת הפתוחה לכל אדם והכרוז יוצא מלפניו ומכריז ואומר: **כל מי שיבא ויקרא את האגרת הזאת יבא ויטול לחם ומזון מלפני המלך**. כך תלמידי חכמים רואים בעוה"ז בדברי תורה, כיון שבא אדם למקרא למשנה ולמד מהן יראת שמים ומעשים טובים, הם זנים ומפרנסין ומכלכלים אותו, עד שעה שהוא נכנס לבית עולמו, ועליו הוא אומר: **והיה אמונת עתיד וגו'.**

מפני מה חביבין דברי תורה לפני הקב"ה מכל מה שברא בעולם?

מפני שמכריעין ישראל לכף זכות ומחנכין אותם למצוות ומביאין אותם לחיי העולם הבא.

משל למה הדבר דומה?

למלך שהיו לו בנים ועבדים הרבה והיה למלך עבד זקן בתוך ביתו, שהוא מלמד את בניו דברים נאים ומעשים טובים, ובכל יום ויום שהיה מכניסן לפני המלך היה מניח את הכל והיה מחבב את העבד הזקן.

אמר המלך: אלולא עבד זקן זה שבתוך ביתי, שהוא מלמד את בני מה תהא עלי! כך דברי תורה, מפני שמכריעין את ישראל לכף זכות ומביאין אותם לחיי העוה"ב, לפיכך חביבין על הקב"ה.

סימן תלח

הן אראלם צעקו חוצה -

בשעה ששלח אברהם אבינו את ידו ליקח את המאכלת לשחוט את בנו, בכו מלאכי השרת שנאמר: **הן אראלם צעקו חוצה**.

מהו חוצה?

ר' עזריה אמר:

חוצה היא לך, חוצה היא לאבא למיכס ית בריה!

ומה היו אומרים?

נשמו מסלות - אם אברהם אינו מקבל עוברים ושבים - **שבת עובר אורח**.

דבר אחר:

חדל להיות לשרה אורח כנשים - הפר ברית - ואת בריתי אקים את יצחק.

מאס ערים -

שנאמר: **וישב בין קדש ובין שור**.

לא חשב אנוש -

לא עמדה זכות לאברהם?

ומי יאמר שמדבר במלאכים?

כתיב הכא: ממעל לעצים.

וכתיב התם: שרפים עומדים ממעל לו:

והיו עמים משרפות סיד -

מה סיד אין לו תקנה אלא שרפה וכו' (כתוב ביהושע ברמז י"ד ובשופטים ברמז מ"א).

לפי שבעולם הזה הראה הקב"ה למשה אש בסנה, אש - אלו ישראל, שנאמר: **והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה.**

הסנה - אלו עובדי אלילים שנמשלו לקוצים.

והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל - אין אשן של ישראל אוכלת העו"א ואין עובדי אלילים מכבין שלהבת של ישראל, אבל לעתיד לבא אשן של ישראל אוכלת את העו"א, שנאמר: **והיו עמים משרפות וכו'** (כתוב במלכים ברמז קע"ג):

סימן תלט

פחדו בציון חטאים -

א"ר ירמיה בן אלעזר:

לשני תינוקות שברחו מן הספר, זה היה לוקה וזה היה מרתת (דכתיב: **ופחדו אל ה' ואל טובו**).

א"ר יונתן:

כל חנופה שבמקרא, באפיקורסות הכתוב מדבר ובנין אב לכלם.

אחזה רעדה חנפים -

א"ר יהודה בר סימון:

לארכליסטוס שכעס עליו המלך.

אמר המלך: כל מי שתופשו אני נותן לו פרוקופי, עמד אחד ותפשו.

אמר המלך: ישמרו שניהם עד בקר, והיה זה מתפחד וזה מתפחד.

זה מתפחד לומר: אי זה פרוקופי המלך נותן לו.

וזה מתפחד אי זה דין ידין אותו המלך.

כך לעתיד לבא ישראל ועו"א מתפחדים.

ישראל מתפחדים, שנאמר: **ופחדו אל ה' ואל טובו**.

ועובדי אלילים מתפחדים, שנאמר: **פחדו בציון חטאים**.

ההוא תלמידא דהוה אזיל בתריה **דר' ישמעאל בר' יוסי**, חזייה דהוה קא מפחד.

א"ל: חטאה את, דכתיב: **פחדו בציון חטאים**.

א"ל: והא כתיב: **אשרי אדם מפחד תמיד**, הההוא בדברי תורה כתיב.

מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צווחה בעיר.

אמר: מובטח אני שאין זה בביתי, עליו הכתוב אומר: **משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח**

בה'.

הולך צדקות -

זה אברהם, שנאמר: **ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט**.

ודובר מישרים -

דכתיב: **מישרים אהבוך**.

מואס בבצע מעשקות -

דכתיב: **אם מחט ועד שרוך נעל.**

נוער כפיו מתמוך בשחד -

שנאמר: **הרימותי ידי אל ה' וגו'.**

הוא מרומים ישכון -

רבי יהודה ברבי סימון ור' חנן בשם רבי יוחנן:

העלה אותו למעלה מכיפת הרקיע, הה"ד: **הבט נא השמימה -** ואין אומר **הבט** אלא מלמעלה למטה.

מצדות סלעים משגבו -

אלו ענני כבוד.

לחמו נתן -

ואקחה פת לחם.

מימיו נאמנים -

יקח נא מעט מים וכו' (כתוב בתרי עשר ברמז תקט"ו):

ועוצם עיניו מראות ברע -

ר' מיאשה בר בריה דר' יהושע בן לוי:

כל מי שהוא רואה דבר ערוה ואינו זן עיניו ממנה, זוכה ומקבל פני שכינה.

מה טעם?

עוצם עיניו מראות ברע.

מה כתיב בתריה?

מלך ביפיו תחזינה עיניך.

א"ר חייא בר אבא:

זה שאין מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה.

היכי דמי?

אי דאיכא דרכא אחרינא רשע הוא, ואי דליכא דרכא אחרינא אנוס הוא, לעולם דליכא דרכא אחרינא, ואפילו הכי מבעי ליה למינס נפשיה.

שנו רבותינו:

מלך מסתפר בכל יום, שנאמר: **מלך ביפיו תחזינה עיניך וכו'** (כתוב ביחזקאל בפסוק וראשם לא יגלחו ברמז שפ"ב):

איה סופר איה שוקל -

אשכחיה שמואל **לרב יהודה** דקאי ותלי בעברא דדשא וקא בכי.

א"ל: **אמאי קא בכית?**

א"ל: ומי זוטרא מאי דכתיב בהו ברבנן, **איה סופר איה שוקל איה סופר סאת המגדלים -**

איה סופר -

שהיו סופרים כל אותיות שבתורה.

איה שוקל -

שהיו שוקלים כל קלות וחמורות שבתורה.

איה סופר -

שהיו שונים שלוש מאות הלכות במגדל (הפורח באויר) [הפתוח לאויר].

וא"ר אמאי:

שלוש מאה בעיי בעי דואג ואחיתופל במגדל (הפורח באויר) [הפתוח לאויר] כו' הא עבוד.

ותנן:

שלושה מלכים וארבע הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא.

ואנן מה תהא עלן?

א"ל: שיננא, טינא היה בלבם.

וצי אדיר לא יעברנו -

אמר רב יהודה אמר רב:

זו בורני גדולה.

היכי עבדי?

מייתי שיתא אלפי גברי לתליסר ירחי שתא, ואמרי לה: תליסר אלפי גברי לשיתא ירחי, וטענין לה חלא עעד דשכבא, ונחית בר אמוראי וקטר אטוני דכיתנא כבסתאי קטר להו בספינתא, ושקלי לחלא ושדו אבראי, וכמה דמדליא עקרא ומייתא ומיחלף על חד תרין בכספא. תלת פרוותי הוו תרתני בי רומאי וחד בי פרסאי, דבי רומאי מסקן כסיתא, דבי פרסאי מסקן מרגליתא, ומיקרייא פורתא דמשהיג וכו' (כתוב ביחזקאל ברמז שפ"א).

ובל יאמר שכן חליתי -

א"ר אלעזר:

כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון, שנאמר: **ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון.**

א"ל ר' אבא לרב אשי:

אנן בסובלי חלאים מתנינן לה.

היה ר' מאיר אומר:

כל היושב בארץ ישראל, ארץ ישראל מכפרת עליו, שנאמר: **העם היושב בה נשוא עון -** ועדין הדבר תלוי בדלא תניא: **כי מלאה הארץ אשם מקדוש ישראל -** ועדין דבר תלוי בדלא תניא, עדין אין אנו יודעים אם פורקים עונותיהם עליה, או אם נושאים עונותיה עליה. כשהוא אומר: **וכפר אדמתו עמו** הוי אומר, פורקים עונותיהם עליה.

וכן היה רבי מאיר אומר:

כל הדר בארץ ישראל וקורא קריאת שמע שחרית וערבית ומדבר בלשון הקדש, הרי הוא בן העוה"ב ועונותיו מתכפרים לו, שנאמר: **וכפר אדמתו עמו**.

פרק לד

המשך סימן תלט

כי רותה בשמים חרבי -

אתה אמרת: **פן בחרב אצא לקראתך**

אף אני: **חרב לה' מלאה דם**.

הנה על אדום תרד כי רותה בשמים חרבי:

כי זבח לה' בבצרה -

אמר רבי אבא:

משל לבן מלכים שהיה לו דין עם אחד וכלו מזונותיו ובא אחד וספק לו מזונות.

אמר המלך: אין עסק אלא עם זה כך וכו' הה"ד: **כי זבח לה' בבצרה וכו'.**

שלוש טעויות עתיד שר של אדום לטעות, כסבור בצר, היינו בצרה וכו' (כתיב לפנים):

ונהפכו נחליה לזפת -

אתה מוצא סדום ואותה מלכות נגזר על שניהם שישרפו באש.

אמר הקב"ה: על סדום אני גוזר שיהא שריפתה מטמיון שלי, שנאמר: **וה' המטיר על סדום**

ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' מן השמים.

ועל מלכות רביעית גזר שתביא עצים משלה ותשרף בהם לעולם, שנאמר: **ונהפכו נחליה לזפת**

ועפרה לגפרית, לילה ויומם לא תכבה לעולם יעלה עשנה (בשמואל ברמז קס"א).

ונפכו נחליה לזפת -

אמר רבי תנחומא:

זו תיברוש ותוצינוש שהם נתונים על שפת העיר.

לילה ויומם לא תכבה -

למה?

שבטלו ישראל מן התורה, שהיו יגעים בה יומם ולילה.

אמר הקב"ה: האש שאני מביא בהם אינו כבה לעולם, אלא **לעולם יעלה עשנה -** לפי ששרפו את ביתי והיה העשן עולה ממנו, והם אומרים: **קול שאון מעיר.**

למה?

א"ל הקב"ה: **קול מהיכל -** זכרו מה שעשיתם בהיכל.

סימן תמא

ונטה עליה קו תהו -

אמר רבי אבא בר כהנא:

חשך ואפלה שמשו בעולם הזה, הדא הוא דכתיב: **ויהי חשך אפלה -** אבל תהו ובהו לא שמשו.

והיכן עתידין לשמש?

בכרך גדול, הדא הוא דכתיב: **ונטה עליה קו תהו ואבני בהו.**

רבנין אמרין:

עו"א שלא קיימו את התורה שנתנה מתוך החשך עליהם הוא אומר: **כי הנה החשך יכסה ארץ**

- אבל ישראל שקיימו את התורה שנתנה מתוך החשך, כמה דאת אמר: **ויהי בשמעכם את**

הקול מתוך החשך - עליהם הוא אומר: **ועליך יזרח ה'.**

דרשו מעל ספר ה' וקראו כו' -

(כתוב ביחזקאל ברמז ש"פ):

פרק לה

המשך סימן תמא

ישושום מדבר וציה -

בשעה שהקב"ה מגלה שכינתו על ישראל אינו נגלה עליהם בפעם אחת, מפני שלא יוכלו לעמוד באותה טובה ובפתע פתאום ימותו.

צא ולמד מיוסף, בשעה שנתודע לאחיו לאחר כמה שנים ואמר להם: **אני יוסף - לא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו -** לפני הקב"ה עאכ"ו.

אלא מה הקב"ה עושה?

נגלה עליהם קימעא קימעא, בתחלה משיש את אחרים, שנאמר: **ישושום מדבר וציה -** ואח"כ **ותגל ערבה ותפרח כחבצלת,**

ואח"כ פרוח תפרח,
ואח"כ כבוד הלבנון,
ואח"כ המה יראו כבוד ה'.

אז תפקחנה עיני עורים -

(כתיב ביהושע ברמז ב' ובשמואל ברמז ק,מ):

ופדויי ה' ישובון -

דרש רבי סימאי:

בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, באו שישים רבוא של מלאכי השרת, ולכל אחד ואחד מישראל קשרו לו ששני כתרים, אחד כנגד **נעשה** ואחד כנגד **נשמע**. וכשחטאו ירדן מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה ופרקום, שנאמר: **ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב -** וינצלו לא נאמר אלא **ויתנצלו**.

אמר ריש לקיש:

ועתיד הקב"ה להחזירם לישראל, שנאמר: **ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם שמחה שמעולם על ראשם וכו'** (כתוב בשמואל ברמז קי"ט):

פרק לו

המשך סימן תמא

כולה פרשה דסנחריב (כתוב במלכים ברמז רל"ח):

פרק לז

המשך סימן תמא

ונתן את אלהיהם באש כי לא אלוהים המה -

ומה ת"ל אלוהים אחרים?

שאחרים קורים אותם אלהים.

דבר אחר:

אלהים אחרים, שהם מאחרים את הטובה לבוא בעולם.

דבר אחר:

אלהים אחרים, שהם עושים את עובדיהם אחרונים.

דבר אחר:

שהם מאחרים לעובדיהם, וכן הוא אומר: **יצעק אליו ולא יענה ומצרתו לא יושיענו.**

דבר אחר:

שלא ליתן פתחון פה לעובדי אלילים לאמר: אילו נקראים בשמו כבר היה בהם צורך, והרי נקראו בשמו ואין בהם צורך.

ואימתי נקראו בשמו?

בימי אנוש בן שת, שנאמר: **אז הוחל לקרוא בשם ה'.**

רבי אלעזר אומר:

אלוהים אחרים, שהם מחדשים להם אלוהות בכל יום.

הא כיצד?

היה של זהב וצריך לו עושהו של כסף,
של כתף וצריך לו עושהו של נחשת,
של נחושת עושהו של ברזל,
וכן של ברזל ושל עופרת, שנאמר: **חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיכם.**

רבי אומר:

אלוהים אחרים, שהם אחרונים למי שהוא אחרון שבמעשים.

ומי הוא אחרון שבמעשים?

הקורא אותם אלוהות.

מרום קצו -

רבי חנינא בר פפא רמי:

כתיב: **מלון קצו.**

וכתיב: **מרום קצו.**

אמר רשע: בתחלה אחריב דירה של מטה ואחר כך אחריב דירה של מעלה.

פרק לח

סימן תמב

ותחלימני והחייני -

שישה דברים יפים לחולה ואלו הם:

עטוש,

וזיעה,

ושלשול,

וקרי,

ושינה,

וחלום.

עטוש, דכתיב: עטישותיו תהל אור.
זיעה, דכתיב: בזעת אפיק תאכל לחם.
שלשול, דכתיב: מהר צועה להפתח ולא ימות לשחת ולא יחסר לחמו.
קרי, דכתיב: יראה זרע יאריך ימים.
שינה, דכתיב: ישנתי אז ינוח לי,
חלום, דכתיב: ותחלימני והחייני.

אמר רב יהודה:
שלושה צריכים רחמים:
פרנס טוב,
ושנה טובה,
וחלום טוב.

פרנס טוב, דכתיב: פלגי מים לב מלך ביד ה'.
שנה טובה, תמיד עיני ה' אלוהיך בה.
חלום טוב, דכתיב: ותחלימני והחייני.

ה' להושיעני ונגינותי ננגן -
כשהקב"ה עושה נסים לישראל הם מנגנים ומשוררים לו, שנאמר: אז ישיר משה ובני ישראל
ויאמרו לאמר - לאמר לדורות.
וכן הוא אומר: ותלך יד בני ישראל הלוח וקשה וגו' - ואח"כ: ותשר דבורה.
וכן אתה מוצא: את ארבעת אלה יולדו להרפה ואח"כ: וידבר דוד.
וכן הוא אומר: לה' הישועה על עמך ברכתך סלה.

ויאמר ישעיהו ישאו דבלת תאנים -
(כתוב במלכים ברמז רכ"ו):

פרק מ

המשך סימן תמב

נחמו נחמו עמי -
מה כתיב למעלה מן הענין?
(רק) [כי] יהיה שלום ואמרת בימי.
א"ל הקב"ה: צרכך בקשת: נחמו נחמו עמי - ואין אתם צריכים לתפלתו של חזקיהו, כי אני
מנחם אתכם מן הגלות.

סימן תמג

כתיב: **האנוש מאלוה יצדק -** וכי יש אדם צדיק מבוראו!!
אלא מעושהו יטהר גבר, (אלא) אמר הקב"ה: בעז מנחם: **ישלם ה' פעלך -** ומה אם בעז שדבר על לבה של רות דברים טובים דברי נחומים נחמה, שנאמר: **ותאמר אמצא חן בעיני אדוני כי נחמתיני -** כשבא הקב"ה לנחם את ישראל עאכ"ו.

נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם -
כתיב: **אהבת צדק ותשנא רשע.**

רבי עזריה בשם רבי יהודה ברבי סימון פתר קרא בישעיה:
אמר ישעיה: מטייל הייתי בבית תלמודי: **ואשמע את קול ה' אומר וגו'.**
אמר: שאלתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוס.

אמר רבי פנחס:
למה נקרא שמו עמוס?
שהיה עמוס בלשונו.
אמרו: **הניח הקב"ה את עולמו ולא השרה שכינתו אלא על הדין פסילסא?**
על הדין קטיע לישנא?

שלחתי את מיכה והיו מכין אותו על הלחי, כמה דאת אמר: **בשבט יכו על הלחי -** מעתה: **את מי אשלח ומי ילך לנו, ואומר הנני שלחני.**
א"ל הקב"ה: ישעיהו, **בני טרחנים הם, סרבנים הם, מקבל אתה עליך ללקות ולהתבזות מהם?**
אמר לו: על מנת כן: **גוי נתתי למכים -** איני כדאי שאלך בשליחותך אצל בניך.
א"ל הקב"ה: ישעה **אהבת צדק -** אהבת לצדק את בני.
ותשנא רשע - שנאת מלחייבם.
על כן משחך אלוהים אלוהיך שמן ששון מחבריך.
מהו מחבריך?

א"ל הקב"ה: חייך, שכל הנביאים מתנבאים נביא מפי נביא, שנאמר: **נחה רוח אליהו על אלישע -** ורוח משה על שבעים זקנים, אבל אתה מתנבא מפי הגבורה, הה"ד: **רוח ה' אלוהים עלי.**

ולא עוד, אלא שכל הנביאים מתנבאים נבואות פשוטות, אבל אתה מתנבא נבואות כפולות:
עורי עורי,
התעוררי התעוררי,
שוש אשיש,
נחמו נחמו עמי.

דבר אחר:

נחמו נחמו עמי -
אמר הקב"ה: למי צריך לנחם, למי שמתה אשתו, לא לבעלה!!
כך נמשלה ציון: **במחשכים הושיבני כמתי עולם -** לא אותי צריכים לנחם:

נחמוני נחמוני עמי.

כיוצא בו:

משל למה הדבר דומה?

למי שנשבו שני בניו בחייו, למי מנחמים לאו לאביהם!!
כך: **בני יצאוני ואינם.**

כיוצא בו:

משל למה הדבר דומה?

למי שנשרף ביתו, למי מנחמים לבית או לבעל הבית!!
כך הקב"ה שרפו את ביתו, שנאמר: **וישרוף את בית ה'.**

כיוצא בו:

משל למה הדבר דומה?

למי שנקצץ כרמו, לא לבעל הכרם מנחמים!!
כך **כי כרם ה' צבאות בית ישראל.**

ועוד משל למה הדבר דומה?

לרועה שיש לו צאן ונכנס ארי וטרפן, למי מנחמים, לא לבעל הצאן!!
כך **צאן אוֹבְדוֹת הִיוּ עָמִי** - אעפ"כ לכו ופייסו את כנסת ישראל, מיד מתכנסין כל הנביאים והולכים אצלה, והיא אומרת להם: **איך תנחמוני הבל ותשובותיכם נשאר מעל.**

א"ר אבא בר כהנא:

דבריהם צריכים מירוק, עד עכשיו אזני מלאות מן התוכחות שהוכחתם אותי, ועכשיו אתם באים לנחמני!!

(יג) הלך הושע לנחמה.

א"ל: הקב"ה שלחני אצלך לנחמד!

אמרה לו: **מה בידך?**

אמר לה: **אהיה כטל לישראל.**

אמרה: אתמול אמרת לי: **הכה אפרים שרשם יבש פרי בל יעשון** - ועתה אתה אומר לי כך, **לאיזה נאמין לראשונה או לשניה?**

הלך יואל לנחמה.

א"ל: הקב"ה שלחני אצלך לנחמד!

א"ל: **מה בידך?**

א"ל: **והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס.**

א"ל: אתמול אמרת: **הילילו שכורים ובכו הילילו כל שותי יין על עיס כי נכרת מפיכם** - ועכשיו אתה אומר כן, **לאיזה נאמין לראשונה או לשניה?**

הלך עמוס לנחמה :

א"ל : הקב"ה שלחני אליך לנחמד!

א"ל : **מה בידך?**

א"ל : **ביום ההוא אקים את סכת דוד הנופלת.**

א"ל : אתמול אמרת : **לי נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל -** ועכשיו אתה אומר לי כן,

לאיזה נאמין לראשונה או לשניה?

הלך מיכה לנחמה :

א"ל : הקב"ה שלחני לנחמד!

א"ל : **מה בידך?**

א"ל : **מי אל כמוך נושא עון ועבר על פשע.**

א"ל : אתמול אמרת לי : **בפשע יעקב כל זאת ובחטאת בית ישראל -** ועכשיו אתה אומר לי כן,

לאיזה נאמין לראשונה או לשניה?

הלך נחום לנחמה :

א"ל : הקב"ה שלחני לנחמד!

א"ל : **מה בידך?**

א"ל : **כי לא יוסיף לעבור בך בליעל.**

א"ל : אתמול אמרת לי : **ממך יצא חושב על ה' רעה יועץ בליעל -** ועכשיו אתה אומר לי כן,

לאיזה נאמין לראשונה או לשניה?

הלך חבקוק לנחמה :

אמר לה : הקב"ה שלחני לנחמד!

א"ל : **מה בידך?**

א"ל : **יצאת לישע עמד לישע את משיחך.**

א"ל : אתמול אמרת : **ה' שועתי ולא תשמע אזעק אליך חמס ולא תושיע -** ועכשיו אתה אומר

לי כן,

לאיזה נאמין לראשונה או לשניה?

הלך צפניה לנחמה :

א"ל : הקב"ה שלחני לנחמד!

אמרה לו : **מה בידך?**

אמר לה : **בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות.**

א"ל : אתמול אמרת לי : **יום חשך ואפלה -** ועכשיו אתה אומר לי כן,

לאיזה נאמין כו'?

הלך חגי לנחמה :

אמר לה : הקב"ה שלחני לנחמד!

א"ל : **מה בידך?**

אמר לה : **עוד הזרע במגורה הגפן התאנה והרמון מן היום הזה אברך.**
א"ל : אתמול אמרת לי : **זרעתם הרבה והבא מעט** - ועכשו אתה אומר לי,
לאיזה נאמין כו'?

הלך זכריה לנחמה :
אמר לה : הקב"ה שלחני לנחמד!
א"ל : **מה בידך?**
א"ל : **קצף גדול אני קוצף על כל הגוים.**
א"ל : אתמול אמרת לי : **קצף ה' על אבותיכם קצף** - ועכשו אתה אומר לי כן,
לאיזה נאמין כו'?

הלך מלאכי לנחמה :
אמר לה : הקב"ה שלחני לנחמד!
א"ל : **מה בידך?**
אמר לה : **ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו לי אתם ארץ חפץ.**
א"ל : אתמול אמרת : **אין לי חפץ בכם** - ועכשו את אומר לי כן,
לאיזה נאמין כו'?

א"ל **הקב"ה לאברהם :** לך נחם את ירושלים, שמא מקבלת ממך תנחומין.
הלך אברהם ואמר לה : קבלי ממני תנחומין!
אמרה לו : היאך אקבל ממך תנחומין שעשיתני כהר, שנאמר : **בהר ה' יראה.**

הלך יצחק וא"ל : קבלי ממני תנחומין!
א"ל : היאך אקבל ממך תנחומין שיצא ממך עשו הרשע, שעשאני שדה ובניו שרפוני באש.

הלך יעקב וא"ל : קבלי ממני תנחומין!
אמרה לו : היאך אקבל ממך תנחומין, ששמתני כלא הייתי, **אין זה כי אם בית אלהים.**

הלך משה ואמר לה : קבלי ממני תנחומין!
א"ל : היאך אקבל ממך תנחומין, שכתבת עלי קללות וגזירות קשות, שנאמר : **מזי רעב ולחומי רשף.**

מיד הולכים כולם לפני הקב"ה ואומרים : רבש"ע, אינה מקבלת ממנו תנחומין, שנאמר : **עניה סערה לא נחמה.**

א"ל הקב"ה : אני ואתם נלך וננחמנה, הוי : **נחמו נחמו עמי** - נחמוה נחמוה עמי, אין ראוי לילך אלא אני בעצמי, מפני שעברתי על מה שכתוב בתורת : **לא תעבוד בבכור שורך.**
ולישראל קראתי : **בני בכורי ישראל.**
ואמרתי להם : **הביאו צואריכם בעול מלך בבל.**

כתבתי בתורתי : לא תשנא את אחיך בלבבך.

ואנכי שנאתיה, ע"כ גם עלי לפייסה!

כתבתי בתורתי : לא תסגיר עבד אל אדוניו.

ואני מסרתים לעובדי אלילים, שנאמר : **אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם.**

כתבתי בתורתי : לא תכלה פאת שדך.

ואני כליתי במ חמתי, שנאמר : **וכלה ה' את חמתו.**

כתבתי בתורתי : שלם ישלם המבעיר את הבערה

ואני הצתיה באש, שנאמר : **ממרום שלח אש וגו'.**

ואני עתיד לבנותה, שנאמר : **ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב וגו'.**

מיד ילך הקב"ה אצלה ויאמר : **בתי כל כעס זה למה?**

אומרת לפניו : רבש"ע, ולא בדין אכעוס!!

שהגליתני בין האומות,

וקלתני קללות רעות,

ולקיתי עד שנעשו פני כשולי הקדירה,

ובכל זאת קדשתי את שמך הגדול!

אומר לה הקב"ה : כנגד זכויות שעשית, חובות עליך.

שעברת על מה שכתוב בתורה : **כבד את אביך ואת אמך**

ואת כתיב בך : **אב ואם הקלו בך.**

כתיב : **שופך דם האדם וגו'.**

וכתיב בך : **אנשי רכיל היו בך למען שפך דם.**

כתיב : **לא תרצח ולא תנאף.**

וכתיב בך : **אלה וכחש ורצוח וגנוב ונאוף.**

אמרה לפניו : רבש"ע, כיון שהגליתני בין האומות, בדין הוא שלא אשמור שבת ואקיים

המצוות שלך!

א"ל : בתי, הגיע זמנך להגאל!

מיד אומרת לפניו : רבש"ע, איני מתנחמת עד שתראנו באותן הרשעים שצערוני וחרפו את

שמך.

מיד אמר לה : בתי, חייד, אני מביא אותם ונפרע מהם בפניך, עד שאוכלים את בשרם, שנאמר :

והאכלתי את מוניך את בשרם וכעסיס דמם ישכרון וידעו כל בשר כי אני ה' מושיעך וגואלך

אביר יעקב.

מיד אומרת : **מי יתנך כאח לי.**

כאיזה אח?

כקין להבל, והלא הרגו?
כישמעאל ליצחק, והלא שנאו?
כעשו ליעקב, ג"כ שנאו!
כאחי יוסף ליוסף, ג"כ שנאוהו!
אלא כיוסף לאחיו.

אתה מוצא אחר כל הרעות שעשו לו, כתיב: **ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם וינחם אותם וידבר על לבם.**

והלא דברים ק"ו:

ומה אם יוסף שדבר לאחיו דברים טובים דברי נוחמין, כשבא הקב"ה לנחם את ירושלים, על אחת כמה וכמה.
אתה מוצא, כל מה שהכה ירמיה בא ישעיה ורפא.
ירמיה אמר: **אין לה מנחם.**
בא ישעיה ורפא: **נחמו נחמו עמי וכו' (כתיב באיכה):**

סימן תמד

נחמו נחמו עמי -

נחמוה עליונים,
נחמוה תחתונים,
נחמוה חיים,
נחמוה מתים,
נחמוה בעולם הזה,
נחמוה לעולם הבא,
נחמוה על עשרת השבטים,
נחמוה על שבט יהודה ובנימין.
לפי שכתוב שתי בכיות: **בכה תבכה -** על בית ראשון ועל בית שני, לכך: **נחמו נחמו עמי.**

חטאו בראש - נתנה ראש ונשובה מצרימה.

ולקו בראש - כל ראש לחלי.

ומתנחמים בראש - ויעבור מלכם לפניו וה' בראשם.

חטאו בעין - ומסקרות עינים.

ולקו בעין - עיני עיני יורדה מים.

ומתנחמים בעין - כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון.

חטאו באזן - ואזניהם הכבידו.

ולקו באזן - ואזניהם תחרשנה.

ומתנחמים באזן - ואזניך תשמענה דבר.

חטאו באף - והנם שולחים את הזמורה אל אפס.

ולקו באף - אף אני אעשה זאת לכם.

ומתנחמים באף - ואף גם זאת בהיותם.

חטאו בפה - וכל פה דובר נבלה.

ולקו בפה - ויאכלו את ישראל בכל פה.

ומתנחמין בפה - אז ימלא שחוק פינו.

חטאו בלב - ולבם שמו שמיר (ושית) [משמוע].

ולקו בלב - וכל לבב דוי.

ומתנחמין בלב - דברו על לב ירושלים.

חטאו ביד - ידיכם דמים מלאו.

ולקו ביד - ידי נשים רחמניות.

ומתנחמין ביד - יוסיף ה' שנית ידו.

חטאו ברגל - וברגליהן תעכסנה.

ולקו ברגל - בטרם יתנגפו רגליכם.

ומתנחמים ברגל - מה נאוו על ההרים רגלי מבשר.

חטאו בזה - כי זה משה האיש.

ולקו בזה - על זה היה דוה לבנו.

ומתנחמים בזה - ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה.

חטאו בהוא - כחשו בה' ויאמרו לא הוא.

ולקו בהוא - והוא נלחם בס.

ומתנחמים בהוא - אנכי הוא מנחמכם.

חטאו באש - והאבות מבערים את האש.

ולקו באש - ממרום שלח אש.

ומתנחמים באש - ואנכי אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב.

חטאו בכפלים - חטא חטאה ירושלים.

ולקו בכפלים - כי לקתה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה.

ומתנחמים בכפלים - נחמו נחמו עמי.

רבי ברכיה בשם רבי לוי אמר:

משל למה הדבר דומה?

למלך שהיה לו כרם. מסרו לאריסו וכד הוה עביד חמר טב הוה.

אמר: מה טב חמרא דכרמי, וכד הוה חמר ביש.

הוה אמר: מה ביש חמרא דאריסי.

א"ל האריס: אדוני המלך, כד הוה טב דידך, כד הוה ביש ידידי, בין טב בין ביש דידך הוא.

כך בתחלה אמר הקב"ה למשה: **ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל.**

וכיון שעשו אותו מעשה, **מה כתיב תמן?**

לך רד כי שחת עמך!

אמר משה לפני הקב"ה: רבש"ע, כד אינון חטאין ידידי וכד אינון זכאין דידך, אלא בין זכאין

בין חייבין דידך אינון, שנאמר: **והם עמך ונחלתך וגו'.**

למה ה' יחרה אפך בעמך.

א"ר סימון:

לא זז מחבבן עד שקרא אותם עמו, שנאמר: **וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו:**

יאמר אלהיכם -

רבי חנינא בר פפא ורבי סימון,

רבי חנינא בר פפא אמר:

אמרו ישראל לישעיה: ישעיה רבינו, תאמר שלא באת לנחם אלא לאותו הדור שחרב בית המקדש בימיו.

א"ל: לכל הדורות באתי לנחם, אמר: אלהיכם אין כתיב כאן אלא **יאמר אלהיכם.**

א"ר חנינא בר אבא:

בשמונה מקומות כתיב: **יאמר אלהיכם,**

כנגד **שמונה נביאים שנתנבאו אחר חרבן בית המקדש, ואלו הם:**

עמוס,

יואל

צפניה,

חגי,

זכריה,

מלאכי,

יחזקאל,

וירמיה.

דברו על לב ירשלים -

העין רואה הלב חומד וכו' (כתוב במלכים ברמז קע"ד ובתרי עשר ברמז תקפ"ז):

כל גייא ינשא -

עתידה כנסת ישראל לומר לפני הקב"ה : רבש"ע, הריני רואה מקומות שקלקלתי בהם ובושני מהם, שנאמר : **ראי דרכך בגיא.**

אומר לה הקב"ה : הריני מעבירם, שנאמר : **כל גיא ינשא.**

אומרת לפניו : רבש"ע, הרי עדי קיימים, שנאמר : **העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ.**

א"ל : הריני מעבירם, שנאמר : **כי הנני בורא שמים וארץ חדשה.**

אמרו לו : הרי שמי קיים.

אומר לה : הריני מעבירם, שנאמר : **וקרא לך שם חדש.**

אמרה לו : הרי שמות אלילים קיימים.

א"ל : הריני מעבירם, שנאמר : **והסירותי את שמות הבעלים מפיה.**

א"ל : אעפ"כ בני ביתי מזכירים אותם.

א"ל : **לא יזכרו עוד בשמים.**

ונגלה כבוד ה' וגו' כי פי ה' דבר -

והיכן דבר?

ראו עתה כי אני הוא וכו' (כתוב בשופטים ברמז מ"ג) :

יבש חצור נבל ציץ -

אבא תנחום אומר :

למה הצדיקים דומים בעולם הזה?

לטבלא המקובעת באבנים טובות ומרגליות וקערת ירק בתוכה, נטלה הטבלא ונשפך מה

שבתוכה, נראה מה שבטבלא.

כך נבלעו הרשעים מן העולם נראו הצדיקים, שנאמר : **יבש חציר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום**

לעולם - אלו צדיקים שקיימו דבריו.

יבש חציר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם -

אלו צדיקים שקיימו דבריו של הקב"ה.

דבר אחר :

יבש חציר -

של אבימלך,

נבל -

ציצו של אבימלך.

ודבר אלהינו יקום לעולם -

וה' **פקד את שרה.**

רבי אחא הגדול אומר :

משל למה הדבר דומה?

למלך שהיה לו אוהב והתנהה עמו, וא"ל: בוא לך עמי ואתן לך מתנה.
הלך עמו ומת.

אמר המלך לבנו של אוהבו: אף על פי שמת אביך, איני חוזר בי במתנה שאמרתי ליתן לאביך,
אלא בוא אתה וטול אותה.

כך המלך - זה הקב"ה.

והאוהב - זה אברהם, שנאמר: זרע אברהם אוהבי.

א"ל הקב"ה: **לך לך מארצך -** התנה עמו שהוא נותן לו מתנה, שנאמר: **כי לך אתננה -** מת
אברהם.

א"ל הקב"ה למשה: אף על פי שמתו האבות, איני חוזר בי, הוי: **ודבר אלהינו יקום לעולם:**

הנה ה' אלוהים בחזק יבא -

על עובדי אלילים, אבל לישראל: **הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו.**

וכן אמר דוד: **תסתיר פניך יבהלון -** אלו הרשעים.

אבל הצדיקים **תשלח רוחך.**

וכן דור המבול: **וימח את כל היקום.**

ובצדיקים: **ויזכור אליהם את נח.**

וכן במצרים: **ימינך ה' נאדרי בכח,**

ימינך ה' תרעץ אויב:

מי מדד בשעלו מים -

א"ל ההוא מינאה לר' אבהו:

אלהיכם כוהן הוא, שנאמר: **ויקחו לי תרומה.**

כי קבריה למשה במאי קא טביל?

וכי תימא במיא, והא כתיב: **מי מדד בשעלו מים.**

א"ל: בנורא קא טביל, שנאמר: **הנה ה' באש יבא.**

ומי סלקא טבילתא?

א"ל: אין דכתיב: **כל דבר אשר יבוא באש תעבירו באש וטהר.**

כשנשתברו הלוחות נגזרה גזירה על ישראל שילמדו תורה:

מתוך צער,

ומתוך הטלטול,

ומתוך הטרופ,

ומתוך הדוחק,

ומתוך שאין להם מזונות.

ובשביל אותו הצער שמצטערין, עתיד הקב"ה לשלם להם שכרן לימות המשיח כפול ומכופל,

שנאמר: **הנה ה' אלוהים בחזק יבא וזרועו מושלה לו הנה שכרו אתו.**

ואומר: **מי הקדימני ואשלם,** לטובתי נשברה רגל פרתי שתהא משכורתי שלמה.

וכן באהרן אומר: לולא קרח לא עמדה לו אותו הברית, שנאמר: **זכרון לבני ישראל אשר לא יקרב איש זר.**

מי מדד בשעלו מים -

לפי שנאמר: **ונסכיהם חצי ההין -** אל יטעך ייצרך לומר שיש לפניו אכילה ושתייה.

אמר רבי חייא בר אבא:

גבור שהוא מהלך בדרך [ואין לו כלי לשאוב מים], כמה ישתה בכפיו?

עשר פעמים, או חמישה, או ארבע, או שתיים, פחות משתיים אינו שותה, וכל מי בראשית הם מלא שעלו של הקב"ה, שנאמר: **מי מדד בשעלו מים -** הא לא אמרתי לך אלא לזכותך, שאמרתי ונעשה רצוני.

ולבנון אין די בער -

מאחר שנאמר: **ולבנון אין די בער -** מה ת"ל ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר? אלא כדי שתקבל שכר.

כיוצא בו אתה אומר: **את הכבש אחד תעשה בבקר** למה נאמר, והלא כבר נאמר: **וחיתו אין די עולה?!** אלא כדי שתקבל שכר.

כל הגוים כאין נגדו -

ראו כמה אוכלוסין הוציא פרעה אחרי ישראל ונבהלו מפניהם, אמרו: מי יוכל לעמוד נגד אלו, אמר הקב"ה? חייכם, כולם אינם חשובים בפני רק כסוס אחד, שנאמר: **כי בא סוס פרעה.** וכן עתיד גוג ומגוג לבא על ישראל, וכן יעשה משפטו, שנאמר: **ונשפטתי אתו בדבר ובדם,** באותה שעה **והתגדלתי והתקדשתי.**

הנוטה כדוק שמים -

אמר ריש לקיש:

שבעה רקיעים הם:

וילון,
רקיע,
שחקים,
זבול,
מעון,
מכון,
ערבות.

וילון, אינו משמש כלום, אלא נכנס שחרית ויוצא ערבית ומחדש בכל יום מעשה בראשית, שנאמר: **הנוטה כדוק שמים וימתחם כאהל לשבת כו'.**

סימן תמו

אמר רבי יהודה ב"ר:

בתחלת ברייתו של עולם הוא גלי עמיקתא: **בראשית ברא** - ולא פירש.

והיכן פירש?

הנוטה כדוק שמים וימתחם כאהל לשבת.

ואת הארץ - ולא פירש.

והיכן פירש?

להלן: **כי לשלג יאמר הוא ארץ.**

וימאר אלוהים יהי אור - ולא פירש.

והיכן פירש?

להלן: **עוטה אור כשלמה.**

וגם נשף בהם ויבשו -

אלו חיילותיו של סנחריב וכו' (כתוב ברמז רמ"א):

שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם -

וכתיב: **מונה מספר לכוכבים** - כשהקב"ה קורא הכל עונים, מה שאי אפשר לו לב"י לקרוא שני שמות כאחד.

וכן הוא אומר: **וידבר אלוהים את כל הדברים האלה,**

ואומר: **אחת דבר אלוהים וגו'.**

ואומר: **הלא כה דברי כאש וגו'.**

רבי מאיר אומר משום רבי דוסתאי:

כתוב אחד אומר: **מונה מספר לכוכבים.**

וכתוב אחד אומר: **המוציא במספר צבאם.**

כיצד יתקיימו שני כתובים הללו?

מגיד שאין שם שנוי לא השם שנקרא עכשיו נקרא לאחר זמן.

וכן הוא אומר: **ויאמר אליו מלאך ה' למה זה תשאל לשמי והוא פלאי** ואיני יודע לאיזה שם אני מתחלף.

ואל מי תדמיוני ואשוע יאמר קדוש שאו מרום עיניכם -

אמר הקב"ה: **אל מי תדמיוני** - בשר ודם אם יהיה מהלך בחשכה ובא אדם ומאיר לו, אינו

צריך להחזיק לו טובה?!

ואתם ישנים בלילה ואני מאיר לכם את היום, אין אתם צריכים להחזיק לי טובה?!

שאו מרום עיניכם וגו' -

בזכות מה הם עומדים אלה תולדות השמים והארץ?

בזכות : אלה שמות בני ישראל

.

ואלה בזכות מי בזכות?

אלה העדות והחקים והמשפטים.

כתוב אחד אומר : לכלם בשם יקרא.

וכתוב אחד אומר : לכלם שמות יקרא.

אם שמות למה שם ואם שם למה שמות?

אלא כשהקב"ה מבקש הוא קורא לכלם כאחד, וכשהוא מבקש קורא לכל אחד בשמו גבריאלי מיכאל.

סימן תמוז

לא ייעף ולא ייגע -

כשברא הקב"ה את עולמו לא היה לפניו יגיעה, שנאמר : אלה תולדות השמים והארץ בהבראם

- בה"א בראש, כל האותיות אדם מוציא מתוך פיו והוא קומץ את פיו, אבל ה"א אדם מוציאה ולא קומץ את פיו.

וקוי ה' יחליפו כח -

תאני ר' נהוראי אומר :

מניח אני כל אומניות שבעולם ואלמד את בני תורה, שכל האומניות שבעולם עומדות לו לאדם בשעת ילדותו ולעת זקנתו מת ומוטל ברעב, אבל תורה עומדת לו לאדם בימי ילדותו ונותנת לו אחרית ותקוה לעת זקנתו.

בילדותו מהו אומר?

וקוי ה' יחליפו כח.

ובזקנתו מהו אומר?

עוד ינובון בשיבה.

וקוי ה' יחליפו כח -

זה משה.

בנוהג שבעולם משוי שהוא קשה לאחד נוח לשנים, קשה לשנים נוח לארבעה, ואלו משה מה שהיה קשה לשנים רבוא היה נוח לו, שנאמר : **דבר אתה עמנו ונשמעה וגו'.**

דבר אחר :

זה יעקב, בשעה שעבר את מעבר יבוק נזדווג לו מלאך שהוא שלישי של עולם, שנאמר: **וגויתו כתרשיש**, ולא יכול לו ונטלו ורפסו תחתיו, שנאמר: **ויאבק איש עמו**.

תנא דבי אליהו:

צדיקים שעתיד הקב"ה להחיות שוב אינם חוזרים לעפרם, שנאמר: **והיה הנשאר בציון והנוותר בירושלים קדוש יאמר לו - מה קדוש לעולם קיים**, אף הם לעולם קיימים. וא"ת אותם אלף שנים שהקב"ה עתיד לחדש את עולמו, שנאמר: **ונשגב ה' לבדו ביום ההוא**.

צדיקים מה הם עושים?

הקב"ה עושה להם כנפים כנשרים ושטין על פני המים, והוא שנאמר: **על כן לא נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים**.

ושמא תאמר יש להם צער?

ת"ל: **וקוי ה' יחליפו כח**.

פרק מא

המשך סימן תמז

מי העיר ממזרח -

(כתוב בתהילים ברמז תתס"ט):

מי העיר ממזרח -

אמר רב:

מנין שאין מזל לישראל?

שנאמר: **ויוצא אותו החוצה**.

אמר אברהם לפני הקב"ה: רבש"ע, **הנה בן ביתי יורש אותי!**

א"ל: **לא כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך**.

אמר לפניו: רבש"ע, הסתכלתי באצטגנינות שלי ואיני ראוי לכך!

א"ל: **צא מאצטגנינות שלך, אין מזל לישראל!**

א"ל: **מאי דעתך דקאי צדק במערב מהדרנא וממוקמינא ליה למזרח, והיינו דכתיב: מי העיד**

ממזרח צדק יקראהו לרגלו.

דבר אחר:

מי הוא שהעיד בלבם של (אזרחיים) [מזרחיים] שיבאו ויפלו ביד אברהם?

צדק יקראהו לרגלו - צדיק חי העולמים שהיה מאיר לו בכל מקום שהוא הולך.

אמר רבי ברכיה:

מזל צדק היה מאיר לו.

אמר רבי ראובן:

צדקה הייתה צווחת ואומרת: אם אין אברהם עושה אותי, אין מי שיעשה אותי, הה"ד: **יתן לפניו גויים ומלכים ירד.**

רבי יהודה ורבי נחמיה

חד מנהון אמר:

אברהם היה משליך לעיהם עפר והוא נעשה חרבות קש והוא נעשה חצים. א"ל חברה: **יתן עפר** אין כתיב כאן, אלא **יתן כעפר** - הם היו משליכים על אברהם חרבות והם נעשים עפר חצים והם נעשים קש.

דבר אחר:

מי העיר ממזרח -

אמר רבי ראובן:

ישנים היו אומות העולם מלבוא תחת כנפיו של הקב"ה ומי העירן לבוא תחת כנפיו? אברהם, שנאמר: **מי העיר.**

אמר ליה שם רבא לאלעזר:

כי אתו עלייכו מלכי מזרח ומערב היכי עבדיתו?

א"ל: אייתינה קוב"ה לאברהם ואותיביה מימיניה וחזינא שדי עפרא והווי חרבי גילי והווי גירי, שנאמר: **נאם ה' לאדוני שב לימיני וגו'.** וכתיב: **מי העיר ממזרח וגו' יתן לפניו גויים וגו'.**

(תמח) **נחום איש גש** זו הוה רגיל דכל מה דהוה סלקא ליה הוה אמר: **גש זו לטובה.**

יומא חד הווי בעו לשדורי דורון לקיסר.

אמרין: **בהדי מאן נשדר?**

נשדר בהדי נחום איש גש זו דמלומד בנסים.

כי מטי לההוא אושפיזא בעא למיבת, אמרו ליה: **מאי איכא בהדך?**

אמר להו: קא מובילנא כרגא לקיסר, קמו הנהו דיורי בליליא שרינהו לסיפטיה שקלי כל דהוה בהו ומלינהו עפרא, כי מטא להתם אשתכח עפרא.

אמר קיסר: אחוכי קא מחייכי בי יהודאי, אפקוה לנחום למקטליה.

אמר: **גש זו לטובה.**

אתא אליהו ז"ל אידמי כחד מינייהו, אמר: דילמא האי עפרא מעפרה דאברהם אבינו הוא, דהוה שדי עפרא והווי חרבי. הוה ההיא מדינתא דמרדה בי קיסר ולא הוה יכיל למכבשה, בדוק ושדו מההוא עפרא לגוה וכבשוה ואשתכח חרבות.

עיילוה לבי גנזא דמלכא.

א"ל: שקול מאי דניחא לך, ומלייה לסיפטיה דהבא, כי הדר אתא לההוא אושפיזא.

אמרו ליה: הנהו דיורי.

מאי אמטית לבי מלכא דעבדו לך כל האי יקרא?

אמרו להו : מאי דשקלית הכא אמטי להתם.
אזלי גם אינהו ואובילו מההוא עפרא להתם ואיקטלו כל הנהו דיורי.

ירדפם יעבור שלום אורח ברגליו לא יבא -

רבי לוי ורבי אלעזר בר רבי יוסי בן זימרא אמר:
פסיעות של אברהם אבינו היו שלשת מילין.

רבי יהודה בר רבי סימון אמר:

מיל, שנאמר : **אורח ברגליו לא יבא.**

רבי נחמיה בשם רבי איבו אמר:

לא נתאבקו רגליו אלא כזה שהולך מביתו לבית הכנסת.

מי פעל ועשה קורא הדורות מראש -

רבי סימון אומר:

זימן לדור החייב שיבאו ישראל ויפרעו מהם, שנאמר : **כמעשה ארץ מצרים וגו' וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו.**

סימן תמט

דבר אחר:

מי פעל ועשה קורא הדורות מראש -

אלו זכו הדורות היה הקב"ה קורא שמותם, כשם שקרא לאדם ולחוה, שנאמר : **ויקרא את שמם אדם.**

וכן אתה מוצא, כשהיה הקב"ה רואה צדיק נולד, הוא בכבודו היה קורא שמו.

קרא לאברהם: והיה שמך אברהם.

וכן ליצחק: וקראת את שמו יצחק.

וכן ליעקב: והיה שמך ישראל.

וכן לשלמה: כי שלמה יהיה שמו.

וכן ליאשיה: הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו.

ואלו זכו הדורות היה הקב"ה קורא שם לכל אחד ואחד ומשמו היו יודעים את טיבו ואת מעשיו.

וכן אתה מוצא במצרים:

אלה משפחות לוי משפחת הלבני - על שם טיט ולבנים.

משפחת השמעי ששמע הקב"ה את תפלתם.

משפחת החברוני - שנתחברה להם שכינה.

אמרו רבותינו:

כשהיה **רבי מאיר** רואה אדם היה למד שמו ומשמו היה יודע את מעשיו.

פעם אחת באו אצלו שני תלמידים והיה שם אחד מהם כידור.

אמר רבי מאיר לתלמידיו: הזהרו מכידור זה!

אמרו לו: רבי, בן תורה הוא.

אמר להם: אעפ"כ הזהרו ממנו.

אחר ימים הלכו למרחץ והפקידו בגדיהם אצל כידור ונכנסו למרחץ.

מה עשה אותו כידור?

נטל בגדיהם והלך לו, יצאו ולא מצאוהו הלכו לבתייהם ולבשו בגדים אחרים.

באו לפני ר' מאיר, א"ל: **מה ראיתם להחליף בגדיכם?**

ספרו לו המאורע.

א"ל: לא אמרתי לכם הזהרו עצמכם מכידור זה!

אמרו לו: בבקשה ממך רבינו, **מנין היית יודע?**

אמר: משמו שנקרא כידור, שנאמר: **כי דור תהפוכות המה.**

ראו איים וייראו -

ר' ברכיה אמר:

מה איים הללו מסויימים בים, כך היו אברהם ושם מסויימים בעולם.

וייראו -

זה נתירא מזה וזה נתירא מזה.

זה נתירא מזה, תאמר שיש בלבו עלי על שהרגתי את בניו?!

וזה נתירא מזה, תאמר שיש בלבו עלי על שהעמדתי רשעים?!

קצות הארץ -

זה שרוי בקצו של עולם וזה שרוי בקצו של עולם.

קרבו ויאתיון -

זה קרב אצל זה וזה קרב אצל זה.

איש את רעהו יעזורו -

זה עוזר את זה בברכות, שנאמר: **ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון וגו'.**

וזה עוזר את זה במתנות, שנאמר: **ויתן לו מעשר מכל.**

ויחזק חרש -

זה שם שהיה תרש ועשה את התיבה.

את צורף -

זה אברהם שנצרף בתוך כבשן האש.

מחליק פטיש את הולם פעם -

שהחליק פטישו והלם את כל באי עולם פעם אחת.

אומר לדבק טוב הוא -

אלו עובדי אלילים, שאומרים: מוטב לידבק באלוהו של אברהם ולא לידבק באלילים של נמרוד.

ויחזקהו במסמרים לא ימוט -

ויחזק אברהם את שם במצוות ובמעשים טובים ולא ימוט אברהם.

אל תירא כי (אתך) [עמך] אני אל תשתע כי אני אלהיך -

אמר רבי אושעיא:

בשעה שאמר יצחק ליעקב: **גשה נא ואמושך בני** - נשפכו מים על שוקיו והיה לבו רפה כשעוה, וזימן לו הקב"ה שני מלאכים, אחד מימינו ואחד משמאלו והיו אוחזים אותו במרפיקו והוא בעצמו.

א"ל: אל תירא וגו' אל תשתע.

אמצתיך -

במיכאל.

אף עזרתי -

בגבריאֵל.

אף תמכתיך בימין צדקי.

הן יבושו ויכלמו כל הנחרים בך -

אלו הן שונאים.

יהיו כאין ויאבדו אנשי ריבך -

אלו שהם עושים מריבה עמך.

תבקשם ולא תמצאם אנשי מצותך -

אלו הם שעושים עמך מצוות.

כי אני ה' אלוהיך מחזיק ימנך האומר לך אל תירא.

וכן לאברהם: **אל תירא אברהם אנכי מגן לך.**

רבי לוי אמר:

לפי שהיה אברהם אבינו מתפחד, **תאמר, אותן אוכלוסין שהרגתי יש בהם צדיק אחד, או ירא**

שמים אחד?

משל לתבן שהיה עובר לפני פרדסו של מלך וראה חבילה אחת של קוצים וירד ונטלה. הציץ וראה את המלך והתחיל ליטמן מפניו.

א"ל המלך: מפני מה אתה מטמין עצמך מפני?

פועלים הייתי צריך להשכיר שיקוששו אותו ואחר שקששת אותו מעצמך, בא וטול שכרך!
כך אמר הקב"ה לאברהם אבינו: כל אותן אוכלוסין שהרגת קוצים כסוחים הם, הה"ד: **והיו עמים משרפות סיד קוצים כסוחים באש יצתו.**

סימן תנ

אל תיראי תולעת יעקב -

מה תולעת זו אינה מכה את הארזים אלא בפה, כך ישראל אין להם אלא תפילה.
וכן הוא אומר: **ויראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה' -** תפשו אומנות אבותם: אברהם, יצחק ויעקב.

באברהם נאמר: בית אל מים והעי מקדם וגו' ויטע אשל בבאר שבע.

ביצחק כתיב: ויצא יצחק לשוח בשדה.

ביעקב נאמר: ויפגע במקום.

וכן הוא אומר: **ואני נתתי לך שכס אחד וגו'.**

וכי בחרבו ובקשתו לקח, והא כתיב: **כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושיעני ??**
אלא זו תפילה.

וכן בדוד הוא אומר: אתה בא אלי בחרב ובחנית וגו'.

ואומר: אלה ברכב ואלה בסוסים וגו'.

וכן באסא הוא אומר: ויקרא אסא אל ה' אלהיו.

במשה הוא אומר: ונצעק אל ה' וישמע קולנו.

א"ל: אתם מתגאים על שהוריש לכם אביכם: **הקול, קול יעקב וישמע ה' את קולנו, ואנו מתגאים במה שהוריש לנו אבינו: ועל חרבך תחיה שנאמר: ויאמר אליו אדום לא תעבור בי פן בחרב אצא לקראתך.**

הנה שמתיד למורג חרוץ חדש -

עיזא דקורסא דדדישא וכו' (כתוב בשמואל ברמז קכ"ב):

תזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ אותם -

החטין והקש והתבן מדיינים אלו עם אלו:

החטים אומרים: בשבילנו נזרעה השדה.

והתבן אומרים: בשבילנו נזרעה השדה.

אמרו החטים: תבוא השעה ואתם רואים בשביל מי נזרעה השדה, כיון שהגיע עונת הגורן התחיל בעל השדה נוטל את הקש ושורפו, את התבן ומשליכו, והחטים מעמידן כרי והתחילו הכל מנשקין אותו.

כך ישראל ועו"א מדיינים:

עו"א אומרים: בשבילנו נברא העולם.

אומרים ישראל: תבא השעה ואתם רואים בשביל מי נברא העולם, שנאמר: **תזרם ורוח**

תשאם וסערה תפיץ אותם ואתה תגיל בה' בקדוש ישראל תתהלל.

אתן במדבר ארז שטה -

אר' שמואל בר נחמן:

כ"ד מיני ארזים הם ומכלם לא נבחר אלא שבעה, שנאמר: **אתן במדבר ארז שטה וגו' -** ומכלם לא נבחר למשכן אלא שטה בלבד.

ולמה קורין אותו שטים?

כדי לסתום מה שעשו ישראל בשטים.

חטאו בשטים: וישב ישראל וגו'.

ולקו בשטים: קח את כל ראשי העם וגו',

ומתרפאים בשטים: והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס וגו' והשקה את נחל השטים:

אמרי בי רב (חניניה):

עשרה מיני ארזים הם, שנאמר: **אתן במדבר ארז וגו'.**

ארז - ארזא,

שיטה - תורניתא,

הדס - אסא,

עץ שמון - אפרסמא,

ברוש - ברתא,

תדהר - שאגא,

תאשור - שוריבנא.

הני שבבעה הוו?

כי אתא רב דימי אמר:

הוסיפו עליהם שלשה, ואלו הם:

אלונים,

אלמונים,

אלמוגים.

אלונים בוטמי,

אלמונים בלוטי,

אלמוגים כסיתא.

איכא דאמרי:

ארונים,

ערמונים,

אלמוגים.

ארונים ערי,

ערמונים דולבי,

אלמוגים כסיתא.

אמר רבי יוחנן:

כל שטה ושטה שנטלו עו"א מירושלים, עתיד הקב"ה להחזיר להם, שנאמר: **אתן במדבר ארז וגו' - ואין מדבר אלא ירושלים**, שנאמר: **ציון מדבר הייתה וירושלים שממה.**

ואמר רבי יוחנן:

כל הלמד תורה ואינו מלמדה, דומה להדס שעומדת במדבר דליכא דמתהני בריחיה,

איכא דאמרי:

אמר רבי יוחנן:

כל הלמד תורה ומלמדה במקום שאין ת"ח, דומה להדס שבמדבר דחביב.

הן אתם מאין -

לשון יוני הוא.

הן -

אחד, אחד אתם לי מכל העו"א שקרוין אין, שנאמר: **כל הגוים כאין נגדו.**

ופעלכם מאפע -

אמר ר' לוי:

כל פעולות טובות ונחמות שעתיד הקב"ה לעשות עם ישראל, אינם אלא בשביל פעיה אחת שפעו בסיני ואמרו: **כל אשר דבר ה' נעשה.**

תועבה יבחר בכם -

אותה תועבה שעשיתם עגל מסכה, מאותו מין הביאו לפני קרבן ואני אבחר בכם: **שור או כשב או עז.**

אמר ר' לוי:

משל למטרונא שיצא עליה שם רע מאחד מגדולי המלכות, בדק המלך הדברים ולא מצא בהם ממש,

מה עשה המלך?

עשה סעודה והושיבו בראש המסובין, להודיע שבדק הדברים ולא מצא בהם ממש.

כך לפי שהיו או"ה אומרים לישראל: אתם עשיתם את העגל ובדק הקב"ה את הדברים ולא מצא בהם ממש, לפיכך נעשה ראש לכל הקרבנות, שנאמר: **שור או כשב.**

רב הונא בשם רבי אידי בשם רשב"ג:

מוצלים היו ישראל מאותו מעשה, שאלו עשו ישראל את העגל היה להם לומר: **אלה אלהינו ישראל** אלא הערב רב שעלו עמהם ממצרים עשו אותו.

דבר אחר:

הן אתם מאין -

לא מליחה סרוחה?

ופעלכם מאפע -

מק' פעיות שהאשה פועה בשעה שהיא יושבת על המשבר, צ"ט למיתה ואחת לחיים.

תועבה יבחר בכם -

אע"פ שהתינוק הזה יוצא ממעי אמו מטונף ומלוכלך מלא רירין ודם, הכל מחבקין ומנשקין אותו:

ראשון לציון הנה הנם -

רבי חגי בשם רבי יצחק:

בזכות: **ולקחתם לכם ביום הראשון -**

אני נגלה לכם ראשון,

ופורע לכם מן הראשון,

ובונה לכם ראשון,

ומביא לכם ראשון וכו' (כתוב בירמיה ברמז רצ"ח):

פרק מב

המשך סימן תנ

כה אמר האל ה' בורא השמים ונוטיהם רוקע הארץ וצאצאיה -

ר' יוחנן וריש לקיש:

מלך ב"ו בונה פלטין כשהוא בונה את התחתונים אח"כ בונה את העליונים, אבל הקב"ה בונה את התחתונים והעליונים בבת אחת.

ריש לקיש אמר:

מלך בשר ודם בונה ספינה בתחילה, מביא קורות ואח"כ מביא ארזים, ואח"כ מביא הוגנים, ואח"כ מביא עליה (המוטים) [נווטים], אבל הקב"ה בורא הם ומנהיגיהם דכתיב: בורא השמים ונוטיהם ונווטיהם (כתיב).

רבי יצחק וריש לקיש:

מלך ב"ו מותח אהל אננקי ע"י שהות הוא רפי קימעא, ברם הכא **תרקיע עמו לשחקים** - א"ת שהם רפים, ת"ל: **חזקים כראי מוצק**.

ריש לקיש אמר:

מלך ב"ו מוצק כלים אננקי, ע"י שהות מעלים חלודה, אבל הכא חזקים כראי מוצק נראין כבשעת יציקתן כמין תרקיא.

סימן תנא

נותן נשמה לעם עליה -

אמר רבי אבהו:

אפילו שפחה בארץ ישראל מובטחת שהיא בת העולם הבא וכו' (כתוב ביחזקאל ברמז שס"ו):

אני ה' הוא שמי -

הוא שמי, שקרא לי אדם הראשון,

הוא שמי, שהתניתי ביני ובין עצמו,

הוא שמי, שהתניתי ביני ובין מלאכי השרת.

שירו לה' שיר חדש -

שיר לעתיד לבא לשון זכר וכו' (כתוב ביהושע ברמז כ'): :

ירנו יושבי סלע -

ומנין שעתידין שמים וארץ לקלס לפני ישראל?

שנאמר: **רנו שמים כי עשה ה' הריעו תחיתיות ארץ**.

ומנין שאו"ה עתידים לקלס לפני ישראל?

שנאמר: **הרנינו גויים עמו**.

ומנין אף ההרים והגבעות?

שנאמר: **ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה**.

ומנין אף האילנות?

שנאמר: **וכל עצי השדה ימחאו כף**.

ומנין אף אבות ואמהות?

שנאמר: **ירנו יושבי סלע מראש הרים יצוהו**.

החשיתי מעולם אחריש אתאפק -

הדא הוא דכתיב: **מי כמכה באלים ה'** - רואה בעלבון בניך ושותק, שנאמר: **החשיתי מעולם**.
לשעבר - **אחריש אתאפק** - מכאן ואילך - **כיולדה אפעה וגו'**.

אחריב הרים וגבעות וכו' -

(כתוב בתהילים ברמז פ"ו):

אמר ליה רבי אחא בגדלאה לרב נחמן בר יצחק:

מכי חרוב מקדשא אין שחוק לפני הקב"ה, שנאמר: **החשיתי מעולם**.

ברביעית מאי עביד?

יושב ומלמד לתינוקות של בית רבן, שנאמר: **את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי**

מחלב עתיקי משדים.

[למי יורה דעה ולמי יבין שמועה?]

לגמולי מחלב ועתיקי משדים.

ומעיקרא מאן הוה גמיר להו?

איבעית אימא: מטטרון.

ואיבעית אימא: הקב"ה והא והא עביד.

סימן תנב

והולכתי עורים בדרך לא ידעו -

זהו שאמר הכתוב: **והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון** - דברים שהם מכוסים מכם

בעוה"ז, עתידים הם להיות צפויים לכם כהדין בולוס, הה"ד: **והולכתי עורים בדרך לא ידעו**

בנתיבות לא ידעו אדריכם אשים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור - אלה הדברים

אעשה אין כתיב כאן, אלא **עשיתים** - כבר עשיתים לר"ע וחבריו.

דאמר רבי אחא:

דברים שלא נגלו למשה מסיני נגלו לר"ע וחבריו.

וכל יקר ראתה עיני - זה רבי עקיבא.

ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר -

שנו רבותינו:

כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר.

ומנא לן דקשקשת קלפי נינהו?

שנאמר: **ושריון קשקשים הוא לבוש**.

ולכתוב רחמנא קשקשת ולא ליכתוב סנפיר?

אמר ר' אבהו וכן תנא דבי רבי ישמעאל:

כדי להגדיל תורה ויאדיר.

מי נתן למשסה יעקב -

שנו רבותינו:

מעשה בר' יהושע בן חנניה שהלך לדרך גדול של רומי, אמרו לו: תינוק אחד יש בבית האסורים יפה עינים וטוב רואי וקוצותיו סדורות לו תלתלים.

הלך ועמד על פתח בית האסורים ואמר: **מי נתן למשסה יעקב וישראל לבוזזים.**

נענה אותו תינוק ואמר: **הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך.**

אמר: מובטח אני בזה שיורה הוראות בישראל, העבודה, איני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שיפסקו עלי.

אמרו: לא זו משם עד שפדאו בממון הרבה, ולא היו ימים מועטים עד שהורה הוראות בישראל.

ומנו?

רבי ישמעאל בן אלישע.

פרק מג

המשך סימן תנב

כה אמר ה' בוראך יעקב -

ר' פנחס בשם ר' ראובן אמר:

אמר הקב"ה לעולמו: **עולמי עולמי מי בראך?**

אומר לך מי בראך, אומר לך מי יצרך, יעקב בראך, ישראל יצרך, דכתיב: **בוראך יעקב ויוצרך ישראל.**

ר' יהושע דסכנין בשם ריש לקיש:

בהמות לא נבראו אלא בשביל יעקב, דכתיב: **הנה נא בהמות אשר עשיתי עמך.**

ר' יהושע בר נחמן בשם ר' חנן בר יצחק:

שמים וארץ לא נבראו אלא בשביל יעקב.

מה טעם?

ויקם עדות ביעקב - ואין עדות אלא שמים וארץ, שנאמר: **העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ.**

רבי ברכיה אמר:

לא נבראו שמים וארץ אלא בשביל יעקב, ששמו ישראל, שנאמר: **בראשית ברא אלהים -** ואין ראשית אלא ישראל, שנאמר: **קדש ישראל לה' ראשית תבואתו.**

אמר רבי אבהו:

לא נברא הכל אלא בשביל יעקב, שנאמר: **לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא.**

כי תעבור במים אתך אני -

אמר רבי לוי:

אתר הוא [תמן מצווח ירדן בחמי טבריה] בבהלה נכנס אבינו יעקב לשם ונעל עשו בפניו, וחתר לו הקב"ה חתירה במקום אחר.

א"ר יודא ב"ר סימון בשם ר' יוחנן:

מצינו בתורה בנביאים ובכתובים, שלא עברו ישראל את הירדן אלא בזכותו של יעקב:

בתורה, דכתיב: כי במקלי עברתי את הירדן הזה.

בנביאים, ביבשה עבר ישראל את הירדן - ישראל סבא.

בכתובים, דכתיב: מה לך הים כי תנוס וגו' מלפני אלוה יעקב.

מאשר יקרת בעיני נכבדת -

אמר הקב"ה ליעקב: הרבה אתה יקר בעיני.

למה?

כביכול קבעתי איקונין שלך בכסא כבודי ובשמך המלאכים מקלסין אותי:

ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם.

דבר אחר:

אמר הקב"ה ליעקב: הרבה אתה יקר בעיני, כביכול אני ומלאכי נעשינו פמליא שלך, בצאתך לילך לפדן ארם ולביאתך.

בצאתך כתיב: ויצא יעקב מבאר שבע וגו' ויפגע במקום וגו' ויחלום והנה סולם מוצב ארצה

וגו' והנה מלאכי אלוהים עולים וגו' והנה ה' ניצב עליו.

אמר רבי אושעיא:

אשרי ילוד אשה שכך ראה את המלך ופמלייתו נצבים עליו ומשמשים אותו.

מנין אף בביאתו?

שנאמר: **ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלוהים.**

וכתיב: **וירא אלוהים אל יעקב עוד בבואו מפדן ארם.**

דבר אחר:

יקר אתה בעיני, שהרי לכל העו"א לא נתתי מנין ולך נתתי מנין.

משל למלך שהיו לו גרנות הרבה והיו כולם טנופות ומלאות זונין ולא היה מדקדק במנינם,

והיה לו גורן אחד נאה, אמר לבן ביתו: אותם גרנות טנופות הם ומלאות זונין, לכך לא הייתי

מדקדק במנינם, אבל הגורן הזה חטים נאות הם, הילכך דקדק במנינם, כמה כורין יש בו, כמה שקין יש בו.

כך המלך, זה מלך מלכי המלכים.

הגורן, אלו ישראל, שנאמר: **מדושתו וכן גרני**.

וכן הוא אומר: **קדש ישראל לה' ראשית תבואתו**.

בן ביתו, זה משה, שנאמר: **לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא**.

א"ל הקב"ה למשה: כל העו"א טנופות הם, שנאמר: **והיו עמים משרפות סיד קוצים כסוחים**

באש יצתו - לפיכך אל תדקדק במנינם, אבל ישראל צדיקים הם כולם, שנאמר: **ועמך כולם צדיקים**.

וכן הוא אומר: **כלך יפה רעיתי -** לפיכך דקדק במנינם.

וכן עשה משה, מנה אותן:

כמה כורין, שנאמר: **שאו את ראש כל עדת בני ישראל**.

כמה שקים, שנאמר: **וצבאו ופקודיו**.

כמה מדות, שנאמר: **פקוד כל בכור זכר**.

דבר אחר:

משל לאדם פרגמטוט שהיו לו אבנים של זכוכית, והיה מוציאם לשוק ולא היה מבחין למנינם ולא היה משגיח עליהם לפי שהיו של זכוכית, והיה לו ליטמא אחת של מרגליות נאות, והיה נוטלה ומוציאה במנין.

כך אמר הקב"ה לעובדי האלילים: לא נתתי מנין שאינם חשובים לפני כלום, שנאמר: **כל**

הגוים כאין נגדו, אבל אתם, שנאמר: **העמוסים מני בטן -** לכך אני מונה אתכם בכל שעה **פקוד כל בכור זכר בבני ישראל**.

ואתן אדם תחתיד -

רבי אלעזר עאל לבית הכסא, אתא ההוא רומאה אוקמיה, מדנפק רבי אלעזר, אתא דרכונא שמטיה לכרכושיה, קרי עליה רבי אלעזר: **ואתן אדם תחתיד -** אל תקרי אָדָם אלא אָדוּם.

אל תירא כי אתך אני -

(כתוב לעיל ברמז ס"א):

אומר לצפון תני -

תני רבי יוסי בשם רבי בנימין בר לוי:

לפי שבעולם הזה שרוח צפונית מנשבת אין רוח דרומית מנשבת, אבל לעתיד לבא, אמר

הקב"ה: אני מביא רוח אגריסטוס בעולם שמשמשות בו שתי רוחות, הה"ד: **אומר לצפון תני וגו'. הביאי בני מרחוק**.

אמר רב הונא:

אלו גליות שבבבל שדעתם מיושבת עליהם כבנים.

ובנותי מקצה הארץ -

אלו גליות שבשאר ארצות, שאין דעתם מיושבת כבנות.
מצור עד קרטיגני מכירים את ישראל ואת אביהם שבשמים, ומצור כלפי מערב וכו' אין מכירין.

איתיביה ר' שימי לרב:

כי ממזרח שמש ועד מבוא גדול שמי בגוים.

א"ל רב:

שימי את?

דקרו ליה אלהא דאלהא.

כל הנקרא בשמי ולכבודי -

אמר רבה בר בר חנה:

עתידין צדיקים שיקראו על שמו של הקב"ה וכו' (כתוב בירמיה ברמז נ"ג):

דבר אחר:

וכי אפשר לו לאדם ליקרות בשמו של מקום?!

אלא נקרא המקום רחום, שנאמר: **רחום וחנון ה'** - אף אתה הוי מרחם ועושה מתנת חנם.

המקום נקרא צדיק, שנאמר: **צדיק ה' בכל דרכיו** - אף אתה הוי צדיק.

נקרא חסיד, שנאמר: **וחסיד בכל מעשיו** - אף אתה הוי חסיד.

לכך נאמר: **כל הנקרא בשמי.**

ואומר: **כל אשר יקרא בשם ה' ימלט.**

ואומר: **כל פעל ה' למענהו.**

כל הגוים נקבצו יחדו ויאספו לאומים -

דרש ר' חנינא בר פפא ואיתימא רבי שמלאי:

לעתיד לבא מביא הקב"ה ספר תורה ומניחה בחיקו ואומר: **כל מי שעוסק בתורה יבא ויטול**

שכרו!

ומתקבצין ובאים כל אומות העולם בערבוביא, שנאמר: **כל הגוים נקבצו יחדו.**

א"ל הקב"ה: אל תכנסו לפני בערבוביא, אלא תכנס כל אומה ואומה וסופריה, שנאמר:

ויאספו לאומים - ואין לאום אלא מלכות, שנאמר: **ולאום מלאום יאמץ.**

ומי איכא ערבוביא קמי שמיא?

אין כי היכי דלא לערבוב אינהו ולשמעו מאי דאמר להו.

נכנסה מלכות רומי תחילה, משום דחשיב, דכתיב: **ותאכל כל ארעא ותדושנה ותדקנה.**

ואמר ר' יוחנן:

זו מלכות רומי שטבעה יוצא בכל העולם כלו.

ומנא לן דמן דחשיב עיל ברישא?

דכתיב: לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל.

ואמר רב חסדא:

מלך וציבור, מלך תחלה נכנס לדין, דלאו ארח ארעא למיקם מלכא מאבראי.

אמר הקב"ה: במה עסקתם?

אומרים לפניו: רבש"ע, הרבה שווקים תיקננו הרבה מרחצאות עשינו, כסף וזהב הרבינו, וכלם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיעסקו בתורה.

אומר להם הקב"ה: כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם, שוקים להושיב בהם זונות,

מרחצאות לעדן עצמכם, כסף וזהב שלי הוא, שנאמר לי הכסף ולי הזהב, כלום יש בכם **יגיד**

זאת, ואין זאת אלא תורה, שנאמר: **וזאת התורה**.

מיד יצאו מלפניו בפחי נפש.

נכנסת מלכות פרס אחריה דחשיב אבתרא, שנאמר: וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדב.

תני רב יוסף:

אלו פרסיים שאוכלים ושותים כדב ומגדלים שיער כדב.

אומר להם הקב"ה: במה עסקתם?

אומרים לפניו: כמה גשרים גשרנו, הרבה כרכים כבשנו, הרבה מלחמות עשינו, וכלם לא עשינו אלא בשביל ישראל, כדי שיעסקו בתורה.

אומר להם הקב"ה: כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם, גשרים ליטול מהם מס, כרכים

לעשות אנגריא, מלחמות אני עשיתם, שנאמר: **ה' איש מלחמה**.

כלום יש בכם **יגיד זאת וכו'**.

וכי מאחר דעילא מלכות רביעית ולא זכיא.

איהי מאי טעמא אתיא?

סברי: אינהו סתרי בית המקדש ואנן מיבנא בינינן, וכן כל אומה ואומה.

ומאי שנא הני דלא קא חשיב?

משום דהנך משכח מלכותיהו עד דאתי משיחא, וכי מאחר דעיילי הני תרי ולא זכיין **למה להו**

לאחריני דעיילי?

סברי: אינהו אישתעבוד בישראל ואנן לא אישתעבדינן.

אמרו לפניו: רבש"ע כלום נתת לנו ולא קבלנוה. ולא יהבה להו, והא כתיב: **ה' מסיני בא**

וזרח משעיר למו.

מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן?

אמר ר' יוחנן:

מלמד שחזר הקב"ה על כל אומה ולשון שיקבלו את התורה ולא קבלוה, עד שבאו ישראל וקבלוה, אלא כך אומרים לפניו: רבש"ע, כלום כפית עלינו הר כגיגית, דכתיב: **ויתצבו בתחתית ההר.**

ואמר רב דימי בר חמא:

מלמד שכפה עליהם ההר כגיגית, ואמר: אם מקבלים ישראל את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם.

א"ל: הראשונות ישמיעונו.

שבע מצוות שקבלתם היכן קיימתם?

ומנא לן דלא קיימי?

כתיב: **עמד וימודד ארץ וכו'** (כתוב בתרי עשר ברמז ס"ו).

אומרים לפניו: רבש"ע, **ישראל שקבלוה היאך קיימוה?**

אומר להם: מעיד אני בישראל שקיימוה.

א"ל: רבש"ע כלום יש אב שמעיד על בנו, דכתיב: **בני בכורי ישראל!?**

א"ל: שמים וארץ יעידו שקיימוה.

אומרים לו: רבש"ע, שמים וארץ נוגעים בעדות הם, דכתיב: **אם לב בריתי יומם ולילה וגו'.**

וכתיב: **משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה.**

א"ל הקב"ה: מכם יבואו ויעידו בישראל שקיימוה:

יבא נמרוד הרשע ויעיד באברהם שלא נחשד בעבודת אלילים,

יבא לבן ויעיד ביעקב שלא נחשד על הגזל,

תבא אשת פוטיפר ותעיד ביוסף שלא נחשד על העריות,

יבא נבוכדנאצר ויעיד בחנניה וחבריו שלא השתחוו לצלם,

יבא דריוש ויעד על דניאל ששקד על התפילה,

יבאו אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליהוא בן ברכאל ויעידו בישראל שקיימו

את התורה כלה, שנאמר: **יתנו עדיהם ויצדקו וישמעו ויאמרו אמת.**

א"ל: רבש"ע תנה לנו מראש ונעשנה.

א"ל: שוטים שבעולם, **מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת**, מי שלא טרח בערב שבת מה יאכל

בשבת!?

ואעפ"כ מצווה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה.

ומי מצית אמרת הכי.

והא א"ר יהושע בן לוי:

מאי דכתיב: אשר אנכי מצוך היום לעשותם היום לעשותם ולמחר ליטול שכרן?

אלא שאין הקב"ה בא בטרונא עם בריותיו.

ואמאי קרי לה מצווה קלה?

משום דלית בה חסרון כיס.

מיד כל אחד ואחד הולך ועושה סוכה בראש גגו והקב"ה מקדיר עליהם את החמה כבתקופת תמוז, מיד כל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא, שנאמר: **ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו.**

מקדיר, והא אמרת אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו!! משום דישראל נמי זמנין דמשכה תקופת תמוז עד החג דתשרי והוי להו צערא.

והא אמר רבא:

מצטער פטור מן הסוכה.

נהי דפטור בעוטי מי מבעטי, מיד הקב"ה יושב ומשחק עליהם, שנאמר: **יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו.**

ואמר ר' יצחק:

אין לו להקב"ה שחוק בעולמו אלא אותו היום בלבד.

ואיכא דמתני להא דרבי יצחק אהא,

דתניא, רבי יוסי אומר:

לעתיד לבא באים כל אומות העולם ומתגייירין.

ומי מקבלינן מינייהו, **והא תניא:** אין מקבלין גרים לימות המשיח, כיוצא בו לא קבלו גרים בימי דוד ושלמה.

אלא שנעשים גרים גרורים ומניחין תפילין בראשיהם ובזרועותיהם וציצית בבגדיהם ומזוזה בפתחיהם, וכיון שרואין מלחמת גוג ומגוג -

אומר להם: **על מה באתם?**

א"ל: **על ה' ועל משיחו,** שנאמר: **למה רגשו גויים וגו' יתיצבו מלכי ארץ וגו' -** מיד כל אחד ואחד מנתק מצותיו והולך, שנאמר: **ננתקה את מוסרותינו וגו'.** והקב"ה יושב ומשחק עליהם, שנאמר: **יושב בשמים ישחק וגו'.**

אתמר רבי יצחק:

אין לו להקב"ה בעולמו אלא אותו היום בלבד.

איני, והא א"ר יהודה אמר רב:

י"ב שעות הוי היום:

שלוש שעות ראשונות יושב הקב"ה ועוסק בתורה,

שנית דן את כל העולם כלו, כיון שרואה שנתחייב העולם כליה עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים,

שלישית יושב וזן את כל העולם כלו מקרני ראמים ועד ביצי כנים,

רביעית משחק עם לויתן, שנאמר: **לויתן זה יצרת לשחק בו.**

אמר רב נחמן בר יצחק:

עם בריותיו משחק, על בריותיו אינו משחק אלא אותו היום בלבד.

א"ל רב אחא מגדלאה לרב נחמן בר יצחק:
מכי מכי חרוב מקדשא אין שחוק לפני הקב"ה, שנאמר: **החשיתי מעולם.**

ברביעית מאי קא עביד?

יושב ומלמד תינוקות של בית רבן תורה, שנאמר: **את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה וגו' - למי יורה דעה ולמי יבין שמועה?**
לגמולי מחלב ולעתיקי משדים.

ומעקרא מאן הוי גמיר להו?

איבעית אימא: מטטרוך.
ואיבעית אימא: הקב"ה, והא והא עביד.

ובלילא מאי קא עביד?

איבעית אימא: מעין יממא.
ואיבעית אימא: רוכב על כרוב קל שלו ושט ביי"ח אלפים עולמות שברא, שנאמר: **רכב אלוהים רבותים אלפי שנאן** אל תקרי שְנָאן אלא שְאִינָן.
ואי בעית אימא: יושב ושומע שירה מפי החיות, שנאמר: **יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי.**

יתנו עדיהם ויצדקו -

אמר רבי יהושע בן לוי:
כל מצוות ישראל עושים בעולם הזה, באות ומעידות להם לעולם הבא, שנאמר: **יתנו עדיהם ויצדקו -** אלו ישראל.

וישמעו ויאמרו אמת -

אלו אומות העולם.

אתם עדי נאם ה' ואני אל -

מלמד כשיחדש הקב"ה את עולמו, עומד בעצמו ומסדר:

סדרן של חסידים.

סדרן של ענוים.

סדרן של מלכים.

סדרן של נביאים.

סדרן של חזנים.

סדרן של פרנסי הדור,

סדר של כל דור ודור.

ומוריד חנוך בן ירד ששמו מטטרוך, ואת ארבע חיות מתחת גלגלי מרכבה, ומעמיד את כסאו לצד אחד, ומעלה את קרח וכל עדתו משאול, ומביא לפני כל באי עולם ואומר להם: **כלום ראיתם אל אחד מבלעדי בשמים ממעל ועל הארץ מתחת או בארבע רוחות העולם?** והעידו בי ותאמרו אמת! משיבים כולם שפה אחת בפני כל באי עולם: לא ראינו כמוך בעולם אלוה בשמים ממעל, או על הארץ מתחת, אין מלך כמוך ואין צור בלתיך.

אתם עדי נאם ה' ואני אל -

כל מי ששומר את השבת מעלין עליו כאלו מעיד לפני מי שאמר והיה העולם, שברא עולמו לששה ונח בשביעי, שנאמר: **וינח ביום השביעי.**

סימן תנה

דבר אחר:

כשאתם עדי אני אל -

וכשאתם עדי כביכול אני אל. כיוצא בדבר אתה אומר: **זה אלי ואנוהו** כשאני מודה לו הוא נאה וכשאתם אני מודה לו כביכול בשמו הוא נאה. כיוצא בו: **אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים** אלמלא אני לא היית יושב בשמים. וכן הוא אומר: **הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה וכו'.**

אנכי הגדתי והושעתי והשמעתי ואין בכם זר ואתם עדי -

אנכי הגדתי - במצרים: **ויגד משה לאהרן את כל דברי ה' וגו'.**

והשמעתי - בסיני: **משמים השמעת דין,**

ואין בכם זר - זה יתרו.

ואתם עדי -

תני ר' שמעון בן יוחאי:

אם אתם עדי אני אל כו'.

למענכם שלחתי בבלה -

אתה מוצא בכל מקום שגלו ישראל גלתה שכינה עמהם וכו' (כתוב בשמואל ברמז ס"ב):

כה אמר ה' הנותן בים דרך -

שלושה דברים נתנו מתנה לעולם וכו' (כתוב בשמואל ברמז ק"ח).

רבין אמר:

הנותן בים דרך -

מעצרת ועד החג.

ובמים עזים נתיבה -

מהחג עד חנוכה.

רבי נתן כוהן אחוה דרבי חייא:

כד הוה פריש בימא א"ל: לאחוי צלי עלי.

א"ל: מה נצלי עלך?

מן דאת קטר לולבך קטר רגלך, אין עלת לכנישתא ושמעת דמצליין על מטרא, לא תסמוך על צלותי.

רבי יהושע בריה דרבי תנחום בר רבי חייא:

בעי דפריש.

אמרה ליה ההיא מטרוניתא: באלין יומיא פרשון?

איתחזי ליה אבוה בחלמיה.

א"ל: בלא קבורה וגם קבורה לא הייתה לו!

לא שמע לא למילי דדין ולא למילי דדין וכן הוה ליה.

אמר רב יהודה:

המוצא קן בים חייב לשלח, שנאמר: **הנותן בים דרך.**

מלך בשר ודם קוצף על בני אדם טורדן מן המדינה, **שמא הוא יכול לעשות דרך בים ולהורידן**

ולשקען בתוכו?

אבל הקב"ה אינו כן, כעס על המצרים ועשה דרך בים והורידן ושקען בתוכו, שנאמר: **הנותן**

בים דרך ובמים עזים נתיבה.

ומה גדול מכלן?

המוציא רכב וסוס חיל וגו'.

אל תזכרו ראשונות -

זה שעבוד מלכיות.

וקדמוניות אל תתבוננו -

זה שעבוד מצרים.

ואומר הנני עושה חדשה עתה תצמח -

זה מלחמת גוג ומגוג.

משל למה הדבר דומה?

לאדם שמהלך במדבר ופגע בו זאב וניצל ממנו, עד שהוא הולך ומספר מעשה זאב, פגע בו ארי וניצל גם הימנו, ועד שהוא הולך ומספר מעשה ארי, פגע בו נחש ושכח מעשה שניהם והיה הולך ומספר מעשה נחש.
אף ישראל כך, צרות אחרונות משכחות את הראשונות.

עם זו יצרתי לי -

(כתוב בתהילים מזמור ק"ב):

סימן תנו

ולא אותי קראת יעקב -

רבי אלעזר חסמא אומר:

הקורא את שמע ומרמז בעיניו וקורץ בשפתיו ומורה באצבעותיו בפרק ראשון, עליו הכתוב אומר: **ולא אותי קראת יעקב.**

סימן תנז

דבר אחר:

ולא אותי קראת יעקב -

זה שאמר הכתוב: **ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ויעזבו את ה' ולא עבדוהו -** אפילו בשותפות.

אמר רבי אבא בר כהנא:

לא תהא כהנת כפונדקית.

אמר רבי יוסי בר חנינא:

אמר הקב"ה: לא עשו אותי בני כגרזימי הזה שהוא באחרונה.

אמר רבי יודן:

משל לעבדו של מלך שעשה סעודה וזימן את כל בני המלך ולא זימן את המלך.

אמר המלך: הלואי שהשוה אותי לבני ביתי, אלא **ולא אותי קראת יעקב -** קאי וטרי כל יומא ולא לעי, וצלווי קמי את לעי.

קאי וטרי כל יומא ולא לעי, וא"ל חבריה: איתא צלי.

והוא אומר: לית אנא יכיל.

אצל הבעל מה כתיב?

ויקראו מהבקר עד הצהריים לאמר הבעל עננו - הוי **ולא אותי קראת יעקב -** הלואי לא הכרתיך יעקב.

למה?

כי יגעת בי ישראל.

לא הביאת לי שה עולותיך -

שני תמידין היו מקריבין בכל יום : את הכבש אחד תעשה בבקר וגו.

ובדם זבחיך לא כבדתני -

אלו קדשי קדשים.

לא העבדתיך במנחה -

זו קומץ מנחה.

ולא הוגעתיך בלבונה -

זו קומץ לבונה.

לא קנית לי בכסף קנה -

רבי יהודה בשם רבי יוסי אומר:

קנמון היה גדל בירושלים ועזים וצבאים היו אוכלים ממנו.

וחלב זבחיך לא הרויתני -

אלו אמורי קדשים קלים.

אך העבדתני בחטאתיך -

ראו מה גרמו לי עוונותיכם?

להחריב את ביתי,

ולשרוף את היכלי,

ולהגלות את בני לבין אומות העולם,

ולישב לי בדד - איכה ישבה בדד.

סימן תנח

הזכירני נשפטה יחד =

זה שאמר הכתוב : ה' חפץ למען צדקו.

וכן הוא אומר : אני מדבר בצדקה.

אמר הקב"ה : אני חפץ שתזכו בדין.

בוא וראה שנים נכנסים לדין, זה משתק את בעל דינו (יד) ואומר : אני ראשון.

וחברו אינו מניחו, אלא אומר אני ראשון.

והקב"ה בזמן שאמר לישראל : **באו ונשפטה יחד**, כדכתיב : **הזכירני נשפטה יחד**.

אמרו : **מי ידבר תחלה?**

אמר להם הקב"ה : אמרו אתם תחלה, **ספר אתה למען תצדק**.

למה?

אם אני נצחתי אתכם בדין, אני הוא שמפסיד, אבל אם נצחתם אותי אני משתכר.
נצחתי לדור המבול - הפסדתי את כל אותם האוכלוסין: **וימח את כל היקום.**
נצחני משה - **ויאמר להשמידם לולי משה בחירו** נשתכרתי, הדא הוא דכתיב: **למנצח מזמור -**
זמרו למי שמנצחין אותו ושמח.

פרק מד

סימן תנט

זה יאמר לה' אני וזה יקרא בשם יעקב -

חביבים הגרים שבכל מקום הוא מכנן בישראל.
נקראו ישראל משרתים, שנאמר: **ואתם כהני ה' תקראו משרתי אלהינו יאמר אליכם.**
וכן הגרים נקראו משרתים, שנאמר: **ובני הנכר הנלוים על ה' לשרתו.**

נקראו בני ישראל עבדים, שנאמר: **כי לי בני ישראל עבדים.**
והגרים נקראו עבדים, שנאמר: **לאהבה את שם ה' להיות לו לעבדים.**

נקראו ישראל אוהבים, שנאמר: **להנחיל אוהבי יש.**
נקראו הגרים אוהבים, שנאמר: **ואוהב גר.**

ר' שמעון בן יוחאי אומר:
הרי הוא אומר: **ואוהביו כצאת השמש.**

וכי מי הוא גדול מי שהוא אוהב את המלך או מי שהמלך אוהבו?
הוי אומר: מי שהמלך אוהבו.
והרי הוא אומר: **ואוהב גר!!**
נאמר בישראל: ברית - והיה בריתי בבשרכם.
ונאמר בגרים: ברית - ומחזיקים בבריתי.

נאמר בישראל: רצון, שנאמר: **לרצון לכם.**
ונאמר בגרים: רצון - **עולותיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי וגו'.**

נאמר בישראל: שמירה, שנאמר: **הנה לא ינוס ולא יישן שומר ישראל.**
ונאמר בגרים: שמירה - **ה' שומר את גרים.**

אברהם קרא עצמו גר, שנאמר: **גר ותושב אנכי עמכם.**
דוד קרא עצמו גר, שנאמר: **כי גרים אנחנו לפניך ותושבים וגו'.**
ואומר: **כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי.**

חביבין הגרים, שלא מל אברהם אבינו אלא בן צ"ט שנה, שאילו מל בן עשרים או בן שלשים, לא היה גר (יכול להתגייר) [שנתגייר] מבן שלשים ומעלה, לכך היה הקב"ה מגלגל עמו, עד שהיה מגיע לבן צ"ט, שלא תנעול דלת בפני גרים, הבאים ליתן שכר ימים ושנים, לרבות שכר עושיית רצונו, לקיים מה שנאמר: **ה' חפץ למען צדקו**.
וכן אתה מוצא בארבע כתות שהם עונות ואומרות לפני מי שאמר והיה העולם, שנאמר: **זה יאמר לה' אני - ולא יתערב בי חטא, וזה יקרא בשם יעקב - אלו גרי הצדק, וזה יכתוב ידו לה' - אלו בעלי תשובה, ובשם ישראל יכנה - אלו יראי שמים**.

אני ראשון ואני אחרון -

ר' יהושע דסכנין בשם רבי לוי:

מאני של בשר ודם אתה למד אני של הקב"ה.

ומה אם פרעה הרשע על ידי שאמר ליוסף: **אני פרעה - זכה לכל הכבוד ההוא, לכשיבא אני של הקב"ה**, שאמר: **אני ראשון ואני אחרון** על אחת כמה וכמה.

כי טח מראות עיניהם -

למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים?

אמר הקב"ה: שלא יאמרו לא היינו יודעים מהו ענשו של לשון הרע, לפיכך סמך זה לזה, שאם יבקשו לומר לשון הרע יהו מסתכלין במעשה מרים שדברה באחיה ולקתה בצרעת.

רנו שמים כי עשה ה' -

מלמד, שעתידין שמים וארץ לשחק לפני ישראל וכו' (כתוב לעיל ברמז תנ"א):

תס אנכי ה' עושה כל וגו' רקע הארץ מי אתי -

אימתי נבראו המלאכים?

ר' יוחנן אמר:

בשני נבראו, ה"ד: המקרה במים עליותיו.

וכתיב: עושה מלאכיו רוחות.

ר' חנינא אמר:

בחמישי נבראו, דכתיב: ועוף יעופף

וכתיב: ובשתים יעופף.

ר' לוליינו בר טברין בשם רבי יצחק:

בין על דעתיה דר' יוחנן בין על דעתיה דר' חנינא, הכל מודים שלא נברא ביום ראשון כלום, שלא יאמרו מיכאל היה מותח בדרומו של עולם, וגבריאל בצפונו והקב"ה באמצע, אלא **אנכי ה' עושה כל וגו' רוקע הארץ מִיָּאֲתִי - מִיָּאֲתִי - מי היה אתי שותף בברייתו של עולם**.

מלך בשר ודם מתקלס במדינה וגדולי המדינה מתקלסין עמו.

למה?

לפי שנושאים אתו במשאוי.

אבל הקב"ה אינו כן, ברא את עולמו, הוא לבדו מתקלס בעולמו, הוי **כי גדול אתה ועושה נפלאות אתה אלוהים לבדך**.

מפר אותות בדים וקוסמים יהולל -

וכן הוא אומר: **כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל**.

הרי אתה מחזר מנחש וקוסם באיזה מקום תשלוט בהם, והם אינם כן, כשהם צריכים להלחם, עומד כוהן גדול ולובש אורים ונשאלים בהקב"ה, אבל הכותים קוסמים ומנחשים, ואלו מבדין אותם בתשובה ומבטלין קסמיהם, שנאמר: **מפר אותות בדים וקוסמים יהולל**.

דבר אחר:

מפר אותות בדים -

זה סיחון ועוג (טו) שהיו (בריהם) [בדיהם] של מלכי כנען.

וקוסמים יהולל -

זה בלעם ובלק שנתערבו בקסמיהם.

משיב חכמים אחור -

זה בלק ובלעם.

ודעתם יסכל -

אלו זקני מדין.

אמר ליה אספסינוס לרבן יוחנן בן זכאי:

חבית של דבש ודרקון כרוך עליה לא שוברים את החבית בשביל הדרקון?
אישתיק.

קרי עליה רב יוסף:

משיב חכמים אחור - איבעי ליה למימר: שקלין צבתא ושקלין לדרקון וקטלין ליה וחביתא שבקינן.

סימן תסא

מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים -

רבי ברכיה בשם רבי לוי:

ממקים דבר עבדו - אני יודע **שעצת מלאכיו ישלים**.

מלאך אחד נגלה ליעקב ואמר: עתיד הקב"ה להגלות עליך ולהחליף את שמך ואני עומד שם, שנאמר: **בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו - עמך** אין כתיב כאן, אלא **עמנו** - דבריו של מלאך אחד קיים, ירושלים שכל הנביאים מתנבאים עליה על אחת כמה וכמה.

דבר אחר:

מקים דבר עבדו -

זה משה שנאמר: **לדבר בעבדי במשה.**

ועצת מלאכיו ישרים -

זה משה, שנאמר: **וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים.**

אמר הקב"ה למשה: **לך אמור לישראל: ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה.**

הלך משה ואמר להם: **כה אמר ה' כחצות הלילה.**

אמר הקב"ה: **אף אני אעשה בחצי הלילה לקיים גזירותיו של משה, הוי: מקים דבר עבדו.**

האומר לצולה חרבי-

ר' יוחנן אמר:

זה בבל.

ולמה קורא לה מצולה?

ששם צללו מתי דור המבול.

אמר ריש לקיש:

וימצאו בקעה בארץ שנער וישב שם.

למה נקרא שמה שנער?

ששם ננערו דור המבול.

דבר אחר:

שנער - שמנוערים מכל מצוות תרומות ומעשרות.

דבר אחר:

שהם מתים בתשנוק בלא נר ובלא מרחץ.

דבר אחר:

ששריה מתים נערים.

דבר אחר:

שנער שהם נערים מבינים בתורה.

דבר אחר:

שהעמידה שונא וער להקב"ה.

ואיזה?

זה נבוכדנאצר.

פרק מה

המשך סימן תסא

כה אמר ה' למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו -

דרש רב נחמן בר רב חסדא:

אטו כורש משיח הוא?

אלא אמר הקב"ה למשיח: קובל אני לך על כורש, אני אמרתי: הוא יבנה ביתי ויקבץ גלותי. והוא אומר: **מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל.**

יוצר אור ובורא חשך -

א"ר יוחנן:

ויבדל אלוהים בין האור ובין החשך - הבדלה ממש.

משל למלך שהיו לו שני אסטרטיגין, אחד שליט ביום ואחד שליט בלילה והיו שניהם מדיינים זה עם זה.

זה אומר: ביום אני שליט.

וזה אומר: ביום אני שליט.

קרא המלך לראשון וא"ל: פלוני יום יהא תחומך, וכן לשני ואמר: לילה יהא תחומך, הה"ד **ויקרא אלוהים לאור יום ולחשך קרא לילה.**

סימן תסב

אמר רבי יוחנן:

הוא שהקב"ה אומר לאיוב: **המימך צוית בקר ידעת השחר מקומו.**

הודעתו איזה מקומו?

א"ר תנחום:

אנא אמרית טעמא: **יוצר אור ובורא חשך עושה שלום -** משבראן עשה שלום ביניהם.

ר' חנינא סגן הכהנים אומר:

גדול השלום ששקול כנגד כל מעשה בראשית, שנאמר: **יוצר אור ובורא חשך עושה שלום וגו'.**

הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד אני ה'

בראתיו -

א"ר אושעיה:

גדול יום הגשמים, שאפילו ישועה פרה ורבה בו.

אמר רב הונא בר חנינא:

גדול יום הגשמים, כיום שנבראו שמים וארץ, שנאמר: **הרעיפו שמים ממעל וגו' אני ה'**
בראתים לא נאמר, אלא **בראתיו**.

א"ר לוי:

המים העליונים זכרים והתחתונים נקבות, והם אומרים אלו לאלו: אתם בריותיו של הקב"ה
ואנו שלוחיו קבלו אותנו, מיד הם מקבלים אותם, הה"ד: **תפתח ארץ -** כנקבה הזאת שהיא
פותחת לזכר.

יפרו ישע -

שהם פרים ורבים.

וצדקה תצמיח יחד אני ה' בראתיו -

לתקונו של עולם ולישובו.

ושחקים יזלו מים וכו' -

(כתוב בקהלת בפ' כל הנחלים הולכים אל הים).

הוי רב את יוצרו -

זה חבוק וכו' (כתוב בתרי עשר ברמז תקס"ג).

האותיות שאלוני על בני ועל פועל ידי תצוני -

משל למה הדבר דומה?

למלך שנשא אשה והיה לו שושבין, כל זמן שהמלך כועס על אשתו היה השושבין מרצה ומפייס
למלך, בא השושבין למות, התחיל לבקש את המלך: בבקשה ממך, תן דעתך על אשתך!
א"ל המלך: עד שאתה מצוני על אשתי ציווה את אשתי עלי, שתהא זריזה בכבודי.
כך אמר הקב"ה למשה: עד שאתה מפייסני על ישראל: **יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש
על העדה -** ציווה אותם שיהיו זריזים בכבודי: **צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני
לחמי**.

כתיב: מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו.

א"ל הקב"ה למשה: על בני ועל פועל ידי תצוני, בני נתונים בצרה ואתה עומד ומאריך
בתפילה?!

אין להם אלא ליסע ואין הים עומד בפניהם.

אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי -

אמר ריש לקיש:

וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב - זו מלכות שמים,

והנה טוב מאד - זו מלכות הארץ.

וכי מלכות הארץ טוב מאד?

אלא שהיא תובעת דקיון של בריות, דכתיב: **אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי.**

אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי -

א"ר יוחנן:

תנאי התנה הקב"ה עם כל מעשה בראשית וכו' (כתוב ביהושע ברמז כ"א):

כה אמר ה' יגיע מצרים (ושכר) [וסחר] כוש -

מה כתיב אחריו?

אכן אתה אל מסתתר וכו' (כתוב ביחזקאל ברמז שע"ה ובמלכים ברמז רל"ו):

ישראל נושע בה' וכו' -

(כתוב ביהושע ברמז כ' ובתרי עשר ברמז תקע"ז):

סימן תסג

לא (מראש) בסתר דברתי -

פעם אחת גזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק.

מאי דרש?

חמוקי ירכיך כמו חלאים - מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר.

והא כתיב: **חכמות בחוץ תרונה!!**

ההיא כדרבא דאמר רבא:

כל העוסק בתורה מבפנים תורה מכרזת עליו מבחוץ.

והא כתיב: **לא (מראש) בסתר דברתי!!**

ההוא ביומא דכלה.

איכא דאמרי:

חמוקי ירכיך - בצדקה ומעשים טובים.

לא (מראש) בסתר דברתי -

א"ר ברכיה:

אמר הקב"ה: אילו מל אברהם בלילה, היו אומרים בני דורו: כן, וכן לא היינו יודעים בו, ואלו

היינו יודעים בו לא היינו מניחים אותו למול, לכך: **בעצם ביום הזה נמול אברהם** ודרגיש ליה

ימלל.

א"ר יוסי:

אמר הקב"ה: בתחלה לא נתתי את התורה לא במקום ארץ חשך ולא במקום סתר ולא במקום

אפלה, אלא במדבר נתנה התורה במקום הפקר, שאילו נתנה התורה בארץ ישראל, היו

אומרים להם לאומות העולם : אין לכם חלק בה, לכך נתנה במדבר, דימוס בפרהסיא במקום הפקר, לומר : כל הרוצה לקבל יבא ויקבל.

יכול נתנה בלילה?

ת"ל : ויהי ביום השלישי בהיות הבקר.

יכול נתנה בשתיקה?

ת"ל : ויהי קולות וברקים.

יכול לא היו שומעין את הקול?

ת"ל : וכל העם רואים את הקולות.

ואומר : קול ה' בכח קול ה' בהדר קול ה' שובר ארזים וגו' קול ה' חוצב להבות אש וגו' קול ה' יחולל אילות וגו'. ה' למבול ישב.

אמר בלעם לכל העומדים עליו : ה' עוז לעמו יתן.

ופתחו כולם ואמרו : ה' יברך את עמו בשלום.

לא (מראש) בסתר דברתי לא אמרתי לזרע יעקב -

לא לו אני נותנה ולא לעו"א, שנאמר : ה' מסיני בא וזרח משעיר למו וגו'.

לא אמרתי לזרע יעקב תהו בקשוני -

לא נתתינה פגנס,

וכן הוא אומר : אני ה' דובר צדק מגיד מישרים.

סימן תסד

כי לי תכרע כל ברך -

מדבר בולד שאינו יוצא ממעי אמו עד שמשביעין אותו, שנאמר : **כי לי תכרע כל ברך -** זה יום המיתה, שנאמר : **לפניו יכרעו כל יורדי עפר.**

תשבע כל לשון -

זה יום הלידה.

אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה -

ומה שבועה משביעין אותו?

אומרים לו : הוי צדיק ולא תהא רשע, ואפילו כל העולם אומרים עליך צדיק, הוי בעיניך כרשע, והוי יודע שהקב"ה טבור ונשמה שנתן לך טהורה, אם אתה משמרה בטהרה מוטב ואם לאו הרי הוא נוטלה ממך.

תנא דבי ר' ישמעאל:

משל לכהן חבר שמסר תרומה לכהן עם הארץ.
אמר לו: אם אתה משמרה מוטב ואם לאו הרי היא שרופה בפניך וכו' (כתוב באיוב בפסוק מי יתנני כירחי קדם):

פרק מו

המשך סימן תסד

כרע בל קרס נבו -

אמר רב:

כל ליצנותא אסירא בר מליצנותא דע"ז דשריא, שנאמר: **כרע בל קרס נבו**.
וכתיב: **קרו כרעו יחדו לא יכלו מלט משא**.

רבי ינאי אמר מהכא:

לעגלות בית און יגורו שכן שומרון כי אבל עליו עמו וכמריו עליו יגליו על כבודו כי גלה ממנו -
אל תקרי **כְּבֹדוֹ** אלא **כְּבֹדוֹ**:

אומר עצתי תקום וכל חפצי אעשה -

אין הקב"ה חפץ לחייב כל בריה, שנאמר: **כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע**.
וכתיב: **כי לא אחפוץ במות המת**.

ומה הקב"ה חפץ?

לצדק בריותיו, שנאמר: **ה' חפץ למען צדקו**.

קורא ממזרח עיט מארץ מרחק איש עצתי -

זה אברהם.

וכן הוא אומר: **אתה ידעת שבתי וקומי -**

שבתי - בג"ע וטרודי מתוכה.

בנתה לרעי מרחוק -

באיזה זכות יעצת לבראני?

(טז) בזכות אותו שבא מרחוק.

שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה -

רב ושמואל ואמרי לה ר' יוחנן ור' אלעזר,

חד אמר:

כל העולם כלו נזונין בצדקה והם נזונין בזרוע.

ואידך אמר:

כל העולם ככלו נזונין בזכותן של צדיקים והם אפילו בזכות עצמן אינם נזונים.

כדרב, דאמר רב:

בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת:

כל העולם כלו אינן נזונין אלא בשביל חנינא בני, וחנינא בני, די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת.

ופליגא דרב יוסף דא"ר יוסף:

מאי אבירי לב?

אלו גובאי טפשאי.

א"ר יוסף:

תדע, דלא מדיירו גיורא מביניהו.

אמר רב אשי:

הני בני מתא מחסיא אבירי לב נינהו, דקא חזו יקרא דאורייתא תרי זימני בשתא ולא קא מגייר גיורא מנהון.

סימן תסה

אמר רבי אלעזר:

עובדי אלילים נקראו עדה, שנאמר: **עדת חנף גלמוד.**

וישראל נקראו עדה, שנאמר: **וסמכו זקני העדה.**

עובדי אלילים נקראו אבירים, שנאמר: **עדת אבירים בעגלי עמים.**

וישראל נקראו אבירים, שנאמר: **שמעו אלי אבירי לב.**

עובדי אלילים נקראו אדירים, שנאמר: **ובנות גויים אדירים.**

וישראל נקראו אדירים, שנאמר: **ואדירי כל חפצי בם.**

עובדי אלילים נקראו חכמים, שנאמר: **והאבדתי חכמים מאדום.**

וישראל נקראו חכמים, שנאמר: **וחכמים יצפנו דעת.**

עובדי אלילים נקראו תמימים: **ותמימים כיורדי בור.**

וישראל נקראו תמימים: **ותמימים ינחלו טוב.**

עובדי אלילים נקראו אישים: **את אישים פועלי און.**

וישראל נקראו אישים, שנאמר: **אליכם אישים אקרא.**

עובדי אלילים נקראו צדיקים: צדיקים המה ישפטו אותהם.
וישראל נקראו צדיקים: ועמך כולם צדיקים.

עובדי אלילים נקראו גבורים: קשת גבורים חתים.
וישראל נקראו גבורים: גבורי כח עושי דברו.

פרק מז

המשך סימן תסה

קחי רחים וטחני קמח -

חטים לא נאמר אלא קמח.

אתה מוצא כשרף נבוכדנאצר את ההיכל ואדליק ביה נורא דרכיניה מן שמיא, שנאמר: **גת דרך ה'**, הוה קא זיחא דעתיה, נפק בת קלא ואמר: עמא קטילת קטלת, היכלא קליא קלת, קימחא טחינא טחנת (כתוב במלכים ברמז רנ"א):

גלי שוק עברי נהרות -

א"ר יצחק:

שוק באשה ערוה, שנאמר: **גלי שוק עברי נהרות**.
וכתיב: **תגל ערותך**.

קצפתי על עמי חללתי נחלתי -

(יז) יכול מחוללין על הכל?

ת"ל: **על זקן הכבדת עולך** - לעתיד לבא הקב"ה יושב בדין על מלכות הרביעית ואומר לה:
למה היית משעבדת בבני?

והיא אומרת: לא אתה מסרתם בידינו!

והקב"ה אומר לה: בשביל שמסרתי אותם לך, לא שמת עליהם רחמים אלא **על זקן הכבדת עולך** - זה ר' עקיבא ששעבדה בו מלכות עד אין סוף.

סימן תסו

דבר אחר:

על זקן הכבדת עולך -

שהיית מכביד עולו של זקן כבחור.

אמר הקב"ה: חייך, אני עומד עליך במשפט ודן אותך ומחייבך, שנאמר: **רדי שבי על עפר בתולת בת בבל וגו' אין כסא** - לפי שהיית יושבת בראשונה על כסא עכשיו שבי לארץ.

כי לא תוסיפי יקראו לך רכה וענוגה -

לפי שהיית מתפנקת על בני, לפיכך לא תוסיפי יקראו לך רכה וענוגה.

ועתה שמעי זאת עדינה היושבת לבטח האומרת בלבבה וכו' -

(כתוב במלכים ברמז קצ"ח):

הנה היו כקש -

זה עשו, שנאמר: **בית עשו לקש.**

אש שרפתם -

זה יעקב, שנאמר: **והיה בית יעקב אש.**

ולא יצילו את נפשם מיד להבה -

זה יוסף, שנאמר: **ובית יוסף להבה וכו' (כתוב בשופטים ברמז נ"א):**

פרק מח

המשך סימן תסו

גם לא שמעת גם לא ידעת -

מדבר בעמלק ובהמן שיצא מחלציו.

אמר הקב"ה: **הא רשע נזדווגת לבני, לא ידעת בנסים שעשיתי להם במצרים, כמו שנאמר:**

וידעו מצרים כי אני ה'.

גם לא שמעת -

בנסים שעשיתי להם בים: **שמעו עמים ירגזון.**

גם מאז לא פתחה אזנד -

לא שמעת שירה שאמרו לי בני בים: **אז ישיר משה ובני ישראל.**

אלא ידעת ושמעת אלא שאתה קשה עורף: **כי ידעתי - כי בגוד תבגוד -** ולא מעכשו אלא עד

שאתה במעי אמד.

ופושע מבטן קורא לך -

אלא בחייד אומה זו מסורה לך.

ומה אני מכין לך?

לתלות אותך בקורה, שנאמר: **קורא לך, ושל חמישים אמה.**

לך - ל' שלשים ד' עשרים הרי חמישים.

למען שמי אאריך אפי וגו' לבלתי הכריתך -

אל תכריתו את שבט משפחת הקהתי.

משל למה הדבר דומה?

למלך שהיה לו בן ונדבק עם הלסטים ונתפש עמו.

אמר המלך: מה אעשה?

אהרוג את הלסטים א"א, שהרי בני עמו, אלא בשביל בני אני פוטר את הלסטים.

כן הלויים היו נושאים במשכן, שנאמר: **ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם** - והיה מביט בקרח ועדתו שהיו עתידים לחלוק עם משה.

אמר הקב"ה: מה אעשה עם אלו?

להרגם אי אפשר, שנתתי שמי עליהם, **הקהתי** - ה"א מלמעלה, ויו"ד מלמטה, הוי **למען שמי** **אאריך אפי**.

הנה צרפתיך ולא בכסף בחרתיך בכור עוני -

א"ל אליהו לבר הי, ואמרי לה לר' אלעזר:

מלמד, שחזר הקב"ה על כל מדות טובות ולא מצא מדה טובה לישראל כעוני.

אמר שמואל ואי תימא רב יוסף:

היינו דאמרי אינשי:

יאי עניותא לישראל כערקא סומקא לסוסיא חיורא.

שמע אלי יעקב וישראל מקוראי -

מקוראי מזומני, לפיכך כשתבא הגאולה והסעודה הוא שמח.

יגל יעקב ישמח ישראל - יגל אברהם יצחק (ויעקב) לא נאמר, אלא **יגל יעקב**, לפי שיעקב מצטער בזמן שישראל מצטערין, לפיכך כשתבא הגאולה לישראל הוא שמח עמהם.

אימתי יגל יעקב?

כשישמח ישראל.

רבי אלכסנדר אומר:

למה יגל יעקב?

אלא אדם אם יש לו בן למול, או נושא אשה, **מי שמח?**

מי שמזומן לסעודה.

וכן יעקב, שעתיד הקב"ה לעשות לצדיקים סעודה, שנאמר: **שמע אלי יעקב וישראל מקוראי**.

סימן תסז

אף ידי יסדה ארץ -

דרש בר קפרא:

גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ, דאלו במעשה שמים וארץ כתיב: **אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים** ואלו במעשה ידיהם של צדיקים כתיב: **מקדש ה' כוננו ידך**.

השיבו בבלי אחד ורבי חייא שמו:

והא כתיב: **ויבשת ידיו יצרו?! ידו כתיב**.

והכתיב: **יצרו?!?**

יצרו אצבעותיו, כדכתיב: **כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך**.

מיתבי: השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע!?

הכי קאמר: **מעשיהם של צדיקים מי מגיד?**

הרקיע, ומאי ניהו?

מטר, שע"י תפלת הצדיקים מטר בא לעולם.

אף ידי -

(כתוב בתהילים ברמז תתפ"ד):

תנו רבנן:

והיה לאות על ידך -

זה שמאל.

אתה אומר שמאל, או אינו אלא ימין?

ת"ל: **אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים**.

ואומר: **ידה ליתר תשלחנה וימינה להלמות עמלים**.

ואומר: **למה תשיב ידך וימינך**.

קורא אני עליהם יעמדו יחדו -

שניהם לא נבראו אלא כאילפס וכסויה וכו' (כתוב בסוף זה הספר ברמז תקי א):

אני ה' אלוהיך מלמדך להועיל -

א"ר אלעזר:

מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאקדם רוצה לילך בה מוליכין אותו.

מן התורה דכתיב: לא תלך עמהם,

וכתיב: קום לך אתם.

מן הנביאים, דכתיב: אני ה' אלוהיך מלמדך, להועיל מדריךך בדרך תלך.

מן הכתובים, דכתיב: אם ללצים הוא יליץ ולענויים יתן חן.

לוא הקשבת למצותי -

תנו רבנן:

אם בחקתי תלכו - אין אם אלא לשון תחנונים.
וכן הוא אומר: **לו עמי שומע לי וגו' כמעט אויביהם אכניע, וכתוב: לוא הקשבת למצותי.**

פרק מט

המשך סימן תסז

ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר -
(כתוב בירמיה ברמז רס"ט).

ישראל אשר בך אתפאר -

אמר הקב"ה:

אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, דכתיב: **את ה' האמרת היום.**
אף אני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם: **וה' האמריך היום.**

ישראל אומרים: שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.
ורוח הקדש אומרת: מי כעמד ישראל גוי אחד בארץ.

ישראל אומרים: מי כמכה באילים ה'.
ורוח הקדש אומרת: אשריך ישראל מי כמוך,
כי מי גוי גדול אשר לו אלוהים קרובים אליו.

ישראל אומרים: כי תפארת עזמו אתה.
ורוח הקדש אומרת: ישראל אשר בך אתפאר.
אמר הקב"ה לישראל: עד שלא בראתי אתכם היו מלאכי השרת מקלסין אותי ואומרים: **ברוך ה' אלהי ישראל.**

סימן תסח

ואני אמרתי לריק יגעתי -

כד דמך **רבי אבהו** חזא תלת עשר נהרין דאפרסמון אמר להון: **אלין למאן?**
א"ל: אלין דידך.

א"ל: **כל אלין דאבהו?**

ואני אמרתי לריק יגעתי וגו' אכן משפטי את ה' ופעולתי את אלהי, הה"ד: עוז והדר לבושה -
של תורה - ותשחק ליום אחרון.

אימתי היא שוחקת?

ליום אחרון.

אימתי היא נותנה שכרה?

לעתיד לבא, ומראה להם מתן שכרן, שהוא עתיד ליתן להם לעתיד לבא ונפשם ישנה והם שבעים.

א"ר אבהו:

משל למלך שעשה סעודה וזימן את האורחים והראה להם מה שאוכלים ושותים ושבעה נפשם וישנו להם.

כך הקב"ה מראה לצדיקים עד שהם בעוה"ז, מתן שכרן, מה שהוא עתיד ליתן להם, לעתיד לבא ונפשם שבעה וישנים.

מה טעם?

כי עתה שכתבי ואשקוט ישנתי אז ינוח לי - הוי בשעת סילוקן של צדיקים מראה להם מתן שכרן.

זבדי בן לוי ור' יוסי בר פנחס ור' יהושע בן לוי תלתייהו אמרין:
אלין קראי כד דמכין.

חד אמר:

על זאת יתפלל וגו' אליך לעת מצוא.

וחרינא אמר:

תערוך לפני שלחן.

וחרינא אמר:

כי טוב יום בחצריך מאלף.

רבנן אמרין:

מה רב טובך.

בן עזאי אומר:

יקר בעיני ה' המותה לחסידיו.

אימתי מראה להם הקב"ה מתן שכרן?

סמוך למיתתן.

יוצרי מבטן לעבד לו -

ישעיה קרא עצמו עבד (כתוב ביהושע ברמז ד' ובירמיה ברמז רס"ב).

כה אמר ה' גואל ישראל -

(כתוב בירמיה ברמז רפ"ד) :

בעת רצון עניתיך -

תנא משום ר' יוסי:

עת היא מזומנת לפורעניות, שנאמר: **בעת פקודתם יאבדו** - ועת היא מזומנת לטובה, **בעת רצון עניתיך**.

עת היא מזומנת לפורענות: ויהי בעת ההיא וירבעם יצא מירושלים.

עת מזומנת לטובה: ויהי בעת ההיא וירד יהודה (כתוב ברמז רפ"ז).

לאמר לאסורים צאו -

זה נח ובניו שהיו אסורים בתשמיש המטה.

וכן עשה יוסף כשראה ששני רעבון עתידין לבא נזקק לפריה ורביה, שנאמר: **וליוסף יולד שני**

בנים בטרם תבא שנת הרעב.

וכן: **ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו**.

סימן תסט

לאמר לאסורים צאו -

עומד ומסיח במלך המשיח: **כה אמר ה' בעת רצון עניתיך וגו' ואצרך**.

ועד עכשיו הוא עתיד להבראות?

מהו ואצרך?

אמרו רבותינו:

אין סוף ליסורים שהוא מתיסר בכל דור ודור לפי עונות הדור.

אמר הקב"ה: באותה שעה אני בורא אותו בריה חדשה ואינו מתיסר עוד, **ואצרך ואתנך**.

מהו לאמר לאסורים צאו?

שלוש גלויות נעשו בעשרת השבטים:

אחת גלתה לסמבטיון,

ואחת גלתה לפני מסמבטיון, וכשם שיש מארץ ישראל לסמבטיון כך יש מסמבטיון לשם.

ואחת גלתה לרכיבה של רבלתה ונבלעה שם.

לאמר לאסורים צאו -

לאלו שנתונים בסמבטיון.

לאשר בחשך הגלו -

לאלו שנתונים לפני מסמבטיון.

ולאלו שנבלעו ברבלתה הקב"ה עושה להם מחילים מחילים מלמטה, והם הולכים בהם עד

שהם באים תחת הר הזיתים שבירושלים, והקב"ה עומד עליו והוא נבקע, והם עולים מתוכו כמ"ש זכריה: **ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים אשר על פני ירושלים מקדם ונבקע הר הזיתים מחציו מזרחה וימה, הה"ד: ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני בשכולה וגלמודה גולה וסורה ואלה מי גדל הן אני נשארתי לבדי אלה איפה הם -** ואלו גלויות אינם לבד, אלא כל מקום שיש שם ישראל מתכנסין ובאים.

הנה אלה מצפון ומים -

אלו שנתונים במקומות רחוקים באספמיה.

ואלו מארץ סינים -

אלו בני יונדב בן רכב.

ומי שהוא מהלך בדרך הוא רעב וצמא והם אינם כן, אלא **לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכס שרב ושמש.**

ולא עוד, אלא שהקב"ה משפיל לפניהם את ההרים ועושה אותם דרכים לפניהם, וכן כל מקום שהוא עמוק מגביהו לפניהם ועושה אותם מישור, דכתיב: **ושמתי כל הרי לדרך ומסלותי ירומון.**

וכיון שהם מתכנסים ובאים, הקב"ה אומר לשמים וארץ: **מה אתם עומדים?** כשהיתה כנסת ישראל אבלה נתאבלתם עמה, דכתיב: **אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם,** ועכשו שבאת השמחה, שישו ושמחו עמה, שנאמר: **רנו שמים וגילי ארץ פצחו הרים רנה.**

מנא הא מילתא דאמרי רבנן:

השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצנה.

והיינו דאמרי אנשי:

שתין רהוטי רהוט ולא מטו לגברא דמצפרא כרך?

דכתיב: **לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכס שרב ושמש.**

א"ל: את אמרת מהכא, ואנא אמינא מהכא: **ועבדתם את ה' אלהיכם -** זו ק"ש,

וברך את לחמך ואת מימך - זו פת במלך וקיתון של מים שחרית.

והדר: **והסירותי מחלה מקרבך.**

ותניא:

מחלה זו מרה.

ולמה נקרא שמה מחלה?

שפ"ג חלאים יש בה, כמנין מחלה וכלם פת במלח וקיתון של מים שחרית מבטלתן.

לא ירעבו -

זה המן וכו' (כתוב בתרי עשר ברמז תקע"ט).

כי מרחמם ינהגם ועל מבועי מים ינהלם -

אמר רבי אלעזר:

כל פרנס שמנהיג את הצבור בנחת זוכה ומנהיגם לעוה"ב, שנאמר: **כי מרחמם ינהגם ועל מבועי מים ינהלם.**

ותאמר ציון עזבני ה' -

מה כתיב למעלה מן הענין?

פרשת מלך המשיח: **כה אמר ה' בעת רצון עניתיך וגו' לאמר לאסורים צאו וגו' לא ירעבו ולא יצמאו וגו' הנה אלה מרחוק יבואו וגו' רנו שמים וגילי ארץ וגו' כי נחם ה' עמו וענייו ירחם -**
ואחר כך: **ותאמר ציון עזבני ה' -** לא היה צריך לומר אלא **ותאמר ציון -** ואחר כך פרשת מלך המשיח, אלא כיון שראתה ציון שגליות מתכנסים וכל ישראל והשמים והארץ שמחים והיא אינה נזכרת, התחילה אומרת: **ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני.**
אמר ליה: **יש כלה בלא חופה?**
שאי סביב עיניך וראי וגו'.

סימן תע

ארבעה דברים שאל ירמיה את הקב"ה, בשעה שפירש הימנו, על שתיים השיבו ועל שתיים לא השיבו, ואלו הם:

מאיסה,

וגעילה,

עזיבה,

ושכיחה,

לפי שראה ירמיה הדיינים המשונים שהעביר על ירושלים, והוא עומד ומתמיה, לומר: **אפשר הקב"ה שב עליהם מעתה?**

והוא שואל מהקב"ה הללו ארבעה דברים.

וכן הוא אומר בסוף מגילת קינות: **למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים, כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד.**

משל למלך שהיה לו מטרונא והיתה חביבה עליו ביותר, וע"י שהיתה המטרונא יודעת שהמלך מחבבה יותר מדאי, הייתה פושעת על כבודו של מלך ומפלגת על גזרותיו.
פעם אחת גזר עליה וגזר על עבדיו שיבאו ויגררו אותה בשערה.
שושבינה שהיה שם עומד ומתמיה, כיון שרואה כן, רץ מיד ובא לפני המלך.
א"ל: מרי המלך, אמור לי: מה יש בדעתך, אם יש בדעתך לשוב אליה, שליט האדם באשתו, ואם אין בדעתך לשוב אליה, היה לך לגרשה שתלך ותנשא לאחר.
כך אמר ירמיהו לפני הקב"ה: רבש"ע, **המאוס מאסת את יהודה -** אלא **אם בציון געלה נפשך -** אם יש בדעתך לשוב אליה, **מדוע הכיתנו ואין מרפא?!**

א"ל: לך לרבך ולרבו של רבך, משה רבן של כל הנביאים, כך אמרתי לו בסוף כל התוכחות:
ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים (כתוב ברמז רצ"ד).

הרי על שתיים השיבו ועל שתיים לא השיבו, כיון שראתה ציון שד' דברים שאל ירמיה מאת
הקב"ה, **מאיסה וגעילה עזיבה ושכיחה**, והשיבו הקב"ה על **מאיסה וגעילה**, ולא השיבו על
עזיבה ושכיחה התחילה תובעת שתיים: **ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני**.

דבר אחר:

ותאמר ציון עזבני ה' ושכחני אינו אומר כן, אלא **עזבני ה' וה' שכחני**.

מהו ה' וה'?

אמרה לו: אפילו שתי מדות של רחמים, שכתוב בך: **ה' ה' אל רחום וחנון** עזבו אותי ושכחו
אותי.

דבר אחר:

עשה אותי הפקר לכל האומות, לקט שכחה ופאה, כמו שנאמר: **ובקצרכם את קציר ארצכם**
וגו' לעני ולגר תעזוב אותם.

דבר אחר:

עזבני ה' -

טען אותי כמה פורעניות, כמו שכתוב: **עזוב תעזוב עמו**.

דבר אחר:

עזבני ה' -

עִזְבֵנִי, דכתיב: **וה' פתח יערה**.

מלמד, שרמז למעינותיהם והיו שופעות והיו משתקעות דם ומתעזבות בפניהן, והיו משליכין
אותן.

א"ל הקב"ה: **תורעמנין בני תורעמנין**:

אדם הראשון, עסוק אני עמו לעשות לו עזר, שנאמר: **אעשה לו עזר כנגדו**.
והוא מתרעם עלי: **האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי**.

יעקב אני עסוק עם בנו להמליכו על מצרים: **ויוסף הוא השליט על הארץ**.
והוא מתרעם לפני ואומר: **נסתרה דרכי מה'**.

אף בניו עשו כן במדבר.

אני עסוק עמהם לבור להם לחם קל כדרך שהמלכים אוכלים, שלא יהא אחד מהם (גוסס) [ג]
וסא] ודלריה אוחזתו.

והם מתרעמים לפני ואומרים: ונפשנו קצה בלחם הקלוקל.

אף ציון כך היא עושה לי, אני עסוק להעביר את המלכיות מן העולם [ולא] כבר [עברתי] בכל
מדי ויון, ועומד אני להעביר מלכות הרביעית, והיא מתרעמת לפני ואומרת: **עזבני ושכחני**.

דבר אחר:

אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: שכחת אותנו עוז שאמרו לפניך בים בני: **עזי וזמרת יה.**

דבר אחר:

ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני -

היינו עזובה היינו שכוחה?!

א"ר אלעזר:

אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: רבש"ע, אדם נושא אשה על אשתו, זוכר מעשה ראשונה ואתה עזבתני.

אמר לה הקב"ה: בתי, י"ב מזלות בראתי ברקיע כנגד י"ב שבטים,

ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלשים חיל,

ועל כל חיל וחיל בראתי לו שלשים ריהטון,

ועל ריהטון בראתי שלשים ליגיון,

ועל כל לגיון בראתי לו שלשים גסתרא,

ועל כל גסתרא בראתי לו שלשים קירטון,

ועל כל קירטון בראתי לו שס"ה כוכבים, כמנין ימות החמה, וכולם לא בראתי אלא בשבילך

ואת אומרת: **שכחתי ועזבתני?!**

התשכח אשה עולה -

כלום אשכח עולות ופטרי רחמים שהקרבת לפני?

אמרה לפניו: רבש"ע, הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך, **שמא לא תשכח לי מעשה העגל?**

אמר לה: גם אלה תשכחנה.

אמרה לפניו: רבש"ע, הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך, **שמא תשכח לי מעשה הר סיני?**

א"ל: **ואנכי לא אשכחך.**

סימן תעא

אמר רבי אבהו:

שני דבים שאלו ישראל לפני הקב"ה ואמרו להם הנביאים: לא שאלתם כהוגן:

ויבא כגשם לנו וכמלקוש יורה ארץ - אמרו להם הנביאים: לא שאלתם כראוי, הגשם הזה

יוצאי דרכים מצירים בו, טחי גגות מצרים בו, דורכי גתות וגרנות מצירים בו, אלא אם

בקשתם לשאול: **אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה.**

ועוד שאלו: **שימני כחותם על לבך.**

אמרו להם הנביאים: לא שאלתם כראוי, הלב פעמים מגולה פעמים מכוסה, אלא אם בקשתם

לשאול: **והיית עטרת תפארת ביד ה' וצניף מלוכה בכף אלהיך.**

רבי סימון בשם רבי יוחנן:

אמר הקב"ה: לא אתם ולא נביאיכם שאלתם כראוי, אלא אם בקשתם לשאול: **הן על כפים חקותיך** כשם שאי אפשר לו לאדם לשכוח כפות ידיו, כך: **גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך.**

דבר אחר:

ואנכי לא אשכחך -

דכתיב: **אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני.**

וכך א"ל לדניאל: **ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין -** שכל זמן שישראל משועבדים הימין משועבדת, דכתיב: **עמו אנכי בצרה.**

וכתיב: **והשיב אחור ימינו מפני אויב.**

אמר דוד לפני הקב"ה: מה אתה סבור שאין דוחק לפניך לקרב את הקץ, בשבילנו אין דוחק אלא בשביל ימינך עשה: **למען יחלצון ידידך הושיעה ימינך וענני.**

קומה ה' אל נשא ידך - אמר הקב"ה: וכך אני עושה: **כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעולם.**

אמרו ישראל: כשתגאל אותנו משעבודן של מלכיות ותושיע את ימינך, עלינו לומר לך שירים וזמרים על הפלאים שאתה עושה לנו ועל הישועות שאתה עושה לימינך: **מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו, הוי: אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני.**

סימן תעב

צר לי המקום גשה לי ואשבה -

רבי אלעזר בן עזריה ורבי אלעזר המודעי הוו יתבי ועסקי בהדין קראי:
בעת ההיא יקראו לירושלים כסא ה' ונקוו אליה כל הגויים.

אמר ליה רבי אלעזר לרבי אלעזר המודעי:

מחזקת היא ירושלים.

א"ל: עתיד הקב"ה לומר לה: **האריכי הרחיבי קבלי אוכלוסין הרחיבי מקום אהלך וגו' (כתוב ברמז י"ד).**

אמר רבי יוחנן:

עתידה ירושלים להיות מגעת לשערי דמשק.

מה טעם?

משא דבר ה' בארץ חדרך ודמשק מנוחתו.

וכתיב: **אפך כמגדל הלבנון צופה פני דמשק.**

מה התאנה הזו צרה מלמטה ורחבה מלמעלה, כך עתידה ירושלים להיות מרחבת ועולה והגליות באות ונינוחות בה, לקיים מה שנאמר: **ודמשק מנוחתו -** ואין מנוחה אלא ירושלים, שנאמר: **זאת מנוחתי עדי עד.**

א"ל: **ומה אתה מקיים ונבנתה העיר על תלה?**

שאינה עתידה לזוז ממקומה, אלא מרחבת ועולה מכל צדדיה והגליות באות ונינוחות תחתיה, לקיים מה שנאמר: **כי ימין ושמאל תפרוצי** - הרי לרוחב.

לאורך מנין?

ממגדל חננאל עד יקבי המלך.

רבי ברכיה אמר:

עד אוקינוס.

זכאי רבה אמר:

עד שיחי דיפו, ולא פליגי.

האי מאן דאמר: עד אוקינוס - עד יקבים שיקבם מלך מלכי המלכים הקב"ה.

ומאן דאמר: עד שיחי דיפו - עד יקבים שיקבם המלך שלמה, הרי לאורך ולרוחב.

לגובה מנין?

ורחבה ונסבה למעלה.

תנא רבי אלעזר בן יעקב:

עתידה ירושלים להיות רמה ועולה רמה ועולה, עד שמגיעת לכסא הכבוד, ואומר להקב"ה: **צר**

לי המקום גשה לי ואשבה.

רבי יוסי ברבי ירמיה רוסטיי בשם רבי לוי:

ואין את יודע מה היא שבחה של ירושלים, אלא מן מה דכתיב: **ואני אהיה לה נאם ה' חומת**

אש סביב - מכאן את יודע שבחה של ירושלים.

ואמרת בלבבך -

(כתוב לעיל ברמז תס"ט):

סימן תעג

והיו מלכים אומניך -

בא וראה שכל ברכות שברך יצחק את יעקב כנגדן ברכו הקב"ה מלמעלה:

יצחק אמר: ויתן לך האלהים מטל השמים.

והקב"ה ברכו: והיה שארית יעקב כטל מאת ה'.

יצחק אמר: ורוב דגן ותירוש.

והקב"ה אמר להם: ויען ה' ויאמר לעמו הנה נתתי לכם את הדגן והתירוש.

יצחק אמר: יעבדוך עמים.

והקב"ה אמר: והיו מלכים אומניך.

יצחק אמר: הוי גביר לאחיד.

והקב"ה אמר: ולתתך עליון על כל הגויים.

פרק נ

המשך סימן תעג

אי זה ספר כריתות אמכם -

אמר שמואל:

באו עשרה (נביאים) [בני אדם] וישבו לפניו, אמר להם: חזרו בתשובה!

אמרו לו: עבד שמכרו רבו והאשה שגרשה בעלה יש לזה על זה כלום?

אמר לו הקב"ה לנביא: כה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה.

היינו דאמר ריש לקיש:

מאי דכתיב: דוד עבדי נבוכדנאצר [מלך בבל] עבדי?

גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שעתידין ישראל לומר כן, לפיכך הקדים הקב"ה וקראם עבדי.

עבד שקנה נכסים עבד למי? נכסים למי?

עתידיה כנסת ישראל שתאמר לפני הקב"ה: אתה הכתבת לאמר: הן ישלח איש את אשתו.

אומר לה: כלום הכתבתי אלא איש, והלא כבר נאמר: כי אל אנכי ולא איש.

וכי גרושים אתם לי בית ישראל?

כה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמכם.

מדוע באתי ואין איש -

א"ר יוחנן: בשעה שהקב"ה בא לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה מיד כועס, שנאמר: מדוע

באתי אין איש קראתי ואין עונה.

ואמר רבי חלבו:

כל הקובע מקום לתפלתו, אלהי אברהם בעזרו.

וכשמת, אומרים: אי עניו? אי חסיד? תלמידו של אברהם אבינו.

ומא לן דקבע מקום לתפלתו?

שנאמר: וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם - ואין עמידה אלא תפילה, שנאמר:

ויעמוד פינחס ויפלל.

אלביש שמים קדרות -

אמר רפרם בר פפא א"ר חסדא:

מיום שחרב בית המקדש לא נראה שמים בטהרו, שנאמר: **אלביש שמים קדרות.**

ה' אלוהים פתח לי אוזן -

(כתוב ליע ברמז ת"ז וברמז תמ"ה).

מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו -

אמר רבין בר רב אדא, אמר רב חסדא:

כל הרגיל לבוא לבית הכנסת ויום אחד לא בא, הקב"ה משאיל עליו, שנאמר: **מי בכם ירא ה'**

שומע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נוגה לו יבטח בשם ה' וישען באלהיו.

אם לדבר מצווה הלך - **נוגה לו.**

ואם לדבר הרשות הלך - **אין נוגה לו.**

מאי טעמא?

דהוה ליה לבטוח בשם ה' ולא בטח.

דבר אחר:

מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו -

זה אברהם, אשר הלך חשכים ממספוטמיה ומחברותיה, **ואין נוגה לו.**

ומי היה מאיר לו?

הקב"ה היה מאיר לו בכל מקום שהוא הולך - **יבטח בשם ה' - ומצאת את לבבו נאמן לפניך.**

דבר אחר:

מי בכם ירא ה' -

זה אליעזר.

שומע בקול עבדו -

שהיה עבדו של אברהם אבינו.

אשר הלך חשכים -

בשעה שהלך להביא את רבקה - **ואין נוגה לו -**

ומי היה מאיר לו?

הקב"ה מאיר לו בזיקים וברקים, **יבטח בשם ה' - ויאמר ה' אלהי אדוני אברהם.**

דבר אחר:

מי בכם ירא ה' -

בשעה שישראל נכנסים לצרה הם אומרים להקב"ה: גאל אותנו!

והקב"ה אמר להם: **יש ביניכם ירא שמים?**

והם אומרים : לשעבר, בימי משה בימי יהושע בימי דוד בימי שמואל, אבל עכשיו כל שאנו הולכים היא מחשכת לנו והולכת, שנאמר : **אשר הלך חשכים.** א"ל הקב"ה : בטחו בשמי והוא עומד לכם, שנאמר : **יבטח בשם ה'.** ולמה?

שכל מי שבוטח בשמי אני מצילו.
וכן דוד אומר : **בך ה' חסיתי אל אבושה.**
מי היה בחשכה ולא הארתיו?
חנניה מישאל ועזריה : **שלח מלאכיה ושיזיב לעבדוהי די איתרחיצו עליה.**
וכן דניאל : **והוסק לדניאל מן גובא,** ואמר : **בטחו בה' עדי עד.**

וכי לא נתביישו ישראל בעולם הזה?
אלא אמר דוד : **בך ה' בטחתי אל אבושה לעולם -** דיינו שנתביישנו בעולם הזה ולא נבוש לעולם הבא, וכן הוא אומר : **ישראל נושע בה' וגו'.**

פרק נא

המשך סימן תעג

הביטו אל אברהם אביכם -

אמר ר' אסי :

אברהם ושרה טומטומין היו, שנאמר : **הביטו אל אברהם אביכם וגו'.**
וכתיב : **הביטו אל צור הוצבתם ואל מקבת וגו'.**

עורי עורי לבשי עז -

רבי ישמעאל אמר :

בזכות ירושלים אני קורע לכם את הים, שנאמר : **עורי עורי לבשי עז זרוע ה' עורי כימי קדם וגו' הלא את היא המחרבת ים וגו' דרך לעבוד גאולים.**

ופדויי ה' ישובון -

(כתוב בשמואל ברמז ק"ה וברמז תמ"ה).

שנו רבותינו :

דור המבול אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר : **במדבר הזה יתמו -** בעולם הזה.
ושם ימותו - לעולם הבא **דברי רבי עקיבא.**

רבי אליעזר אומר :

באים הם לעולם הבא, שנאמר : **אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח.**

ר' שמעון בן מנסיא אומר :

באים הם לעולם הבא, שנאמר: **ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה וגו'.**

סימן תעד

אנכי אנכי הוא מנחמכם -

זהו שאמר הכתוב: **חרפה שברה לבי ואנושה -** הרפה שחרפו עמונים ומואבים. את מוצא כיון שגרמו העונות ונכנסו אויבים לירושלים, נכנסו עמהם עמונים ומואבים לבית קדש הקדשים ונטלו את הכרובים ונתנום בכליבה, והיו מחזרים אותם בכל חוצות ירושלים והיו אומרים: לא היו ישראל אומרים: אין אנו עובדי אלילים, ראו מה הם עושים, הדא הוא דכתיב: **יען אמר מואב הנה ככל הגוים בית יהודה.** באותה שעה אמר הקב"ה: **שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון לכן חי אני נאם ה' כי מואב כסדום תהיה ובני עמון כעמורה.**

ואנושה - באה עלי מכה גברתנית ומתשת אותי.

ואקוה לנוד ואין ולמנחמים ולא מצאתי -

אמר הקב"ה: **אנכי אנכי הוא מנחמכם** (כתוב בפסוק שמעו כי נאנחה אני ברמז תתקל"ג).

אמר רשב"נ:

דרכו של אב לרחם: **כרחם אב על בנים.**
ודרכה של אם לנחם: **כאיש אשר אמו תנחמו.**
אמר הקב"ה: **אנא עבדית דאבא ודאמא.**

אנכי אנכי הוא מנחמכם -

(כתוב ברמז תמ"ד).

אמר ר' אבא בשם רשב"ל:

למלך שכעס על מטרונא וטרדה והציאה מתוך פלטין שלו, לאחר ימים בקש להחזירה, אמרה: כפול כתובתי ואחר כך הוא מחזירני.
כך אמר הקב"ה לישראל: בני, בסיני אמרתי לכם פעם אחת: **אנכי ה' אלהיך.**
ובירושלים לעתיד לבא, אני אומר לכם שתי פעמים: **אנכי אנכי הוא מנחמכם.**

דבר אחר:

בסיני קבלו ב' **אנכי:**

אנכי ה' אלהיך.

כי אנכי ה' אלוהיך אל קנא.

ולפיכך הקב"ה מנחם בשני אנכי.

דבר אחר:

באנכי בראתי העליונים ואת התחתונים: אנכי עושה כל.
 באנכי בראתי אדם: אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי,
 באנכי דברתי עם אברהם: אנכי מגן לך,
 באנכי דברתי עם יצחק: אנכי (האל) אלהי אברהם אביך.
 באנכי דברתי עם יעקב: אנכי ארד עמך מצרימה.
 באנכי העליתיו משם.
 ואנכי נגליתי על משה: אנכי האל אלהי אביך.
 באנכי שמתי הדיבור עם פיו: ואנכי אהיה עם פיך.
 באנכי נתתי הדברות: אנכי ה' אלהיך.
 באנכי הולכתים במדבר: הנה אנכי מפתיה והולכתיה המדבר.
 באנכי אני בונה את ציון: הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך.
 באנכי אני מביא גואל: הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא.
 באנכי אני מנחם אתכם: אנכי אנכי הוא מנחמכם.

זה שאמר הכתוב: **כי הוא טרף וירפאנו** (כתוב ברמז תקכ"ב).
 לפי שנאמר: **אין לה מנחם מכל אוהביה** - וכל מקום שנאמר: **אין לה**, הוה לה, לכך נאמר:
אנכי אנכי הוא מנחמכם.
 וכן הוא אומר: **ולחנה אין ילדים** (כתוב ברמז ע"ז):

הוא מנחמכם -
 הוא מנחמכם.

רבי מנחמא בשם רבי אבין:
 מאותה נהימה שנהמתם בסיני, ואמרתם: **כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע - אנכי אנכי הוא מנחמכם**.

מי את ותיראי -
 לא את שאמרת לי בים: **מי כמכה??**

ותיראי מאנוש ימות -
למה את מתיראת?

שמא אין את יודעת מי את, אין את בתו של אברהם יצחק ויעקב??
 בתם של שלושה הררי עולם את, ואת מתיראת מן בריה ומן אנוש, אנוש שהיום חי ומחר הוא מת??

אין את יודעת מה עשיתי לכל אותם שנזדווגו להם:
אמרפל שנזדווג לאברהם,
פלשתים ואבימלך שנזדווג ליצחק,
עשו שנזדווג ליעקב,
 הפלתי אותם בידם, כך כל מי שיבא ויזדווג לכם נופל לפניכם.

דבר אחר:

מאנוש ימות -

א"ר יהודה בר ר"ש:

למי שהיה רואה תולעת והיה מתירא ממנו, רואה אותה כגחלת ונקראת גומרת לילה.

א"ל: מזו אתה מתירא?

בלילה היא גחלת ויוקדת, יבא הבקר ואתה רואה שאינה אלא תולעת - **אף כי אנוש רמה ובן אדם תולעה.**

אמרו לפניו: רבש"ע, והרי שעבודם של מלכיות קשה הוא!

א"ל: מפני שהעוה"ז לילה הוא ושולטים בו, יבא הבקר ואתם רואים אותם ואינם אלא תולעת.

ותשכח ה' עושך -

בצרת המן הכתוב מדבר, שנתייראו לשעה אחת ונתיאשו מן הגאולה.

אמר רשב"ג:

ראויים היו ישראל שלא להגאל מצרת המן, אלולא שהסכימו לדעת יעקב אביהם, ששמע מפי הדבור: **הנה אנכי עמך - ונתירא מן עשו: ויירא יעקב מאד ויצר לו.**

נוטה שמים ויוסד ארץ -

אמר לו הקב"ה: שכחתם מה שאמרתי לירמיה: **אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו וגו' -** רואים את השמים במקומם ואתם מתיראים?!

ותפחד תמיד כל היום -

פרוודוגמא שלו פרוסה בחדש הראשון הוא חדש ניסן והיו מתבהלים בכלל יום.

מפני חמת המציק -

זה המן: **וימלא המן על מרדכי חמה, איש צר ואויב.**

מפני חמת המציק מהר צועה להפתח וגו' -

אלא מן אדם שהוא ממהר בפסיעתו להפתח, בשביל שלא ימות ורץ לכל מקום שלא יחסר לחמו, ואתם מתיראים ממנו (כתוב לעיל ברמז תמ"ב).

אמר רב שיזבי בשם רבי אלעזר בן עזריה:

קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף, שנאמר: **מהר צועה להפתח וגו'.**

וכתיב בתריה: **ואנכי ה' אלהיך רוגע הים.**

רבי חמא בר חנינא אמר:

יותר מקריעת ים סוף, דהא כתיב בתריה: **רוגע הים**.

אמר רב ששת משום ר' אלעזר בן עזריה:

קשים נקביו של אדם מיום המיתה, שנאמר: **מהר צועה להפתח ולא ימות לשחת וגו'.**

ולא יחסר לחמו ואנכי ה' אלוהיך רוגע הים -

למה סמך יציאת מצרים ללחם?

אלא כשם שעשה הקב"ה כמה נסים לגאול את ישראל, כך הוא עושה בפרוסה הזו.

א"ר שמואל בר נחמני:

קשה היא הפרנסה מן הגאולה, אתה מוצא הגאולה תלה במלאך: **המלאך הגואל אותי**, אבל

כשבא לפרוסה, כתיב: **האלהים הרועה אותי**.

ויהמו גליו ה' צבאות שמו -

וכי מה ראה הים וברח?

ר' יהודה ור' נחמיה,

ר' יהודה אומר:

מקלו של משה.

ר' נחמיה אומר:

שם המפורש היה חקוק עליו: **ה' צבאות שמו -** ראה וברח.

סימן תעה

וימהו גליו ה' צבאות שמו -

אמר רבה:

אשתעו לי נחותי ימא האי גלא דאתי לטבועי ספינתא, אית ליה ברישא צוציתא דנורא

חיוורתא, ואית לן אלוותא דחקיק עליהו: **אהיה אשר אהיה יה ה' צבאות** מחינן ליה בגווה

ונייח.

ואמר רבה:

אשתעו לי נחותי ימא, בין גלא לגלא תלת מאה פרסי ורומיה דלגא תלת מאה פרסי.

זימנא חד הוה קאזלינן בספינתא ודלינן גלא לעילאי עד דחזינן בי מרבעתא דכוכבא זוטא

כמבדר בזרא ארבעין גריו דחרדדלא, אלמלי דלינן טפי הוה קלינן מהבליה, רמא ליה קלא

גלא לחבריה, שבקת מידי בעלמא דלא איחריב אחריבתי.

אמר ליה: תא חזי גבורתא דמרך, דאפילו מלא חוטא דחלא לא עברי, דכתיב: **האותי לא**

תיראו נאם ה' אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חוק עולם ולא יעברנהו ויתגעשו

ולא יוכלו והמו גליו ולא יעברנהו:

ואשים דברי בפיך -

תמן תנינן, רבן שמעון בן גמליאל אומר:

על שלושה דברים העולם עומד על: התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים.

ר' יהושע דסכנין בשם רבי לוי:

שלתם בפסוק אחד: **ואשים דברי בפיך** אלו דברי תורה.

ובצל ידי כסיתך - אלו גמילות חסדים, שכל העוסק בגמילות חסדים זוכה לחסות בצלו של

הקב"ה, ה"ה"ד: **מה יקר חסדך אלהים ובנני אדם בצל כנפיך יחסיין.**

(יח) לנטוע שמים וליסוד ארץ וגו' - אלו הקרבנות.

ר' הונא בשם ר' אחא:

עוברי הים פירשו אותו: **נחית בחסדך עם זו גאלת** - זו גמילות חסדים.

נהלת בעזך - זו תורה, ה' **עוז לעמו יתן** - ועדין העולם מתמוטט.

ואימתי נתבסס?

כשבאו אל נוח קדשך כו':

ולאמר לציון עמי אתה -

אמר ר' חנינא בר פפא:

חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום שנקראו ישראל ציון.

והיכן מצינו?

כאן: **ולאמר לציון עמי אתה.**

בזכות התורה נבראו שמים וארץ, שנאמר: **ואשים דברי בפיך וגו' לנטוע שמים וליסוד ארץ.**

דבר אחר:

בזכות ציון נבראו שמים וארץ, שנאמר: **ולאמר לציון עמי אתה.**

לכן שמעי נא זאת עניה ושכורת ולא מיין -

א"ר ששת בשם ראב"ע:

יכולני לפטור את כל העולם כלו מיום הדין מיום שחרב בית המקדש ועד עכשו, שנאמר: **לכן**

שמעי נא זאת עניה וגו'.

מיתבי:

שכור מקחו מקח וממכרו ממכר, עבר עבירה שיש בה מיתה - ממיתין אותו, מלקות - מלקין

אותו, כללו של דבר: הרי הוא כפקח לכל דבריו, אלא שפטור מן התפילה.

מאי יכולני לפטור דקאמר?

נמי מדין תפילה.

א"ר חנינא:

לא שנו אלא שלא הגיע לשכרותו של לוט, אבל הגיע פטור מכולם.

א"ר זריקא ור' יוחנן בשם ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי:

המיצר אסור להתפלל.

מה טעם?

שנאמר: **לכן שמעי נא זאת עניה וגו'.**

ושמתייה ביד מוגיד -

אלין דמניין ביד אפילו כן, לטבתיך, מקשקשין לך מחוביך, כמה דאת אמר: **ברביבים**

תמוגגנה צמחה תברך.

אשר אמרו לנפשך שחי ונעבורה -

מה היו עושים בהם?

היו מרציבים אותם בפלטיות ומעבירין רדיא עלייהו.

ר' עזריה בשם ר' אחא:

הא סימן טוב.

מה פלטיא זו מכלה את העוברים ואת השבים והיא קיימת,

כך בניך מכלים עונותיהם והם קיימים לעולם, דכתיב: **ושמתי את זרעך כעפר הארץ.**

מה עפר הארץ מסוף העולם ועד סופו,

כך בניך מסוף העולם ועד סופו.

מה עפר הארץ אינו מתברך אלא במים,

כך בניך אינם מתברכים אלא בזכות התורה שנמשלה למים.

מה עפר מכלה כלי מתכות והיא קיימת לעולם,

כך בניך עובדי אלילים בטלים והם קיימים לעולם.

מה עפר הארץ עשוי דיש,

כך בניך עשויים דיש למלכיות.

פרק נב

המשך סימן תעה

התנערי מעפר -

(כתבו ברמז תכ"ט).

חנם נמכרתם -

(כתוב ברמז ר"ע וביחזקאל ברמסז שס"ח):

ועתה מה לי פה נאם ה' כי לקח עמי חנם -

(כתוב ברמז תכ"ה):

מה נאוו על ההרים רגלי מבשר -

הרואה הר בחלום ישכים ויאמר: **מה נאוו על ההרים -** קודם שיקדמנו פסוק אחר: **על**

ההרים אשא בכי ונהי.

בשעה שהקב"ה גואל את ישראל שלושה ימים קודם שיבא משיח, בא אליהו ועומד על הרי ישראל ובוכה ומספיד עליהם, ואומר להם: הרי א"י, עד מתי אתם עומדים בארץ ציה ושממה וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו, ואחר כך א"ל: בא שלום לעולם, בא שלום לעולם, שנאמר:

מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום.

כיון ששמעו רשעים הם שמחים ואמרים זה לזה: בא שלום לנו.

ביום שני בא ועומד על הרי ישראל, ואומר: באה טובה לעולם, באה טובה לעולם, שנאמר:

מבשר טוב.

ביום שלישי בא ועומד על הרי ישראל, ואומר: באה ישועה לעולם, באה ישועה לעולם,

שנאמר: **משמיע ישועה.**

וכיון שהוא רואה את הרשעים שהם אומרים כך: **אומר לציון מלך אלהיך.**

קול צופיך נשאו קול יחדו ירננו -

א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן:

מכאן לתחיית המתים מן התורה, **רננו** לא נאמר אלא **ירננו**.

וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן:

עתידים כל הנביאים כולם לומר שירה בקול אחד, שנאמר: **קול צופיך נשאו קול יחדו ירננו.**

כי עין בעין יראו -

(כתוב ברמז תכ"ה).

חשף ה' את זרוע קדשו -

(כתוב ברמז ל"ג):

סימן תעו

כי לא בחפזון תצאו -

לפי שנאמר בגאולת מצרים: **ואכלתם אותו בחפזון 0** זה (יט) חפזון מצרים.

ר' יהושע בן קרחה אומר:
זה חפזון ישראל.

אבא חנן משום ר"א אומר:
זה חפזון שכינה, ואע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר, שנאמר: **קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים.**

יכול אף לעתיד לבוא כן יהיה בחפזון?
ת"ל: **כי לא בחפזון תצאו.**

הנה ישכיל עבדי -
זה מלך המשיח.

ירום ונשא וגבה מאד -
ירום - מן אברהם, שכתוב בו: **הרמותי ידי אל ה'.**

ונשא - ממשה, שכתוב בו: **כי תאמר אלי שאהו בחיקך.**

וגבה - ממלאכי השרת, שנאמר בהם: **וגביהם וגובה להם.**
וכן הוא אומר: **מי אתה הר הגדול וגו' -** שהוא גדול מן האבות:

פרק נג

המשך סימן תעו

והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו מוסר שלומנו עליו ובחבורתו נרפא לנו -

רב הונא בשם רבי אחא:

לשלשה חלקים נתחלקו היסורין:

אחד לדוקרות ולאבות,

ואחד לדורו (כ) של המרה,

ואחד למלך המשיח.

ואומר: **ואני נסכתי מלכי -** השתיתיו כמה דאת אמר: **ויסע וגו' הארג (עם) ואת המסכת.**

מסכתי, כמה דאת אמר: **וסוך לא סכתי.**

משכתי מן היסורין, אמרין למלך המשיח: **היכן את מבקש לדור?**

אמר: אוף דא צריכא שאיל, **על ציון הר קדשי -** כשם שחייבין על מחיצתו והוא בנוי, כך הם חייבין על מחיצתו והוא חרב.

וה' חפץ דכאו -

אמר רבה בר רב הונא:

מי שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין, שנאמר: **וה' חפץ דכאו החלי.**

יכול אפילו לא קבלן מאהבה?

ת"ל: **אם תשים אשם נפשו.**

מה אשם מדעת אף יסורין מדעת.

ואם קבלן עליו מאהבה מה שכרו?

יראה זרע ייארין ימים.

ולא עוד, אלא שלמודו מתקיים בידו, שנאמר: **וחפץ ה' בידו יצלח** (כתוב ברמז תמ"ב).

לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל -

דרש ר' שמלאי:

מפני מה נתאוה משה ליכנס לארץ, וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה?

אלא כך אמר משה: הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימות אלא בארץ, אכנס אני כדי שיתקיימו כולם על ידי.

א"ל הקב"ה: כלום אתה מבקש אלא ליטול שכר, מעלה אני עליך כאלו עשיתם, שנאמר: **לכן אחלק לו ברבים.**

יכול כאחרונים ולא כראשונים?

ת"ל: **ואת עצומים יחלק שלל -** כאברהם יצחק ויעקב שהם עצומים בתורה ובמצות.

תחת אשר הערה למות נפשו -

שמסר עצמו למיתה, שנאמר: **ואם אין מחני נא וגו'.**

ואת פושעים נמנה -

שנמנה ממתי מדבר.

והוא חטא רבים -

נשא שכפר על מעשה העגל.

ולפושעים יפגיע -

שבקש רחמים על פושעי ישראל שיחזרו בתשובה, ואין פגיעה אלא תפילה, שנאמר: **ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תפגע בי.**

דבר אחר:

לכן אחלק לו ברבים -

שעתיד משה ליכנס בראש כל חבורה וחבורה:

בראש חבורה של בעלי מקרא,

בראש חבורה של בעלי משנה,
בראש חבורה של בעלי גמרא,
ולטול עם כל אחד ואחד שכן, וכן הוא אומר: **ויתא ראשי עם.**

פרק נד

המשך סימן תעו

רני עקרה לא ילדה - מושיבי עקרת הבית -
זו ציון.

רני עקרה לא ילדה - אם הבנים שמחה (כתוב ברמז תתע"ג):

ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה -

א"ר ראובן:

(כא) הרי (נא) [אני] עקרה.

אר' מאיר:

רני עקרה -

עקורה, אומה דעקורה עו"א, הה"ד: **זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים וגו'.**

לא ילדה -

(כתוב ברמז ע"ז):

פצחי רנה וצהלי -

בעשרה לשונות נקראת נבואה:

גילה,

שמחה,

עליסה,

עליצה,

פצחה,

רנה,

צהלה,

חדוה,

דיצה:

סימן תעז

כי רבים בני שוממה מבני בעולה

אמר רבי אבא בר כהנא:

כתיב: **ומדברך נאווה** - אפילו מדבר, חייבין על מחיצתו והוא חרב, כשם שחייבין על מחיצתו והוא בנוי.

א"ר לוי:

בבנינה העמידה לי רשעים, כגון: **אחז מנשה אמון**.
בחורבנה העמידה לי צדיקים, כגון: **דניאל וחבורתו, מרדכי וחבורתו, עזרא וחבורתו**.

רני עקרה -

אמר לה מינאי לברוריא: **משום דלא ילדה רני?**
א"ל: שטיא, שפיל לסופיה דקרא: **כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ה'**, אלא רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה שלא ילדה בנים לגיהנום כוונתיכו:

כי ימין ושמאל תפרוצי -

ר' יוסי בר חנינא אמר:

אף חלוקי יחזקאל הראה לו הקב"ה ליעקב: **ופרצת ימה וקדמה**, והלא לא פירש יחזקאל אלא מן המזרח למערב, בא ישעיהו ופירש: **כי ימין ושמאל תפרוצי**.

כי בעליך עשיך -

מתני ליה רבי יהודה לרב יצחק בריה:

אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה, שנאמר: **יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעורידך**.

א"ר שמואל בר אויא משמיה דרב:

אשה גולם היא, ואינה מחזקת טובה אלא למי שעשאה כלי, שנאמר: **כי בעליך עשיך**.

כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי -

זה שאמר הכתוב: **לכל זמן ועת לכל חפץ** - זמן היה לנח ליכנס לתבה, שנאמר: **בא אתה וכל ביתך אל התבה**.

וזמן היה לו שיצא הימנה, שנאמר: **צא מן התבה**.

משל לפרנס שיצא מן המקום והושיב אחר במקומו, כיון שבא אמר: צא ממקומך.

[כך נח: **צא מן התבה**] ולא קבל לצאת.

אמר: אצא ואהיה פרה ורבה למארה!

עד שנשבע לו שאינו מביא מבול לעולם, שנאמר: **כי מי נח זאת לי וגו'.**

כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה -

רבי יהודה בר חנן בשם רבי ברכיה:

אם ראית זכות אבות שמטה וזכות אמהות שנתמוטטה, לך הדבק בגמילות חסדים, הה"ד: **כי ההרים ימושו -** אלו האבות, **והגבעות תמוטינה -** אלו האמהות.

וחסדי מאתך לא ימוש -

אמר רבי אחאי :

(כב) לעולם זכות אבות קיימת ולעולם מזכירין.

וכן הוא אומר : **כי אל רחום ה' אלוהיך לא ירפך ולא ישחיתך וגו'** (כתוב ברמז רצ"ה).

סימן תעח

עניה סערה לא נחמה -

בני איש עד מה כבודי לכלמה.

בני איש - אלו עובדי אלילים.

למה הוא קורא אותם בני איש?

שהם באים מבני בניו של נח, הדא הוא דכתיב : **נח איש צדיק.**

עד מה כבודי לכלימה - שזה בית המקדש, דכתיב ביה : **כסא כבוד מרום מראשון מקום**

מקדשנו.

אמר הקב"ה : עד מתי אתם מכלימים בכבודו של בית המקדש, מרקקין בו מטנפין בו מעבדין

בו עורותיהם ומעמידין בו אלילים?

תאהבון ריק -

מרדפין אחר דברים של ריקנות.

אלוהים עזבו שכחו - אין השכינה חוזרת לו מעתה, אלא **תבקשו כזב סלה.**

מה אתם סבורין על שסלקתי שכינה מתוכן לפי שעה שהיא לעולם.

ודעו כי הפלה ה' חסיד לו - כבר בשרני ע"י ישעיה הנביא ואמר : **עניה סערה לא נחמה וגו'.**

עניה - מן הצדיקי.

עניה - מן התורה.

עניה = ממצוות ומעשים טובים.

סוערה -

מערערתא שערערה עובדי אלילים, הדא הוא דכתיב : **זכור ה' לבני אדום וגו'.**

לא נחמה -

(כתוב ברמז ע"ז) :

הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך -

כהדין כחלא, כמה דאת אמר : **ותשם בפוך עיניה.**

ויסדתיך בספירים -

סנפירינן.

רבי יהודה ורבי פנחס,

רבי יהודה אומר: (כג)

כל גזירה וגזירה שעתידה להנתן בירושלים, תהא נאה כסנפירינן הזה.

א"ר פנחס:

תאמר שהסנפירינן הזה רך הוא.

מעשה באחד שירד לרומי למכור סנפירינן, אמר לו הלוקח: **על מנת לבדוק?**

אמר לו: על מנת כן.

מה עשה?

נטלו והניחו על הסדן והיה מכה עליו בפטיש, נבקע הגדן ונחלק הפטיש והספיר לא חסר.

ושמתי כדכד -

רבי אבא בר כהנא אומר:

כדין וכדין,

רבי לוי אומר:

כדכדיינן.

רבי יהושע בן לוי אומר:

כדכודי.

רבי יהודה בן לוי קם עם אליהו ז': א"ל:

לית מרי מחמי לי הדין כדכודי?

א"ל: אין, והראה לו ע"י נס.

מעשה בספינה שהיתה מפרשת בים הגדול והיתה כולה נכרים, והיה בה תינוק יהודי אחד, ובא

עליה סער גדול בים, אתגלי אליהו ז"ל על ההוא ינוקא.

א"ל: זיל בשליחותי לגבי רבי יהושע בן לוי ומחמי ליה אינון כדכורי ואנא משזיב להדא אלפא

בזכותך.

א"ל רבי יהושע:

גדול הדור הוא, לית הוא מהימן יתי.

א"ל: ענוון סגיא הוא ומהימני יתך, וכד תחמי יתיה לא תחמי ליה קדם בר נש אלא דבריה

למערתא רחיקא מן לוד תלתא מילין ותחמי ליה יתהון תמן.

מיד נעשה נס ויצא משם בשלום.

אזל ההוא ינוקא לגבי רבי יהושע בן לוי ואשכחיה יתיב במתיבתא רבא דלוד.

א"ל: מרי, מילתא אית לי למימר לך.

קם ליה רבי יהושע בן לוי : איתא חמון ענותנותיה דרבי יהושע בן לוי, דאזיל בתריה מהלך תלתא מילין ולא א"ל מה את בעי.
וכיון דמטון למערתא, א"ל : מרי, אילין אינון אבני כדכודי, וכד חמי יתהון ליה הבהיקה כל לוד מאורו, והשליכן לארץ ונגנזו.

שמשותיך -

שורותיך.

ושעריך לאבני אקדח -

רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק :

עתידי הקב"ה לעשות שער המזרח של בית המקדש הוא ושני פשפשין, אבן אחת של מרגליות.

ר' יוחנן הוה יתיב ודריש גבי כנישתא בצפרי :

עתידי הקב"ה לעשות שער המזרחי של בית המקדש הוא ושני פשפשין אבן אחת של מרגלית.
הוה תמן חד אפיקורוס, אמר : אפילו כהדא ביעתא דשפנינא לית אנן משכחין והדין יתיב ואמר : הכדין.

עם כשהוא מפרש בים הגדול שקעה ספינתו בים וירד לעמקי תהום, וראה מלאכי השרת מסתתין בו בגלפים בו מסרגין בו.

אמר להם : **מהו זה?**

אמרו לו : זה שער המזרחי של בית המקדש הוא ושני פשפשין אבן אחת של מרגלית.
א"ל : סבא סבא, כל מה דאת יכיל, למגלג גלוג למשבחא שבח, דאלולא חמון עיני לא הוינא מהימנא.

א"ל : **ואילו לא חמון עינך לא הויתא מהימנא למילי דאורתיא?**

תלא עינוי ואסתכל ביה, מיד נעשה גל של עצמות.

מעשה בחסיד אחד דהוה מטייל בששוניתא דימא דחיפא, והרהר בלבו ואמר : תאמר שהקב"ה עתידי לעשות שער המזרחי של בית המקדש הוא ושני פשפשין אבן אחת של מרגליות, מיד יצתה בת קול ואמרה : אלולא שאתה חסיד גמור, כבר הייתה מידת הדין פוגעת באותו האיש, העולם כלו בראתי בששה ימים, דכתיב : **כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ -** ושער המזרח של בית המקדש אי אפשר לעשות הוא ושני פשפשין אבן אחת של מרגליות?! מיד בקש רחמים על עצמו ואמר : ריבון העולמים, אע"פ שבלבי הרהרתי בשפתי לא דברתי, מיד נעשה לו נס ונבקע הים לו וראה מלאכי השרת מסתתין בו מגלפין בו מסרגין בו, ואמר להם : **מה הוא זה?**

אמרו לו : זה שער המזרחי של בית המקדש הוא ושני פשפשין אבן אחת של מרגלית.

ושמתי כדכד שמשותיך -

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן :

פליגי בה תרין מלאכי ברקיעא, **ומאן אינון?**
מיכאל וגבריאל.

ואמרי לה תרין אמוראי במערבא, **ומאן אינון?**

יהודה וחזקיה בני ר' חייא.

חד אמר:

של שוהם.

וחד אמר:

של ישפה.

אמר להם הקב"ה: יהון כדין וכדין.

מאי ושעריך לאבני אקדח?

כי הא דר' יוחנן הוה יתיב וקא דריש:

עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות של שלשים על שלשים וחוקק בהן עשר ברום עשרים ומעמידם בשערי ירושלים, לגלג עליו אותו תלמיד וכו' עד ועשאו גל של עצמות.

מיתיבי:

ואולך אתכם קוממיות -

ר"מ אומר:

מאתים אמה כשתי קומות של אדם הראשון.

ר' יהודה אומר:

מאה אמה כתבנית היכל וכותליו, שנאמר: **אשר בנינו כנטיעים מגדלים בנעוריהם בנותינו כזיויות מחוטבות תבנית היכל -** הנך לכוי דבי זיקי.

וכל גבולך לאבני חפץ -

אמר רבי בנימין לוי:

עתידין תחומי ירושלים להיות מלאים אבנים טובות ומרגליות וכל ישראל באים ונוטלים חפציהם מהם, לפי שישראל בעולם הזה מתחמים באבנים ובצרורות, אבל לעתיד לבא מתחמין באבנים טובות ומרגליות, לפי שבעולם הזה אדם חייב לחברו, הוא אומר לו: לך נדון אצל הדיין, פעמים שהוא עושה שלום ביניהם, פעמים שאינו עושה שלום ביניהם, לית תרתין אפין נפקי מרציין.

אבל לעתיד לבא אדם חייב לחברו, והוא אומר לו: לך נדון אצל המשיח בירושלים, וכיון שמגיעים אצל תחומי ירושלים, הם מוצאים אותם מלאים אבנים טובות ומרגליות והוא נסיב תרתין מנהון, וא"ל: **יתר מאלין אני חייב לך?**

והוא אומר לו: אף לא כדין, יהא שרי לך יהא שביק לך, **הה"ד: השם גבולך שלום.**

סימן תעט

וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך -

אל תקרי בְּנִיךָ אלא בְּנִיךָ.

גדול השלום שנתן ללומדי התורה, שנאמר: **וכל בניך למודי ה' וגו'.**

וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך -

ארבעה רוב שלומות הם: **יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירח.**

שלום רב לאוהבי תורתך.

וענוים יירשו ארץ והתענגו על רוב שלום.

והדין: **וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך.**

אמר הקב"ה: בעולם הזה ישראל למדים תורה מבשר ודם, לפיכך משכחין אותה, שנתנה על ידי משה שהיה בשר ודם, וכשם שבשר ודם עובר כך למודו עובר, שנאמר: **התעייף עיניך בו ואיננו -** אבל לעתיד לבא אין ישראל למדין אלא מפיו של הקב"ה, שנאמר: **וכל בניך למודי ה',** וכן הוא אומר: **לא ילמדו עוד איש את אחיו ואיש את רעהו -** וכשם שהאלהים חי וקיים לעולם כך למודו, מה שלמדים ממנו אינם שוכחים לעולם, שנאמר: **וירשו בית יעקב את מורשיהם -** ואין מורשיהם אלא תורה, שנאמר: **תורה ציווה לנו משה מורשה.**

מי גר אתך עליך יפול -

תנו רבנן:

אין מקבלים גרים לימות המשיח.

כיוצא בו, לא קבלו גרים בימי דוד ושלמה, אלא שנעשו גרים גרורים.

אמר רבי אלעזר:

מאי קראה?

מי גר אתך עליך יפול.

גר אתך -

בעניותך.

ייפול -

בעשירותך.

פרק נה

המשך סימן תעט

הוי כל צמא לכו למים -

תנא דבי רבי ישמעאל:

אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נמוח, אם ברזל הוא מתפוצץ, דכתיב:

הוי כל צמא לכו למים.

וכתיב: **הלא כה דברי כאש וכפטיש יפוצץ סלע.**

רבי חנינא בר פפא רמי:

כתיב: **לקראת צמא התיו מים.**

וכתיב: **הוי כל צמא לכו למים.**

אם ת"ח הגון הוא, **לקראת צמא התיו מים** ואם לאו, **הוי כל צמא לכו למים.**

סימן תפ

רבי חנינא בר אידי אמר:

למה נמשלו דברי תורה למים?

לומר לך, מה המים מניחים מקום גבוה ויורדים למקום נמוך, אף דברי תורה מניחים מי שדעתו גבוה עליו והולכים אצל מי שדעתו שפלה.

אמר רבי אושעיא:

למה נמשלו דברי תורה לשלשה משקין הללו מים ויין וחלב?

לומר לך, מה שלושה מקשקין הללו נפסלין בהיסח דעת, אף דברי תורה אין משתכחין אלא בהיסח דעת.

דבר אחר:

מה שלושה משקין הללו אין מתקיימים אלא בפחות שבכלים, כך דברי תורה אין מתקיימים אלא במי שדעתו שפלה עליו.

נמשלו דברי תורה למים: **שתה מים מבורך.**

מה מים - חיים לעולם.

אף דברי תורה, חיים לעולם, שנאמר: כי חיים הם למוצאיהם.

מה מים - מעלין את האדם מטומאה לטהרה.

כך דברי תורה: אמרות ה' אמרות טהורות.

מה מים - משיבים נפשו של אדם.

כך דברי תורה: תורת ה' תמימה משיבת נפש.

מה מים - חנם לעולם.

אף דברי תורה: הוי כל צמא לכו למים.

אי מה המים (כה) אין להם דמים,

אף דברי תורה כן?

ת"ל: יקרה היא מפנינים.

אי מה מים אין משמחים את הלב,
אף דברי תורה אין משמחין את הלב?
ת"ל: כי טובים דודיך מיין.

מה יין משמח את הלב,
אף דברי תורה משמחין את הלב: פקודי ה' ישרים משמחי לב.

מה יין אי אתה טועם טעם בתחלתו, וכל זמן שהוא מתישן בקנקן הוא משתבח,
כך דברי תורה כל זמן שהם מתישנים בגוף משתבחים, שנאמר: ביששים חכמה.

מה יין אי אפשר להתקיים לא בכלי כסף ולא בכלי זהב, אלא בכלי חרס.
כך תלמיד חכם,

אי מה יין רע לראש ורע לגוף,
אף דברי תורה כן?
ת"ל: לריח שמניך טובים.

מה שמן יפה לראש ויפה לגוף,
כך דברי תורה: כי לוית חן הם לראשך.
ואומר: תתן לראשך לוית חן.

מה שמן תחלתו מר וסופו מתוק,
אף דברי תורה, אדם מצטער בתחלתו.

מה שמן אין יכול להתערב במשקין אחרים,
אף ישראל: ואבדיל אתכם מן העמים.

מה השמן נעשה עליון,
אף ישראל: ונתנך ה' אלוהיך עליון.

אי מה שמן אין מתוק בפה,
אף דברי תורה כן?
ת"ל: ומתוקים מדבש ונפת צופים.
ואומר: דבש וחלב תחת לשונך.

מה המים נתנים מלמעלה,
אף דברי תורה נתנים מלמעלה: מן השמים דברתי עמכם.

מה המים מכסים ערותו של ים: כמים לים מכסים.

כך דברי תורה: על כל פשעים תכסה אהבה.

מה המים יורדים טיפים ונעשים נחלים נחלים.
כך דברי תורה, שתי הלכות היום ושתי הלכות למחר, עד שנעשה כמעין נובע.

מה מים מגדלים את הצמחים,
אף דברי תורה מגדלים כל מי שעמל בהם, שנאמר: **בי מלכים ימלוכו.**

מה המים (כו) אין הגדול מתבייש לומר לקטן: השקני מים.
כך דברי תורה אין הגדול מתבייש לומר לקטן: למדני פרק אחד או הלכה אחת.

רבי שמעון בן יוחאי אומר:
שלושה כתרים הם:
כתר כהונה, אפילו נותן אדם כל כסף וזהב שבעולם, אין נותנים לו כתר כהונה, שנאמר:
והיתה לו ולזרעו אחריו.

כתב מלכות, אפילו נותן אדם כל כסף וזהב שבעולם אין נותנים לו, שנאמר: **ודוד עבדי נשיא להם עד עולם.**

אבל כתר תורה אינו כן, כל מי שרוצה ליטול יבא ויטול, שנאמר: **לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלוא כסף ובלוא מחיר יין וחלב.**

הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם -

אמר רב:
האזן לגוף כקנקל לכלים.
מה קנקל הזה כלים נתונים עליו ואתה נותן מוגמר תחתיו וכולם מרגישים, כך רמ"ח אבריו של אדם על ידי האזן כולם חיים.

סימן תפא

דרשו ה' בהמצאו -

אמר רבי שמואל בר אניא משמה דרב:
מנין לגזר דין של צבור, שאע"פ שנחתם שמתקדש?
שנאמר: **מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו.**
והא כתיב: **דרשו ה' בהמצאו!!**
התם ביחיד.

ויחיד אימת?

א"ר נחמן אמר רבה בר אבוא:

אלו עשרת ימים שבין ר"ה ליוה"כ (כתבו ברמז צ' וברמז תק"ט).

רבי ירמיה בשם ר' אבהו אמר:

דרשו ה' בהמצאו -

היכן הוא מצוי?

בבתי כנסיות ובבתי מדרשות.

קראוהו בהיותו קרוב -

היכן הוא קרוב?

בבתי כנסיות ובבתי מדרשות.

אר' אלעזר:

ולא עוד, אלא שהקב"ה עומד על גבם.

מה טעם?

אלוהים ניצב בעדת אל.

א"ר יוחנן:

ברית כרותה היא, כל היגע בתלמודו בבית המדרש לא במהרה הוא שוכח, והיגע בתלמודו

בצנעא, לא במהרה הוא שוכח.

מה טעם?

ואת צנועים חכמה.

יעזוב רשע דרכו -

א"ר ביבי בר אבינא:

כיצד צריך אדם להתוודות ערב יוה"כ?

צריך לומר:

מודה אני את כל אשר עשיתי לפניך, בדרך רע הייתי עומד, וכל מה שעשיתי, עוד לא

אעשה כמוהו. יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתמחול לי על כל עונותי ותסלח לי על כל פשעי

ותכפר לי על כל חטאותי.

וישוב אל ה' וירחמהו -

ר' יצחק אומר:

כאדם שהוא מלחים שני נסרים ומדביקן זה לזה.

ר' יוסי בר חנינא אמר:

כאדם שהוא מלחים שני כרעי המטה ומדביקן זה לזה.

ואל אלהינו כי ירבה לסלוח -

ר' סימון בשם ר' זירא:

הקב"ה ויתר לנו סליחה אחת משלו (כז) זו עשירית האיפה : **ונפש כי תקריב.**

וישוב אל ה' -

(כתוב ברמז ת"ט) :

סימן תפב

כי לא מחשבותי מחשבותיכם -

ב"ו כשהוא יושב ודן אומר לו : אמור הרגתי או לא הרגתי.

אם אומר : הרגתי, הדיין הורגו ואם לא הודה אינו הורגו.

אבל הקב"ה אינו כן, מי שמודה הקב"ה מרחם עליו, שנאמר : **ומודה ועוזב ירוחם.**

ר' שמעון בן חלפתא אומר :

אמר הקב"ה לירושלים : **על מה הבאתי עליך כל המשפטים הללו?**

בשביל שאמרת : לא חטאתי, שנאמר : **הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי.**

ולא דרכיכם דרכי -

אמר רבי יוסי בן קצרתא :

בשר ודם עושה לו שביל בהר או בבקעה, שמא יכול לעשות במים?!

אבל הקב"ה כתיב בו : **ביום דרכך ושבילך במים רבים.**

דבר אחר :

מב"ו קוצף על בני אדם טורדן מן המדינה, שמא הוא יכול לעשות דרך בים ולהורידן ולשקען בתוכו?!

אבל הקב"ה אינו כן, כעס על המצרים ועשה דרך בים והורידן ושקען בתוכו, שנאמר : **הנותן**

בים דרך ובמים עזים נתיבה.

ומה גדול מכולם?

המוציא רכב וסוס.

דבר אחר :

כי לא מחשבותי מחשבותיכם -

יוסף מכרוהו למדינים והמדינים למצרים, ועד שלא ירד יוסף ירד יהודה להתקין גואל האחרון

זה מלך המשיח, שנאמר : **וירד יהודה.**

וכתיב : **וירד מים עד ים.**

סימן תפג

כי כאשר ירד הגשם והשלג -

א"ר יהודה :

מטרא בעלה דארעא, דכתיב : **והולידה והצמיחה.**

מאי לשון רביעה?

שרובע את הקרקע.

אמר ריש לקיש:

בשעה שהמים מתקשרים בעבים ואין הגשמים ויורדים, דומים לאשה שמחבלת ואינה יולדת.

והיינו דאמר ריש לקיש משום בר קפרא:

נאמרה עצירה באשה

ונאמרה עצירה ברקיע,

נאמרה לידעה באשה

ונאמרה לידה ברקיע,

נאמרה פקידה באשה

ונאמרה פקידה ברקיע.

נאמרה עצירה באשה, דכתיב: כי עצור עצר ה',

ברקיע, דכתיב: ועצר את השמים,

לידה באשה: ותהר ותלד בן.

ברקיע דכתיב: והולידה והצמיחה.

פקידה באשה: וה' פקד את שרה.

ברקיע, דכתיב: פקדת הארץ ותשוקקה.

סימן תפד

רבי אליעזר ורבי יהושע,

רבי אליעזר אומר:

כל מה שיש בארץ ברייתו מן הארץ וכל מה שיש בשמים ברייתו מן השמים.

ומייתי לה מהכא: הללו את ה' מן השמים וגו' הללו את ה' מן הארץ וגו'.

ר' יהושע אומר:

כל מה שיש בשמים ובארץ ברייתו מן השמים.

ומייתי לה מהכא: כי לשלג יאמר הוא ארץ.

מה שלג אע"פ שהייתו בארץ אינו אלא מן השמים, כך כל מה שבשמים ובארץ אינו אלא מן השמים.

רב הונא בשם רב יוסף אמר:

כל מה שיש בשמים ובארץ אין ברייתו אלא מן הארץ, הה"ד: **כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים.**

מה הגשם, אע"פ שירידתו מן השמים (כח) אין ברייתו אלא מן הארץ, אף כו'.

ר' יודן מייתי לה מהכא:

הכל היה מן העפר.

אמר רב נחמן:

אפילו גלגל חמה, שנאמר: (כט) **האומר לחרס ולא יזרח:**

תחת הנעצוץ יעלה ברוש -

אמר רבי שמואל בר נחמני:

תחת הנעצוץ -

זה המן הרשע, שעשה עצמו עבודה זרה, דכתיב: **בכל הנעצוצים.**

יעלה ברוש -

זה מרדכי הצדיק, שנקרא ראש לבשמים, שנאמר: **ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור ומתרגמין:** מירא דכיא.

תחת הסרפד -

זו ושתי הרשעה, בת בנו של נבוכדנאצר הרשע, ששרף בית מרפידו של אלהינו, דכתיב: **ורפידתו זהב.**

תעלה אסתר הצדקת, שנקראת הדסה, שנאמר: **ויהי אומן את הדסה.**

והיה לה' לשם -

זה מקרא מגלה.

לאות עולם לא יכרת -

זה פורים (כתוב ברמז קל"ד):

פרק נו

המשך סימן תפד

כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה -

אמר רבי נתן:

גדולה תשובה שהיא מקרבת את הגאולה, שנאמר: **שמרו משפט ועשו צדקה וגו'.**

דרש רבי יהודה בר אלעאי :

גדולה צדקה שהיא מקרבת את הישועה, שנאמר : **ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וגו'.**

הוא היה אומר :

עשרה דברים קשים זה מזה :

הר קשה ברזל מחתכו,

ברזל קשה אש מפעפעו,

אש קשה מים מכבין אותו,

מים קשים עב סובלן,

עב קשה רוח מפורתו,

רוח קשה גוף סובלו,

גוף קשה פחד שובו,

פחד קשה יין מפיגו,

יין קשה שינה מפכחתו,

שינה קשה מיתה קשה הימנה,

וצדקה תציל מכלן, שנאמר : **וצדקה תציל ממות.**

סימן תפה

אשרי אנוש יעשה זאת -

אמר רבי יוחנן :

כל השומר השבת כהלכתו אפילו עובד ע"ז כאנוש מוחלין לו, שנאמר : **אשרי אנוש יעשה זאת**

וגו' מחללו - אל תקרי **מַחֲלֵלוּ** אלא **מְחֹול לו'.**

רבי הונא בשם רבי ירמיה בר אבא :

עתידי הקב"ה לעשות צל וחופה לבעלי מצוות, אצל עמלי תורה.

מה טעם?

כי בצל החכמה בצל הכסף.

וכתיב : **אשרי אנוש יעשה זאת וכן אדם יחזיק בה.**

עץ חיים היא למחזיקים בה.

כי כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו וגו' -

א"ר יוחנן משום רשב"י :

אלמלי שמרו ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד היו נגאלין, שנאמר : **כה אמר ה' לסריסים**

אשר ישמרו את שבתותי.

וכתיב בתריה : **והביאותים אל הר קדשי.**

ובני הנכר -

(כתוב ברמז תנ"ט):

והביאותים אל הר קדשי =

אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי:

מנין שהקב"ה מתפלל?

שנאמר: **והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי -** בבית תפלתם לא נאמר, אלא

בבית תפלתי - מלמד שהקב"ה מתפלל.

מאי מצלי?

אמר ר' זוטרא בר טוביה אמר רב:

יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ויגולי רחמי על מדותי ואתנהג עם בני במדת

רחמים ואכנס להם לפני משורת הדין.

וכיון שבא דוד באת תפילה, שנאמר: **והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי.**

וכיון שבאת תפילה באת עבודה: **עולותיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי.**

לכך התקינו את:

צמח דוד,

ולירושלים,

שומע תפילה,

רצה.

צופיו עורים כולם לא ידעו כולם כלבים אלמים -

וכי יש כלב אלם והלא שנו רבותינו על כלב שהוא פקח?

אלא מה טובו של כלב זה?

אדם משליך לו פרוסה (ל) וסוכר את פיו, כך היו [צופי] ישראל פקחים חוזים כנביאים, אלא

שוכבים אוהבי לנום.

דבר אחר:

יודעים הוו מה עתיד להגיעם באחרונה והיו מאלמים בעצמן.

והכלבים עזי נפש -

הרואה כלב בחלום ישכים ויאמר: **ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב,** קודם שיקדמנו פסוק אחר:

והכלבים עזי נפש.

פרק נז

סימן תפו

הצדיק אבד ואין איש שם על לב -

תנו רבנן:

כל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם, אבדו רשעים מן העולם - נסתלק חרון אף מן העולם.

רשע בא לעולם - רעה בא לעולם, שנאמר: **בבא רשע בא גם בוז**.

אבד רשע מן העולם - טובה באה לעולם, שנאמר: **באבוד רשעים רנה**.

צדיק אבד מן העולם - רעה בא לעולם, שנאמר: **הצדיק אבד וגו' כי מפני הרעה נאסף הצדיק**.

צדיק בא לעולם - טובה באה לעולם, שנאמר: **זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו**.

שנו רבותינו:

כשנהרג רבן שמעון ורבי ישמעאל אמר להם ר' עקיבא לתלמידיו: התקינו עצמכם לפורענות, שאילו טובה עתידה לבא בדורנו, לא היו מקבלים (אלא) רבי ישמעאל ורבן שמעון, ועכשו גלוי וידוע לפני שאמר והיה העולם, שפורענות גדולה עתידה לבא בדורנו ונסתלקו אלו מבינותינו, לקיים מה שנאמר: **הצדיק אבד ואין איש שם על לב**.

סימן תפז

יבא שלום ינוחו על משכבותם -

אמר רבי חייא בר גמדא אמר רבי יוסי בן שאול אמר רבי:

בשעה שהצדיק נפטר מן העולם, אומרים מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבש"ע צדיק פלוני בא! אומר להם: יבואו צדיקים ויצאו לקראתו ואמרים לו: **יבא שלום ינוחו על משכבותם**.

אמר רבי אלעזר:

בשעה שהצדיק נפטר מן העולם, שלוש כתות של מלאכי השרת יוצאות לקראתו:

אחת אומרת לו: **יבא שלום**.

ואחת אומרת לו: **הולך נכחו**.

ואחת אומרת: **יבא שלום ינוחו על משכבותם**.

בשעה שהרשע נפטר מן העולם, שלוש כתוב של מלאכי חבלה יוצאים לקראתו:

אחת אומרת לו: **אין שלום אמר ה' לרשעים**.

ואחת אומרת לו: **למעצבה תשכבון**.

ואחת אומרת לו: **לך ורד והשכבה את ערלים**.

גדול השלום שנתן בחלקן של צדיקים, שנאמר: **יבא שלום ינוחו על משכבותם**.

הנחמים באלים תחת כל עץ רענן שוחטי הילדים -

אמר רבי יוחנן:

כל המוציא שכבת זרע לבטלה חייב מיתה, שנאמר: **וירע בעיני ה' אשר עשה וגו'**.

רבי יצחק בשם רבי אמרי אמר:

כאלו שופך דמים, שנאמר: **הנחמים באלים תחת כל עץ רענן שוחטי הילדים - אל תקרי שוחטי** אלא **סוחטי**.

רב אשי אמר:

כאלו עובד ע"א.

כתיב הכא: **תחת כל עץ רענן.**

וכתיב התם: **על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן.**

סימן תפח

ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרוןך -

שנו רבותינו:

הגליונים וספרי מינים, אין מצילין אותם מפני הדליקה.

ר' יוסי אומר:

אף בחול קודר האזכרות שבהם ויגנזו והשאר ישרפו.

אמר רבי טרפון:

יקפח את בניו שאם יבאו לידי שאני שורפן עם האזכרות שבהם, שאפילו אדם רודף אחריו להרגו ונחש רץ להכישו נכנס לבית ע"א ואין נכנס לבתיהם של אלו, שהללו מכירין וכופרין והללו אין מכירין וכופרין, ועליהם אמר: **ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרוןך.**

א"ר ישמעאל:

ק"ו:

ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה: שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים, הללו שמטילין קנאה ואיבה ותחרות בין ישראל לאביהם שבשמים עאכ"ו, ועליהם אמר דוד: **הלא משנאיך ה' אשנא**, וכשם שאין מצילין אותן מן הדליקה, כך אין מצילין אותן מן הנהר ומן המפולת ולא מדבר המאבדן.

בזעקך יצילוך קבוציך -

כינסו וכינוס בניו יצילוך, שנאמר: **הצילני נא מיד אחי מיד עשו.**

ואת כולם ישא רוח יקח הבל -

וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו.

והחוסה בי ינחל ארץ ויירש הר קדשי -

זה יעקב: **וישב יעקב בארץ מגורי אביו.**

כתיב: **ושם האיש אלימלך.**

אמר רבי יהושע בן קרחה:

ח"ו שאפילו מצאו סובים לא יצאו, **אלא מפני מה נענשו?**
מפני שהיה להם לבקש רחמים על דורן ולא בקשו, שנאמר: **בזעקך יצילוך קבוציך**.

כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו -

אמר ר' יוחנן:

בכל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב"ה, שם אתה מוצא ענותנותו בצדו, דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים.

בתורה, דכתיב: כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים.

וכתיב בתריה: **עושה משפט גר יתום ואלמנה.**

שנוי בנביאים, שנאמר: כי כה אמר רם ונשא וגו'.

וכתיב בתריה: **ואת דכא ושפל רוח.**

משולש בכתובים, דכתיב: סולו לרוכב בערבות.

וכתיב בתריה: **אבי יתומים ודיין אלמנות.**

ואומר: **עושה שמים וארץ וגו' עושה משפט לעשוקים.**

וכתיב: **השמים כסאי וגו'**

ואל זה אביט אל עני ונכה רוח,

ה' מלך עולם ועד.

מה כתיב אחריו?

תאות ענוים שמעת ה'.

ואת דכא ושפל רוח -

מגיד הכתוב, שכל מי שהוא עניו סופו להשרות שכינה עם האדם בארץ.

וכן הוא אומר: **רוח ה' עלי יען משח ה' אותי לבשר ענוים.**

וכן מצינו במשה רבינו: **ומשה נגש אל הערפל.**

מי גרם לו?

ענותנותו, שנאמר: **והאיש משה ענו מאד.**

ואומר: **ואת כל אלה ידי עשתה וגו'.**

ואומר: **זבחי אלוהים רוח נשברה.**

וכל מי שהוא גבה לב גורם לטמא את הארץ ולסלק את השכינה, שנאמר: **גבה עינים ורחב לבב**

וגו' - וכל מי שהוא גבה לב קרוי תועבה, שנאמר: תועבת ה' כל גבה לב.

וע"א קרויה תועבה: **ולא תביא תועבה אל ביתך -** כשם שע"א מטמא את הארץ ומסלק את

השכינה, כך כל מי שהוא גבה לב מטמא את הארץ ומסלק את השכינה.

ואת דכא ושפל רוח -

ר' הונא ורב חסדא

חד אמר :

אני את דכא ושפל רוח.

וחד אמר :

אתי דכא ושפל רוח.

ומסתברא כמ"ד אני את דכא ושפל רוח, שהרי הקב"ה הניח הרים וגבעות והטה שכינתו על הר סיני וירד למטה.

כי רוח מלפני יעטוף -

אמר רבי יוסי :

אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף, שנאמר : **כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי** (כתוב ברמז רי"ט) :

בעון בצעו קצפתי ואכהו -

רבי אדא בר כהנא אמר :

אלו שלוקים בנגעים לא על חנם הכיתי אותם אלא, **בעון בצעו -** הדר תועביה לתוכיה, כמא דאת אמר : **ככלב שב על קיאו.**

רבי יהושע בן לוי אמר :

הדר שטיא לשטיותיה, כמא דאת אמר : **כסיל שונה באולתו.**

דרכיו ראיתי וארפאהו -

ואסיניה.

ואנחהו -

ואניחוניה.

ואשלם נחומים לו ולאבליו -

אלו אבריו המתאבלים עליו.

בורא ניב שפתים -

אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא :

שהיה מתפלל על החולים ואומר : זה חי וזה מת.

אמרו לו : **מנין אתה יודע?**

אמר להם : אם שגורה תפלתי בפי, יודע אני שהוא מקובל ואם לאו, אני יודע שהוא מטורף.

מנא הני מילי?

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, דאמר קרא :

בורא ניב שפתים שלום שלום.

ואמר רבי אבהו:

מקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם עומדים, שנאמר: **שלום שלום לרחוק ולקרוב.**

לרחוק ברישא והדר לקרוב.

ופליגא דרבי יוחנן דאמר רבי יוחנן:

כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים: **עין לא ראתה אלוהים זולתך.**

ורבי יוחנן האי לרחוק מאי דריש ביה?

רחוק - מעבירה מעיקרא.

קרוב - קרוב לדבר עבירה מעיקרא ונתרחק ממנה.

גדול השלום שנתן לעושי תשובה, שנאמר: **שלום שלום לרחוק ולקרוב.**

והרשעים כים נגרש -

אמר ר' אלכסנדר:

כל אדם שיש בו גסות הרוח אפילו רוח קימעא (שוברתו) [עוכרתו], שנאמר: **והרשעים כים נגרש -** ומה ים שיש בו כמה רביעיות רוח קימעא (שוברתו) [עוכרתו], אדם שאין בו אלא רביעית אחת עאכ"ו.

אמר רבי יוחנן:

היוצר הזה כשהוא בודק את כבשונו, אינו בודק קנקנים מרועים, שאינו מספיק להקיש עליהם אחת, עד שהוא שוברים.

ומה הוא בודק?

קנקנים יפים, שאפילו מקיש עליהם כמה פעמים אינם נשברים.

כך הקב"ה אין מנסה את הרשעים שאינם יכולים לעמוד, שנאמר: **והרשעים כים נגרש.**

את מי הוא מנסה?

את הצדיקים, שנאמר: **ה' צדיק יבחן** (כתוב ברמז תרכ"ז):

סימן תצ

כתיב: **והאלהים נסה את אברהם.**

אמר ר' יוסי בר חנינא:

הפשתני הזה, בשעה שהוא יודע שהפשתן שלו יפה כל זמן שהוא כותשה היא משתבחת, וכל מה שהוא מקיש עליה היא משתמנת, בשעה שהוא יודע שהפשתן שלו רעה, אינו מספיק עליה להקיש אחת, עד שהיא פוקעת, כך הקב"ה אין מנסה את הרשעים אלא את הצדיקים.

אמר רבי אלעזר:

משל לבעל הבית שהיו לו שתי פרות אחת כחה יפה ואחת כחה רע, על מי הוא נותן את העול לא על אותה שכחה יפה! הוי: **ה' צדיק יבחן** זה אברהם.

דבר אחר:

זה נח: **בא אתה וכל ביתך אל התבה כי אותך ראיתי צדיק.**

דבר אחר:

נמשלו ישראל לחול, שנאמר: **והיה מספר בני ישראל כחול הים.**

ונמשלו עו"א לים: **הוי עמים רבים כהמות ימים וגו' -** והם מתיעצים על ישראל והקב"ה מתיש גבורתם.

אמר ישעיה: **והרשעים כים נגרש -** מה הים הגל הראשון אומר (עדין) אני עולה ומציף את כל העולם כלו, וכיון שהוא בא לחול הוא כורע לפניו, ואין הגל השני למד מן הראשון.

כך פרעה נתגלגל על ישראל והפילו הקב"ה,

וכן עמלק,

וכן סיחון ועוג,

וכן בלעם ובלק,

ואין אחד למד מחברו.

וכן אתה מוצא, שכל מי שנזדווג אל ישראל הוא נופל לפניו:

נמרוד וחבריו לפני אברהם,

אבימלך לפני יצחק.

עשו לפני יעקב,

פרעה והמצריים לפני ישראל

עמלק סיחון ועוג ול"א מלכים לפני משה ויהושע,

סנחריב לפני חזקיה,

המן לפני מרדכי,

אף לעתיד לבא, גוג ומגוג לפני ישראל, ודוד צוח: למה רגשו גוים.

דבר אחר:

והרשעים כים נגרש -

מה הים הזה כל סירותיו על פיו, כך סירותם של רשעים על פיהם.

פרעה אמר: מי ה' אשר אשמע בקולו.

סיסרא לחץ את ישראל בחזקה בחרופן ובגדופן.

סנחריב אמר: מי בכל אלהי הארצות.

נבוכדנאצר אמר : מאן (הוא) אלהא די ישזבינכון מן ידי.

פרק נח

המשך סימן תצ

והגד לעמי פשעם -

דרש רבי יהודה בר אלעאי :

והגד לעמי פשעם -

אלו תלמידי חכמים ששגגות נעשות להם כזדונות.

ולבית יעקב חטאתם -

אלו עמי הארץ שזדונות נעשות להם כשגגות.

והיינו דתנן, ר' יהודה אומר :

הוי זהיר בתלמוד, ששגגת תלמוד עולה זדון :

סימן תצא

ואותי יום יום ידרושון -

ר' אידי אבוב דר' יעקב בר אידי :

הוה רגיל דהוה אזיל תלתא ירחי בארחא והוה יתיד חד יומא באושפיזיה והדר אתי, והוי קרו ליה בר בי רב דחד יומא, אחלש דעתיה, והוה קרי לנפשה : **שחוק לרעהו אהיה קורא לאלוה ויענהו.**

א"ל רבי יוחנן :

במטו מינך לא תענוש רבנן.

נפק רבי יוחנן לבי מדרשא ודרש :

ואותי יום יום ידרושון -

וכי ביום דורשין אותו ובלילה אין דורשין אותו?

אלא כל העוסק בתורה אפילו יום אחד בשנה לשמה, מעלה עליו הכתוב כאלו עוסק כל השנה כולה.

הלא פרוס לרעב לחמך -

אמר רב הונא :

בודקין למזונות ואין בודקין לכסות.

אי תימא קרא ואי תימא סברא, א"ת קרא, הכא כתיב: **הלא פרוס לרעב לחמך - פרוס** כתיב.
והכא כתיב: **כי תראה ערום וכסיתו -** לאלתר, אי תימא סברא, האי קא מבזי, והאי לא קא
מבזי.

רב יהודה אמר:

בודקין לכסות ואין בודקין למזונות.
אי תימא קרא, אי תימא סבר, אי תימא קרא, הכא כתיב:
והכא כתיב: **כי תראה ערום וכסיתו -** לכשיראה לך.
אי תימא סברא, האי מצטער והאי לא מצטער.

א"ר אלעזר:

בזמן שבית המקדש קיים אדם שוקל שקלו ומתכפר לו, עכשיו באין העו"א ונוטלים אותו
בזרוע.

זכה - **הלא פרוס לרעב לחמך.**

לא זכ - **ועניים מרודים תביא בית.**

ואמר מר עוקבא:

אעפ"כ נחשב להם לצדקה, שנאמר: **ונוגשיך צדקה.**

א"ר יצחק:

הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות והמפייסו בדברים, מתברך באחת עשרה ברכות.

הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות:

דכתיב:

הלא פרוס לרעב לחמך וגו'

אז יבקע כשחר אורך

וארכתך מהרה תצמח

והלך לפניך צדקך וגו'

אז תקרא וה' יענה וגו'

אז תתענג על ה'.

והמפייסו בדברים מתברך באחת עשרה:

דכתיב:

ותפק לרעב נפשך

ונפש נענה תשביע

וזרח בחשך אורך ואפלתך כצהרים

ונחך ה' תמיד

והשביע בצחצחות נפשך

ועצמותיך יחליץ,

והיית כגן רוה

וכמוצא מים אשר יכזבו מימיו,
ובנו ממך חרבות עולם
מוסדי דור ודור תקומם
וקרא לך גדר פרץ וגו'.

סימן תצב

רבי יהודה ורבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי:

לעולם לא תהא מצוות עני קלה בעיניך, שהפסדה עשרים וארבע קללות ומתן שכרה כ"ד ברכות.

עשרים וארבע קללות מניין?

הפקד עליו רשע וגו' וכל ענינא.

וכל כך למה?

יען אשר לא זכר עשות חסד.

ומתן שכרה כ"ד ברכות, דכתיב: **הלא פרוס לרעב וגו' אז תתענג על ה' הרי י"ד.**

ואלין עשר אחרנייתא הן אינון?

גבי יעקב, דכתיב: והאכלתיך נחלת יעקב אביך.

יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים וגו'.

א"ר סימון:

הלוא תפרוס אין כתיב כאן, אלא **פרוס -** כבר היא פרוסה, מר"ה נגזר על האדם מה שהוא משתכר ומה שהוא מתחסר.

רשב"י דמך ליה בליל ריש שתא והוא בחלמיה דבנוי דאחתיה מתבעין מן מלכותא שית מאה דינרין, אנסינון ואוקמינון פרנסים, אמרין: **מן דמאן מפקתא?**
אמר להון: הוון מפקין וכתבין בסיפא דשתא אנן מחשבינן ואנא משלם לכוון, בסיפא דשתא איתמר עליהן לישנא בישא דהוון יהבין ונסבין בהדין מטכסא, אתא חד גבר סב מן מלכותא אמר לון: דאתון אעבדין פורפורה למלכא, או דאתון מזדמין שית מאה דינרין. נסבתינון וחבשינהון בפילקי.

כיון דשמע רבי שמעון בן יוחאי אזל לגביהון, אמר לון: **כמה אפקתון?**

אמרין ליה: הא כתבא, וקרי כתבא אשכח דאפקון שית מאה דינרין חסר שית דינרין.

אמר להון: הבו לי שית דינרין ואנא מפיק לכוון!

אמרין: אתון חמוון הדין סבא, מתבע מן גבן שית מאה דינרין, ואת אמרת: שית דינרין ואנא מפיק לכוון?!

אמר לון: הבו לי שיתא דינרין ולא איכפת לכוון אתון. ונסבין שיתא דינרין ויהבון ליה לגו קומציה, ואמך אפוהי ונפק ליה.

מדנפק אמרין ליה: **דילמא דהוית ידעת דאינון מזדמין?**

אמר לון: חייכוון, מן לילי ריש שתא הוונא ידע.

אמרין ליה : ואלו אמרת לן, הוינן יהבין אוף אילין שית דינרין בגו מצותא!
א"ל : ואלו אמרית לכוון לא הויתון מהימנתון יתי.

ותפק לרעב (לחמד) [נפשך] -

אם זכיתם - לרעבו של יעקב
ואם לאו - לשבעו של עשו.

ועניים מרודים תביא בית -

אלו שהם עניים מנעוריהם.

אמר ר' יצחק:

כהדין סמיא, דקריין להון : סגיא נהורא.

ועניים מרודים -

אלו הם אבלים מרי נפש שנפשם מרה עליהם.

מי משמחם?

יין, דכתיב : **ויין ללמרי נפש** לכך נאמר : **מרודים תביא בית**.

דבר אחר:

אלו תלמידי חכמים שנכנסים לבתי עמי הארץ ומרוין אותם מדברי תורה.

רבי אבין אמר:

כל המארח תלמיד חכם בביתו, מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב בכורים.

נאמר כאן : **תביא**.

ונאמר להלן : **תביא: ראשית בכורי אדמתך תביא**.

מה להלן בכורים אף כאן בכורים.

ומבשרך לא תתעלם -

בר קפרא אמר:

הוי רואה בשרו כבשרך, שאין לך אדם שאינו בא למידה זו, אם לא בא הוא, בא בנו או בן בנו.

דבר אחר:

ומבשרך לא תתעלם -

רבי יעקב בר אחא ורבי אלעזר:

זו גרושתו.

ר' יוסי הגלילי הוה ליה אתתא בישא והוה מבזיא ליה קמי תלמידוי.

אמרו ליה תלמידוי : רבי, שבקה, דלית הוא יקדך.

אמר לו : פורנא רב עלי, ולית בי משבקתא.

חד זמן הוה פשיט הוא ורבי אלעזר בן עזריה, כיון דחסלין מפשרויהון, אמר ליה : **משגח סליק**

רבי לגו ביתא?

אמר ליה : אין.

כיון דעיילין לביתא, נפקת לה, צפון קידוא יהיבת על אפיא.

אמר : **אית בהדא קידרא כלום?**

א"ל : הוא מלייא פרפיין. גלונא ואשכחון מלייא פרגיין, ידע ראב"ע.

א"ל : רבי, ולא אמרה אלא פרפריין, והא אשכחין לה מלייא פוגיין!

א"ל : רבי, מעשה נסים הם.

כיון דחסלון מיכלן ומשתיין, אמר ליה : רבי, שבוק הדא אתתא, לית היא דיקרד.

אמר ליה : פורנא רב עלי ולית לי ממרקא לה.

אמר ליה : אנא פסקי פורנא ושבקא מינד.

עבדון ליה כן, פסיק לה פורנא ושבקה מיניה, ואסבון יתיה אתתא טבא מיניה.

גרמון חובין דההיא אתתא דשבק ואזלא ונסיבא לסנטרא דקרתא, בתר יומין נפלין עלוי

יסורין, אתעביד סגיא נהורא, והוות אתתא נגידא ליה בכל שכוני דקרתא, ובשכוני דרבי יוסי

הגלילי לא נגדא לה.

אמר לה : **למה לא נגדת בשכונתה דר' יוסי הגלילי, דאנא שמע דעביד מצון סגיאן?**

אמרה לה : משבקותיה אנא, וליתי לי מחמי סבר אפוי.

חד זמן מטיין לההוא שכונתא, שרי חבט עלה והוו מתבזיין בשוקא, אודיק רבי יוסי הגלילי

חמתון ויהבינון בגו בית חד מן ידיה, והוה זיין להו כל יומיא דהוו בחיים, על דכתיב :

ומבשרך לא תתעלם.

קריביה דר' יוחנן הות להו אתת אבא דהות צריכה רפואה כל יומא, אתו לקמיה דרבי יוחנן,

אמר להו : זילו קוצו לה מידי לרפואה.

אמר רבי יוחנן :

עשינו עצמינו כעורכי הדיינים, מעיקרא סבר : **מבשרך לא תתעלם.**

ולבסוף סבר : אדם חשוב שאני.

קריבתי דרב נחמן זבינתיה לכתובתה בטובת הנאה איגרשה ושכיבה, אתו קא תבעי לה

לברתא.

אמר רב נחמן :

איכא איניש דליסבא עצה תייזל ותחלה לכתובתה דאמה לגבי אבוה ותהדר ותירתה מינה,

שמעה איהי אחילתיה.

אמר רב נחמן :

עשינו עצמינו כעורכי הדיינים, מעיקרא סבר : **מבשרך לא תתעלם.**

ולבסוף סבר : אדם חשוב שאני.

ביומיה דר' תנחומא צריכין ישראל למטרא, אמרין ליה : גזור תעניתא דניחות מטרא, גזר תעניתא פעם ראשונה ושנייה ולא ירדו גשמים, בשלישי על דרש : כל עמא יפלגון מצוה. חד גבר נסב מן מה דהוה גו ביתיה ונפק למפלג גו שוקא, פגעת ביה משבקתיה. אמרה ליה : זכי בי דמן ההוא יומא דנפקת ההיא אתתא מגו ביתך לא חמית טב. כיון שראה אותה ערומה ובצרה גדולה, נתמלא עליה רחמים ונתן לה על שם : **ומבשרך לא תתעלם**.

חזא בהון חד גברא, אזל ואמר ליה לרבי תנחומא : רבי, **מאי את יתיב הכא ועבירה הכא?** אמר ליה : **מה חמיתא?**

אמר ליה : חמיתיה גבר פלן משתעי עם משבתקיה ויהב לה פריטין. שלח רבי תנחומא ואיתיתיה.

אמר ליה : **לית את ידע דהא לא אריך?**

ולית את ידע דעלמא קאים בצערא, ואת בעי למשבקתך ויהיב לה פריטין?

אמר ליה : ולא את דרשת : כל עמא יפקון ויפלגון מצווה, ונסיבית ממה דהוה גו ביתא ונפקת למפלג גו שוקא, ופגעת בי משבקתי.

אמרה לי : זכי בי, דמן ההוא יומא דנפקת ההיא אתתא מגו ביתא לא חמית טב!

כיוון שראיתי אותה ערומה ובצרה גדולה, נתמלאתי עליה רחמים ונתתי לה על שם : **ומבשרך לא תתעלם**.

באותה שעה הגביה עיניו לשמים, אמר : אם בשר ודם אכזרי שאין לה עליו מזונות, כיון שראה אותה ערומה ובצרה גדולה נתמלא עליה רחמים ונתן לה, אנו שאנו בניך, בני בחוניך, בני אברהם יצחק ויעקב, ומזונותינו עליך על אחת כמה וכמה שתתמלא עלינו רחמים! באותה שעה ירדו גשמים ונתרווח העולם.

אז יבקע כשחר אורך -

א"ר ירמיה בן אלעזר :

אפילו אותה שכתוב בה : **והארכת ימים**.

וארוכתך מהרה תצמח והלך לפניך צדקך -

וכל מה דאת לעי עם גרמך את לעי, לפיכך : **כבוד ה' יאספך**.

סימן תצג

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן :

כל העושה מצווה אחת בעולם הזה, מקדמתו והולכת לפניו בעולם הבא, שנאמר : **והלך לפניך צדקך**.

וכל העושה עבירה אחת בעולם הזה, מלפפתו והולכת לפניו ליום הדין, שנאמר : **ילפתו ארחות דרכם יעלו בתהו ויאבדו**.

רבי אליעזר אמר :

קשורה בו ככלב, שנאמר : **ולא שמע אליה לשכב אצלה -** בעולם הזה.

להיות עמה - לעולם הבא.

סימן תצד

שלשה אוהבים יש לו לאדם:

בניו ובני ביתו,

וממונו,

ומעשיו הטובים.

בשעת פטירתו מכניס בניו ובני ביתו ואומר: בבקשה מכם, הצילוני מדין המות הרע הזה!
והם משיבים לו ואומרים: **אין שלטון ביום המות - לא כך כתיב: אח לא פדה יפדה איש?**

והוא מכניס ממונו, ואומר: הצילני!

והוא משיב לו: **לא יועיל הון ביום עברה.**

והוא מכניס מעשיו הטובים ואומר להם: הצילוני!

והם אומרים לו: עד שלא תבא הרי אנו מקדימין לך, שנאמר: **והלך לפניך צדקך,** וכתיב:
וצדקה תציל ממות.

סימן תצה

שנו רבותינו:

מונבז המלך עמד ובזבז אוצרותיו בשני בצורת. חברו עליו אחיו ובית אביו, אמרו לו: אבות
אבותיך גנזו אוצרות ואבותיך הוסיפו עליהם **ואתה מבקש לבזבז?**
א"ל: **אבותי** גנזו למטה.

ואני גנזתי למעלה, שנאמר: **אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף.**

אבותי גנזו במקום שהיד שולטת בו.

ואני גנזתי במקום שאין היד שולטת בו, שנאמר: **צדק ומשפט מכון כסאך.**

אבותי גנזו דבר שאינו עושה פירות.

ואני גנזתי דבר שעושה פירות, שנאמר: **אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו.**

אבותי גנזו אוצרות ממון.

ואני גנזתי אוצרות נפשות, שנאמר: **ולוקח נפשות חכם.**

אבותי גנזו לאחרים.

ואני גנזתי לעצמי, שנאמר: **ולך תהיה צדקה.**

אבותי גנזו לעוה"ז.

ואני גנזתי לעוה"ב, שנאמר: והלך לפניך צדקך וכבוד ה' יאספך:

אז תקרא וה' יענה -

שנו רבותינו:

האזהב את שכניו ומקב את קרוביו, והנושא את בת אחותו, ומלוה סלע לעני בשעת דחקו, עליו

הכתוב אומר: **אז תקרא וה' יענה -** כמה דאת אמר: **תקרא ואנכי אענך:**

אם תסיר מתוכך מוטה -

אלו שטרות פרועים.

שלח אצבע ודבר און -

אם ראית חברך שבורח מן המלכות, אין הוה אזיל בהא עברה, יזיל בהדא.

ותפק לרעב נפשך -

אמר ריש לקיש:

אם אין לך ליתן לו נחמו בדברים, אמור לו: תצא נפשי עליך שאין לי מה ליתן לך, אם עשית

כן, **וזרח בחשך אורך ואפלתך כזהרים.**

אמר רב טביומי:

אם עשית כן, הרי אתה כבוראך, דכתיב ביה: **דודי צח ואדום.**

ועצמותיך יחליץ -

ישמיט,

יזיין,

ישזיב,

יניח.

ישמיט, כמה דאת אמר: **וחלצה נעלו.**

יזיין, כמה דאת אמר: **חלוצים תעברו.**

ישזיב, כמה דאת אמר: **חלצני ה' מאדם רע.**

יניח, מכאן קבעו חכמים: **רצה והחליצנו בשבת.**

והיית כגן רוה -

זה גן.

וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו -

זה עדן.

ובנו ממך חרבות עולם -

ר' טרפון אמר לו לרבי עקיבא:

שקול שיתא קנטרין דכסף, וזבון לן חדא אוסיא ונהוה מתפרנסין מינה ולעיין באוריתא, נסבינון ופלגינן לספרייא ולמתנייא ולאילין דילפון באוריתא.

בתר יומין קם עמיה ר' טרפון, א"ל: **זבנת ההוא אוסיא?**

אמר ליה: אין.

א"ל: **ולית את מחמייתא?**

נסביה ואחמתיה לספריא ולמתנייא.

אמר ליה אית בר נש דלעי מגן?

אפוכי הן הוא?

א"ל: גבי דוד, שנאמר: **פזר נתן לאביונים.**

סימן תצו

וקורא לך גודר פרץ -

רבי אבין בשם רבי ברכיה סבא:

אמר הקב"ה: הפרצה הזאת הייתה עלי לגודרה ועמדת וגדרת, מעלה אני עליך כאותו שעמד בפרץ, דכתיב: **לולי משה בחירו עמד בפרץ.**

משובב נתיבות לשבת -

אמר ר' יהודה בר סימון:

העני הזה יושב ומתרעם: **מה אני ומה פלוני?**

הוא יושב בביתו ואני יושב כאן!

פלוני ישן ע"ג מטה ואני ישן על הארץ!

ועמדת אתה ונתת לו, מעלה אני עליך כאלו נתת שלום ביני לבינו, שנאמר: **או יחזק במעוזי יעשה שלום לי:**

אם תשיב משבת רגליך -

תנא:

לא יטייל אדם בתוך הכרך בשבת על מנת שתחשך ויביא פירות,

ולא לתוך המדינה על מנת שילך לבית המרחץ,

ואסור לאדם לצאת בתוך כרמו בשבת ולידע מה היא צריכה.

מעשה בחסיד אחד שיצא לתוך כרמו בשבת וראה שם פרצה גדולה וחשב עליה לגודרה בשבת.

אמר: הואיל וחשבתי עליה לגודרה בשבת, ח"ו איני גודרה עולמית.

מה פרע לו הקב"ה?

זימן לו אילן אחד של נצפה ועלה בתוכה, והיה מתפרנס ממנה כל ימי חייו.

וקראת לשבת עונג -

אמר רב יהודה אמר רב:

כל המענג את השבת נותנים לו משאלות לבו, שנאמר: **והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך**.
עונג זה אינו יודע מהו, כשהוא אומר: **וקראת לשבת עונג** - הוי אומר: זה עונג שבת.

במה מענגו?

אמר רבי יהודה בריה דרבי שמואל בר שילת משמיה דרב:
בתבשיל של תרדין ובדגים גדולים ובראשי שומין.

ורב חייא בר אסי אמר רב:

אפילו בדבר מועט ולכבוד השבת עשאהו, הוי עונג.

מאי היא?

א"ר יהודה:

כסא דהרסנא.

יוסף מוקיר שבי הוה ההוא גוי בשבבותיה דהו נכסיה נפיש טובא.

אמרי ליה כלדאי: כלחו נכסיך יוסף מוקיר שבי אכיל להו.

אזל זבניהו לכלהו נכסיה, זבן בהו מרגניתא אותביה בסדיניה. בהדי דקא עבר במברא

אפרחיה זיקא לסדיניה שדייה במיא ובלעיה כוורא.

אסקיה אתייה אפניא דמעלי שבתא, אמרי: **מאן זבין כי השתא?**

אמרי להו: זילו לגבי יוסף מוקיר שבי דרגיל דזבין.

אמטייה ניהליה, זבניה, קרעיה אשכח ביה מרגניתא זבנא בתליסר עיליתא דדינרי דדהבא.

פגע ביה ההוא סבא, אמר: מאן דיזיף לשבתא שבתא פרעיה.

בעא מיניה רבי מרבי ישמעאל ב"ר יוסי:

עשירים שבארץ ישראל במה הם זוכים?

אמר ליה: בשביל שמעשרים, שנאמר: **עשר תעשר** - עשר בשביל שתתעשר.

ושבבבל במה הם זוכים?

בשביל שמכבדין את התורה.

ושבשאר ארצות במה הם זוכים?

בשביל שמכבדין את השבת.

דאמר רבי חייא:

פעם אחת נתארחתי אצל בעל הבית אחד בלודקיא, והביאו לפניו שלחן של זהב בשש עשרה בני

אדם, ושש עשרה שלשלאות של כסף קבועות בו, וקערות וקיתוניות וצלוחיות של כסף קבועות

בו, ועליו כל מיני מאכל וכל מיני מגדים, וכשהם מניחים אותו, אומרים: **לה' הארץ ומלואה**.

וכשהם מסלקים אותו, אומרים: **השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם**.

אמרתי לו במה זכית לכך?

אמר לי: קצב הייתי וכל בהמה שהיתה נאה, אמרתי: **זו תהא לשבת!**

אמרתי לו : ברוך המקום שזיכך לכך.

לקדוש ה' מכובד -

אמר רב המנונא:

זה יום הכפורים שאין בו לא אכילה ולא שתייה, אמרה תורה כבדהו בכסות נקיה.

וכבדתו -

רב אמר:

להקדים.

ושמואל אמר:

לאחר.

אמרי ליה בני פפא בר אבא לרב פפא:

כגון אנן דשכיחא לן בשרא כל יומא במאי נשנייה?

אמר להו: אי רגילתו לאקדומיה אחרוה, ואי רגילתו לאחרי אקדמוה.

רב ששת בקיאיט מוטיב להו לרבנן היכא דמטיא שמשא, בסתוא מוטיב להו לרבנן היכא דמטיא טולא, כי היכי דלקדמו.

וכבדתו מעשות דרכיך -

שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול, כי הא **דר' יוחנן** קארי למאניה מכבדותי.

מעשות דרכיך -

שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול, כדבעי **רבי מרבי ישמעאל בר רבי יוסי:**

מהו לפסוע פסיעה גסה בשבת?

א"ל: וכי בחול מי התירה?

שאני אומר פסיעה גסה, נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם.

ממצוא חפצך -

חפצך אסורין חפצי שמים מותרים.

ודבר דבר -

שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול.

ודבר דבר -

דבור אסור הרהור מותר.

דבר אחר:

וקראת לשבת עונג -

זה שבת.

לקדוש ה' מכובד -

זה יום הכפורים.

וכבדתו -

זה (לא) יום טוב הראשון של חג.

מעשות דרכיך -

זה חולו של מועד.

ממצוא חפצך ודבר דבר -

מכאן שאסור לו לאדם (לעשותו) [לבקש] חפציו בשבת.

ר' זעירא בעא קמי ר' חייא בר אבא:

אילין דאמריין: רוענו זוננו פרנסנו - בשבת מהו?

א"ל: טופס ברכות כך הוא.

ודבר דבר -

אימיה דרשב"י, כד הות משתעיא מותר מיליא בשבתא, הוה אמר לה: אמי שבתא הוא, והוות שתקא:

אז תתענג על ה' -

א"ר יוחנן משום רבי יוסי:

כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלא מצרים, שנאמר: אז תתענג על ה' וגו' והאכלתיך

נחלת יעקב אביך.

לא כאברהם, דכתיב ביה: קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה.

ולא כיצחק, דכתיב ביה: כי לך ולזרעך אתן אל כל הארצות האל.

אלא כיעקב, דכתיב ביה: ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה.

רב נחמן בר יצחק אמר:

ניצל משעבוד מלכיות.

כתיב הכא: והרכבתיך על במתי ארץ.

וכתיב התם: ואתה על במותינו תדרוך (כתוב ברמז מ"ג).

פרק נט

סימן תצז

הן לא קצרה יד ה' מהושיע -

זה שאמר הכתוב: **חלותי היא שנות ימין עליון.**

א"ר שמואל בר נחמני:

על שלא חלינו פניך בתשובה נשתנית הימין.

ואמר רבי אלכסנדר:

[נתחלה] [נתחללה] אותה שבועה (שדרת) [שכרת] לנו בחורב ונשתנית הימין.

א"ר סימון:

שמעת מימך גלגל חמה חולה ואינו יכול לעלות, לבנה חולה ואינה יכולה לעלות, לשמש אין חלאים ולפני יש חלאים?!

אמר ר' יצחק:

משל לגבור ששרוי במדינה והיו בני המדינה בוטחים בו, כשיבאו הגייסות שם הוא יוצא ומראה להם פנים ומיד הם בורחים.
וכיון שבאו הגייסות לשם, אמר להם: ימיני חששה לי, אבל הקב"ה אינו כן, אלא הן לא קצרה יד ה' מהושיע.

כי אם עונותיכם היו מבדילים -

א"ר שמעון בן לוי:

אין לחלאים הן אית סברא, דמאן דחשש סופיה מתסיא, ואם נשתנית ימין לית סברא. הוא דעתיה דר' שמעון בן לקיש.

כי (אם) מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד - אם מאיסה לית סברא, ואם קצפין הוא אית סברא, דמאן דכעיס סופיה מתרציא.

כי אם עונותיכם היו מבדילים -

אמר רבא:

אי בעו צדיקי ברו עלמא, שנאמר: **כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם.**

רבא ברא גברא שדריה לקמיה דרבי זירא הוה משתעי בהדיה ולא הוה קא מהדר ליה.
אמר ליה מן דחברייא: את תוב לעפרך.

רב חנינא ורב הושעיא, הוו יתבי כל מעלי שבתא והוו עסקי בספר יצירה, ומיברי להו עגלא תילתא ואכלי ליה.

רבי שמעון בן אלעזר אומר:

מעולם לא ראיתי צבי קייץ וארי סבל ושועל חנוני, והם ניזונים שלא בצער והם לא נבראו אלא לשמשני, ואני לא נבראתי אלא לשמש את יוצרי, אינו דין שאתפרנס שלא בצער?
אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי, שנאמר: **עונותיכם הטו אלה וחטתיכם מנעו הטוב מכם.**

מעשה בימי שמעון בן שטח שהיו גשמים יורדים מלילי שבת ללילי שבת, עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני זיתים ועדשים כדינרי זהב, וצברו מהם חכמים והניחום לדורות הבאים, להודיע כמה חטא גורם, לקיים מה שנאמר: **עונותיכם הטו אלה וגו'.**

כי כפיכם נגואלו בדם -

אמר ר' אלעזר בר מלאי משום רבי שמעון בן לקיש:

כפיכם נגואלו בדם -

אלו הדיינים.

ואצבעותיכם בעון -

אלו סופרי הדיינים.

שפתותיכם דברו שקר -

אלו עורכי הדיינים.

לשונכם עולה תהגה -

אלו בעלי דינים.

ותהי האמת נעדרת -

הולכת ויושבת עדרים במדבר.

וסר מרע משתולל -

שכל מי שסר מרע משתולל על הבריות.

אמר רבינא:

מריש הוה אמינא ליכא קושטא בעלמא. א"ל צורבא מרבנן ורב טבית שמיה, דאי הוה יהבי ליה כל חללי עלמא לא הוה משני בדבוריה, איקלע להווא אתרא וקושטא שמיה ולא משנן בדבוריהו ולא מיית איניש מהתם בלא שנה, נסיב אתתא מינייהו הוה ליה תרין בנין, יומא חד הוה יתבה דביתהו וקא חייפא רישא, אתא שביבתא טרפא אבבא אמינא לאו אורח ארעא אמרי לה: ליתא הכא, שכיבן תרין בני, אתו אינשי אתרא לקמאי, אמרין לי: במטו מינך פוק מאתרין דלא תגרי מותא בהנהו אינשי.

וירא כי אין איש -

אמר רבי יוחנן:

אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או בדור שכלו חייב.
בדור שכלו זכאי, דכתיב: ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ.
בדור שכלו חייב, דכתיב: וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע וכתוב למעני למעני אעשה.

סימן תצח

וילבש צדקה כשרין -

א"ר אלעזר:

מה שריון זה כל קליפה וקליפה מצטרפת לשריון גדול, אף צדקה כל פרוטה ופרוטה נחשבת ומצטרפת לחשבון גדול.

רבי חנינא אמר מהכא:

וכבגד עדים כל צדקותינו מה הבגד זה כל נימא ונימא מצטרפת לבגד גדול, כך כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול (כתוב ברמז קנ"ט וברמז תק"י).

וייראו ממערב את שם ה' וממזרח שמש את כבודו כי יבא כנהר צר וגו' -

א"ר יוחנן:

אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר חכה לו, שנאמר: **וייראו ממערב וגו' רוח ה' נוססה בו וגו' -** וסמך ליה: **ובא לציון גואל.**

א"ר יוסי הגלילי:

גדולה תשובה שמביאה גאולה לעולם, שנאמר: **ובא לציון גואל ולשבי פשע.**

ואני זאת בריתי -

א"ר פרנך א"ר יוחנן:

כל שהוא ת"ח ובנו ת"ח ובן בנו ת"ח, שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם, שנאמר: **ואני זאת בריתי אותם אמר ה' וגו'.**

מאי אמר ה'?

אמר רב יהודה אמר רב:

אמר הקב"ה: אני ערב בדבר זה.

מאי מעתה ועד עולם?

אמר ר' ירמיה:

מכאן ואילך תורה מחזרת לאכסניא שלה.

רב יוסף יתיב ארבעין תעניתא אקרייה: לא ימוש מפיד.

יתיב מאה תעניתא אקרייה: **מפיד ומפי זרעך.**

יתיב מאה אחריייתא אקרייה: **לא ימוש מפיד ומפי זרעך ומפי זרע זרעך.**

אמר : מכאן ואילך לא צריכנא, תורה מחזרת לאכסניא שלה.

פרק ס

סימן תצט

קומי אורי כי בא אורד -

א"ר יוחנן:

משל למהלך בדרך, עם דמדומי חמה בא אחד והדליק לו את הנר וכבה, ובא אחד והדליק לו את הנר וכבה, אמר : מכאן ואילך איני ממתין אלא לאורו של בקר.
כך אמרו ישראל לפני הקב"ה : עשינו לך מנורה בימי משה וכבתה, בימי שלמה וכבתה, מכאן ואילך אין אנו ממתינים אלא לאורד, שנאמר : **כי עמד מקור חיים באורד נראה אור**.
וכן אמר הקב"ה : **קומי אורי כי בא אורד**.

א"ר אחא:

נמשלו ישראל לזית, שנאמר : **זית רענן יפה פרי תאר קרא ה' שמך**.
ונמשל הקב"ה בנר : **נר (אלהים) [ה'] נשמת אדם**.
מה דרכו של שמן, לינתן בנר והם מאירים שנייהם כאחת.
כך אמר הקב"ה לישראל : הואיל ואורי הוא אורכם ואורכם הוא אורי, אני ואתם נלך ונאיר לציון, שנאמר : **קומי אורי כי בא אורד**.

א"ר הושעיא:

עתידה ירושלים לעשות פנס לאומות העולם והם מהלכים לאורה.

מה טעם?

והלכו גויים לאורד.

וכן הוא אומר : **נכון יהיה הר בית ה' וגו'**.

זהו שאמר הכתוב : **כי עמד מקור חיים באורד נראה אור** (כתוב ברמז תשכ"ז).

אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה : רבש"ע, בשביל תורה שנתת לי, שנקראת מקום חיים אני עתידה להתענג באורד!

מהו באורד נראה אור?

זה אורו של משיח, שנאמר : **וירא אלוהים את האור כי טוב**.

מלמד, שצפה הקב"ה בדורו של משיח ובמעשיו קודם שנברא העולם וגנוז למשיח ולדורו תחת כסא הכבוד שלו.

אמר שטן לפני הקב"ה : רבש"ע, **אור שנגנו תחת כסא הכבוד שלך למי?**

א"ל : למי שהוא עתיד להחזירך ולהכלימך בבשת פנים.

א"ל : רבש"ע, הראהו לי!

א"ל: בא וראה אותו, וכיוון שראה אותו נזדעזע ונפל על פניו, אמר: בודאי זהו משיח שעתיד להפיל לי ולכל שרי עובדי אלילים בגיהנום, שנאמר: **בלע המות לנצח ומחה ה' אלוהים דמעה מעל כל פנים.**

באותה שעה התרגשו העו"א, אמרו לפניו: רבש"ע, **מי הוא זה שאנו נופלים בידו מה שמו ומה טיבו?**

א"ל הקב"ה: אפרים משיח צדקי שמו, ומגביה קומתו וקומת דודו ומאיר עיני ישראל ומושיע עמו, ואין כל אומה ולשון יכולה לעמוד בו, שנאמר: **לא ישיא אויב בו וכן עולה לא יעננו** - וכל איביו וצריה מתבהלים ובורחים מלפניו, שנאמר: **וכתותי מפניו צרי** - ואף נהרות פוסקים בים, שנאמר: **ושמתי בים ידו ובהרות ימינו**.

התחיל הקב"ה מתנה עמו כשברחו, א"ל: הללו שגנוזים אצלך עונותיהם, עתידים להכניסך בעול ברזל, ועושים אותך כעגל הזה שכהו עיניו, ומשנקין את רוחך בעול, ובעונותיהם של אלו עתיד לשונך להדבק בחכם, **רצונך בכך?**

אמר משיח לפני הקב"ה: רבש"ע, **שמא אותו צער שנות רבות הם?**
א"ל הקב"ה: חייך וחיי ראשך שבוע גזרתי עליך, אם נפשך עצבה אני טורדן מעכשו.
אמר לפניו: רבש"ע, בגילת לבי ובשמחת לבי אני מקבל עלי על מנת שלא יאבד אחד מישראל.
ולא חיים בלבד יושעו בימי, אלא אף אותם שגנוזים בעפר.
ולא מתים בלבד יושעו בימי, אלא אף אותם מתים שמתו מימות אדם הראשון עד עכשו.
ולא אלו בלבד, אלא אף נפלים יושעו בימי,
ולא נפלים בלבד יושעו בימי, אלא אף אותם מתים שמתו מימות אדם הראשון עד עכשו.
ולא אלו בלבד אלא אף נפלים יושעו בימי,
ולא נפלים בלבד, אלא אף למי שעלתה על דעתך לבראות ולא נבראו.
בכך אני רוצה, בכך אני מקבל.

אמרו: שבוע שכן דוד בא בו, מביאין קורות של ברזל ונותנים לו על צוארו, עד שנכפף קומתו והוא צועק ובוכה ועולה קולו למרום.
אמר לפניו: רבש"ע, **כמה יהא כחי כמה יהא רוחי וכמה יהא נשמתי וכמה יהא אברי לא בשר ודם אני?**

על אותה שעה היה דוד בוכה, ואמר: **יבש כחרש כחי.**
באותה שעה אמר לו הקב"ה: אפרים, משיח צדקי, כבר קבלת עליך מששת ימי בראשית, עכשיו יהא צער שלך כצער שלי, שמיום שעלה נבוכדנאצר הרשע והחריב את ביתי ושרף את היכלי והגליתי את בני לבין אומות העולם, חייך וחיי ראשך לא נכנסתי לכסא שלי, ואם אין אתה מאמין, ראה הטל שעל ראשי, שנאמר: **שראשי נמלא טל.**
באותה שעה אמר לפניו: רבש"ע, עכשיו נתישבה דעתי עלי, כי דיו לעבד שיהיה כרבו.

א"ר יצחק:

שנה שמלך המשיח נגלה בו כל מלכי אומות העולם מתגרים זה בזה:
מלך פרס מתגרה במלך ערבי והולך מלך ערבי לארס ליטול עצה מהם וחוזר מלך פרס ומחריב את כל העולם וכל אומות העולם מתרעשים ומתבהלים ונופלים על פניהם, ויאחוז אותם

צירים כצירי יולדה, וישראל מתרעשים ומתבהלים, ואומר: **להיכן נבוא ונלך, להיכן נבוא ונלך?**

ואומר להם: בני, אל תתיראו, כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא בשבילכם.

מפני מה אתם מתיראים?

אל תיראו הגיע זמן גאולתכם, ולא כגאולה ראשונה גאולה אחרונה, כי גאולה ראשונה היה לכם צער ושעבוד מלכויות אחריה, אבל גאולה אחרונה אין לכם צער ושעבוד מלכויות אחריה.

שנו רבותינו:

בשעה שמלך המשיח בא עומד על גג בית המקדש והוא משמיע להם לישראל ואומר: **עניים,**

הגיע זמן גאולתכם!

ואם אין אתם מאמינים ראו באורי שזרח עליכם, שנאמר: **קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה'**

עליך זרח - ועליכם בלבד זרח ולא על עובדי אלילים, שנאמר: **כי הנה החשך יכסה ארץ -**

באותה שעה מבהיק הקב"ה אורו של מלך המשיח ושל ישראל והולכים כולם לאורך של מלך

המשיח ושל ישראל, שנאמר: **והלכו גויים לאורך ומלכים לנוגה זרחך -** ובאים ומלחכים עפר

מתחת רגליו של מלך המשיח, שנאמר: **ועפר רגליך ילחכו -** ובאים כולם ונופלים על פניהם

לפני משיח ולפני ישראל ואומרים: נהיה לך לישראל לעבדים, וכל אחד מישראל אלפים

ושמות מאות עבדים יהיו לו, שנאמר: **בימים ההמה אשר יחזיקו עשר אנשים מכל לשונות**

הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם כי שמענו אלוהים עמכם.

שנו רבותינו:

עתידין אבות העולם לעמוד בניסן ואומרים לו: אפרים משיח צדקנו, אע"פ שאנו אבותיך אתה

טוב ממנו, שסבלת עונות בנינו ועברו עליך מדות קשות ורעות, מה שלא עברו על הראשונים

ועל האחרונים, והיית שחוק ולעג באומות בשביל ישראל, וישבת בחשך ואפלה ועיניך לא ראו

אור, וצפד עורך על עצמך וגופך היה יבש כעץ ועיניך חשכו מצום וכחך יבש כחרס, וכל אלו

מפני עונות בנינו, **רצונך יהנו בנינו מטובה זו שהשפיע הקב"ה לישראל?**

שמה בשביל צער שצערת עליהם ביותר וחבשוך בבית האסורים אין דעתך נוחה מהם.

אומר להם: אבות העולם, כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא בשבילכם ובשביל בניכם, שיהנו

מטובה זו שהשפיע הקב"ה לישראל.

אומרים לו אבות העולם: אפרים משיח צדקנו, תנוח דעתך שהנחת דעת קונך ודעתנו.

א"ר שמעון בן פזי:

באותה שעה מגביה הקב"ה למשיח עד שמי השמים ופורש עליו מזיו כבודו, מפני אומות

העולם, מפני פרסים הרשעים.

אומרים לו: אפרים משיח צדקנו, הוי דיין על אלו ועשה בהם מה שנפשך חפצה, שאלמלי רחמי

שגברו עליך ביותר, כבר אבדוך מן העולם ברגע אחד, שנאמר: **הבן יקיר לי אפרים וגו'.**

למה רחם ארחמנו שני פעמים?

אלא רחם בשעה שהיה חבוש בבית האסורים, שבכל יום ויום היו מחרקין שיניהם ומרמזין

בעיניהם ומנענעין בראשיהם ומפטירין בשפתותיהם, שנאמר: **כל רואי ילעיגו לי יפטירו בשפה**

יניעו ראש וכל המזמור.

ארחמנו - בשעה שהוא יוצא מבית האסורין שלא מלכות אחד ושתי מלכיות באים עליו, אלא מאה וארבעים מלכיות מקיפין אותו, ואומר לו הקב"ה: אפרים משיח צדקי, אל תירא מהם כי כל אלה ברוח שפתיך ימותו, שנאמר: **וברוח שפתי ימית רשע.**

מיד הקב"ה עושה לו למשיח שבע חופות של אבנים טובות ומרגליות וזמרגדין, וכל חופה וחופה נמשכין מתוכה ארבע נהרות של יין וחלב ודבש ואפרסמון טהור, ומחבקו הקב"ה בפני הצדיקים, ומכניסו לחופה ורואין אותו כל הצדיקים, ואומר להם הקב"ה: צדיקי עולם, עדיין לא נטל אפרים משיח צדקי חצי צערו, עדיין יש לי מדה אחת שאני נותן לו שלא ראתה עין מעולם, שנאמר: **עין לא ראתה אלוהים זולתך** (כתוב ברמז תתרמ"ח).

באותה שעה קורא הקב"ה לרוח צפונית ולרוח דרומית ואומר להם: כבדו ורצו לפני אפרים משיח צדקי בכל מיני בשמים שבגן עדן, שנאמר: **עורי צפון ובאי תימן הפיחי גני וגו'.**

קומי אורי כי בא אורך =

בשעה שהקב"ה אומר לציון **קומי -** אומרת לפניו: רבש"ע, עמוד אתה בראש ואני אחריך! אמר להם: יפה אמרת, שנאמר: **עתה אקום יאמר ה'.**

סימן תק

שאי סביב עיניך וראי -

באותה שעה מביא הקב"ה אליהו ומשיח וצלוחית של שמן בידיהן ומקליהן בידיהם, ונקבצים כל ישראל לפניהם, ושכינה לפניהם ונביאים מאחריהם, ותורה מימינם ומלאכי השרת משמאלם, ומוליכים אותם אל עמק יהושפט ונקבצין כל הגוים שם, שנאמר: **וקצבתי את כל הגוים.**

באותה שעה מביא הקב"ה אלילי העו"א ונותן בהם רוח ונשמה, ואומר: יעברו על גשר גיהינום ועוברים, וכיון שמגיעים שם, יהיה לפניהם כחוט ונטפלים לגיהינום, ומיד ישראל מתיראין ואומרים לפניו: רבש"ע, תאמר כאשר עשית עם אלו תעשה עמנו?!

אומר להם: **מי אתם?**

אומרים לו: אנחנו עמך ונחלתך ישראל.

אומרים להם: **מי מעיד?**

אומרים לו: אברהם.

קורא לאברהם ואומר לו: **מעיד אתה שהם עמי ואני אלהיהם?**

אומר לפניו: רבש"ע, לא כך אמרת לי: **וגם את הגוי אשר תעבודו דן אנכי.**

אומר להם: **מי מעיד יותר?**

אומרים לו: יצחק.

קורא ליצחק, ואומר לו: **מעיד אתה שהם עמי ואני אלהיהם?**

אומר לפניו: רבש"ע, לא כך אמרת לי: **כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל.**

אומר להם: **מי מעיד יותר?**

אומרים לו: יעקב.

קורא ליעקב אומר לו : **מעיד אתה שהם עמי ואני אלהיהם?**

אומר לפניו : רבש"ע, לא כך אמרת להם : **לא יהיה לך.**

והם אמרו : **שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.**

באותה שעה עובר הקב"ה לפנייהם והם אחריהם, שנאמר : **ויעבור מלכם לפנייהם וה' בראשם.**

באותה שעה מביא הקב"ה תורה ומניחה בחיקו, ומבהיק זיון של ישראל מסוף העולם ועד סופו.

אמר גבריהם לפני הקב"ה : רבש"ע, יבאו העו"א ויראו בטובתן של ישראל, ואומר להם : אל

יראו, וכן אומר ישעיהו : **ה' רמה ידך בל יחזיון.**

אמר משה לפני הקב"ה : רבש"ע, יבאו ויראו, שנאמר : **יחזו ויבושו קנאת עם.**

אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה : רבש"ע, יבאו ויראו ויבושו, שנאמר : **ותרא אויבתי ותכסה**

בושה.

באותה שעה נפתחה גיהינום ויוצאים כל העו"א ורואים בטובתם של ישראל, ונופלים על

פניהם ואומרים : כמה נאה אדון זה, כמה נאה אומה זו, שאהב אותם ביותר : **אשרי העם**

שככה לו

פרעה אומר לפניו : רבש"ע, **במה נשתנה אומה זו שאהבת אותם ביותר?**

אומר להם : אתם שוטים שבעולם, אתם ידעתם אותי והנחתם אותי ולא בטחתם בי. אבל

ישראל קדשו שמי פעמים בכל יום, ובטחו בי ואני אתן להם שכר טוב, מיד מתביישים ושבים

לגיהינום, שנאמר : **ישבו רשעים לשאולה -** וצדיקים יושבים בתוך גן עדן ויושב הקב"ה

בראשם, ומביא את האור שגנו לצדיקים ומוסיף אותו שמ"ג פעמים, אומרים לפניו : רבש"ע,

היינו מצפין לאור זה, שנאמר : **צמאה נפשי לאלהים לאל חי מתי אבוא ואראה וגו.**

א"ל : **עכשיו ראיתם פני?**

אומרים לפניו : **רבש"ע, חשך זה מהו?**

אומר להם : לבני עשו ולבני ישמעאל, שנאמר : **כי הנה החשך יכסה ארץ וגו'** (כתוב ברמז

תש"ו).

קומי אורי כי כבא אורך וגו' כי הנה החשך יכסה ארץ וגו' -

וכן אתה מוצא בגאולת מצרים : **ויהי הענן והחשך**

הענן - לישראל,

והחשך - למצרים.

מגיד הכתוב, שהיו ישראל נתונים באורה ומצרים באפלה :

אמר רבי חייא בר אבא :

מתחלת ברייתו של עולם צפה הקב"ה בית המקדש בנוי וחרב ובנוי,

בראשית ברא אלוהים - הרי בנוי, כמה דאת אמר : **לנטוע שמים וליסוד ארץ.**

והארץ הייתה תהו ובהו - הרי חרב כמה דאת אמר : **ראיתי את (השמים) [הארץ] והנה תהו**

ובהו.

ויאמר אלוהים יהי אור - הרי הוא בנוי ומשוכלל לעתיד לבא, הדא הוא דכתיב : **קומי אורי כי**

בא אורך - זה שאמר הכתוב : **יאר ה' פניו אליך -** יתן לך מאור פנים.

ר' יונתן אומר :

זה מאור שכינה, שנאמר : **קומי אורי כי בא אורך.**

ועליך יזרח ה' -

אלוהים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה.

אל ה' ויאר לנו.

כי הנה החשך יכסה ארץ -

א"ל ההוא מינאי לרבי אבהו:

לאימת אתי משיחא?

א"ל : לכי תחפי להו חשוכא להנהו אינשי.

א"ל : **מילט קא לייטת לי?**

א"ל : קרא כתיב : **כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים.**

לפי שנאמר : **ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן וגו' -** לא בשביל שאני צריך אורה אלא בשביל להאיר לך.

ויקחו אליך שמן - להאיר לך לעוה"ב ולהחשיך לרשעים, שנאמר : **כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה.**

א"ר אבא בר כהנא :

חשך ואפלה שמשו בעוה"ז, שנאמר : **ויהי חשך אפלה -** אבל **תהו ובהו** לא שמשו.

והיכן עתידין לשמש?

בכרך גדול של רומי, הה"ד : **ונטה עליה קו תהו ואבני בהו.**

רבנן אמרין :

על מי שלא קיימו את התורה שנתנה מתוך החשך, עליהם הוא אומר : **כי הנה החשך יכסה ארץ -** אבל ישראל שקיימו את התורה שנתנה מתוך החשך, עליהם הוא אומר : **ועליך יזרח ה'.** דרך ארץ הוא הגדול מונה לגדול והקטן מונה לקטן.

מה החמה שולטת ביום ולא בלילה, אף עשו שולט בעוה"ז ואינו שולט לעוה"ב.

ומה הלבנה שולטת ביום ובלילה, אף יעקב שולט בעוה"ז ובעוה"ב, עד שלא שקע אורו של

גדול, אין אורו של קטן מתפרסם, שקע אורו של גדול, נתפרסם אורו של קטן, כך : **וערפל**

לאומים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה.

סימן תקא

והלכו גויים לאורך -

אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן :

עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לויטן, שנאמר : **התמלא בשכות עורו.**

זכה - עושים לו סוכה.

לא זכה - עושים לו צלצל, שנאמר: **ובצלצל דגים ראשו**.

זכה - עושים לו צל.

לא זכה - עושים לו ענק, שנאמר: **וענקים לגרורותיך**.

זכה - עושים לו ענק.

לא זכה - עושים לו קמיע, שנאמר: **התשחק בו כצפור ותקשרנו לנערותיך**.

והשאר פורשו הקב"ה בחומות ירושלים, וזיוו מבהיק מסוף העולם ועד סופו, שנאמר: **והלכו גויים לאורך**.

ירושלים אורו של עולם, שנאמר: **והלכו גויים לאורך**.

ומי הוא אורה של ירושלים?

הקב"ה, שנאמר: **והיה לך ה' לאור עולם**.

דוד רוען של ישראל, שנאמר: **אתה תרעה את עמי ישראל**.

ומי הוא רועה של דוד?

הקב"ה, שנאמר: **ה' רועי לא אחסר**.

אברהם היה מברך את הכל, שנאמר: **ונברכו בך כל משפחות האדמה**.

ומי מברך את אברהם?

הקב"ה, שנאמר: **וה' ברך את אברהם בכל**.

משה נסן של ישראל, שנאמר: **מה תריבון עמדי מה תנסון את ה'**.

ומי נסו של משה?

הקב"ה, שנאמר: **ויקרא שמו ה' נסי**.

כל צאן קדר יקבצו לך -

(כתוב ברמז קכ"ב):

סימן תקב

מי אלה כעב תעופינה -

אמר רבה בר בר חנה, אמר ר' יוחנן:

עתיד הקב"ה להגביה את ירושלים שלוש פרסאות למעלה, שנאמר: **וראמה וישבה תחתיה** - מה תחתיה שלוש פרסאות אף למעלה שלוש פרסאות.

וממאי דתחתיה שלוש פרסאות?

אמר רבא:

אמר לי ההוא סבא: **לדידי חזי לי ירושלים קמיינתא והויא תלתא פרסי**.

ושמא תאמר יש צער לעלות?

ת"ל: **מי אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארובותיהם.**

א"ר פפא:

שמע מינה: מעיבא לארעא תלתא פרסי.

דבר אחר:

מי אלה כעב תעופינה -

זה שאמר הכתוב: **אל מוציאו ממצרים כתועפות ראם לו.**

כך הוא מדתו, חטאו קימעא - הורידם כעוף, שנאמר: **אפרים מתנודד.** אפרים כעוף יתעופף כבודם.

זכו - מעלן למעלה ומרוממן כעב, שנאמר: **מי אלה כעב תעופינה.**

סימן תקג

כתיב: **והיה מדי חדש בחדשו.**

והיאך אפשר שיבא כל בשר בירושלים בכל שבת ובכל חדש?

אמר רבי לוי:

עתידה ירושלים להיות כארץ ישראל וארץ ישראל ככל העולם כלו.

והיאך באים בראש חדש ובשבת מסוף העולם?!

אלא העבים באים וטוענים אותם ומביאים אותם לירושלים והם מתפללין שם בבקר, והוא

שהנביא מקלסן: **מי אלה כעב תעופינה.**

והרי שחל ר"ח להיות בשבת, ואומר הכתוב: **והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו -**

והיאך?

אמר רבי פנחס הכהן ברבי חמא בשם ר' ראובן:

באים שני פעמים, אחד של שבת ואחד של ר"ח, והעבים טוענין אותם בהשכמה ומביאים

אותם לירושלים והם מתפללים שם בבקר, והם טוענים אותם לבתיהם.

מי אלה כעב תעופינה -

הרי של בקר.

וכיונים אל ארובותיהם -

הרי של מנחה.

אינו אומר: **יבא כל ישראל** אלא **יבא כל בשר.**

אמר רבי אלעזר:

כל מי שנעשה כבשר בעולם הזה, זוכה לראות פני השכינה, כדכתיב: **ועוצם עיניו מראות ברע**

מלך ביפיו תחזינה עיניך.

דבר אחר:

יבא כל בשר -

אפילו הגוים שלא עבדו בישראל מלך המשיח מקבלם.

אמר רב נחמן:

מה שהיה הוא שיהיה - כשם שנטל הקב"ה את ישראל ביציאתן ממצרים בענני כבוד, שנאמר: **ואשא אתכם על כנפי נשרים**, כך הוא עושה להם, שנאמר: **מי אלה כעב תעופינה**.

להביא בניך מרחוק -

(כתוב למעלה רמז תנ"ד):

והגוים חרוב יחרבו -

מחורב יחרבו, שנטלו איפופסין שלא קבלו את התורה מהר חורב.

וכן סיני, **למה נקרא שמו סיני?**

שבו נשנאו עובדי אלילים.

תחת הנחשת אביא זהב -

אמר רבי יוחנן:

אוי להם לעו"א שאין להם תקנה, שנאמר: **תחת הנחשת אביא זהב, ותחת הברזל אבי כסף**.

תחת רבי עקיבא וחבריו מאי מביאים?

עליהם הוא אומר: **ונקייתי דמם לא נקייתי**.

ושמתי פקודתך שלום. -

(כתוב ברמז פ"ח).

ונוגשיך צדקה -

(כתוב למעלה רמז תצ"ב).

לא יהיה לך השמש עוד לאור יומם -

אמר רבי שמעון בן יוחאי:

כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נצרך אחד מהם לא לאור החמה ביום ולא לאור הלבנה בלילה, אלא העבים מאירים - היו יודעים ששקעה החמה, הלבנו - היו יודעים שזרחה החמה, מסתכל בחבית - ויודע מה בתוכה בטפייח - ויודע מה שבתוכה, מפני ענן שכינה שביניהם, שנאמר: **לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם -** אף לעתיד לבא כן, שנאמר: **קומי**

אורי כי בא אורך.

ואומר: **לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם**.

ואומר: **לא יבא עוד שמשך**.

ועמד כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ -

שנו רבותינו:

כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, שנאמר: **ועמך כולם צדיקים וכו'.**

א"ר יוחנן:

אין בן דוד בא אלא בדור שכלו זכאי, או שכלו חייב.

בדור שכלו זכאי - ועמך כולם צדיקים.

בדור שכלו חייב, שנאמר: וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע.

וכתיב: **למעני למעני אעשה.**

אמר רב יהודה: **דרש רב:**

בין במקום שאמרו להדליק בין במקום שאמרו שלא להדליק, שניהם לא נתכוונו אלא לדבר

אחד, לקיים מה שנאמר: **ועמך כולם צדיקים.**

אני ה' בעתה אחישנה -

ההוא דאמר ליה לחבריה נכסי לך ואחר כך לפלוני וראשון ראוי ליורשו הוה, בתר דשכיב ראשון אתא שני וקא תבע, סבר רב עיליש קמיה דרבא למימר שני נמי שקיל.

אמר ליה רבא: **דייני דחצצתא דייני הכי, לאו היינו דשלח רב אחא בר עויא?**

איכסיף, קרי עליה: **אני ה' בעתה אחישנה.**

אמר רבי אלכסנדר:

רבי יהושע בן לוי רמי,

כתיב: **בעתה.**

וכתיב: **אחישנה.**

זכו - אחישנה.

לא זכו - בעתה (כתוב ברמז רצ"ו):

פרק סא

המשך סימן תקג

רוח ה' אלוהים עלי יען משח ה' אותי לבשר ענוים -

תנו רבנן:

ונשמרתם מכל דבר רע - שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי (טומאה) [קרי] בלילה.

מכאן א"ר פנחס בן יאיר:

תורה מביאה לידי זהירות,

זהירות מביאה לידי זריזות,

זריזות מביאה לידי נקיות,

נקיות מביאה לידי פרישות,

פרישות מביאה לידי טהרה,
טהרה מביאה לידי קדושה,
קדושה מביאה לידי ענוה,
ענוה מביאה לידי יראת חטא,
יראת חטא מביאה לידי חסידות,
חסידות מביאה לידי רוח הקודש,
רוח הקודש מביאה לתחיית המתים.
וחסידות גדולה מכולן, שנאמר: **אז דברת בחזון לחסידך.**

ופליגא דרבי יהושע בן לוי דאמר רבי בן לוי:
ענוה גדולה מכלם, שנאמר: **יען משח ה' אותי לבשר ענוים** לבשר חסידים לא נאמר, אלא
לבשר ענוים.
הא למדת, שענוה גדולה מכלם (כתוב למטה רמז תפ"ט ורמז תמ"ג):

סימן תקד

לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר -

שנו רבותינו:

סדר תעניות כיצד?

מוציאים את התבה לרחבה של עיר ונותנים אפר מקלה על גבי התבה ובראש הנשיא ובראש
אב בית דין, וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו.

היכן מנח ליה?

אמר רבי יצחק:

במקום תפילין, שנאמר: **לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר.**

ולמה נותנים אפר מקלה על גבי ספר תורה?

אמר רבי יהודה בן פזי:

לומר, **עמו אנכי בצרה.**

ר' שמעון בן לקיש אומר:

בכל צרתם לו צר.

אמרו חכמים:

סד אדם את בית בסיד משייר דבר מועט.

וכמה?

אמר ר' יוסף:

אמה על אמה.

אמר רב חסדא:

וכנגד הפתח.

עושה אדם כל צרכי סעודה ומשייר דבר מועט.

ומאי ניהו?

כסא דהרסנא.

עושה אשה כל תכשיטיה ומשיירת דבר מועט.

ומאי ניהו?

א"ר ששת:

בת צדעא, שנאמר: **אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני וגו'.**

מאי על ראש שמחתי?

אמר רבי יצחק:

זה אפר מקלה שבראש חתנים.

אמר ליה רב פפא לאביי:

היכי מנח ליה?

אמר ליה: במקום תפילין, שנאמר: **לשום לאבלי ציון וגו' פאר תחת אפר.**

ועמדו זרים ורעו צאנכם -

בזמן שישאל עושים רצונו של מקום מלאכתם נעשית על ידי אחרים, שנאמר: **ועמדו זרים ורעו צאנכם -** אבל בזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום, מלאכתם נעשית על ידי עצמם, שנאמר: **ואספת דגנך.**

ולא עוד, אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידם, שנאמר: **ועבדת את אויבך.**

כתוב אחד אומר: **ששת ימים תעשה מלאכה.**

וכתוב אחד אומר: **ששת ימים תעבוד.**

כיצד יתקיימו שני מקראות הללו?

אלא כשישראל עושים רצונו של מקום: **ששת ימים תעשה מלאכה -** מלאכתן נעשית על ידי אחרים,

וכן הוא אומר: **ובני נכר אכריכם וכורמיכם.**

וכשאין ישראל עושים רצונו של מקום: **ששת ימים תעבוד -** על ידי עצמך.

ולא עוד, אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידם, שנאמר: **ועבדת את אויבך.**

ואתם כהני ה' תקראו -

חביבין ישראל כשהוא מכנן אינו מכנן אלא בכהונה, שנאמר: **ואתם כהני ה' תקראו.**

חביבין כוהנים כשהוא מכנן אינו מכנן אלא במלאכי השרת, שנאמר: **כי שפתי כוהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו וגו' -** בזמן שהתורה יוצאת מפיהו - הרי הוא כמלאכי השרת. ואם לאו - הרי הוא כבהמה וחייה שאינה מכרת קונה.

חיל גויים תאכלו ובכבודם תתימרו -

מהו תתימרו?

חילוף, כמה דאת אמר: **אם המר ימירנו.**

אמר הקב"ה: בעולם הזה נחלפתם מן הרעב: **חשך משחור תארם לא נכרו בחוצות.** ולעתיד לבא יש לכם להתחלף מן השובע, רואים אתכם היום ואומרים: אלו הם ולמחר אומרים: אין אלו הם.

לכן בארצם משנה יירשו -

(כתוב ברמז רצ"ט).

אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה -

שנו רבותינו:

לולב הגזול פסול, מאי טעמא?

אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחאי:

משום דהוה ליה מצווה הבאה בעבירה, שנאמר: **שונא גזל בעולה.**

משל למה הדבר דומה?

למלך שאמר לעבדיו: תנו מכס למוכסים.

אמרו לו עבדיו: אדוננו המלך, והלא כל המכס שלך הוא!

אמר להם: ממני יראו עובדי דרכים ואל יבריחו את המכס, אף הקב"ה אמר: ממני ילמדו בני ויברחו מן הגזל.

א"ר לוי:

כל מי שהוא נוטל לולב הגזול למה הוא דומה?

ללסטים שהוא יושב בפרשת דרכים ומקפח את העוברים ואת השבים.

חד זמן עבר חד לגיון בעי למגבי דימוסיא דחדא מדינתא, וקם עליה וקדמיה וקפחיה ונסב כל מה דהוה גביה, בתר יומין איתצד ההוא ליסטרה ואתיהב בפילקי, שמע ההוא לגיונא ואזל לגביה.

אמר ליה: הב לי מה דקפח ההוא גברא ונסב מידי ואנא מילף עליך זכו.

אמר: כל מה דקפחת מינך לית לי אלא טפיטא הדין.

א"ל: הב לי ואנא מילף עליך זכו קדם מלכא, יהב ליה טפיטא דנסב מיניה.

א"ל: למחר את נפיק לדינא קדם מלכא, קרי לך ואמר לך: **אית לך בר נש דמילף עלך זכו?**

ואת א"ל: אית לי לגיון פלן, והוא משלח קרי לי ואנא מילף עלך זכו.

למחר נפק לדינא, קרי ליה מלכא.

א"ל: **אית לך בר נש דמילף עלך זכו?**

אמר ליה : לגיון פלן.

שלח מלכא וקרי ליה א"ל : **מה את חכים מילף זכו בהדין גבר?**

א"ל : חכים אנא בההוא זמנא דשלחתני למיגבי דימוסיא דממדינתא פלן דקם עלי וקדמי

וקפחי ונסב כל דהוה גבי, והדין טפיטא מסהיד עלי.

התחילו הכל אומרים : אוי לו לזה שסניגורו נעשה קטיגורו.

כך אדם לוקח לולב לזכות בו, אם היה גזול הוא צווח לפני הקב"ה ואומר : גזול אני! חמוס

אני!

ומלאכי השרת אומרים : אוי לזה שסניגורו נעשה קטיגורו.

ונודע בגוים זרעם -

אל תהי קורא **זרעם** אלא **זרועם**, שהקב"ה עתיד ליתן להם נצחון על אויביהם.

ומי עומד להם בזרוע?

הקב"ה, שנאמר : **ה' חננו לך קוינו היה זרועם לבקרים** - אותם שמשכימים בכל בקר ובקר

לבקש רחמים על הישועה והתאבלו על ציון.

סימן תקה

שוש אשיש בה' -

כתיב : **זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו.**

אין אנו יודעים במה לשמוח, אם בהיום אם הבקב"ה?

בא שלמה ופירש : **נגילה ונשמחה בך.**

וכן הוא אומר : **שוש אשיש בה'.**

משל למטרונא שהלך בעלה ובנה וחתנה למדינת הים.

אמרו לה : באו בניך!

אמרה להם : ישמחו כלותי!

הרי חתניך, ישמחו בנותי!

כיון שאמרו לה : הרי בעליך!

אמרה להם : הא חדו שלמה.

כך הנביאים אומרים לה לירושלים : **בניך מרחוק יבואו.**

והיא אומרת : **ישמח הר ציון.**

ובנותיך על צד תאמנה =

היא אומרת : **תגלנה בנות יהודה.**

וכיון שאמרו לה : **מלכך יבא לך!**

היא אומרת : הא חדו שלמה : **שוש אשיש בה'.**

כי הלבישני בגדי ישע -

משל ליתומה שגדלה בפלטין, אומרים לה : **אית ליך כלום?**

היא אומרת להם : אית לי מאבא אית לי מסבא.
כך ישראל יש להם זכות מאבינו יצחק.

כי הלבישני בגדי ישע -

זה יצחק אבינו.

מעיל צדקה יעטני -

זה אבינו יעקב.

כחתן יכהן פאר וגו', -

אתה מוצא, כיון שעמדו ישראל על הר סיני היו מצמצמין עצמן ככלה, (לב) פותחין אחת וקומצין אחת.

סימן תקו

בעשרה מקומות נקראו ישראל כלה, שישה ע"י שלמה, שנאמר : אתי מלבנון כלה.

לבבתני אחותי כלה,

מה יפו דודיך אחותי כלה,

נופת תטופנה שפתותיך כלה,

גן נעול אחותי כלה,

באתי לגני אחותי כלה.

ושלשה על ידי ישעיה :

ותקשרים ככלה,

וככלה תעדה כליה,

והדין ומשוש חתן על כלה,

ואחת ע"י ירמיה :

התשכח בתולה עדיה כלה קשוריה.

וכנגדם לבש הקב"ה עשרה לבושים :

הלבוש הראשון שלבש ביום בריאתו של עולם, של הוד והדר, שנאמר : הוד והדר לבשת.

הלבוש השני שלבש הקב"ה ליפרע מאנשי דור המבול, של גאות, שנאמר : ה' מלך גאות לבש.

הלבוש השלישי שלבש הקב"ה ליתן תורה לישראל, של עוז, שנאמר : לבש ה' עוז התאזר.

הלבוש הרביעי שלבש הקב"ה ליפרע ממלכות בבל של שלג, שנאמר : לבושיה כתלג חיור.

הלבוש החמישי שלבש ליפרע ממלכות מדי, של נקמה, שנאמר : וילבש בגדי נקם תלבושת

ויעט כמעיל קנאה, הרי תרי.

והלבוש השביעי שלבש ליפרע ממלכות יון, של צדקה היה, שנאמר : וילבש צדקה כשרין וכובע

ישועה בראשו הרי תרי.

הלבוש התשיעי שילבש הקב"ה **ליפרע ממלכות רביעית היא אדום**, שנאמר: **מדוע אדום ללבושך**.

הלבוש העשירי שילבש הקב"ה **ליפרע מגוג ומגוג**, הוא **הדור**, שנאמר: **זה הדור בלבושו**.

אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: רבש"ע, מכל לבושים שלבשת אין לך נאה כזה, שנאמר: **זה הדור בלבושו**.

כחתן יכהן פאר -

אמר רבי חנא בר חנינא:

מכאן לחתן שמסב בראש, שנאמר: **כחתן יכהן פאר**.
מה כוהן בראש, אף חתן בראש.

וכהן גופיה מנא לן?

דתנא דבי רבי יהושע:

וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון.

כי כארץ תוציא צמחה -

מניין לערוגה שהיא שיש טפחים על שיש טפחים שזורעים בתוכה חמישה זרעונים ארבע על ארבע רוחות הערוגה ואחת באמצע?
שנאמר: **כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח**.

מאי משמע?

אמר רב יהודה:

תוציא - חד.

צמחה - תרי.

זרועיה - תרי, הרי ארבעה.

תצמיח - חד.

הא חמשא.

וקים להו לרבנן דחמשא בשיתא לא ינקי מהדדי.

ומנא לן דהא דקים להו לרבנן מילתא היא?

דכתיב: **לא תסיג גבול רעך וגו' - גבול שגבלו ראשונים**.

פרק סב

המשך סימן תקו

וקורא לך שם חדש =

עתידה כנסת ישראל שתאמר לפני הקב"ה: רבונו של עולם, הרי עדי קיימים, שנאמר: **העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ**.

א"ל: הריני מעבירם, שנאמר: **כי הנני בורא שמים חדשים וגו'.**

אומרת לפניו: רבש"ע, הרי שמי קיים!

א"ל: הריני מעבירו, שנאמר: **וקורא לך שם חדש.**

אומרת לפניו: הרי שמי קרוי על שם הבעלים!

א"ל: הריני מעבירן, שנאמר: **והסירותי את שמות הבעלים מפיה.**

אומרת: אעפ"כ בני ביתי מזכירין אותן!

א"ל: **ולא יזכרו עוד בשמים.**

א"ל: רואה אני מקומות שקלקלתי ובושתי, שנאמר: **ראי דרכך בגיא.**

א"ל: הריני מעבירן, שנאמר: **כל גיא ינשא וכל רה וגבעה ישפלו.**

כי יבעל בחור בתולה -

מאי משמע דהאי בית הבעל לישנא דמתיבותא הוא?

דכתיב: **כי יבעל בחור בתולה.**

ומתרגמינן:

כמא דמיתותב עולם על בתולתא יתיתיבון בגויך בניך.

ומשוש חתן על כלה -

תאני אבימי בריה דר' אבהו:

ימות המשיח לישראל שבעת אלפים שנה, שנאמר: **ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך.**

על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו המזכירים את ה'

אל דמי לכם -

מאי אמרי?

אמר רבא:

אתה תקום תרחם ציון וגו'.

רב נחמן אמר:

בונה ירושלים ה'.

ומעיקרא מאי הוו אמרי?

כי בחר ה' בציון אוה למושב לו.

נשבע ה' בימינו -

אמר רבין בר אדא א"ר יצחק:

מנין שהקב"ה מניח תפילין?

שנאמר: **נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו -** ואין ימינו אלא תורה, שנאמר: **מימינו אש דת למו.**

עוזו -

זה תפילין, שנאמר: **ה' עוז לעמו יתן.**

ומנין שהתפילין עוז הם לישראל?
דכתיב: וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך.

ותניא, ר"א הגדול אמר:
אלו תפילין שבראש.

א"ל רב נחמן בר יצחק לרב חייא בר אבין:
תפילין דמרי עלמא מאי כתיב בהו?
מי כעמך ישראל.

ומי משתבח קוב"ה בשבחייהו דישראל?
אמר ליה: אין, דכתיב: את ה' האמרת היום וה' האמירך היום.
אמר להם הקב"ה לישראל: אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, דכתיב: שמע ישראל ה'
אלהינו ה' אחד - ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, שנאמר: ומי כעמך ישראל גוי אחד
בארץ.

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי:
תינח בחד ביתא, בשאר בתי מאי.
אמר ליה: כי מי גוי גדול,
ומי גוי גדול,
אשריך ישראל מי כמוך,
או הנסה אלוהים,
ולתתך עליון,
אי הכי נפיש להו?
אלא כי מי גוי גדול ומי גוי גדול בחד ביתא.
אשריך ישראל, או הנסה אלהים בחד ביתא.
ולתתך עליון בחד ביתא.
וכולהו כתיבי באדרעיה.

תניא:
מנין לאומר ימין שהיא שבועה?
שנאמר: נשבע ה' בימינו.

ומנין לאומר שמאל שהיא שבועה?
שנאמר: ובזרוע עוזו.
וכן הוא אומר: וירם ימינו ושמאלו על שמים וישבע בחי בעולם.

סולו סולו המסילה -

אומרים ישראל לפני הקב"ה: אתה יודע כחו של יצר הרע שהוא קשה.
אומר להם הקב"ה: היו מסקלין אותו בעוה"ז קימעא קימעא, שנאמר: **סולו סולו המסלה -**
סקלו מאבן ולעוה"ב אני עוקרו, שנאמר: **והסירותי את לב האבן.**

אמרו לבת ציון הנה ישעך בא -

(כתוב ברמז תקע"ז).

פרק סג

המשך סימן תקו

אמר ריש לקיש:

בשלשה טעיות עתיד שר של אדום לטעות, שנאמר: **מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה -**
טועה שאינה קולטת אלא בַּצָּר והוא גולה לבצרה.
טועה שאינה קולטת אלא אדם, והוא מלאך.
טועה שאינה קולטת אלא שוגג, והוא מזיד.

מי זה בא מאדום -

(כתוב ברמז ת"מ).

היה ר' ישמעאל אומר:

שלוש מלחמות של מהומה, עתידין בני ישמעאל לעשות באחרית הימים, שנאמר: **כי מפני**
חרבות נדדו מפני חרב נטושה.

אחת בים: ומפני קשת דרוכה.

ואחת ביבשה: מפני חרב נטושה.

ואחת בכרך גדול, שהוא כבד משניהם, שנאמר: ופני כבד מלחמה - ומשם בן דוד יצמח ויראנו
באבדן של אלו ושל אלו, ומשם יבא לארץ ישראל, שנאמר: **מי זה בא מאדום וגו'.**

מדוע אדום ללבושך, מי זה בא מאדום -

כשהקב"ה בא מאדום באים מלאכי השרת כנגדו ומוצאים את בגדיו שהם אדומיים כתולעת
שני.

אומרים: מדוע אדום ללבושך.

אומר להם: גת קטנה הייתה לי ודרכתיה, שנאמר: פורה דרכתני לבדי.

באותה שעה נוטל הקב"ה כל עונותם של ישראל ונותנם על עשו הרשע, שנאמר: ונשא השעיר
עליו את כל עונותם - ואין שעיר אלא עשו הרשע, שנאמר: **הן עשו אחי איש שעיר.**

אומר עשו לפני הקב"ה: כמה כח יש לי שאתה נותן עלילי כל עונות יעקב אחי?

באותה שעה נוטל הקב"ה כל עונותם ונותנם על בגדיו ונעשים אדומים כתולעת שני, ושוב
מכבסן עד שנעשים לבנים כשלג, שנאמר: לבושיה כתלג חיור:

פורה דרכתי לבדי -

כי יום נקם בלבי (כתוב ברמז צ"ב) :

סימן תקז

אני (לג) מדבר בצדקה -

זה שאמר הכתוב : **בעת ההיא יעמוד מיכאל -** לעתיד לבא באים שרים ומקטרגים על ישראל ואומרים לפני הקב"ה : רבונו של עולם, וכי יש לפניך משוא פנים?!

אם אלו עובדי עו"א אף אלו עובדי עו"א,

אם אלו מגלי עריות אף אלו מגלי ערויות,

אם אלו שופכי דמים אף אלו שופכי דמים,

מפני מה הללו יורדין לגיהנום והללו אין יורדים?

באותה שעה מיכאל סגירון של ישראל משתתק, שנאמר : **בעת ההיא יעמוד מיכאל העומד על**

בני עמך - שהוא עומד ללמד סניגוריא על ישראל והוא משתתק, ואין יעמוד אלא שתיקה,

שנאמר : **עמדו ולא ענו עוד.**

וכיוון שהוא משתתק, אומר הקב"ה : מיכאל נשתתקת, ואין אתה מלמד סניגוריא על בני, חייך,

שאני מלמד ומדבר עליהם בצדקה ומושיען, שנאמר : **אני מדבר בצדקה רב להושיע.**

ובאי זו צדקה?

רבי פנחס ור"י ור"א

חד אמר :

בצדקה שעשיתם עמי שקבלתם את התורה, שאלמלא כן היכן הייתה מלכותי.

וחרנא אמר :

בצדקה שעשיתם עם עצמכם, שאלמלא כן הייתי מכלה אתכם מן העולם, שנאמר : **אם לא**

בריתי יומם ולילה וגו'.

בעת ההיא ימלט עמך -

בזכות מי?

רבי אלעזר אומר :

בזכות יוסף הקב"ה (לד) מביט בכלם ואין בהם כיוסף, שלא שמע לאדונתו, וכל ישראל נקראו

על שם יוסף : **אולי יחנן ה' צבאות שארית יוסף.**

ר' שמואל בר נחמני אמר :

בשביל יחוסיהן, שנאמר : **כל הנמצא כתוב בספר.**

ר' לוי אמר :

בזכות המילה.

כתיב הכא : **בעת ההיא ימלט עמך.**

וכתיב התם : בעת ההיא אמר ה' אל יהושע.

מדוע אדום ללבושך -

כתיב : ויצא הראשון אדמוני -

הוא אדום,

ותבשילו אדום,

ארצו אדומה,

גבוריו אדומים,

לבשו אדום,

ופורע ממנו אדום, בלבושים אדומים.

הוא אדום, ויצא הראשון אדמוני,

תבשילו אדום, ההלעיטני נא מן האדום.

ארצו אדומה, ארצה שעיר שדה אדום.

גבוריו אדומים, מגן גבוריהו מאדם.

לבושיהם אדום, אנשי חיל מתולעים.

ופורע ממנו אדום, דודי צח ואדום.

בלבוש אדם, מדוע אדום ללבושך.

כי יום נקם בלבי -

(כתוב ברמז רצ"ו).

רבי אומר :

ימות המשיח לישראל שס"ה שנה, כמנין ימות החמה, שנאמר : **כי יום נקם בלבי**.

א"ר יוחנן :

ללבי גליתי לאברי לא גליתי.

ר' שמעון בן לקיש אומר :

ללבי גליתי למלאכי השרת לא גליתי.

רבי שמואל מתני בשם רבי ירמיה :

אם יאמר לך אדם מתי קץ הגאולה בא - אל תאמין, שנאמר : **כי יום נקם בלבי** - לבא לפומא

לא גלי, **פומא למאן גלי?**

ר' ברכיה ור' סימון בשם ריב"ל :

שלושה סימנין סימנתי לך בקברו של משה, שנאמר : **ויקבור אותו בגיא וגו'** וסוף - **לא ידע איש**

את קבורתו.

על הקץ, שנאמר : **סתומים וחתומים הדברים** - על אחת כמה וכמה.

בכל צרתם לו צר -

(כתוב ברמז צ"ב וברמז קמ"ד).

וכל זמן שיראל בנס כביכול הנס לפניו, שנאמר: **ויקרא שמו ה' נסי**.
אמר משה: הנס הזה שעשה המקום בגינו עשאו.
שמחה לישראל שמחה לפניו, שנאמר: **כי שמחתי בישועתך** (כתוב ברמז תקע"ז).

סימן תקח

ויאמר אך עמי המה בנים לא ישקרו וגו' -

דרש רבי אלעזר ברבי יוסי:

וכי לא היה גלוי לפניו שהם עתידים לשקר?

תלמוד לומר: **אך -** היה גלוי לפניו שהם עתידים לשקר.

ומה תלמוד לומר: ויהי להם למושיע?

לא הושיעם בבנ"א שהם עתידים לשקר אלא בני אדם שאין עתידין לבגוד בו עולמים.

וכן הוא אומר: **ויפתוהו בפיהם ובלשוניהם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו**.

וכן הוא אומר: **אענך בסתר רעם אבחנך על מי מריבה סלה**.

כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך -

א"ר שמואל בר נחמני:

לעתיד לבא הקב"ה אומר לאברהם: בניך חטאו!

אומר לפניו: ימחו על קדושת שמך.

אמר: אומר ליעקב דהוה ליה צער גדול בנים, דיבעי רחמי עליהו.

אומר לו: בניך חטאו!

אמר לפניו: ימחו על קדושת שמך.

אמר לא בסבי טעמא ולא בדרדקי עצה.

אומר ליצחק: בניך חטאו!

אומר לפניו: רבש"ע, בני ולא בניך, בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע, קרא להם: **בני בכורי**

- עכשיו בני ולא בניך?!

ועוד כמה שנותיו של אדם?

שבעים שנה, שנאמר: **ימי שנותינו בהם שבעים שנה -**

דל עשרים דלא ענשת עליהו פשו להו חמשין,

דל עשרים וחמש דלילותא פשו עשרים וחמש,

דל תריסר ופלגא דצלותא ודמיכל ודבית הכסא פשו להו תריסר ופלגא, אם אתה סובל את

כולם מוטב ואם לאו, פלגא עליך ופלגא עלי.

פתחו ואמרו: **כי אתה אבינו**.

א"ל יצחק: עד שאתם מקלסין לי קלסו להקב"ה ומחוי להו יצחק להקב"ה בעינייהו. מיד נושאים עיניהם למרום אומרים: **(כי) אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך.**

פרק סד

המשך סימן תקח

כקדוח אש המסים -

רבי ברכיה ורבי אבינא בשם רבי אבא בר כהנא:
בא מעשה בראשית ללמד על מתן תורה ונמצאת למד הימנה.

כקדוח אש המסים -

המסיו אימתי חצה אש בין העליונים ובין התחתונים לא במתן תורה!!
כך היא בברייתו של עולם.

דבר אחר:

כקדוח אש המסים -

דור המבול שהיו חומסים נדונו באש, דכתיב: **כי מלאה הארץ חמס.**
וכתיב: **אם לא נכחד קימנו ויתרם אכלה אש.**

עין לא ראתה אלוהים זולתך -

א"ר חייא בר אבא א"ר:

כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא למשיא בתו לת"ח ולעושה פרקמטיא לת"ח ולמהנה ת"ח מנכסיו, אבל ת"ח עצמו - **עין לא ראתה וגו'.**

ואמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן:

כל הנביאים כלן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעוה"ב - **עין לא ראתה וגו'.**

ופליגא דשמואל דאמר שמואל:

אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד, שנאמר: **כי לא יחדל אביון מקרב הארץ.**

א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן:

כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה (כתוב למעלה ברמז ת"צ).

אמר רבי אחא:

כל הברכות והטובות והנחמות שראו הנביאים לא לחנם הרשם הקב"ה לפרסמן, אלא כדי שייגעו ישראל בתורה ויקבלו שכר.

שמא תאמר כולו ראו?

ת"ל: **עין לא ראתה אלוהים זולתך -** ואי אפשר לומר שלא ראו אלא מקצת, דכתיב: **כי לא יעשה ה' אלוהים דבר וגו'.**

וכיצד ראו?

רבי ברכיה אמר:
כמין סדקא דחבית.

ר' חייא אמר:
כסידקו של פתח.

ורבי אמר:
סעודה ראו ומתן שכר לא ראו.

ר' יוסי אמר:
לא סעודה ולא מתן שכר ראו.

מאי עין לא ראתה?
א"ר יהושע בן לוי:
זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית.

ר' שמואל בר נחמני:
זה עדן שלא שלטה בו עין בריה.
אי הכי אדם היכן היה?
בגן.

שמא תאמר גן זה עדן?
ת"ל: **ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן -** גן לחוד ועדן לחוד.

וכבגד עדים -
(כתוב ברמז תצ"ח):

פרק סה

המשך סימן תקח
נדרשתי ללוא שאלו נמצאתי ללוא בקשוני -
אמר ר' חוניא:
משל למה הדבר דומה?

לתייר שהיה מהלך בדרך וחשכה לו, בא לו אצל הבורגן א"ל הבורגני: הכנס לך לבורגן מפני
חיה רעה ומפני הלסטים.
א"ל: אין דרכו של תייר ליכנס לבורגן, כיון שהלך בא עליו אישון לילה ואפלה חזר ובא לו אצל
הבורגני והיה צועק ומבקש שיפתח לו.
א"ל הבורגני: אין דרכו של בורגני לפתוח בלילה ולקבל אדם בשעה זו, אני בקשתי להכניסך
ולא רצית עכשיו איני יכול לפתוח לך.
כך אמר הקב"ה לישראל: **שובו בנים שובבים, דרשו ה' בהמצאו**, ולא היה מבקש אחד מהם
לשוב, כיון שנמסרו למלכיות שנמשלו לחיות, התחילו צועקים: **למה ה' תעמוד ברחוק**.

סימן תקט

דבר אחר:

נדרשתי ללוא שאלו -

זו רחב הזונה.

נמצאתי ללא בקשוני -

זו רות המואביה.

העם המכעיסים אותי על פני תמיד -

א"ר יונתן:

שלושה אין הפרגוד ננעל בפניהם, ואלו הם:

אונאה,

וגזל,

ועבודת אלילים.

אונאה, דכתיב: **ובידו אנך**.

גזל, דכתיב: **חמס ושוד ישמע בה על פני תמיד**.

עבודת אלילים, דכתיב: **העם המכעיסים אותי על פני תמיד**.

ומדותי פעולתם ראשונה -

(כתוב ברמז ש"ט):

העורכים לגד שלחן -

אמר ר' אלעזר:

כל המשייר על שולחנו פתים כאלו עובד עבודת אלילים, שנאמר: **העורכים לגד שולחן**

והממלאים למני ממסך.

איני, והאמר רבי אלעזר:

כל שאינו משייר פתים על שולחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם, שנאמר: **אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו!!**
לא קשיא, הא דאיכא שלימה בהדיה והא דליכא שלימה בהדיה.

כי הנער בן מאה שנה ימות -

עולא רמי:

כתיב: **בלע המוות לנצח.**

וכתיב: **כי הנער בן מאה שנה ימות!!**

הא בישראל הא בעו"א.

ועו"א מאי בעי התם?

דכתיב: **ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמיכם.**

כימי העץ ימי עמי -

(כתוב ברמז תר"ט):

והיה טרם יקראו ואני אענה -

א"ר תנחומא:

מעשה בספינה אחת והיה בתוכה יהודי אחד, הגיעו לנס אחד, אמרו לאותו יהודי: פלוני, טול מעות ועלה לנס הזה וקנה לנו משם מאומה.

אמר להם: לא אכסניא אני, ואיני מכיר להיכן אני הולך.

אמרו לו: יהודי אכסנאי!! בכל מקום שאתה הולך אלוהים עמך, שנאמר: **אשר לו אלוהים קרובים.**

אלא מהו בכל קראנו אליו?

יש תפילה שנענית לארבעים יום, דכתיב: ואתנפל לפני ה' וגו' ארבעים יום.

ויש תפילה שנענית לעשרים יום, דכתיב: לחם חמדות לא אכלתי וגו' עד מלאת שלשת שבועים ימים.

ויש תפילה שנענית לשלושה ימים, דכתיב: ויהי יונה במעי הדג שלושה ימים ויתפלל יונה.

ויש תפילה שנענית ליום אחד, דכתיב: ויגש אליהו וגו'.

ויש תפילה שנענית לשעה, דכתיב: ואני תפילתי לך ה' עת רצון.

ויש תפילה שנענית, עד שלא יוציא האדם אותה מפיו, דכתיב: והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע.

זאב וטלה ירעו כאחד -

זאב -

זה בנימין, דכתיב: **בנימין זאב יטרף.**

וטלה -

אלו השבטים, דכתיב: **שה פזורה ישראל.**

ירעו כאחד -

אימתי?

כשירד בנימין עמהם.

אריה -

זה יהודה, גור אריה יהודה.

כבקר יאכל תבן -

זה יוסף, שנאמר: **בכור שורו הדר לו.**

נמצאו אוכלים כאחד, שנאמר: **וישבו לפניו הבכור כבכורתו.**

ונחש עפר לחמו -

רב אמי ורב אסי,

חד אמר:

אפילו אוכל כל מעדני מלך טועם בהם טעם עפר,

וחד אמר:

אפילו אוכל כל מעדני עולם לא נתקררה דעתו עד שיאכל עפר.

אמר ר' יצחק:

בוא וראה שלא כמדת הקב"ה כמדת בשר ודם:

מידת בשר ודם מקניט את חברו יורד עמו לחייו.

אבל הקב"ה, קלל את הנחש עולה לגג מזונותיו עמו יורד לקרקע מזונותיו עמו,

קלל את העבד אוכל מה שרבו אוכל שותה מה שרבו שותה,

קלל את האשה הכל רצין אחריה,

קלל את האדמה הכל ניזונין הימנה.

אמר ר' לוי:

לעתיד לבא הכל מתרפאין, חוץ מן הנחש וגבעוני.

נחש מניין?

ונחש עפר לחמו.

גבעוני מניין?

והעובד העיר יעבדוהו מכל שבטי ישראל.

ור' יוסי בר' חנינא בשם ר' ירמיה בר אבא:

אמר לו הקב"ה לנחש: אני עשיתך שתהא מלך על כל בהמה וחיה ואתה לא בקשת,

ארור אתה מכל הבהמה.

אני עשיתיך שתהא מהלך קוממיות כאדם ולא בקשת,
על גחונך תלך.

אני עשיתיך שתהא אוכל מאכל כאדם ולא בקשת
ועפר תאכל כל ימי חיידך.

אתה בקשת להרוג את אדם ולישא את חוה,
ואיבה אשית בינך ובין האשה.

הוי מה שבקש לא נתן לו ומה שבידו נטול הימנו!

וכן אתה מוצא : **בקין וקרח ובלעם ודואג ואחיתופל וגחזי ואבשלום ואדוניה ועוזיה והמן,** מה
שבקשו לא נתן להם ומה שבידם נוטל מהם.

סימן תקי

לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי -

זה שאמר הכתוב : **בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהב.**

אמר רב יהודה אמר רב:

בשעה שברא הקב"ה את עולמו, א"ל לשרו של ים : פתח פיו ובלע כל מימות שבעולם!

אמר לפניו : רבש"ע, די שאבלע את מים שלי.

מיד בעט בו הקב"ה והרגו, שנאמר : **בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רהב.**

א"ר יצחק:

שמע מינה שרו של ים רהב שמו, ואלמלא מים מכסין אותו, אין כל בריה יכולה לעמוד מפני

ריחו, שנאמר : **לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי וגו' -** אל תקרי : **ליים מכסים,** אלא **לשרו**

של ים מכסים.

פרק סו

המשך סימן תקי

כה אמר ה' השמים כסאי -

ההוא דהוה קאמר ואזיל כד הוה רחמתין עזיזא אפותיא דספסירא שכיבן, השתא דלא עזיזא

פוריא בת שתין גרמידין לא סגי לן.

אמר רב הונא:

קראי כתיבי : מעיקרא כתיב : **ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת.**

ותאנה :

ארוך תשעה וכפורת טפח הרי כאן עשרה.

וכתיב: **והבית אשר בנה המלך שלמה לה' שישים אמה ארכו.**

ולבסוף כתיב: **השמים כסאי וגו'!**

א"ר יצחק:

כל העובר עבירה בסתר, כאלו דוחק רגלי השכינה, דכתיב: **כה אמר ה' השמים כסאי והארץ**

הדום רגלי.

בסוף נבואתו של ישעיה נתנבא פסוק זה, בשעה שהכניס מנשה צלם בהיכל.

אמר להם: מה אתם מתגאים שבניתם לי בית זה, העליונים והתחתונים אינם מחזיקים כבודי,

ולא תהיו סבורים שבשבילכם נבראו אלא בשביל התורה, דכתיב: **ואת כל אלה ידי עשתה**

וכתיב: **אלה החוקים.**

בית שמאי ובית הלל,

בית שמאי אומרים:

שמים נבראו תחלה ואחר כך נבראת הארץ.

ובית הלל אומרים:

הארץ נבראת תחלה ואחר כך שמים.

ואלו ואלו מביאים טעם לדבריהם.

על דעתיהון דבית שמאי דאינון אמרין שמים נבראו תחלה - משל למלך שעשה לו כסא

וכשעשאו עשה איפופורין שלו, כך: כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי.

ועל דעתיהון דבית הלל דאמרין הארץ נבראת תחלה - למלך שבנה פלטין, משבנה התחתונים

אחר כך בנה את העליונים, דכתיב: ביום עשות ה' אלוהים ארץ ושמים.

סימן תקיא

אמר רבי יהודה ברבי אלעאי:

והדא מסייע ליה לבית הלל: **לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים.**

א"ר שמעון בן יוחאי:

תמה אני היאך נחלקו אבות העולם בית שמאי וב"ה על בריאת שמים וארץ, אלא שניהם לא

נבראו אלא כאלפס וכסויה **קורא אני עליהם יעמדו יחדו.**

א"ר אלעזר ברבי שמעון:

אם כדעת אבא, למה פעמים הוא מקדים שמים לארץ וארץ לשמים?

אלא מלמד ששניהם שקולים זה כזה.

בכל מקום הוא מקדים אברהם ליצחק ויצחק ליעקב, ובמקום אחד הוא אומר: **וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם** - אלא מלמד ששלשתם שקולים זה כזה.

בכל מקום הוא מקדים משה לאהרן ובמקום אחד הוא אומר: **הוא אהרן ומשה** - אלא מלמד ששניהם שקולים זה כזה.

בכל מקום הוא מקדים יהושע לכלב ובמקום אחד הוא אומר: **בלתי כלב בן יפונה הקניזי ויהושע בן נון** - מלמד ששניהם שקולים זה כזה.

ר' יוחנן בשם חכמים אומרים:
לבריאה - שמים קדמו, **לשכלול** - הארץ קדמה.

א"ר חנינא:
אנא אמרית טעמא לבריאה השמים קדמו, שנאמר: **בראשית ברא אלוהים את השמים ואת הארץ.**
לשכלול הארץ קדמה, שנאמר: **ביום עשות ה' אלוהים ארץ ושמים.**

ואת כל אלה ידי עשתה -
א"ר ברכיה בשם ר' יודן בר' סימון:
לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו ואת אמר: **ואת כל אלה ידי עשתה!!**

ר' יודן אמר:
בזכות התורה - **אלה החקים והמשפטים והתורות.**

ר' יהושע בר נחמיה אמר:
בזכות - **ואלה שמות,**
ויהיו כל אלה נאם ה',
אלה תולדות השמים והארץ בהבראם.

ואת כל אלה ידי עשתה -
באברהם הכתוב מדבר, שהיה חרד על דבריו של הקב"ה, דכתיב אחריו: **שוחט השור -** זה אברהם, שנאמר: **ואל הבקר רץ אברהם.**

מכה איש -
שהרג את נמרוד, הוא נמרוד הוא אמרפל.

זובח השה -
אימתי?

כשהקריב את יצחק בנו, שנאמר: **אלוהים יראה לו השה** (כתוב ברמז תפ"ט):

שוחט השור מכה איש -

אמר ישעיה: מי שהוא גונב שורו של חברו ושחטו, (לה) כאלו הוא שוחט בעליו.

דבר אחר:

עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות, משהוקם המשכן נאסרו הבמות, ואמר הקב"ה: מי שהוא מקריב שור חוץ לאהל מועד כמכה איש, כאלו נפש הוא שוחט, שנאמר: **דם יחשב לאיש ההוא דם שפך**.

ואת כל ידי עשתה -

אתה מוצא, **שנים עשר חדש בשנה**,

שנים עשר מזלות ברקיע,

שנים עשר שעות ביום,

שנים עשר שעות בלילה,

בזכות מה?

בזכות - **כל אלה שבטי ישראל שנים עשר**.

וכן אליהו כשבא לקרב את ישראל תחת כנפי השכינה, נטל **שנים עשר אבנים** ובנה מזבח.

שמעו דבר ה' החרדים אל דברו -

א"ר יהודה ברבי אלעאי:

אלו תלמידי חכמים.

אמרו אחיכם -

אלו בעלי מקרא.

שונאיכם -

אלו בעלי משנה,

מגדיכם -

אלו בעלי עמי הארץ.

שמא תאמר אבד סברם ובטל סיכויין?

תלמוד לומר: **והם יבושו**.

קול שאון מעיר -

(כתוב ברמז תל"ז):

בטרם תחיל ילדה -

עד שלא נולד משעבד הראשון נולד גואל האחרון, הדא הוא דכתיב: **וירד יהודה מאת אחיו**.

שמחו את ירושלים וגילו בה -

רבי עקיבא אומר:

עושה מלאכה בתשעה באב - אינו רואה סימן ברכה לעולם.

וחכמים אומרים:

כל שאינו מתאבל על ירושלים - אינו רואה בשמחה לעולם.

כל המתאבל על ירושלים - זוכה ורואה בשמחתה, שנאמר: **שמחו את ירושלים וגו'.**

הנני נוטה אליה כנהר שלום -

א"ר יוחנן:

שלוש שלומות הם:

נהר, דכתיב: **הנני נוטה אליה כנהר שלום**, וישכים ויאמר: **הנני נוטה וגו' -** קודם שיקדימונו פסוק אחר: **כי יבא כנהר צר.**

כי הנה ה' באש -

(כתוב למעלה ברמז תמ"ו):

סימן תקיב

ושמתי בהם אות וגו' -

מגיד הכתוב כשבא הקב"ה ליפרע מן העו"א שמו מתגדל בעולם, ואומר: **שמה שבר רשפי קשת מגן וחרב.**

ואחריו מהו אומר?

נודע ביהודה אליהם בישראל גדול שמו.

ואומר: **ואכבדה בפרעה ובכל חילו וידעו מצרים כי אני ה'.**

ואומר: **כה אמר ה' יגיע מצרים וסחר כוש וגו'.**

ואחריו מהו אומר?

אתה אל מסתתר.

וכן הוא אומר: **ונשפטתי אתו בדבר ובדם.**

ואח"כ כתיב: **והתגדלתי והתקדשתי.**

והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה' בסוסים וברכב ובצבים -

אין צבים אלא מטוכסים שלא יהו מחוסרות כלום.

רבי אומר:

אין צבים אלא מחופפים וכמו פקסאות יהו מחופין.

וכן הוא אומר: **שש עגלות צב.**

וגם מהם אקח -

(כתוב ברמז מ"ג):

כי כאשר השמים החדשים -

ר' יהודה בשם ר"א בנו של ר"י הגלילי:

שמים חדשים וארץ חדשה אין כתיב כאן, אלא **השמים החדשים והארץ החדשה -** אפילו שמים וארץ העתידים להבראות כבר הם ברואים מששת ימי בראשית, הדא הוא דכתיב: **בראשית ברא אלוהים את השמים -**, שמים שעלו במחשבה **ואת הארץ -** שעלתה במחשבה.

קל וחומר:

ומה שמים וארץ שלא נבראו אלא לכבודן של ישראל חיים וקיימים לעולם ולעולמי עולמים, ק"ו צדיקים שבשבילם נברא העולם.

ר' יהושע בן קרחה אומר:

דור הולך ודור בא - אלא תקרי כן, אלא **ארץ הולכת וארץ באה ודור לעולם עומד -** לפי ששנו מעשיהם שנה עליהם סדורו של עולם.

וכן הוא אומר: **והיה מספר בני ישראל כחול הים.**

כשישראל עושים רצונו של מקום - **כחול הים.**

ואם לאו - **והיה מספר בני ישראל.**

סימן תקיג

שאלה מטרונא אחת את רבי יוסי בן חלפתא:

כתיב בתורתכם: **למען ירבו ימיכם וימי בניכם וגו' -** אין אתם קיימים אלא כל זמן ששמים וארץ קיימים ועתידים שמים וארץ להתבלות ואתם כלים מן העולם, שכך אמר ישעיה: **שאו לשמים עיניכם והביטו!**

אמר ליה: חייך, מאותו נביא שהוכחתני ממנו אני משיבך, שנאמר: **כי כאשר השמים החדשים וגו'.**

רבי ינאי אומר:

כל צבאות השמים עוברים ומתחדשים בכל יום.

ומה הם צבאות השמים?

הירח וכוכבים ומזלות.

תדע לך שהוא כן, בא וראה, כשהשמש באה ונוטה למערב הוא רוחץ במי אוקינוס ונרותיו

מתכבין, כאדם שהוא מכבה את האש בתוך המים.

כך מימי אוקינוס מכבין שלהבת של שמש ואין נוגה לו כל הלילה, עד שיבא במזרח ורוחץ בנהר של אש הנקרא נהר דינור, כאדם שהוא מדליק את נרו מתוך האש,

כך השמש מדליק נרותיו ולובש שלהבותיו והולך להאיר על הארץ, וכן הירח וכוכבים, ולעתיד לבא הקדוש ברוך הוא מחדש אותם ומוסיף על אורם שבעתים.

סימן תקיד

והיה מדי חדש וגו' -

אמר חזקיה:

אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים עצמו כבשר, שנאמר: **יבא כל בשר להשתחוות.**

אמר רבי זירא:

בשר כתיב ביה: **ונרפא**, אדם לא כתיב ביה: **ונרפא**.

אמר ר' יוחנן:

אדם

אפר

דם

מרה,

בשר

בושה

סרחון

רמה,

ואיתמא שאול, דכתיב: שבשר בשי"ן.

ילמדנו רבינו:

כמה הוא דינם של רשעים בגיהנום?

כך שנו רבותינו:

שנים עשר חדש, זה מן המשנה.

מן המקרא מניין?

והיה מדי חדש בבחדשו - מאותו חדש לאותו חדש הרי שנים עשר חדש (כתוב ברמז תשל"ז).

מכות מצרים שנים עשר חדש, שנאמר: **ויפץ העם בכל ארץ מצרים לקושש קש לתבן.**

אימתי דרכו של קש?

באייר והם יצאו בניסן, ולקו המצרים עשר מכות בכל י"ב חדש.

מכות איוב שנים עשר חדש, שכן הוא אומר: **כן הנחלתי לי ירחי שוא ולילות עמל מנו לי - מה לילות למנוי להם, (לו) אף ירחים למנוי להם.**

משפט גוג ומגוג לעתיד לבא שנים עשר חדש, שנאמר: **וקץ עליו העיט וכל בהמת הארץ עליו תחרף.**

משפט רשעים בגיהנום שנים עשר חדש, שנאמר: **והיה מדי חדש בחדשו - מה שבתות למנוי להם] אף חדשים למנוי להם.**

רבי יוחנן בן נורי אומר:

מפסח ועד עצרת, שנאמר: **ומדי שבת בשבתו.**

ויצאו וראו -

(כתוב ברמז תרנ"ט):

ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו' -

אמר ריש לקיש:

רשעים אפילו על פתח גיהנום אינם חוזרים בתשובה, **שפשעו בי** לא נאמר, אלא **הפושעים -** שפושעים והולכים לעולם.

איני והא אמר ריש לקיש:

פושעי ישראל אין גיהנום שולט בהן, קל וחומר ממזבח הזהב.

ומה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב עומד כמה שנים ואין אור שולטת בו, **פושעי**

ישראל שמלאים מצוות כרמון עאכ"ו?

לא קשיא, הא במושעי ישראל הא במושעי עובדי אלילים.

ואי מחייבי לגיהנום חדא שעתא, אתי אברהם ומסיק להו.

תניא, רבי יוסי אומר:

אור שברא הקב"ה בשני בשבת, אין לו כביה עולמית, שנאמר: **ויצאו וגו'.**

אמר רבי בנאה:

מפני מה לא נאמר בשני כי טוב?

מפני שנברא בו אור של גיהנום.

מושעי ישראל בגופם ומושעי עובדי אלילים בגופם יורדין לגיהנום ונדונין בו י"ב חדש, לאחר

י"ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן ונעשים אפר תחת רגלי הצדיקים, שנאמר:

ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם.

מושעי ישראל בגופם מאן נינהו?

א"ר קרקפתא:

דלא מנח תפלין.

מושעי עו"א בגופם בעבירה.

תניא, ר' מאיר אומר:

במדה שאדם מודד בה מודדין לו.

א"ל ר' יהודה:

וכי אפשר לומר כן?

אדם נותן מלא עומסו לעני בעוה"ז, הקב"ה נותן לו מלא עומסו בעוה"ב, היכא מוטיב להו,

והא כתיב: **ושמים בזרת תבן!!**

א"ל: **ואתה אי אתה אומר כן?**

אי זהו מרובה מדה טובה או מידת פורענות?

הוי אומר: מדה טובה מרובה.

במדה טובה הוא אומר: **ויצו שחקים ממעל.**

במדת פורענות הוא אומר: **ויצאו וראו וגו' עד ואשם לא תכבה.**

והלא אדם מושיט אצבעו באש בעולם הזה מיד הוא נכוה, אלא כשם שנותן הקב"ה כח

לרשעים לקבל פורענותם, כך נותן כח לצדיקים לקבל טובתם. זה שאמר הכתוב: **מתי אבוא**

ואראה פני אלהים.

אמרו ישראל: **רבש"ע, אימתי אתה מחזיר לנו את הכבוד שהיינו עולים בשלשת פעמי רגלים**

ורואים את השכינה?

א"ל הקב"ה: בני, בעוה"ז הייתם עולים בשנה שלוש פעמים, כשיגיע הקץ, אתם עתידים להיות

עולים שם בכל חדש וחדש, שנאמר: **והיה מדי חדש בחדשו וגו'.**